

VISHNU-SMRITI

॥ विष्णुस्मृतिः ॥

THE
INSTITUTES OF VISHNU

TOGETHER WITH EXTRACTS

FROM THE
SANSKRIT COMMENTARY OF NANDA PANDITA CALLED VAJJAYANTI,

EDITED
WITH CRITICAL NOTES, AN ANUKRAMANICA, AND
INDEXES OF WORDS AND MANTRAS

BY
JULIUS JOLLY, PH. D.

PROFESSOR OF SANSKRIT AND COMPARATIVE PHILOLOGY IN THE
UNIVERSITY OF WÜRZBURG.

CALCUTTA:

PRINTED BY J. W. THOMAS, BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY
THE ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.
1881.



YAJNAVALKYA

347

LIBRARY

ORAGHIO

PK 4031

V7
1881

109624

P R E F A C E.

The five MSS., which have been used for the present edition of the Vishnu-smṛiti and of selected portions of its old Commentary, may be divided into three classes.

1. V¹ = India Office MS. 915 ; V² India Office MSS. 1544, 1545 ; and V³ = India Office MSS. 1246-48. Each of these three Devanāgarī MSS. contains the text of the Vishnu-smṛiti together with the Commentary of Nandapandita (N.), called Vaijayanti. They are from Colebrooke's collection and appear to have been written in North-India about the end of the last or beginning of the present century. The very numerous clerical errors, omissions and other defects exhibited by them are mostly common to all the three ; and as it is tolerably clear that they cannot have been copied from one another, they must at least have been copied, either directly or very nearly so, from one and the same original. Of this rather faulty *codex archetypus*, V¹, a neatly written MS. consisting of 596 pages (299 leaves) à 15 lines à 53-56 aksharas, apparently the copy used by Colebrooke himself, would seem to be, on the whole, the best representative ; but in several places, in the Commentary particularly, the original readings have been preserved in V² and V³.*

* The statement towards the end of V¹⁻³, वर्षे विजयमात्करण (v. l. मात्करण) १६०८ .. काश्चां केऽवनाथकस्यपतेराजासवाय छुतेविष्णोर्बाहुतिमात्करण विमल्ली श्रीनद्दश्मी सुधीः, which has enabled me to fix the date of the composition of the Vaijayanti at 1622 A. D. (see the Introduction to my translation, vol. VII of the Sacred Books of the East, page xxxiii), is fully confirmed by the biographical notices concerning Nandapandita and his family in the Introduction to Mandlik's Vyavahāramayukha and Yájñavalkya (Bombay 1880).

1. V^{*}, an excellent Devanāgarī copy of the Vaijayantī in the possession of Dr. Bühler, consisting of 476 pages (239 leaves) à 15—18 lines, à 40—48 aksharas, written 'saka 1775 (A. D. 1853) *pūṇyagrāme*', and corrected throughout. As might be expected from its southern origin, this MS., which was most kindly and liberally placed at my disposal by its owner, differs considerably from V^{**}, to which class, in spite of its modern date, it is infinitely superior in correctness nearly throughout, its only important blemish consisting in the fact that the Commentary on chapters VII.—XVII, 22 is entirely omitted, while the Commentary on V and VI is defective, and the comments on I and III show also a few lacunae. The genuineness of the corresponding portions of V^{**}, which luckily enough are in a tolerably satisfactory condition, is proved by their agreement with the text of chapters I—XVII as given in V^{*}, by their similarity in point of style with the remaining parts of the Commentary, and by the reference which they contain, in the gloss on XV, 9, to an earlier work of Nandapāṇḍita. A few other passages which are found in V^{**} but wanting in V^{*}, viz., part of the Introduction and the final portions of those MSS., cannot have formed part of the original work of Nandapāṇḍita, as he is repeatedly referred to in them in highly eulogistic terms.

3. v, a Devanāgarī MS. of the text only, written *sam [vat]* 1807 (A. D. 1750), probably at Benares. It was kindly lent to me, together with the three other India Office MSS., by Dr. Rost. This MS. is defective in many parts, very carelessly written, and the least valuable of all, though it is the oldest.

Besides these MSS., I have collated the two hitherto printed editions of the *Vishṇu-smṛti*. This collation has led to the result that the second edition (C^{*}), published in Calcutta 1876 in Pāṇḍit Jibānanda's *Dharmashāstra-saṅgraha*, is simply a reprint of the first Calcutta edition (C^{*}) ; and that the MS. used for the latter, the evident faultiness of which had long ago determined me to undertake a new edition, must have belonged, on the whole, to the same class as v. A very considerable part of the false

readings, &c., in C^{*} has been traced in that MS. Some of them are found in V^{**} as well, and there are a few other instances of special agreement between C^{*} and V^{**}, such as the highly characteristic omission of the greater part of chapter LXXXI, and the equally characteristic interpolation in LXV, 2. This interpolation is clearly due to a piece of the Commentary having crept into the text, and to the same source may be traced nearly all the other interpolations in C^{*} *, as well as the far less numerous interpolations which the MSS. exhibit.

The Commentary, which is in most cases a running gloss on every word of the text (T.), has not only enabled me to trace interpolations and omissions, and to establish the general superiority of V^{*} over the two other classes; it has also proved an excellent check on the whole text in V^{*}, which has served as basis for the present edition. In my endeavours to ascertain as nearly as possible the reading commented on by Nandapāṇḍita, I have naturally derived much aid from V^{**} as well, and even from C^{*}, and from v, which latter MS. has clearly been copied like the rest from a copy of the Vaijayantī. The difference between the three classes is nowhere so marked as to constitute them so many different recensions.

Readings opposed to the tenor of Nandapāṇḍita's Commentary (C.) have generally been giving in the notes only, the only important exception to this rule being the Vedic Mantras, many of which appear to have been altered and corrupted at a very early period. For amending these I have fully availed myself of the help afforded by the extensive analogous sections of the Kāṭhaka Grīhya-sūtra, and in some cases, by the Vedic Samhitās and by the Brāhmaṇas. The Mantras in XLVIII, 9, 10 have been left as they are, because, though traceable to the White Yajurveda, they may have been remodelled in order to adapt them to the particular sacrificial rite described in chapter XLVIII. Violations of the

* See, e. g., the critical notes on V, 91, 104; XI, 8; XLVII, 2; XLIX, 6; LXIV, 37; LXVIII, 16; LXIX, 3, 5; LXXV, 2, 3.

laws of *samdhi* have been constantly corrected in the Mantras, but not elsewhere, where they may be viewed as archaisms. The numerous analogous and identical passages in the other law-books have been carefully compared, and have occasionally determined my choice between the several traditional readings, but I have very rarely admitted a reading from them, whatever its intrinsic merits, if I did not find it in one of my texts as well, or if it was decidedly opposed to Nandapāṇḍita's comment. An equally sparing use has been made of the numerous quotations from the *Vishnu-smṛiti* to be found in most other commentaries on law works. Among these, Aparārka's Commentary on *Yājñavalkya-smṛiti* (Ap.) has been preferentially used, both on account of its comparative antiquity, and because it contains a greater number of quotations from the *Vishnu-smṛiti*, than all the other Dharmanibandhas, I know, taken together. Unfortunately Aparārka does not show himself more accurate in making quotations than Hindu jurists generally are, and among the passages taken from the *Vishnu-smṛiti* are several which he quotes in confirmation of one doctrine in one place, and in confirmation of a totally different doctrine in another place. Readings found in the works of Aparārka, Vijnāneśvara and Jagannātha have been substituted for those given by Nandapāṇḍita in four or five cases, the only important one of which will be found in the chapter on debts (VI, 38, 39). It remains to add that in a certain number of mostly quite irrelevant cases Nandapāṇḍita's readings have been discarded in favour of readings found in MSS. or prints of one or several among the three classes, simply because the former seemed decidedly less suitable, or less certain, than the latter. But while I had from the first been very distrustful of my own discernment in this respect, a repeated examination of the whole text and commentary has caused me, before sending this edition to the press, to restore the readings apparently guaranteed by the authority of Nandapāṇḍita even in several places, where I had rendered different readings in the translation. It is to this cause that the majority among the

corrections subjoined at the end of this Preface (page 7) will be found to be due.

The Critical Notes given under the text will show how the principles explained above have been worked out. They contain all the vv. ll. of the MSS. and of C^{1,2} excepting palpable clerical mistakes and misprints, and a few slight omissions, and those among Aparārka's vv. ll. which agree with one of the traditional readings. By quoting all his and his brethren's vv. ll., interesting as they are, the *apparatus criticus*, already extensive, would have been swelled beyond reasonable proportions.

In making the extracts from the Commentary, which have been added at the foot of each page, I have aimed above all at brevity, giving for the most part no more than what seemed required in order to justify the way in which the more difficult passages have been rendered in the translation, and omitting all the extraneous matter, to which the great bulk of the *Vaijayantī*, justly called an entire "body or digest of law" by Colebrooke,* is mainly due. The numerous quotations from other law-books, in particular, have nearly all been left out, because full references to the analogous passages in the *Smritis* of *Manu*(M.), *Yājñavalkya*(Y.), *Apastamba* and *Gautama*, all of which are generally accessible through the medium of reliable editions and translations and are very important for a right understanding of the present work, have been given in the footnotes to the translation.†

The *Anukramanikā* has been taken from V*, with modifications and additions.

The first Index contains all the more remarkable terms occurring in the *Vishnu-smṛiti*, especially those terms (including a number of epithets of *Vishnu* and of remarkable compounds),

* Miso. Essays, II, p. 487.

† The Mantras are as a rule not explained by Nandapāṇḍita. For some of them Devapāla's interpretations in the *Kāṭhakagrīhya-bhāshya* have been quoted.

which are either not given at all in the great Petersburg Dictionary, or to which it has become necessary, in the translation and notes, to assign other, or more special, or more closely defined meanings, than those given in that standard *thesaurus* of Sanskrit words. The upwards of 370 words, of which the Index is made up, will go far to prove that the Vishṇu-smṛiti is perhaps hardly less important for the purposes of lexicography, than for the study of Indian Antiquities.* The most important among the words contained in the first Index have been communicated by me at various times to Dr. von Böhtlingk, and will be found inserted in their places in the hitherto published *fasciculi* of his new Dictionary; but it has been thought advisable to annex, at least, as complete a list of this kind as possible to the present publication, as a full Index of all the Sanskrit words contained in the Vishṇu-smṛiti would have far exceeded the limits assigned to it.

The second Index contains the *Pratikas* of the Vedic Mantras quoted or referred to in the Vishṇu-smṛiti. Those places in the Samhitās and other Vedic works, where the entire Mantras in question may be found, have been indicated in the Notes to the Translation.

* The new meanings which have been assigned in the translation to a certain number of terms in the final and introductory and two or three other Vishṇuitic chapters, might perhaps seem far-fetched and objectionable from an European point of view. But their correctness is warranted by the authority of Nandapandita, Sañkara, Sāyaṇa, Devapāla and other native commentators, whose statements have particular weight for the interpretation of such modern and highly artificial compositions as the Vishṇuitic portions of the present work. For a detailed attempt at distinguishing the modern accretions to the Vishṇu-smṛiti from the original stock, see the Introduction to the Translation (in *Sacred Books of the East*, vol. VII).

It remains for me to express my sincerest thanks to Dr. A. F. Rudolf Hoernle for his great kindness in charging himself with the final revision of each proof. I was not able to correct the proof sheets more than once myself, because they had to be sent out from India.

J. JOLLY.

Würzburg, April 2nd, 1881.

Corrections in the Translation (see above, p. 5).

I, 61 (p. 11) read four arms—III, 74 (p. 21) after avarice add or fear—V, 1 (p. 24) after death add excepting Brāhmaṇas—VIII, 1 (p. 48) read follow the incompetent witnesses.—XVI, 5 ,9 (p. 66) read Pulkasa, Pulkasas—XVI, 17 (p. 67) after descent add which depends on their parents—XIX, (p. 75) read left to right—XXI, 19 (p. 86) read for the twelfth time—p. 100, last note read 30,32—XXXII, 3 (p. 129) for their read a and an—LI, 31 (p. 166) read Kapiṭigala—LI, 40 (p. 168) for seven read three—LIII, 4 (p. 174) read ox-cart—LIV, 16, lines 3-4 (p. 177) read a damsel married to one whose elder brother is not married—LXVIII, 17 (p. 219) read Nor in a cowering position.—XCVI, 67 and note (p. 284) read sthālaka—XCVII, general note (p. 287) add 17-21. Bhagavad-gītā XIII, 14-18.

The brackets have become misplaced : VII, 3 (p. 48) read in a court of judicature (on the king ordering it)—XXII, 34 (p. 90) read and their parents (in three nights)—XXII, 40 (p. 91) close before in—XXII, 78 (p. 98) close after pure—LIV, 31 (p. 180) read (blame or) shun.

॥ अथ श्रीविष्णुस्मृतिप्रारम्भः ॥

ब्रह्मरात्र्यां व्यतीतायां प्रबुद्धे पद्मसंभवे ।
 विष्णुः सिस्त्रक्षुभूतानि ज्ञात्वा भूमिं जलानुगाम् ॥ १ ॥
 जलक्रीडारुचिशुभं कल्पादिषु यथा मुरा ।
 वाराहमास्थितो रूपमुजहार वसुंधराम् ॥ २ ॥
 वेदपादो यूपदंष्ट्रः क्रतुदन्तश्चितीमुखः ।
 अमिजिह्वो दर्भरोमा ब्रह्मशीर्षो महातपाः ॥ ३ ॥
 अहोरात्रेक्षणो दिव्यो वेदाङ्गश्रुतिभूषणः ।
 आज्यनासः स्तुवतुण्डः सामघोषस्वनेऽमहान् ॥ ४ ॥
 धर्मसत्यमयः श्रीमान्क्रमविक्रमसत्कृतः ।
 प्रायश्चित्तमहाघोणः पश्चानुर्महाकृतिः ॥ ५ ॥

I, 3. क्रतुवङ्गः C^{1,2}v. चिता० V¹⁻³ C^{1,2}v; Harivamśa 2227
 चिती० like V⁴ N. 4. स्तुवत्तुण्डः V¹⁻³; अवत्तुण्डः C^{1,2}; स्तुवत्तुण्डः v.
 सामघोषमहास्वनः ॥ V¹⁻³ C^{1,2}. 5. प्रायश्चित्तमयो वारः पश्चानुर्महा-
 खः ॥ C^{1,2}v.

I, 3 ...महत्पः सामर्थ्यं इष्टानकूर्व यस्य स तथेति । 4 ...वेदो
 दिग्यातदर्ममुष्टिलौ चैष्टिकपात्युक्तमेदेन इवेव । अुती कर्त्ता० । अङ्गं
 विश्वो वेदायभागः स्तुगादिसंमार्जनार्थः । सावेद तद्वृष्टे कुण्डले च ।
 आञ्च्यमाञ्च्यधारा... । स्तुवत्तुण्डं सुखायभागः ।...

उद्गाचान्तो होमलिङ्गो बीजौषधिमहाफलः ।
 वेद्यन्तरात्मा मन्त्रस्तिफिग्विकृतः सोमग्नेश्चितः ॥ ६ ॥
 वेदिस्त्रिन्यो हविर्गन्यो हव्यकव्यादिवेगवान् ।
 प्राग्वंशकाये द्युतिमान्वानादीक्षाभिरन्वितः ॥ ७ ॥
 दक्षिणाहृदये योगमहामन्त्रमयो महान् ।
 उपाकर्माष्टरुचिरः प्रवर्ग्यावर्तभूषणः ॥ ८ ॥
 नानाछन्दोगतिपथो गुह्योपनिषदासनः ।
 छायापलीसहायो वै मणिष्ठङ्ग इवेदितः ॥ ९ ॥
 महीं सागरपर्यन्तां सशैलवनकाननाम् ।
 एकार्णवजलभृष्टमेकार्णवगतः प्रभुः ॥ १० ॥
 दंष्ट्राग्रेण समुद्रृत्य लोकानां हितकाम्यया ।
 आदिदेवो महायोगी चकार जगतीं पुनः ॥ ११ ॥
 एवं यज्ञवराहेण भूत्वा भूतहितार्थिना ।
 उद्गृता पृथिवी सर्वा रसात्मगता पुरा ॥ १२ ॥

7. वै८० C¹⁻²v. छानदीक्षा० v. 9. इसौ for व C¹⁻²; om. v.
 12. देवी for सर्वा V¹⁻⁴ (and N.?).

6...महापुरुषे दृष्टिकौ । वेदिः प्राग्वंशान्तःस्थिता । ऐश्विकी । ...विष्णुतो
 विज्ञायः । उहेन मन्त्रावामपि वैष्णवख्यात्... 7. वेदिर्महावेदिः...
 8...महानहीनसत्त्वादिरुपेण विततः । उपाकर्मणी पशुस्तोत्रोपाकरणे...
 प्रवर्ग्यो धर्महस्यावर्तः पथस्त्रिन्ये ज्वालामालादितिः स एव भूषण-
 मवन्कारो यस्य स तथेति । 9. ...उपनिषदे वेदान्तवाक्यानि ...
 11. आदिदेवचतुर्मुखादिवस्तु... 12...पुरा प्रथमत उद्गृता...

उद्गृत्य निश्चले स्थाने स्थापयित्वा तथा स्वके ।
 यथास्थानं विभज्यापस्तज्जता मधुसूदनः ॥ १३ ॥
 सामुद्रग्नश समुद्रेषु नादेयीश्च नदीषु च ।
 पत्त्वलेषु च पात्त्वल्यः सरःसु च सरोभवाः ॥ १४ ॥
 पातालसप्तकं चक्रे लोकानां सप्तकं तथा ।
 दीपानामुदधीनां च स्थानानि विविधानि च ॥ १५ ॥
 स्थानपात्तांहोकपात्तान्दीशैलवनस्पतीन् ।
 कृषीश्च सप्त धर्मज्ञान्वेदान्साङ्गान्सुरासुरान् ॥ १६ ॥
 पिशाचारगगन्धर्वयक्षराक्षसमानुषान् ।
 पशुपक्षिमृगाद्यांश्च भूतग्रामं चतुर्विधम् ॥
 नेघेन्द्रचापशम्याद्यान्यज्ञांश्च विविधांस्तथा ॥ १७ ॥
 एवं वराहो भगवान्कृत्वेदं सचराचरम् ।
 जगज्जगाम लोकानामविज्ञातां तदा गतिम् ॥ १८ ॥

13. स्थापिता च C¹⁻²v. 14. सामुद्रग्नश and पात्त्वल्यः (पात्त्वल्यः) all; the latter for metrical reasons. The sense and the analogy with नादेयीश्च would have required accusative forms. सरोभवाः ॥ C¹⁻²; सरोद्भवाः ॥ v, from the C. 16. नदीः V¹⁻⁴. 17. c om. v. ०यापसम्मानान् C¹⁻². 18. विष्णुः स्थावर-
 जक्षुम् । चराचरं जगत्कृत्वा तपैवान्तरघोषयत ॥ V¹.

13, 14...स्थापयित्वा तद्वताः एश्वीस्याः समुद्रजा चपः समुद्रेषु...
 यथास्थानं विभज्य ग्रामयित्वा... 17. ...इत्यचाप इत्यधनुः । शम्या
 विद्युत् । आदिशब्देन यहनक्षत्रादीनां यद्याम्... 18...वराहो वराह-
 रुपो विष्णुरिदं चराचरं (सचरा०?) स्थावरजक्षुमं जगदिशं कृत्वा
 लोकानां... अविज्ञातामलक्षितां गतिं स्थानं जगाम...

अविज्ञातां गतिं याने देवहेवे जनार्दने ।
 वसुधा चिन्तयामास का धृष्टिमें भविष्यति ॥ १६ ॥
 पृच्छामि कश्यपं गत्वा स मे वक्ष्यत्यसंश्यम् ।
 मदीयां वहते चिन्तां नित्यमेव महामुनिः ॥ २० ॥
 एवं सा निश्चयं छत्वा देवी स्त्रीरूपधारिणी ।
 जगाम कश्यपं द्रष्टुं दृष्टवास्तां च कश्यपः ॥ २१ ॥
 नीलपङ्कजपत्राक्षीं शारदेन्दुनिभाननाम् ।
 अलिसंघालकां शुभ्रां बन्धुजीवाधरां शुभाम् ॥ २२ ॥
 सुखं सुख्षमदशनां चारुनासां नतभुवम् ।
 कम्बुकरणीं संहतोरुं पीनोरुजघनस्थलाम् ॥ २३ ॥
 विरेजतुः स्तनै यथाः समै पीनै निरन्तरै ।
 शक्तेभक्तमसंकाशौ शातकुम्भसमद्युती ॥ २४ ॥
 मृणालकोमलै बाहू करौ किशलयोपमै ।
 रुक्मिनिभावूरु गूढे श्विष्टे च जानुनी ॥ २५ ॥

21. स C^{1,2}v. 22. बन्धुपृष्ठा० V⁴. 23. सुख्षमस्तुक्षदशनां C^{1,2};
 सुख्षमदशनां v. ०खलं । V¹⁻³; ०खली० । C^{1,2}; ०खनी० v. 24. विरे-
 जतुसूतो C^{1,2}; मत्तेभक्तम् । C^{1,2}v. 25. श्विष्टे all; श्विष्टे अनभि-
 यक्षसंधिगी N.

19...मयेदानों धृतिराधारशक्तिः का भविष्यति ॥ 23...यस्यस्यर्थ-
 सुखानुभूवया चान्योन्यसंश्लिष्टोरुद्युगलां...पीनताभूषितोरुजघनविषयाम् ॥
 24. समै गर्वपर्वताविव खस्तानादचलितौ । युग्मपतुलातुलिताविवान्युगा-
 धिकपरिमावौ वा ।...निरन्तरावन्योन्यसंश्लेषिणौ । शक्तेभक्तमाविवाविसुक्त-
 सुक्ताकलापौ । मदनमहाराजमहाराज्याभिवेकायासादितौ बङ्गलकुड्मा-
 दिंतौ शातकुम्भकुम्भाविव राजमानावुरोजौ... 25...गूढे अतिमांसलतया
 अस्तु...

जहूं विरोमे सुसमे पादावतिमनोरमै ।
 जघनं च घनं मंधं यथा केशरिणः शिश्रेः ॥ २६ ॥
 प्रभायुता नखास्तामा रूपं सर्वमनोहरम् ।
 कुर्वाणां वीक्षितैर्नित्यं नीलोत्पलयुता दिशः ॥ २७ ॥
 कुर्वाणां प्रभया देवीं तथा वितिमिरा दिशः ।
 सुख्षमशुक्लवसनां रत्नोत्तमविभूषिताम् ॥ २८ ॥
 पदन्यासैर्वसुमतीं सपद्मामिव कुर्वतीं ।
 रूपवैवनसंपन्नां विनीतवदुपस्थिताम् ॥ २९ ॥
 समीपमागतां दृष्टा पूजयामास कश्यपः ।
 उवाच तां वरारोहे विज्ञातं हज्जतं मया ॥ ३० ॥
 धरे तव विशालाक्षि गच्छ देवि जनार्दनम् ।
 स ते वक्ष्यत्यशेषेण भाविनी ते यथा दृतिः ॥ ३१ ॥
 श्वीरोदे वसतिस्तस्य मया ज्ञाता शुभानने ।
 ध्यानयोगेन चार्द्धिं त्वदर्थं तत्प्रसादतः ॥ ३२ ॥
 एवमित्युक्ता संपूज्य कश्यपं वसुधा ततः ।
 प्रययै केशवं द्रष्टुं श्वीरोदमय सागरम् ॥ ३३ ॥
 सा ददर्शमृतनिधिं चन्द्ररश्मिमनोहरम् ।

31. श्रितिः । C^{1,2}v. 32. तज्ज्ञानं C^{1,2}; तदन्तं v. 33. इवे-
 युक्ता V¹⁻³ C^{1,2}v; यथा भगवतेऽचते एवमित्युक्ता N.

26. आरोहावारोहाभ्यामतिसमै... 27...दिशो दिमागाद्वीलोत्पल-
 युतानिव कुर्वाणाम् । 32...तत्प्रसादत इति निजयोगोपायनिर्देशः ।...

पदनक्षीभसंजातवीचीशतसमाकुलम् ॥ ३४ ॥
हिमवच्छतसंकाशं भूमण्डलमिवापरम् ।
बीचीहस्तैः प्रचलितैराह्यानमिव ह्यतिम् ॥ ३५ ॥
तैरेव शुभ्रां चन्द्रे विदधानमिवानिशम् ।
अन्तरस्थेन इरिणा विगताशेषकल्पयम् ॥ ३६ ॥
यस्मात्स्मान्तु विभूतं सुशुभ्रां तनुमूर्जिताम् ।
पाण्डुरं सुगमागम्यमधोभुवनवर्तिनम् ॥ ३७ ॥
इन्द्रनीलकडाराद्यं विपरीतमिवाम्बरम् ।
फलावलीसमुद्भूतवनसंघसमाचितम् ॥ ३८ ॥
निर्मेकमिव शेषाहेविस्तोर्णं तमतीव हि ।
तं हृष्टा तच मथ्यस्य दृश्ये केशवालयम् ॥ ३९ ॥
अनिदेश्यपरीमाणमनिदेश्यर्थिसंयुतम् ।
शेषपर्यङ्गं तस्मिन्ददर्शं मधुसूदनम् ॥ ४० ॥
शेषाहिफणरत्नांशुदुर्विभाव्यमुखाम्बुजम् ।
शशाङ्कशतसंकाशं हृष्टायुतसमप्रभम् ॥ ४१ ॥

35. ०हस्तैर्धर्षवितैरा० C¹⁻²v. 41. T. om. V⁴.

35. हिमवलानां शतेन संकाशमानमपरं भूमण्डलमिव वीचीना हिमवदाकारत्वात् । वीचय एव हृष्टालैरतिचपलैः क्षितिमाक्षयानमिव ॥ 36. तैरेव लीलवीचीहस्तैरनिशं प्रक्षालनेन चन्द्रमसि शैङ्गतिश्यं विदधानमिव ।... 37. यस्माद्विरिणाहृतकल्पयस्तस्मादतिशुद्धामूर्जितां स्फुरत्वां तनुं धारयन्नम् ।... 38. ...विपरीतं भूगतमम्बरमिव तस्यापि नीजरत्नादिमयथास्त्वात् । समुद्भूतं संजातद्वोभम्...

पीतवाससमक्षोभ्यं सर्वरत्नविभूषितम् ।
मुकुटेनार्कवर्णेन कुण्डलाभ्यां विराजितम् ॥ ४२ ॥
संवाह्यमानाह्वियुगं लक्ष्या करतलैः शुभैः ।
शरीरधारिभिः शस्त्रैः सेव्यमानं समन्ततः ॥ ४३ ॥
तं हृष्टा पुण्डरीकाशं ववन्दे मधुसूदनम् ।
जानुभ्यामवनीं गत्वा विज्ञापयति चाप्यथ ॥ ४४ ॥
उद्धृताहं त्वया देव रसातलतलं गता ।
स्वस्थाने स्थापिता विष्णो लोकानां हितकाम्यया ॥ ४५ ॥
तचाधुना मे देवेश का धृतिर्वै भविष्यति ।
एवमुक्तस्तदा हृष्टा देवो वचनमब्रवीत् ॥ ४६ ॥
वर्णाश्रमाचाररताः शास्त्रैकतत्परायणाः ।
त्वां धरे धारयिष्यन्ति तेषां त्वद्वार आहितः ॥ ४७ ॥
एवमुक्ता वसुमती देवदेवमभाषत ।
वर्णानामाश्रमाणां च धर्मान्वद सनातनान् ॥ ४८ ॥

45. से खाने C¹⁻²v. 47. एताः शास्त्रैकतत्पराः । V⁴. 48. धर्मान्वद वदाशु भोः । V⁴ in mg. ; धर्मान्वद सनातन ॥ V¹⁻³; सनातनान् ॥ C¹⁻²v; C. defective. See 63 (शास्त्रतान्).

43. ...मदुतरैः करतलैः सक्षेहं संवाहितचरणकमलम् । शङ्खचक्रगदापशाधिलालैभिर्देवताभिर्मूर्तिमतीभिः पार्श्वयोदयपास्यमानम् ॥ 44. ...मधुसूदनमवलोक्यावनिष्ठतजानुमण्डला धारणी अभिवाद्यानन्तरं सामिमतं विज्ञापयामास ॥ 45. ...स्वस्थाने स्थापिता...

त्वतोऽहं ओतुमिच्छामि त्वं हि मे परमा गतिः ।
नमस्ते देव देवेश देवारिबलहृदन् ॥ ४६ ॥
नारायण जगन्नाथ शङ्खचक्रगदाधर ।
पद्मनाभ हृषीकेश महाबलपराक्रम ॥ ५० ॥
अतीन्द्रिय सुदुष्पार देव शर्णधनुर्धर ।
वराह भीम गेविन्द पुराण पुरुषोत्तम ॥ ५१ ॥
हिरण्यकेश विश्वास्य यज्ञमूर्ते निरञ्जन ।
श्वेत श्वेतज्ञ लोकेश सलिलार्णवशायक ॥ ५२ ॥
मन्त्र मन्त्रवहाचिन्त्य वेदवेदाङ्गविग्रह ।
जगतोऽस्य समग्रस्य सृष्टिसंहारकारक ॥ ५३ ॥
धर्माधर्मज्ञ धर्माङ्ग धर्मयोने वरग्रद ।
विष्वकर्मनामृत व्योम मधुकैटसहृदन् ॥ ५४ ॥
हृषतां हृष्णाश्रेय सर्व सर्वाभयग्रद ।
वरेण्यानघ जीमूताव्यय निर्माणकारक ॥ ५५ ॥

52. सचिजानन्दरः C^{1,2}v. 53. यन्त्रमन्त्रः C^{1,2}. 54. धर्म धर्मज्ञ
C^{1,2}. 55. वेदेय C^{1,2}v. निर्वाणः C^{1,2}.

51. ...सुतरां इरुर्देवं पारमान्त्रो यस्य । सुदुष्पायेति याठे इरुर्धिगमः ।
देवो युतिमात् । 52. ...विश्वस्त्रिवृक्षिणी यस्य सर्वसाक्षित्वात् । विश्वतो
इश्वरी यस्तेति वा । 53. ...मन्त्रो अग्रादिः... । ...मन्त्रं वृहति पठतीति
होता । ...वेदा अग्रादयः । वेदाङ्गानि शिक्षादीनि । उभयं वियहो यस्य ।
... 55. हृषतां परममहत्यरिमाणानां कालाकाशादीनाम्... । अक्षेयो
आतुमश्चक्षः ।...जगतो विश्वस्य निर्माणं करोति...

आप्यायन अपां स्थान चैतन्याधार निष्क्रिय ।
सप्तशीर्षाभरगुरो पुराण पुरुषोत्तम ॥ ५६ ॥
ध्रुवाक्षर सुस्थक्षमेश भक्तवत्सल पावन ।
त्वं गतिः सर्वदेवानां त्वं गतिर्ब्रह्मवादिनाम् ॥ ५७ ॥
तथा विदितवेदानां गतिरूपं पुरुषोत्तम ।
प्रपन्नास्मि जगन्नाथ ध्रुवं वाचस्पति प्रभुम् ॥ ५८ ॥
सुब्रह्मण्यमनाधृष्टं वसुषेणं वसुप्रदम् ।
महायोगबलापेतं पृश्निगर्भं धृतार्चिषम् ॥ ५९ ॥
वासुदेवं महात्मानं पुण्डरीकाक्षमच्युतम् ।
सुरासुरगुरुं देवं विभुं भूतमहेश्वरम् ॥ ६० ॥
एकव्यूहं चतुर्बाहुं जगत्कारणकारणम् ।
ब्रूहि मे भगवन्धर्मांश्चातुर्वर्णस्य शाश्वतान् ॥ ६१ ॥
आश्रमाचारसंयुक्तान्सरहस्यान्संग्रहान् ।
एवमुक्तात् देवेशः पुनः क्षैर्णीमभाषत ॥ ६२ ॥

61. चतुर्वत्ता C^{1,2}v.

56. आप्यायति जगदिति । ... चैतन्यस्य विश्वानस्याधारो निवास-
स्थानम् ।... 57. सुतरां सूक्ष्माः परमाणवस्तेषामीशः त्रियादिहेतुः ...
58. ...सुतरां ब्रह्मण्य इति... । ब्रह्मण्ये वेदाय ब्राह्मणाय वा हित इति
ब्रह्मण्यः । ... पृश्निराकाशो गर्भं यस्य । तस्मात् ... आकाशः संभूत
इति युतेः । उत्तान्यर्चिषि तेजांसि सूर्यादिषु येन । तेजस्तेजसिनामहं
प्रभास्मि गृश्मित्यर्थयोः । इत्यादि स्मरणात् ॥ 60. ...विशुर्वापकः ... ।
61. एक एव व्यूहो विराट्स्वरूपो यस्य ।... जगत्कारणानां महाभूतानाम्...

शृणु देवि धरे धर्मांश्चातुर्वर्णस्य शाश्वतान् ।
आश्रमाचारसंयुक्तान्सरहस्यान्संग्रहान् ॥ ६३ ॥
ये तु त्वां धारयिष्यन्ति सन्तस्तेषां परायणान् ।
निषेणा भव वामोह काञ्चनेऽस्मिन्वरासने ॥ ६४ ॥
सुखासीना निबोध त्वं धर्मान्विगदतो मम ।
शुश्रुते वैष्णवान्यर्मान्सुखासीना धरा तदा ॥ ६५ ॥ १ ॥

ब्राह्मणः क्षचियो वैश्यः शूद्रश्चेति वर्णाश्वत्वारः । १ ।
तेषामाद्या दिजातयस्त्वयः । २ । तेषां निषेकाद्यः प्रस्त्रा-
नान्तो मन्त्रवल्क्ष्यासमूहः । ३ । तेषां च धर्माः । ४ ।
ब्राह्मणस्याध्यापनम् । ५ । क्षचियस्य शस्त्रनित्यता । ६ ।
वैश्यस्य पशुपालनम् । ७ । शूद्रस्य दिजातिशुश्रूषा । ८ ।
दिजानां यजनाध्ययने । ९ । अथैतेषां दृत्यः । १० ।
ब्राह्मणस्य याजनप्रतिग्रहौ । ११ । क्षचियस्य स्त्रिवा-
णम् । १२ । क्षणिगोरक्षवाणिज्यकुसीदयेनिषेषणानि
वैश्यस्य । १३ । शूद्रस्य सर्वशिख्यानि । १४ । आपद्यन-
न्तरा दृतिः । १५ ।

II, 2. दिजातयः । C^{1,2}v.

II, 13. ...योनिर्यवनीक्षादिवीजं तत्पोषणं रक्षणम् । ... 14. शि-
क्षानि चित्करणादीनि । सर्वशस्त्रेन वैश्यहसीनां क्षणादीनामपि
यहयम् । ... 15...अनन्तरा संगिहिता कर्मीयसी...दृतिः । ...

क्षमा सत्यं दमः शौचं दानमिन्द्रियसंयमः ।
अहिंसा गुरुशुश्रूषा तीर्थानुसरणं दया ॥ १६ ॥
आर्जवं लोभशून्यत्वं देवब्राह्मणपूजनम् ।
अनभ्यस्त्वया च तथा धर्मः सामान्य उच्चते ॥ १७ ॥ २ ॥

अथ राजधर्माः । १ । प्रजापरिपालनम् । २ । वर्णाश्र-
माणां स्वे स्वे धर्मे व्यवस्थापनम् । ३ । राजा च जाङ्गलं
पश्चवं सस्योपेतं देशमाश्रयेत् । ४ । वैश्यशूद्रप्रायं च । ५ ।
तत्र धन्वन्तरमहीवारिवृक्षगिरिदुर्गाणामन्यतमं दुर्गमा-
श्रयेत् । ६ । तत्र स्वस्वग्रामाधिपान्कुर्यात् । ७ । दश-
धक्षान् । ८ । शताध्यक्षान् । ९ । देशाध्यक्षांश्च । १० ।
ग्रामदेवाणां ग्रामाध्यक्षः परीहारं कुर्यात् । ११ । अशक्तो
दशग्रामाध्यक्षाय निवेदयेत् । १२ । सोऽप्यशक्तः शता-
धक्षाय । १३ । सोऽप्यशक्तो देशाध्यक्षाय । १४ । देशा-
धक्षोऽपि सर्वात्मना दोषमुच्छिन्न्यात् । १५ । आकर-
शुल्कतरनागवनेषामान्वियुज्जीत । १६ । धर्मिष्ठान्यर्म-

17. आर्जवत्वमलोभस्त्र C^{1,2} v. III, 5. •शूद्रपादं च । C^{1,2}; •शूद्र-
वैश्याय च । v. 7. यामाध्यक्षानपि कुर्यात् । C^{1,2}; यामाधिपान्कुर्यात् । v.

III, 6. ... महीदुर्गं महामेवेष्टकापावाणादिनिमित्तं दुर्गम् । महीवो-
चावच्चप्रदेशप्रदेशप्रचुरदुर्गमित्यन्ये । ... 7. तत्र दुर्गे स्थितः सत् । ...
16. ... तरस्तीर्थते नद्यादि येनेति तरो नौकादिस्तां शुच्यं जलजं
शुल्कमिति यावत् । नागा गजाः । वभानि अरण्यानि । नागवन्ति वभा-
नीति वा । नगः पर्वतः । तत्संबन्धि नागम् । गिरिदुर्गमिति वा । ...

कार्येषु । १७। निपुणनर्थकार्येषु । १८। शूरान्संग्राम-
कर्मसु । १९। उग्रानुग्रेषु । २०। घण्डान्स्त्रीषु । २१। प्रजाभ्यो
बल्यर्थं संवत्सरेण धान्यतः षष्ठमंशमादद्यात् । २२। सर्व-
सस्येभ्यश्च । २३। द्विकां शतं पशुहिरण्येभ्यो वस्त्रेभ्यश्च ।
२४। मांसमधुष्टौषधिगन्धपुष्टमूलफलरसदारुपस्त्राजि-
नमृद्गाञ्छमभाण्डवैदलेभ्यः षष्ठभागम् । २५। ब्राह्म-
णेभ्यः करादानं न कुर्यात् । २६। ते हि राज्ञो धर्मक-
रदाः । २७। राजा च प्रजाभ्यः सुकृतदुष्कृतपष्ठांश-
भाक् । २८। स्वदेशपण्याच्च शुल्कांशं दशममादद्यात् ।
२९। परदेशपण्याच्च विंशतिमम् । ३०। शुल्कस्था-
नादपक्रामन्सर्वापहारमामुयात् । ३१। शिल्पिनः कर्म-
जीविनश्च शूद्राश्च मासेनैकं राज्ञः कर्म कुर्यात् । ३२।
स्वाम्यमात्यदुर्गकोशदण्डराष्ट्रमिचाणि प्रकृतयः । ३३।
तदूषकांश्च इन्यात् । ३४। स्वराष्ट्रपरराष्ट्रयोश्च चारचक्षुः

25. •पुष्ट• om. C^{1,2}v. 31. सर्वापहारितम् C^{1,2}.

18. अर्थकार्येषु सुवर्णादिपरीक्षात्...। यदा ऊहपोहादिनिर्गायवल्लु
कार्येषु निपुणान्पित्तान्नियुक्तोऽल ॥ 23. सस्यानि वार्षिकानि इसामाका-
शीभि ... 27. करविषयेऽपि राज्ञो धर्मं विजाचारसंपत्तं करत्वेत
ददति... 30. यत्पण्यं देशान्तरे ... विक्रीयते तस्मात्... 31. अप-
ज्ञामन्त्रपत्रमन्यमार्गेण गच्छन्ति । सर्वपण्यापहारमामुयात् ।... 32. शि-
ल्पिनः चोहकारादयः । कर्मापजीविनः कारवै वर्धकादयः । चकारादन्यो-
पजीविनः शूद्राश्च ... यथाह मनुः (VII, 138) ...

स्यात् । ३५। साधूनां पूजनं कुर्यात् । ३६। दुष्टांश्च ह-
न्यात् । ३७। शचुमिचोदासीनमध्यमेषु सामभेददान-
दण्डान्यथार्हं यथाकालं प्रयुज्जीत । ३८। संधिविग्रहया-
नासनसंश्रयदैधीभावांश्च यथाकालमाश्रयेत । ३९। चैते
मार्गशीर्षे वा याचां यायात् । ४०। परस्य व्यसने वा । ४१।
परदेशावासौ तदेशधर्मान्वोच्छिन्न्यात् । ४२। परेणाभि-
युक्तश्च सर्वात्मना स्वं राष्ट्रं गोपायेत् । ४३। नास्ति राज्ञां
समरे तनुत्यागसहश्रेष्ठ धर्मः । ४४। गोब्राह्मण्डपमिच-
धनदारजीवितरक्षणादे इतास्ते स्वर्गलोकभाजः । ४५।
वर्णसंकररक्षणार्थं च । ४६। राजा परपुरावासौ तु तत्र
तत्कुलीनमभिपिच्छेत् । ४७। न राजकुलमुच्छिन्न्यात् । ४८।
अन्यचाकुलीनराजकुलात् । ४९। स्वगयाश्चस्त्रीपाना-
भिरतिं परिहरेत् । ५०। वाकपारुष्यदण्डपारुष्ये च । ५१।
मार्यदूषणं कुर्यात् । ५२। आद्यद्वाराणि नोच्छिन्न्यात् । ५३।
नापाचवर्षीं स्यात् । ५४। आकरेभ्यः सर्वमादद्यात् । ५५।

43. स्वं om. C^{1,2}v. 45. •स्त्रेक• om. C^{1,2}v. 47. परं om.
C^{1,2}v. 50. •पानेष्वभिरतिं न कुर्यात् । C^{1,2}; •पानाभिरतिं न कुर्यात् । v.

38. मध्यमः इचुविजिजीवुमध्यवर्तीं नयः ... 44. ...राज्ञो द्वचि-
यानां न पार्थिवानाम्... 46. परदाराभिमर्शनेन जायमानादर्यसंकरा-
यद्वक्तव्यं वर्णानां तदर्थमपि ये इता बन्धियाहजारादिभिस्तेऽपि स्वर्गलोक-
भाजो भवन्ति... 52. अर्थस्य सुवर्णादेहषयं दृथादयः... 53. सपुत्रे
परपुरे दुर्गेषु वा आद्यद्वाराणि पूर्वराजक्षमानि तोरणगोपुरादीनि ...

निधिं स्तव्या तदर्थं ब्राह्मणेभ्यो दद्यात् । ५६ । द्वितीय-
मर्थं कोशे प्रवेशयेत् । ५७ । निधिं ब्राह्मणो स्तव्या सर्व-
मादद्यात् । ५८ । क्षचियश्चतुर्थमंशं राज्ञेऽपरं चतुर्थमंशं
ब्राह्मणेभ्योऽर्थमादद्यात् । ५९ । वैश्यस्तु चतुर्थमंशं राज्ञे
दद्याद्ब्राह्मणेभ्योऽर्थमंशमादद्यात् । ६० । शूद्रश्चावासं द्वा-
दशधा विभज्य पञ्चांशान्वासे दद्यात्पञ्चांशान्ब्राह्मणेभ्यो
इङ्गद्यमादद्यात् । ६१ । अनिवेदितविज्ञातस्य सर्वमप-
हरेत् । ६२ । स्वनिहिताद्राशे ब्राह्मणवर्जं द्वादशमंशं
दद्युः । ६३ । परनिहितं स्वनिहितमिति ब्रुवन्तस्तमं
दण्डमावहेत् । ६४ । बालानाथस्त्रीधनानि च राजा
परिपालयेत् । ६५ । चौरहृतं धनमवाप्य सर्वमेव सर्व-
वर्णेभ्यो दद्यात् । ६६ । अनवाप्य च स्वकोशादेव द-
द्यात् । ६७ । शान्तिस्वस्त्रयन्दैवोपघातान्प्रशमयेत् । ६८ ।
परचक्रोपघातांश्च शस्त्रनित्यतया । ६९ । वेदेतिहास-
धर्मशास्त्रार्थकुशलं कुलीनमव्यङ्गं तपस्विनं पुरोहितं च
वरयेत् । ७० । शुचीनलुभ्यानवहिताच्छक्षिसंप्रदानस-
र्वार्थेषु च सहायान् । ७१ । स्वयमेव व्यवहारान्पश्ये-

65. ...स्वनायोऽवेद्यकरद्वितोऽन्यपक्षादिः ... मध्येऽनाथपदप्रयोगादुभय-
आवदेन कालस्त्रिवोरप्यनाथत्वं गम्यते । ... 68. प्रथुतप्तारिष्टश्चमनाय
क्षियमार्यं कर्म शान्तिः । यदश्चान्तिमहाश्चान्यादि । अनुतप्तारिष्टश्चान्यनु-
त्पत्त्वे क्षियमार्यं कर्म स्वस्त्रयन्म् । ... 69. ...शस्त्रनित्यतया शस्त्राभि-
योगेन... 70. ...अर्थोऽर्थशास्त्रमौश्चनसादि । ...

द्विद्विन्निर्बाह्मणैः सार्थम् । ७२ । व्यवहारदर्शने ब्राह्मणं
वा नियुज्जगत् । ७३ । जन्मकर्मव्रतोपेताश्च राजा सभा-
सदः कार्या रिपौ मित्रे च ये समाः कामक्रोधभय-
लोभादिभिः कार्यार्थिभिरनाहार्याः । ७४ । राजा च
सर्वकार्येषु सांवत्सराधीनः स्यात् । ७५ । देवब्राह्मणा-
न्सततमेव पूजयेत् । ७६ । वृद्धसेवी भवेत् । ७७ । यज्ञ-
याजी च । ७८ । न चास्य विषये ब्राह्मणः क्षुधार्तो
ऽवसीदेत् । ७९ । न चान्योऽपि सत्कर्मनिरतः । ८० ।
ब्राह्मणेभ्यश्च भुवं प्रतिपादयेत् । ८१ । येषां च प्रतिपा-
दयेत्तेषां स्ववंश्यान्भुवःप्रमाणं (?)दानच्छेदेपवर्णनं च
पटे ताम्रपटे वा लिखितं स्वमुद्राक्षितं चागामिन्द्रियवि-
श्वापनार्थं दद्यात् । ८२ । परदत्तां च भुवं नापहरेत् । ८३ ।

74. °भय० om. V¹⁻³ C^{1,2}v; भयं जासः N. 82. नगु प्रतिपा-
दिताया अपि (this clause is from the Comm. on 81) भुव
प्रमाणं V¹⁻³; येषां च प्रतिपादयेत्तेषां स्ववंश्यानन्तरप्रमाणं C^{1,2}; ये०
च प्र० स्ववंश्यानन्तरः प्रमाणं v. ताम्रपटे v.

74. जन्म विशिष्टमात्रपिण्डाः । कर्म जातकर्मादिसंखाराः । ... अन-
हार्या अनाकर्षयोगाः । ... 82. येषां ब्राह्मणादीनां सुवं दद्यात्तेषां वस्त्र-
माशालक्षाणां श्वासनपत्रं दद्यादिति संबन्धः । ... स्ववंश्यान्यित्रादीनीन् । ...
चकारात् ... वंश्यानात्मानं च । सुवः क्षेत्रादिकायाः प्रमाणां निवर्तनादि-
परिमाणम् । दीयत इति दातं भूम्यादि तस्य च्छेदेऽपहारः । ... यहा दानस्य
भूम्यादेः क्षेदेऽपच्छेदे ... पूर्वतोऽसुक्ष्यादिः पञ्चमतोऽसुक्ष्यानस्येदम् ...
चकाराम्भतं मेऽसुक्ष्यपुच्छ्य यद्वेपरि लेखितम् । ... पटे कार्यासिके
वस्त्राखण्डे ... वस्त्रे सुष्ठा इंसवराहादिका ... See also Burnell,
Palaeogr. p. 95 seq., and p. 114.

ब्राह्मणेभः सर्वदायानप्रयच्छेत् । ८४ । सर्वतस्त्वात्मानं
गोपायेत् । ८५ । सुदर्शनश्च स्यात् । ८६ । विष्णवागद-
मन्त्रधारी च । ८७ । नापरीक्षितमुपयुज्जगत् । ८८ ।
स्मितपूर्वाभिभावी स्यात् । ८९ । वथ्येष्वपि न भूकुटी-
माचरेत् । ९० । अपराधानुरूपं च दण्डं दण्डेषु दा-
पयेत् । ९१ । सम्यग्दण्डप्रणयनं कुर्यात् । ९२ । द्वितीय-
मपराधं न स कस्यचित्क्षमेत । ९३ । स्वधर्ममपालय-
कादण्डो नामास्ति राज्ञः । ९४ ।

यत् श्यामो लोहिताक्षो दण्डश्वरति निर्भयः ।
प्रजास्तच विवर्धन्ते नेता चेत्साधु पश्यति ॥ ९५ ॥
स्वराङ्गे न्यायदण्डः स्याहृशदण्डश्च शशुषु ।
सुहृत्वजिह्वाः लिङ्घेषु ब्राह्मणेषु शमान्वितः ॥ ९६ ॥
श्वं हृतस्य वृपते: शीलोच्छेनापि जीवतः ।
विस्तीर्यते यशो लोके नैलविन्दुरिवामसि ॥ ९७ ॥
प्रजासुखे सुखी राजा तदुःखे यश्च दुःखितः ।
स कीर्तियुक्तो लोकेऽस्मिन्प्रेत्य स्वर्गे महीयते ॥ ९८ ॥ ३ ॥

94. राजा॑ं V¹⁻³; राज्ञः C¹⁻³v; राजा॑ (V⁴) or राज्ञो॑ (V¹⁻³) N.

85. सर्वते यनश्चासनादिभ्योऽप्यात्मानं गोपायेत्वदेत् । वथाह ...
मनुः (VII, 220)... 87. विष्णवा विष्णवाश्चका अगदा रोगनाशकाच्च ये
अन्नास्त्रारणशीको भवेत् ।... 95. निर्भयोऽप्रतिहतचरति ।...

जालस्थार्कमरीचिगतं रजस्त्वसरेणुसंशकम् । १ । त-
दण्डकं लिक्षा । २ । तत्त्वयं राजसर्वपः । ३ । तत्त्वयं गौर-
सर्वपः । ४ । तत्पट्टकं यवः । ५ । तत्त्वयं कृष्णलम् । ६ ।
तत्पञ्चकं माषः । ७ । तद्वादशमक्षार्धम् । ८ । अक्षार्धमेव
सच्चतुर्माषकं सुवर्णः । ९ । चतुःसुवर्णको निष्कः । १० ।
दे कृष्णले समधृते रूप्यमाषकः । ११ । तत्पोडशकं ध-
रणम् । १२ । ताम्रकार्षिकः कार्षीपणः । १३ ।
पणानां दे शते सार्धे प्रथमः साइसः स्मृतः ।
सध्यमः पञ्च विज्ञेयः सहस्रं त्वेव चेत्तमः ॥ १४॥ ४ ॥

अथ महापातकिनो ब्राह्मणवर्जं सर्वे वध्याः । १ ।
न शारीरो ब्राह्मणस्य दण्डः । २ । स्वदेशाद्ब्राह्मणं
कृताङ्गं विवासयेत् । ३ । तस्य च ब्रह्महत्यायामशिरसं
पुरुषं ललाटे कुर्यात् । ४ । सुराध्यं सुरापाने । ५ ।
श्वपदं स्तेये । ६ । भगं गुरुतस्यगमने । ७ । अन्यचापि
वधकर्मणि तिष्ठन्तं समग्रधनमक्षतं विवासयेत् । ८ ।

IV, 8. तद्वादशकम् C¹⁻³v Hemâdri. V, 1. ब्राह्मवर्जं may
possibly be a gloss, though N. has got it.

IV, 2. लिक्षा लेदजं यकाण्डम् । 8... दादर्शं दादशानां समुदायः...
10... समधृते मुख्यपरिमाणै... V, 1. वधोऽत्र प्राविद्योगकलको आ-
पारः... 6...स्तेये सुवर्णस्तेये... 8. वधं वधार्हं वधनिमित्तमिति...

कूटशासनकर्तृष्य राजा हन्यात् । ६ । कूटखोखका-
रांश्च । १० । गरदाभिद्ग्रसद्धतस्करान्स्त्रीबालपुरुषघा-
तिमश्च । ११ । ये च धान्यं दशभ्यः कुम्भेभ्योऽधिकमप-
हरयुः । १२ । धरिममेयानां शतादभ्यधिकम् । १३ ।
ये चाकुलीना राज्यमभिकामयेयुः । १४ । सेतुभेद-
कांश्च । १५ । प्रसद्धतस्कराणां चावकाशभक्तप्रदांश्च । १६ ।
चन्यच राजाशक्तेः । १७ । स्त्रियमशक्तभर्तुकां तदति-
क्रमणी च । १८ । हीनवर्णोऽधिकवर्णस्य येनाङ्गेनाप-
राधं कुर्यात्तदेवास्य शतयेत् । १९ । एकासनेापवेशी
कवाँ छताङ्गो निर्वास्यः । २० । निष्ठीव्योष्टिदयवि-
हीनः कार्यः । २१ । अवश्वर्धयिता च गुदहीनः । २२ ।
आक्रोशयिता च विजिह्वः । २३ । दर्पेण धर्मोपदेश-
कारिणो राजा तप्तमासेचयेत्तैलमास्ये । २४ । द्रोहेण
च नामजातिग्रहणे दशकृत्स्नोऽस्य शङ्खुर्निखेयः । २५ ।

18. *ग्रामवा C^{1,2}; ग्रनिका v. 22. अवश्वर्धयिता C^{1,2}; अव-
श्वर्धयिता v. 25. किंत्रेणा C^{1,2}; विखेयः v.

10. राजशासनातिरिक्तमपि व्यवहारिकं लेखमस्तकादिपत्रम् ।... 13.
...धरिममेयानि सुवर्णरजतादीनि ।... 17. ...राज्ञस्त्रेचौरनिवारने न
शक्तिसदा यामनिवासिनामात्मवाक्याय चौरादिरक्षेऽपि न वध इत्यर्थः ।...
18. भरवादिसमर्थोऽप्यशक्तो निरोद्धुमन्वायेभ्यो भर्ता यस्याकाम् । तमति-
क्रमितुं परपुरुषोपभोगालम्पटया श्रीशमस्यासां च स्त्रियं हन्यात् ।... 24.
...उत्तमवर्णस्य धर्मोपदेशकारिकाम् ।... 25. अस्य हीनवर्णस्य मुखे व्यव-
हारिण्यामयः ग्रह्यः ।... 26. ...वज्रवयनाच्छादीरमुपग्रहणादिसंक्षारकर्म...

श्रुतदेशजातिकर्मणामन्यथावादी कार्षीपणशतदयं द-
ख्यः । २६ । काणखञ्चादीनां तथावाद्यपि कार्षीपण-
दयम् । २७ । गुरुनाक्षिपन्कार्षीपणशतम् । २८ । परस्य
पतनीयाक्षेपे छते तूतमसाहसम् । २९ । उपपातकयुक्ते
मध्यमम् । ३० । चैविद्यवङ्मानां क्षेपे जातिपूगानां च । ३१ ।
ग्रामदेशयोः प्रथमसाहसम् । ३२ । व्यङ्गतायुक्ते क्षेपे
कार्षीपणशतम् । ३३ । मातृयुक्ते तूतमम् । ३४ । सम-
वर्णाक्रोशने ढादश पणान्दख्यः । ३५ । हीनवर्णा-
क्रोशने घट्दख्यः । ३६ । यथाकालमुत्तमसवर्णाक्षेपे
तत्प्रमाणो दख्यः । ३७ । चयो वा कार्षीपणाः । ३८ ।
शुक्लवाक्याभिधाने त्वेवमेव । ३९ । पारजायी सवर्णा-
गमने तूतमसाहसं दख्यः । ४० । हीनवर्णागमने
मध्यमम् । ४१ । गोगमने च । ४२ । अन्त्यागमने
वध्यः । ४३ । पशुगमने कार्षीपणशतं दख्यः । ४४ ।

31. *हृडाक्षेपे C^{1,2}v. 33. व्यङ्गतायुक्ताक्षेपे C^{1,2}v. 34. सवर्णा
C^{1,2}v. 37—39 om. v. 38. सयोर्वा कार्षीपणास्त्रयः । C^{1,2};
समोत्तरवर्णाक्षेपानकारमाक्षिपतो हीनवर्णस्य चयः कार्षीपणा दख्यः । N.

30. ...उपपातकं गोवधादिः । 31. ...पूगानां सम्भादिसंघानाम् ...
33. व्यङ्गसंयुतमिति नारदसरवात् । (Nar.
XV, 3) ...तद्विग्नीं यहियानि चेत्यन्यां वा ... इत्यादिके ।... 37.
कालेऽचालेपकालसमनसिक्षेति यथाकालम् ।... तत्प्रमाणः घट्कार्षीपण-
प्रमाणो दख्यः कार्यः ।... 44. पशुगां गोवधादिकानां गमने...

देषमनाथाय कन्यां प्रयच्छंश्च । ४५ । तां च बिभृ-
यात् । ४६ । अदृष्टां दुष्टामिति ब्रुवन्नुत्तमसाहस्रम् । ४७ ।
गजाश्वोऽग्नेषु धाती त्वेककरपादः कार्यः । ४८ । विमां-
सविक्रयी च । ४९ । ग्राम्यपशुधाती कार्षीपणशतं
दण्डः । ५० । पशुस्वामिने तन्मूल्यं दद्यात् । ५१ ।
आरण्यपशुधाती पञ्चाशतं कार्षीपणान् । ५२ । पश्चि-
ष्याती मत्स्यधाती च दश कार्षीपणान् । ५३ । कीटो-
पधाती च कार्षीपणम् । ५४ । फलोपगमद्रुमच्छेदी
तूतमसाहस्रम् । ५५ । पुष्पोपगमद्रुमच्छेदी मध्यमम् । ५६ ।
बस्तीगुखलताच्छेदी कार्षीपणशतम् । ५७ । दृणच्छे-
देकम् । ५८ । सर्वे च तत्खामिनां तदुत्पत्तिम् । ५९ ।
इस्तेनोऽनुरूपिता दश कार्षीपणान् । ६० । पादेन
विश्वितम् । ६१ । काष्ठेन प्रथमसाहस्रम् । ६२ । पाषा-
देन मध्यमम् । ६३ । शस्त्रेणोऽसमम् । ६४ । पादकेशं-

49, 50. ○विक्रयी कार्षीपणशतम् । ग्राम्यपशुधाती च । C^{1,2}v. 52.
पञ्चाशतं N. in V¹⁻³; पञ्चाशतं V¹⁻³ C^{1,2}v N. in V⁴ Ap. 53.
दण्ड om. C^{1,2}v. 54 om. C^{1,2}v. 55. ○च्छेदी कीटोपधाती तूतम-
साहस्रं दण्डः । C^{1,2}; ○च्छेदी । v.

45...दोषे तु नारदः (Nār. XII, 36)... 49. विश्वदमासं च विकृ-
दाहादेलविकृयश्चीतो विमांसविक्रयी ।... 55. पञ्चेषु पगम्यन्त इति पञ्चो-
पगमाः । पञ्चोपकारिः पञ्चामादयः ।... 56. पुष्पेषु पगम्यन्त इति
पुष्पोपगमाः । पुष्पोपकारिः पञ्चाम्यकादयः ।... 60. ताडनार्थं इत्तुकूर्य...
64...सजातीयविषयं सर्वमेतत् ।... (Sū. 19) इति सामान्यसूत्रात्...

शुककरलुगठने दश पणान्दण्डः । ६५ । शेणितेन
विना दुःखमुत्पादयिता द्वाचिंशत्पणान् । ६६ । सह
शेणितेन चतुःषष्ठिम् । ६७ । करपाददन्तभङ्गे कर्णना-
साविकर्तने मध्यमम् । ६८ । चेष्टाभेजनवाग्रोधे प्रहा-
रदाने च । ६९ । नेत्रकन्धरावाहुसवर्थंगसभङ्गे चोत्त-
मम् । ७० । उभयनेत्रभेदिनं राजा यावज्जीवं बन्ध-
नाम विमुच्चेत् । ७१ । तादृशमेव वा कुर्यात् । ७२ ।
एकं बहूनां निघतां प्रत्येकमुक्तादण्डाद्विगुणः । ७३ ।
उत्कूपशन्तमनभिधावतां तत्समीपवर्तिनां संसरतां च
। ७४ । सर्वे च पुरुषपीडाकरास्तदुत्थानव्ययं दद्युः । ७५ ।
ग्राम्यपशुपीडाकराच्च । ७६ । गोऽश्वोऽग्नेगजापहार्येक-
करपादः कार्यः । ७७ । अजाव्यपहार्येककराच्च । ७८ ।
धान्यापहार्येकादशगुणं दण्डः । ७९ । सस्यापहारी
च । ८० । सुवर्णरजतवस्त्राणां पञ्चाशतस्त्रभ्यधिकमप-
हरम्बिकरः । ८१ । तदूनमेकादशगुणं दण्डः । ८२ ।
सूत्रकार्पासगोमयगुडदधिक्षीरतकदृणलवणमृद्धसमपक्षि-

74. क्रोशन्तमभिधावताम् C^{1,2}; त क्रोशन्तमभिधावतां । v.

72. तादृशं नेत्रहयरहितं वा कुर्यात्कारयेदित्यर्थः ।... 74. ...अभि-
भूयमानसमीपवर्तिनां संसरतां ... चानभिधावतानामपि तप्तिमित्तादण्डा-
द्विगुणो दण्डे भवति । 79. धान्यं वार्षिकं श्वामाकादि... । 80.
सखायि हैमन्तवसनोद्धावानि त्रीहियवादीनि ।...

मत्स्यघृतैलमांसमधुवैदलवेणुमृणमयलोहभाण्डानाम-
पहर्ता मूल्याभिगुणं दग्धः । ८३ । पक्वानानां
च । ८४ । पुष्ट्यहरितगुल्मवन्नीलतापर्णानामपहरणे
पञ्च कृष्णलान् । ८५ । शाकमूलफलानां च । ८६ ।
रत्नापहार्युत्तमंसाहस्रम् । ८७ । अनुक्रदव्याणामपहर्ता
मूल्यसमम् । ८८ । स्तेनाः सर्वमपहरतं धनिकस्य
दाप्त्याः । ८९ । ततस्तेषामभिहितदण्डप्रयोगः । ९० ।
येषां देयः पन्थास्तेषामपथदायी कार्णीपणपञ्चविंशतिं
दग्धः । ९१ । आसनार्हस्यासनमदद्वच । ९२ । पूजा-
र्हमपूजयंश्च । ९३ । प्रातिवेश्यब्राह्मणे निमन्त्रणात्क्रमे
च । ९४ । निमन्त्रयित्वा भोजनादायिनश्च । ९५ । निम-
न्त्रितस्तेष्युक्ता चाभुज्ज्ञानः सुवर्णमाषकम् । ९६ । निम-
न्त्रयितुश्च द्विगुणमन्त्रम् । ९७ । अभक्ष्येण ब्राह्मणदूषयिता
बोडश सुवर्णान् । ९८ । जात्यपहारिणा शतम् । ९९ ।
सुरथा वधः । १०० । स्त्रियं दूषयितुस्तदर्थम् । १०१ ।
वैश्यं दूषयितुस्तदर्थमपि । १०२ । शूद्रं दूषयितुः प्रथम-
साहस्रम् । १०३ । असृश्यः कामकारेण स्पृश्यं स्पृश-

91. कार्णीपवाना C^{1,2}. From the C. 96. उत्तानमुद्भानः C^{1,2}; Ap. 104. असृश्यः (असृश्य V¹) कामकरे सप्तुश्चरस्युश्यं वधः । V¹⁻³;

92. अतिथादेः... 104. असृश्यकामादिः कामकारेण बुद्धि-
पूर्वकं स्पृशं चैवर्णिकं स्पृशन्वधः ।...

वधः । १०४ । रजस्वलां शिफाभिस्ताडयेत । १०५ ।
पथ्युद्यानेदकसमीपेऽप्यशुचिकारी पणशतम् । १०६ ।
तच्चापास्यात् । १०७ । यहभूकुच्छाद्युपभेदा मध्यमसाहसं
दग्धः । १०८ । तच्च योजयेत । १०९ । एहे पीडा-
करं द्रव्यं प्रक्षिपन्पणशतम् । ११० । साधारण्यापत्तापी
च । १११ । प्रेषितस्याप्रदाता च । ११२ । पितृपुत्रा-
चार्ययाज्यत्विजामन्योन्यापतितत्यागी च । ११३ । न
च ताङ्गाद्यात् । ११४ । शूद्रप्रवजितानां दैवे पित्रे
भोजकच्च । ११५ । अयोग्यकर्मकारी च । ११६ । समुद्र-
यहभेदकच्च । ११७ । अनियुक्तः शपथकारी । ११८ ।
पश्चूनां पुंस्त्वोपधातकारी च । ११९ । पितापुत्रविरोधे
तु साक्षिणां दशपणो दण्डः । १२० । यस्तयोश्चान्तरे
स्यात्तस्योत्तमसाहसः । १२१ । तुलामानकूटकर्तुश्च । १२२।

असृश्यः कामकारेण स्पृशंस्युश्यं चैवर्णिकं वधः । V⁴; कामकारेणस्य-
स्त्रैवर्णिकं स्पृशन्वधः । C^{1,2}; कामकारेण अदृशवान्वार्यवान् v. See
the C., which shows how these vv. II. have sprung up.

105. रजस्वला बुद्धिपूर्वकं चैवर्णिकं स्पृशन्तीम्... 108. भूरङ्गना-
दिः ।... 109. ...उत्थानक्षयं दद्यादित्वर्थः ।... 110. कामकरे... । कामकर-
पुनर्लिकादि द्रव्यं प्रक्षिपन्... 112. देवत्रास्त्रकाद्यर्थं प्रेषितस्यार्थस्या-
क्षेमेनाप्रदाता... 116. यदस्य चैत्रं कर्म न भवति । यथानुपगीतस्या-
भयम् ।... 118. रात्रा सर्वीर्वा अनियुक्तो नादिद्वः ...

तदक्षटे कूटवादिनश्च । १२३। इव्याणां प्रतिरूपविक्रिय-
कस्य च । १२४। संभूयवणिजां परमनर्थेणावरुन्ध-
ताम् । १२५। प्रत्येकं विक्रीणतां च । १२६। यदीत-
मूल्यं परम्यं यः क्रेतुर्नैव द्यात्स्यासौ सोदयं दाष्टः ।
१२७। राजा च पणशतं दण्डः । १२८। क्रीतमक्री-
णता या हानिः सा क्रेतुरेव स्यात् । १२९। राज-
विनिविद्वं विक्रीणतस्तदपहारः । १३०। तारिकः स्यात्सजं
शुल्कं यद्गन्धश पणान्दण्डः । १३१। ब्रह्मचारिवानप्रस्थ-
भिष्ठुगुर्विणीतीर्थानुसारिणां नाविकः शौल्किकः शुल्क-
माददानश्च । १३२। तच्च तेषां दद्यात् । १३३। द्यूते
कूटाक्षदेविनां करच्छेदः । १३४। उपधिदेविनां संदंश-
च्छेदः । १३५। अन्यभेदकानां करच्छेदः । १३६।

124. प्रतिरूपकः V⁴; सुवर्गरजतादीनां यत्वतिरूपं ... तात्परम् N.
125. अनर्वेका० V¹⁻⁴ N.; अनर्वेका० C^{1,2}v (and Y. II, 150).
131. तारिकः V⁴. 136. अन्यभेदकानां च। उल्लेपकानां च कर-
च्छेदः। V⁴; अन्यभेदकाना॒ राजाक्षेपकानां च करच्छेदः। v. See
the C. 136. पाते त्वापि दि॒ C^{1,2}v.

125. ये ... देशान्तरगतं परमनर्थेण हीनमूल्येन प्रार्थयमाना अव-
रुपन्ति... 126. ये आधिकमूल्येन विक्रीणन्ति... 131. नौकादि-
शुल्काधिकारी तारिकः।... 134. वस्त्राद्यवज्ज्ञ असुल्क्य येऽपहरन्ति
ते अन्यभेदकालेषां करच्छेदः कार्यः। N. in V¹⁻³; व० प्रथमूल्याय-
पहरताम्। N. in V⁴. The further Sûtra, which V⁴ (see
also v) inserts in this place, is not commented upon
by Nandapandita, and seems to have crept into the
text from a passage of Yâjñavalkya (II, 274), which
he quotes further on.

दिवा पश्चनां वृकाद्युपघाते पाले त्वनायति पालदोषः ।
१३७। विनष्टपशुमूल्यं च स्वामिने दद्यात् । १३८।
अननुशातां दुहन्पञ्चविंशतिं कार्षपणम् । १३९। म-
हिषो चेत्सस्यनाशं कुर्यात्तत्पालस्वष्टौ माषान्दण्डः ।
१४०। अपालायाः स्वामी । १४१। अश्वस्त्रूप्तो गर्दभे
वा । १४२। गौश्चेत्तदर्धम् । १४३। तदर्धमजाविकम् । १४४।
भक्षयित्वोपविष्टेषु द्विगुणम् । १४५। सर्वत्र स्वामिने वि-
भृतसस्यमूल्यं च । १४६। पथि ग्रामे विवीतान्ते न दोषः ।
१४७। अनावृते च । १४८। अल्पकालम् । १४९।
उत्सृष्टवृष्टभृतिकानां च । १५०। यस्तूत्तमवर्णन्दास्ये
नियोजयेत्तस्योत्तमसाहस्रे दण्डः । १५१। त्यक्तप्रवर्ज्यो
राज्ञो दास्यं कुर्यात् । १५२। भृतकश्चापूर्णे काले भृतिं
त्यजन्मकलमेव मूल्यं दद्यात् । १५३। राज्ञे च पणशतं
दद्यात् । १५४। तहोषेण यदिनश्चयेत्तत्वामिने । १५५।
अन्यच दैवोपघातात् । १५६। स्वामी चेद्भृतकमपूर्णे
काले अस्त्राभ्युपगतं तावल्कलमेव मूल्यं दद्यात् । १५७। पणशतं
च राजनि । १५८। अन्यच भृतकदोषात् । १५९। यः

141. अपालायाः v Ap. 142-150 with C. om. V¹.
146. विनष्टपशु सस्य V⁴. 147. यामसीमान्ते C^{1,2}v; सीमान्ते
from the C. 149. अल्पकालं V⁴; अल्पकालं C^{1,2}v; यामसीमा-
भक्षये न दोषः N. See Colebrooke, Dig. III, 4, XXI.

153. ...यावदभ्युपगतं तावल्कलमेव मूल्यं वेतनं स्वामिने दद्यात् ।...

कन्धां पूर्वदत्तामन्यमै दद्यात्स चौरवच्छास्यः । १६० ।
 वरदोषं विना । १६१ । निर्देषां परित्यजन् । १६२ ।
 पलीं च । १६३ । अजानानः प्रकाशं यः परद्रव्यं क्री-
 णीयात्तच तस्यादोषः । १६४ । स्वामी इव्यमामुयात् ।
 १६५ । यस्यप्रकाशं हीनमूल्यं च क्रीणीयात्तदा क्रेता
 विक्रेता च चौरवच्छास्यौ । १६६ । गणद्रव्यापहर्ता वि-
 वास्यः । १६७ । तत्संविदं यस्य लक्ष्येत् । १६८ । निष्ठे-
 पापहार्यर्थवृद्धिसहितं धनं धनिकस्य दाप्यः । १६९ ।
 राज्ञा चौरवच्छास्यः । १७० । यश्चानिक्षिमिति
 ब्रूयात् । १७१ । सीमाभेत्तारमुत्तमसाहसं दण्डयित्वा
 मुनः सीमां लिङ्गान्वितां कारयेत् । १७२ । जातिभ्रंश-
 करस्याभक्षयस्य भक्षयिता विवास्यः । १७३ । अभक्षयस्या-
 विक्रेयस्य विक्रयी देवप्रतिमाभेदकश्चोत्तमसाहसं दण्ड-
 नीयः । १७४ । भिषज्जिथ्याचरकुत्तमेषु पुरुषेषु । १७५ ।

163. यः स्त्रीं च । V^१. 172. लिङ्गान्वितां om. V^{१-४}; the whole
 Sūtra and part of the C. is om. in V^{१-४}, the whole C. in
 V^५. 175. अभिचरन्तु । V^{१-४}; आचरन्तु । C^{१-४} N. Ap.; उपचरति N.

168. ...अदुर्लां पलीं विवाहसंख्यां परिवर्तत इति ।... 167. गजों
 आचरतन्तु इदर्यं राजादिप्रेषितं दद्यं गजवच्छाम् ।... 173. जातिभ्रंशं
 यद्विक्रितं सर्वतो भक्षयिता भोक्ता न तु भोजयिता ।
 तद्वस्य पूर्वमुत्तमात् । (Sū. 98)... 174. अभक्षयाचि सुरादीनि...
 175. राजसंविमनगुणेषु यो वैशाश्राम्यपथमतिक्रम्य...उपचरति ।...

मध्यमेषु मध्यमम् । १७६ । तिर्यक्षु प्रथमम् । १७७ ।
 ग्रतिश्रुतस्याप्रदायी तद्वापयित्वा प्रथमसाहसं दण्डः ।
 १७८ । कूटसाक्षिणां सर्वस्वापहारः कार्यः । १७९ ।
 उत्कोचोपजीविनां सभ्यानां च । १८० । गोचर्ममाचा-
 धिकां भुवमन्यस्याधीक्षतां तस्मादानिर्मेच्यान्यस्य यः
 प्रयच्छेत्स वध्यः । १८१ । जनां चेत्पोडश सुवर्णा-
 न्दण्डः । १८२ ।

एकोऽश्रीयाद्यदुत्पन्नं नरः संवत्सरं फलम् ।
 गोचर्ममाचा सा स्त्रौणी स्तोका वा यदि वा बहुः ॥१८३॥
 ययोनिक्षिप्त आधिस्तौ विवदेतां यदा नरौ ।
 यस्य भुक्तिः फलं तस्य बलात्कारं विना कृता ॥१८४॥
 सागमेन तु भोगेन भुक्तं सम्यग्यदा तु यत् ।
 आहर्ता लभते तत्र नापहार्यं तु तत्काचित् ॥१८५॥
 पिचा भुक्तं तु यद्वयं भुक्त्याचारेण धर्मतः ।
 तस्मिन्प्रेते न वाच्योऽसौ भुक्त्या प्राप्तं हि तस्य तत् ॥१८६॥
 चिभिरेव तु या भुक्ता पुरुषैर्भूर्यथाविधि ।

179. सर्वापहारः V^{१-४}; सर्वस्वापहारः C^{१-४} N. Ap. 183.
 गजः V^{१-४}; गजः C^{१-४} N. v Ap.

176. अदावसंविषु... 185. स्वच्छेतुः प्रतियहक्षयादिरागमस्तेन
 सह वर्तमानः सागमः ।... 186. ...इवं एवत्योचादि... पितृयहयं
 पितामहस्याप्यकृष्णम् ।... 187...पितृयतामहपितामहै...

खेत्राभावेऽपि तां तच चतुर्थः समवाप्नुयात् ॥ १८७ ॥
नखिनां शृङ्गिणां चैव दंशिणामाततायिनाम् ।
इस्त्यश्वानां तथान्येषां वधे इत्ता न दोषभाक् ॥ १८८ ॥
गुरुं वा बालवृद्धौ वा ब्राह्मणं वा बहुश्रुतम् ।
आततायिनमायान्तं हन्यादेवाविचारयन् ॥ १८९ ॥
नाततायिवधे दोषो इन्तुर्भवति कश्चन ।
प्रकाशं वाप्रकाशं वा मन्युस्तं मन्युमृच्छति ॥ १९० ॥
उद्यतासिविषामिं च शायोदयतकरं तथा ।
आर्थर्वणेन इत्तारं पिशुनं चैव राजसु ॥ १९१ ॥
भार्यातिक्रमणं चैव विद्यात्सप्ताततायिनः ।
यश्चावित्तहरानन्यानाहुर्धर्मार्थहारकान् ॥ १९२ ॥
उद्देशतस्ते कथितो धरे दण्डविधिर्मया ।
सर्वेषामपराधानां विस्तरादतिविस्तरः ॥ १९३ ॥
अपराधेषु चान्येषु ज्ञात्वा जातिं धनं वयः ।

| 192 om. V⁴.

188. नखिनो आव्रादयः । शृङ्गिणो गोव्यतिरिक्ता चजादयः । दंशिणो वराहादयः । अनेषां नेषमहिषादीनां... तेषां मरणाभिसंधिनाधावता वधे... 189. गुरुराचार्यो... यद्यपि बड़श्रुत इत्यनेनैव ब्राह्मणोपजित्यथपि... ब्राह्मणस्य... पुनरपादानम् । श्वामन्यतमम्... 191... राजसु पिशुनं परदोषनिवेदकं विवादमन्तरेण ।... 192. भार्या परकीयाम-गुरुरक्तामतिक्रमितुं बलाद्वात् श्रीकमस्तासौ ।... धर्महरलडागारिभेदकः । अर्थो मृदुक्षेत्रादिक्षाद्वारचेतादीनन्यानप्याततायिनो धर्मज्ञा आज्ञा ।...

दण्डं प्रकल्पयेद्राजा संमन्य ब्राह्मणैः सह ॥ १९४ ॥
दद्यां प्रमोचयन्दद्याद्विगुणं दण्डमावहेत् ।
नियुक्तश्वाप्यदण्डानां दण्डकारी नराधमः ॥ १९५ ॥
यस्य चौरः पुरे नास्ति नान्यस्तीर्णो न दुष्टवाक् ।
न साइसिकदण्डघ्नौ स राजा शक्रलोकभाक् ॥ १९६ ॥ ५ ॥

अथोत्तमर्णोऽधर्मर्णाद्यादत्तमर्णं गृह्णीयात् । १ ।
द्विकं चिकं चतुष्कं पञ्चकं च शतं वर्णानुक्रमेण प्रतिमा-
सम् । २ । सर्वे वर्णां वा स्वप्रतिपन्नां शृङ्गिं दद्युः । ३ ।
अकृतामपि वत्सरातिक्रमेण यथाविहिताम् । ४ । आ-
ध्युपभोगे वृद्धभावः । ५ । दैवराजोपयाताहते विनष्टमा-
धिमुक्तमर्णो दद्यात् । ६ । अन्तवृद्धौ प्रविष्टायामपि । ७ ।
न स्थावरमाधिष्ठते वचनात् । ८ । गृहीतधनप्रवेशा-

VI, 1. अत्रोऽ V⁴. 4. °विहितम् V¹⁻⁴; °विहिताम् C^{1,2} N.;
•विहितात् v. 7. अन्यद्वद्धौ V¹⁻⁴; अन्या० v.

195. यो दण्डाधिकारे राजा नियुक्तः स चेदण्डमदण्डयित्वै य मु-
क्तिं... VI, 2. बड़िपरिमाणमाह ।... इदं (इयं?) बन्धाकामके प्रयोगे
च बड़ि ।... 5. ...तच गोप्यस्याधेभोगे बड़िं न लभेतेत्यर्थः । 7. ...
अन्तवृद्धिर्देवताम् ... तस्मिन्प्रविष्टे ... आधिमुक्तमर्णोऽधर्मर्णाय दद्यात् ।
... 8. यावद्बड़िपरिमाणमेव त्वयेदमात्मवनाद्युपभोक्तव्यमिति बन्धनव्यक्ति
विना यत्र बड़िपरिमाणवनादि स्थावरमाधीक्षातं तत्रात्मवृद्धिप्रवेशेऽपि
न तदुत्तमर्णो दद्यात्मितुं तदनन्तरं भुज्ञोत्तेव यावद्मूलकाभम् ।...

र्यमेव यत्स्थावरं दक्षं तन्मृहीतधनप्रवेशे दद्यात् । ६ ।
 दीयमानं प्रयुक्तमर्थमुत्तमर्णस्याद्वृत्तस्तः परं न
 वर्धते । १० । हिरण्यस्य परा द्विद्विगुणा । ११ । धान्यस्य
 चिगुणा । १२ । वस्त्रस्य चतुर्गुणा । १३ । रसस्याष्ट-
 गुणा । १४ । संततिः स्त्रीपश्चनाम् । १५ । किञ्चकार्पास-
 रूपचर्मायुधेष्टकाङ्गाराणामक्षया । १६ । अनुक्तानां दि-
 गुणा । १७ । प्रयुक्तमर्थं यथा कर्यचित्साधयन्न राज्ञो
 वाच्यः स्यात् । १८ । साध्यमानश्चेद्राजानमभिगच्छेत्-
 त्समं दण्डः । १९ । उत्तमर्णश्चेद्राजानमियात्तद्विभावि-
 तोऽधमर्णी राज्ञे धनदशभागसंमितं दण्डं दद्यात् । २० ।
 प्राप्तार्थश्चात्मर्णी विंशतिममंशम् । २१ । सर्वापला-
 प्येकदेशविभावितोऽपि सर्वं दद्यात् । २२ । तस्य च
 भावनास्तिस्त्री भवन्ति लिखितं साक्षिणः समयक्रिया
 च । २३ । ससाक्षिकमात्रं ससाक्षिकमेव दद्यात् । २४ ।
 लिखितार्थे प्रविष्टे लिखितं पाठयेत् । २५ । असमग्रदाने
 लेख्यासंनिधाने चोत्तमर्णः स्वलिखितं दद्यात् । २६ ।

14 om. C^{1,2}v. 18. सिष्ठवकर्थचित् V⁴ for 'प्रयुक्तमर्थं यथाकर्थ-
 चित् । 25. लिखितार्थप्रविष्टो V¹⁻³ C^{1,2}; लिखितान्ते प्रविष्टे v.

14. रसस्य तैवष्टसदिः ... 16. ... एवामक्षया दण्डः कदापि च
 निवर्तते इत्यर्थः ।... 25. लिखितार्थे मृहीतमृष्टम् । तस्मिन्मृतमर्णे
 प्रविष्टे सति तस्मिन्स्तमृष्टपर्वं पाठयेच्छिन्द्वात् ।...

धनयाहिणि प्रेते प्रव्रजिते दिदश समाः प्रवसिते वा
 तत्पुच्चपौचैर्धनं देयम् । २७ । नातः परमनिच्छुभिः । २८ ।
 सपुच्चस्य वाप्यपुच्चस्य वा रिक्षयाही चृणं दद्यात् । २९ ।
 निर्धनस्य स्त्रीयाही । ३० । न स्त्री पतिपुच्चहतम् । ३१ ।
 न स्त्रीकृतं पतिपुच्चौ । ३२ । न पिता पुच्चहतम् । ३३ ।
 अविभक्तौः कृतमृणां यस्तिष्ठेत्स दद्यात् । ३४ । पैतृकमृण-
 मविभक्तानां भातृणां च । ३५ । विभक्ताश्च दायात्तरूप-
 मंशम् । ३६ । गोपशैणिङ्कशैलूपरञ्जकव्याधस्त्रीणां पति-
 देयात् । ३७ । वाक्प्रतिपन्नं कुटुम्बिना देयम् । ३८ ।
 कस्यचित्कुटुम्बार्थे कृतं च । ३९ ।
 यो एहीत्वा चृणं सर्वं श्री दायामीति सामकम् ।
 न दद्यात्त्रोभतः पश्चात्तथा द्विमवाप्नुयात् ॥ ४० ॥
 दर्शने प्रत्यये दाने प्रातिभावं विधीयते ।

28. अनीशुभिः । C^{1,2}v. 29. वापुच्चस्य C^{1,2}; om. v. 38, 39.
 या० नारेयं कस्यचित् । कुटुम्बार्थे कृतं च । all. See, however,
 Colebrooke, Dig I, 5, CXCII.

30. यदि धनाभावे रिक्षयाही नास्ति तदा यो यदीयां लियं भाय-
 त्वेन स्त्रीकरोति स तदीयमृष्टं दद्यात् ।... 35. विभागात्त्वाक्पित्रा कृत-
 मृष्टमविभक्तानां भातृणां चकाशत्पौचाणां संभूय देयं भवति ।... 37.
 ...तदधीनमृष्टित्वात् ।... 40. यः सर्वमृष्टं हिरण्यं धान्यादि एहीत्वा
 चः परन्त्रो वैतादि कृतेऽवधौ सामकं समन्वेत दायामीति प्रतिभावं
 पश्चात्त्रोभादिना कृतेऽवधौ न दद्यात् ।...

आद्यै तु वितये दायावितरस्य सुता अपि ॥ ४१ ॥
 वहवशेत्रितभुवो दद्युस्तेऽर्थं यथाकृतम् ।
 अर्थेऽविशेषिते त्वेषु धनिकच्छन्दतः क्रिया ॥ ४२ ॥
 यमर्थं प्रतिभूद्याद्वनिकेनोपयीडितः ।
 कृष्णिकस्तं प्रतिभुवे दिगुणं दातुमर्हति ॥ ४३ ॥ ६ ॥

अथ लेख्यं चिविधम् । १। राजसाक्षिकं ससाक्षिकम-
 साक्षिकं च । २। राजाधिकरणे तन्नियुक्तकायस्थकृतं
 तदध्यक्षकरचिह्नितं राजसाक्षिकम् । ३। यच्च क्वचन येन
 केनचिल्लिखितं साक्षिभिः स्वहस्तचिह्नितं ससाक्षि-
 कम् । ४। स्वहस्तलिखितमसाक्षिकम् । ५। तदलाकारि-
 तमप्रमाणम् । ६। उपधिकृताच्च सर्वं एव । ७। दूषित-
 कर्मदुष्टसाक्ष्यचिह्नितं ससाक्षिकमपि । ८। तादृग्विधेन
 लेखकेन लिखितं च । ९। स्त्रीबालास्तत्त्वमतोन्मत्तभीत-

VII, 9. लेखकेन ०८. C^{१-३} v.

42. ...यथाकृतमर्हमेतावदर्थं दात्यामीति साक्षाभ्युपगतमर्थं दद्युः । यदा
 तु समाश्रया विषमाश्रया वार्थो न विशेषितः संपूर्णो वा प्रदेवमभ्युपगत-
 तदा प्रतिसुमु धनिकच्छन्दतो धनिकेऽर्था नियार्थादानं भवति । यस्मादि-
 वेचनसादुक्तोयादितर्थाः ।... VII, 3. ...तस्या सभाया योऽथवाः प्राप्ति-
 वाक्यास्त्रं करचिङ्गेन युक्तम् ।... 4. यच्च क्वचनेवेन राजसभावा अनि-
 वमः... 7. उपधिका लेखनं कृताः सर्वं एव लेख्य (लेखा?) अप्रमाणम् ।...
 8. दूषिता कोभादिहेतुभिर्वादिता । कर्मदुष्टाच्चौर्यादिकर्मभिर्ये स्वमेव
 दुष्टाकाद्यैः साक्षिभिर्यद्वितं तस्यसाक्षिकमप्यप्रमाणम् ।...

ताडितकृतं च । १०। हेशचाराविरुद्धं व्यक्ताधिविधि-
 लक्षणमसुसकमाक्षरं प्रमाणम् । ११।
 वर्णेश्च तत्कृतैश्चिह्नैः पञ्चैरेव च युक्तिभिः ।
 संदिग्धं साधयेत्स्तेष्यं तद्युक्तिप्रतिरूपकैः ॥ १२ ॥
 यच्चर्णो धनिको वापि साक्षी वा लेखकेऽपि वा ।
 मियते तत्र तस्येष्यं तत्त्वाहस्तैः प्रसाधयेत् ॥ १३ ॥ ७ ॥

अथासाक्षिणः । १। न राजश्रोतियप्रवजितकितव-
 तस्त्रपरपराधीनस्त्रीबालसाहसिकातिवृद्धमनोन्मत्ताभि-
 शस्त्रपतितस्त्रुत्तृष्णार्तव्यसनिरागान्ध्याः । २। रिपुमि-
 चार्थसंबन्धिविकर्मदृष्टदोषसहायाच्च । ३। अनिर्दिष्टलु-
 साक्षित्वे यशोपेत्य ब्रूयात् । ४। एकश्चासाक्षी । ५।
 लेयसाहसवाग्दण्डपाहृष्टसंग्रहणेषु साक्षिणो न परी-
 क्ष्याः । ६। अथ साक्षिणः । ७। कुलजा दृतवित्तसंपदा

11. व्यक्ताधिविहात ॥ V¹⁻³ C^{१-३}; व्यक्ताविहात ॥ V; व्यक्ताविहाति ॥ or
 व्यक्ताधिविधि ॥ Nârada 4, 60. See the C. 12. प्रतिरूपितैः ॥
 V¹⁻³ C^{१-३} N. VIII, 1. अथ साक्षिणः V¹⁻³ C^{१-३}v. 3. विकर्मि ॥
 V¹⁻⁴.

11. ...व्यक्ताधिविधिविहात्याभिति पाठे व्यक्तात्य स्वद्यमाधिविधेराधी-
 चरवाय जायां... यस्मिन्निवर्थः ।... 12. तस्यात्वैर्वर्णैस्त्विलिखितैः पञ्चादर्थैः ।
 तत्कृतैश्चिह्नैः अनिकारादिभिः । तस्यात्वैः पञ्चैः पञ्चादर्थसाक्षरसादृश्यनिरू-
 पयेन । युक्तिभिः... अनयोरेवंविधो व्यवहारोऽस्मिन्देशेऽस्मिन्काषे समा-
 वत(?) इव्यादिभिः । तथा तस्मिन्मने या युक्तया लिखनपरिपाय(=प्राप्ताः?)-
 कासा प्रतिरूपिताति सहश्रिताणां तैर्च साधयेत् ।...

यज्ञानस्तपस्तिनः पुचिणो धर्मज्ञा अधीयानाः सत्य-
वन्तस्त्रैविद्यद्वाश्च । ८ । अभिहितगुणसंपन्न उभयानु-
मत एकोऽपि । ९ । द्योर्बिंवदमानयोर्यस्य पूर्ववादस्तस्य
साक्षिणः प्रष्टव्याः । १० । आधर्य कार्यवशाद्यच पूर्व-
पक्षस्य भवेत्तत्र प्रतिवादिनोऽपि । ११ । उहिष्टसाक्षिणि
मृते देशान्तरगते वा तदभिहितश्रोतारः प्रमाणम् ।
। १२ । समक्षदर्शनात्साक्षी अवणादा । १३ । साक्षिणश्च
सत्येन पूयन्ते । १४ । वर्णिनां यच वधस्तचान्तेन । १५ ।
तत्यावनाय कूपमाण्डीभिर्जोऽप्तिं जुहुयात् । १६ ।
शूद्र एकाह्विं गोदशकस्य ग्रासं दद्यात् । १७ । स्व-
भावविष्टतौ मुखवर्णविनाशोऽसंबद्धप्रलापे च कूटसाक्षिणं
विद्यात् । १८ । साक्षिणश्चाह्यादित्योदये कृतशपथा-
नपृच्छेत् । १९ । ब्रूहीति ब्राह्मणं पृच्छेत् । २० । सत्यं
ब्रूहीति राजन्यम् । २१ । गोबीजकाच्चनैवैश्यम् । २२ ।
सर्वमहापातकैर्तु शूद्रम् । २३ । साक्षिणश्च आवयेत् ।

18 om. V^१. 15. तत्त्वात्तं वदन्त दुष्टति । V^१. 18. विन्दात् । V^१.

VIII, 9. अभिहितैः कुलजन्मादिभिर्गुणैः संपदो वद्युभाभ्यामर्थि-
प्राप्तिर्थामयुपगम्यते तदा एकोऽपि... 10...तत्र ये भद्रीयं धारवसीति
ब्रूते च पूर्ववादी पूर्वपक्षी वादी... 11. यच पूर्वपक्षस्य ज्ञानादभि-
वेगस्य कार्यवशात्क्रिदानादिवशास्त्... आधार्यमधीभवोऽसाधता भव-
ति ।... 22. गोबीजकाच्चनानि ते निष्कालानीति शापितं वैश्यं पृच्छेत् ।...

। २४ । ये महापातकिनां लोका ये चेष्टपातकिनां ते
कूटसाक्षिणामपि । २५ । जननमरणान्तरे कृतसुहृत-
हानिश्च । २६ । सत्येनादित्यस्तपति । २७ । सत्येन भाति
चन्द्रमाः । २८ । सत्येन वाति पवनः । २९ । सत्येन
भूर्धारयति । ३० । सत्येनापस्तिष्ठन्ति । ३१ । सत्येनाभिः ।
। ३२ । खं च सत्येन । ३३ । सत्येन देवाः । ३४ । सत्येन
यज्ञाः । ३५ ।

अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च तुलया धतम् ।

अश्वमेधसहस्राङ्ग्नि सत्यमेव विशिष्यते ॥ ३६ ॥

जानन्तोऽपि हि ये साक्ष्ये तूष्णीभूता उपासते ।

ते कूटसाक्षिणां पापैस्तुल्या दण्डेन चाप्यथ ।

एवं हि साक्षिणः पृच्छेद्वर्णनुक्रमतो नृपः ॥ ३७ ॥

यस्योचुः साक्षिणः सत्यां प्रतिज्ञां स जयी भवेत् ।

अन्यथावादिनो यस्य भ्रुवस्तस्य पराजयः ॥ ३८ ॥

बहुन्तं प्रतिगृहीयात्साक्षिद्वैष्वे नराधिपः ।

समेषु च गुणोत्कृष्टान्गुणिद्वैष्वे द्विजोत्तमान् ॥ ३९ ॥

यस्मिन्यस्मिन्विवादे तु कूटसाक्ष्यन्तं वदेत् ।

तत्त्वार्थं निवर्तेत कृतं चाप्यकृतं भवेत् ॥ ४० ॥ ८ ॥

26. °सुहृत° om. C^{१,२}v. 32. सत्येनाभिस्तिष्ठन्ति । C^{१,२}; om. v.

25. महापातकिनो ब्रह्मशाद्यः । उपपातकिनो गोप्त्राद्यः ।...

अथ समयक्रिया । १ । राजद्रोहसाहसेषु यथाकामम् । २ । निष्ठेपस्तेयेष्वर्थप्रमाणम् । ३ । सर्वेषैवार्थजातेषु मूल्यं कनकं कल्पयेत् । ४ । तत्र कृष्णलोने शूद्रं दूर्वाकरं शापयेत् । ५ । द्विकृष्णलोने तिलकरम् । ६ । चिकृष्णलोने रजतकरम् । ७ । चतुःकृष्णलोने सुवर्णकरम् । ८ । पञ्चकृष्णलोने सीतोङ्गृतमहीकरम् । ९ । सुवर्णधोने कोशो देयः शूद्रस्य । १० । ततः परं यथाहृधटागन्युदकविषाणमन्यतमम् । ११ । द्विगुणेऽर्थे यथाभिहिता समयक्रिया वैश्यस्य । १२ । चिगुणे राजन्यस्य । १३ । कोशवर्जं चतुर्गुणे ब्राह्मणस्य । १४ । न ब्राह्मणस्य कोशं दद्यात् । १५ । अन्यचागामिकालसमयनिवन्धनक्रियातः । १६ । कोशस्याने ब्राह्मणं सीतोङ्गृतम-

IX, 4. एवार्थेषु C^{1,2}; एवार्थजातेषु v. 7. ०मही० om. V¹.
10. सुवर्णार्थे C^{1,2}.

IX, 1. ...अलौकिकं प्रमाणं समयः । ... 3. निष्ठोपङ्कवे चौर्याभियोगे बङ्गवचनात्साहसे च विप्रतिपञ्चस्यार्थस्य प्रमाणं कल्पयिता दिव्यं शापयेत् । 4. निष्ठेपङ्कवादिविषयेषु सर्वेष्वपर्थजातेषु परिमाणं कल्पयिता तन्मूल्येन सुवर्णं कल्पयेत् । प्रमाणेन दिव्यवावशेति । ... 12. चे...शपथः शूद्रसोकाल्ल एवैतत्परिमाणाद्विगुणपरिमाणे...हेत्ति क्रमादैशस्य भवन्ति । ... 16. आगामिकालो भावो । ... तत्र यः समयः विश्वास-क्षमिवन्धना तद्देतुः क्रिया प्रमाणं तामन्यत्र विनेवर्थः । भाविविश्वासार्थे ब्राह्मणस्यापि कोशो भवतीति तात्पर्यम् । यथाह पितामहः । शूद्राविश्वास-संधाने विभागे रिक्षिनरं तथा । क्रियासमूहकर्वत्वे कोशमेव प्रदापयेत् । ...

हीकरमेव शापयेत् । १७ । प्राग्दृष्टदोषं स्वल्पेऽप्यर्थे दिव्यानामन्यतममेव कारयेत् । १८ । सत्सु विदितं सच्चरितं न महत्यर्थेऽपि । १९ । अभियोक्ता वर्तयेच्छीर्षम् । २० । अभियुक्तश्च दिव्यं कुर्यात् । २१ । राजद्रोहसाहसेषु विनापि श्रीर्षवर्तनात् । २२ । स्वीक्राह्मणविकलासमर्थरोगिणां तुला देया । २३ । सा च न वाति वायौ । २४ । न कुष्ठसमर्थलोहकाराणामभिर्देयः । २५ । शर-ज्ञीष्मयोश्च । २६ । न कुष्ठिपैत्तिकब्राह्मणानां विषं देयं । २७ । प्राण्डिषि च । २८ । न श्वेष्मव्याधिर्दितानां भीरुणां श्वासकासिनामम्बुजीविनां चोदकम् । २९ । हेम-लशिशिरयोश्च । ३० । न नास्तिकेभ्यः कोशो देयः । ३१ । न देशे व्याधिमरकोपस्थिते च । ३२ । सच्चैलं स्नातमाह्नय स्वर्णोदय उपोषितम् । कारयेत्सर्वदिव्यानि देवब्राह्मणसंनिधौ ॥ ३३ ॥ ६ ॥

19. विदितसच्चरितं C^{1,2}; विदितसच्चरितो v; प्रथितं सच्चरितं Ap.
26. शरहीष्मयोः । V¹. 29. ०व्याधिर्दितभीरुणां V¹. 30. ०शिशिरयोः । v. 31. न om. C^{1,2}.

19. सत्सु शिष्टेषु...शिष्टत्वेन विदितम् । ... 20...श्रीर्षं विवादपराजय-विमित्सं पणं वर्तयेद्भौकुर्यात् । 23. असमर्थोऽतिवार्धकेन...29...अम्बुजे जीवनं येषां कैवर्तादीनाम्... 33...ब्राह्मणानां सम्यानामन्येषां च...

अथ धटः । १ । चतुर्हस्तोच्छ्रितो द्विहस्तायतः । २ ।

तत्र सारद्वक्षेऽङ्गवा पञ्चहस्तायतेभयतःशिक्षा तुला । ३ ।

तां च सुवर्णकारकांस्यकाराणामन्यतमो विष्ट्रयात् । ४ ।

तत्र चैकस्मिन्शक्षे पूरुषभारोपयेद्द्वितीये प्रतिमानं
शिलादि । ५ । प्रतिमानपुरुषौ समधृतौ सुचिह्नितौ कृत्वा
पुरुषमवतारयेत् । ६ । धटं च समयेन वृक्षीयात् । ७ ।

तुलाधारं च । ८ ।

ब्रह्मग्रां ये सूता लोका ये लोकाः कूटसाक्षिणाम् ।

तुलाधारस्य ते लोकास्तुलां धारयते मृषा ॥ ८ ॥

X, 5. पुरुषं दिव्यकारिणम् V⁴. The latter word from
the C. 9. ब्रह्मग्रो...कूटसाक्षिणः । C^{1,3}; ब्रह्मणो...v.

X, 1. धटः पादाक्षतुलादीनां समुदायस्तदिधिरभिधीयत इति । धट-
मिर्णप्रकारमाह । २... धटोच्छ्रयायामौ स्तम्भोच्छ्रयायामाभ्यां भवत
इति तावनेनोक्तौ । उच्छ्रवयथनान्विखनमीयभागातिरिक्तमिदं पश्चिमाणमि-
त्युक्तम् ।... ३. तत्र...मध्ये प्रान्तयोच्च लोहलावलय(०लम्ब०)कर्कटोपेता
उभयतोऽवलम्बितशिक्षा तुलाक्षमध्यावलम्बिकर्कटेऽवलम्बनीया ।... ४. चि-
म्भयात्परीक्षावलं च (०लंब०) समां कुर्यात् ।... ५. पुरुषं दिव्यकारिणम्...
शिलादि शिलेऽवलम्बदायारेपयेत् ।... ६. सुचिह्नितौ प्रतिमानं क्र्या-
न्तरागमापगमशङ्कानिवृत्यै पुरुषं च वस्त्रालंकारादिन्यनाभिकशङ्कानिवृत्यै
राजमुदादिना सम्यक्चिह्नितौ कृत्वा पुरुषं...अवतारयेत् । अन्ये तु तुला-
प्रान्तयोरवलम्बस्यत्थभागेऽप्यङ्करणं व्याघ्रद्वये ।... ७...धटं तुलां समयेन
शृण्येन वस्त्रमाणेन गृह्णीयात् नियमयेत् ।... ८. यः सुवर्णकाराद्यन्यतम-
स्तुलां धारयति तमपि शृण्येन नियमयेत् ।...

धर्मपर्यायवचनैर्धट इत्यभिधीयसे ।

त्वमेव धट जानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ १० ॥

व्यवहाराभिशस्तोऽयं मानुषस्तुत्यते त्वयि ।

तदेनं संशयादस्माद्भर्तस्त्रातुमर्हसि ॥ ११ ॥

ततस्त्वारोपयेच्छ्रव्ये भूय एवाथ तं नरम् ।

तुलितो यदि वर्धेत ततः स धर्मतः शुचिः ॥ १२ ॥

शिक्षच्छेदाक्षभङ्गेषु भूयस्त्वारोपयेन्नरम् ।

एवं निःसंशयं ज्ञानं यतो भवति निर्णयः ॥ १३ ॥ १० ॥

अथाग्निः । १ । षोडशाङ्गुलं ताबदल्लरं मण्डलसप्तकं
कुर्यात् । २ । ततः प्राङ्गुखस्य प्रसारितभुजद्वयस्य सप्ता-
श्वत्यपत्ताणि करयोर्दद्यात् । ३ । तानि च करद्वयसहि-
तानि सूत्रेण वेष्टयेत् । ४ । ततस्तत्राग्निवर्णं लोहपिण्डं
पञ्चाशत्पलिकं समं न्यसेत् । ५ । तमादाय नातिद्रुतं

10. अभिधीयते V¹⁻³ C^{1,3}v. See the C. XI, 3. ०पर्णानि V⁴.

10. धटशब्दो धर्मपर्यायस्तेनाभिधीयमानस्त्राद्भर्तस्त्रितया मानुषैर्दुर्विज्ञे-
यानि प्रत्यक्षतया त्वं जानीषे ।... पितामहस्तु धकाराऽङ्गमर्मर्तिस्त्रं टकारा-
त्कुटिलं नरम् । इतो भावयसे यस्माऽवलसेनाभिधीयसे ।... XI, 3. ततो
वस्त्रमाणवीहिमर्दनहस्ताङ्करणानन्तरम्... ४. तात्पर्यश्वत्यपत्ताग्निर्क्षया-
लि वा दद्यात् । इत्थानं करान्यामङ्गलीकृताभ्यां सह श्रेतेन सूत्रेण सप्तवारं
मर्येत् (मवेत्?) ।... ५. ततः...अभिमन्त्रवानन्तरम्...

नातिविलम्बितं मण्डलेषु पदन्यासं कुर्वन्नजेत् । ६ ।
ततः सप्तमं मण्डलमतीत्य भूमौ लोहपिण्डं जह्नात् । ७ ।
यो हस्तयोः क्वचिद्ग्रथस्तमशुद्धं विनिर्दिशेत् ।
न दग्धः सर्वथा यस्तु स विशुद्धो भवेन्नरः ॥ ८ ॥
भयाद्वा पातयेदस्तु दग्धो वा न विभाव्यते ।
पुनस्तं हारयेष्ट्वोऽस्तु समयस्याविशेषाधनात् ॥ ९ ॥
करौ विमृदितव्रीहेस्तस्यादावेव स्फूर्येत् ।
अभिमन्यास्य करयोर्लोहपिण्डं ततो न्यसेत् ॥ १० ॥
त्वमग्ने सर्वभूतानामन्तरसि साक्षिवत् ।
त्वमेवाग्ने विजानीषे न विदुर्यानि मानवाः ॥ ११ ॥
व्यवहाराभिशस्तोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति ।
तदेनं संशयादस्माद्भर्तस्वातुमर्हसि ॥ १२ ॥ ११ ॥

6. नाविलम्बितं C^{1,2}v. 7. लोहः om. V³ C^{1,2}v. 8. यदन्य-
चिकित्कारस्तम् C^{1,2}; यदि स स्थानचिकित्कारस्तम् v. From the C.
9. धारयेत्पिण्डं C^{1,2}v. 10. विमृदितव्रीही इति पाठे तु सद्गुरु । N.

8. यो दिव्यकर्ता हस्तयोः क्वचित्पूर्वक्षतेषु चिङ्गेषु ततोऽन्यत्र दग्धः...
भवति तमशुद्धं विनिर्दिशेत् ।... 10. विमृदिता व्रीहयो येनासौ विमृ-
दितव्रीहिक्षस्य करवादावेव पिप्पलप्रसन्नासात्वागेव व्रशकिलतिष्ठकादि-
स्यानेष्वाक्षरसादिशा लक्षयेदद्वयेत् ।... लक्षयित्वा ततो न्यसेत् ।... पिण्डं
व्यवहारायैर्मन्त्रैः प्राश्विवाकः स्वयमभिमन्त्रय... अस्य करयोर्लोहपिण्डं न्य-
सेत् ।... मन्त्रामाह ।

अथोदकम् । १ । पञ्चशैवालदुष्टग्राहमत्यजलौका-
दिवर्जितेऽभसि । २ । तचानाभिमग्नस्यारागदेषिणः
पुरुषस्यान्यस्य जानुनी एहीत्वाभिमन्त्रितमभः प्रवि-
शेत् । ३ । तत्समकालं च नातिक्रूरमृदुना धनुषा पुरु-
षोऽपरः शरस्त्रेषु कुर्यात् । ४ । तं चापरः पुरुषो जवेन
शरमानयेत् । ५ ।
तन्मध्ये यो न हश्येत स शुद्धः परिकीर्तिः ।
अन्यथा त्वविशुद्धः स्यादेकाङ्गस्यापि दर्शने ॥ ६ ॥
त्वमभः सर्वभूतानामन्तरसि साक्षिवत् ।
त्वमेवाग्ने विजानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ ७ ॥
व्यवहाराभिशस्तोऽयं मानुषस्त्वयि मज्जति ।
तदेनं संशयादस्माद्भर्तस्वातुमर्हसि ॥ ८ ॥ १२ ॥

अथ विषम् । १ । विषाण्यदेयानि सर्वाणि । २ । कृते
हिमाचलोऽप्नवाञ्छाञ्छीत् । ३ । तस्य च यवसप्तकं घृतसु-
तमभिशस्ताय दद्यात् । ४ ।

XII, 2. ...दुर्दाः कर्कटादयः । याद्वा: शिशुमारादयः ।... 3...वस्त्य-
मावमन्त्राभ्यां प्राश्विवाकेन ... अभिमन्त्रितम् ... XIII, 3. हिमि-
दावपि यत् । इङ्गोऽङ्गवम् । तदिना ।... तत्र इङ्गाङ्गतिवद्वत्सनाभ-
संचकम् ।...

विषं वेगक्रमापेतं सुखेन यदि जीर्यते ।
 विशुद्धं तमिति ब्रात्वा दिवसान्ते विसर्जयेत् ॥ ५ ॥
 विषत्वादिषमत्वाच्च क्रूरं त्वं सर्वदेहिनाम् ।
 त्वमेव विष जानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ ६ ॥
 अथवाराभिश्लोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति ।
 तदेनं संशयादस्माद्धर्थतस्वातुर्महसि ॥ ७ ॥ १३ ॥

अथ कोशः । १ । उग्रान्देवान्समभ्यर्थं तत्कानोद-
 कात्प्रस्तुतिचयं पिवेत् । २ । इदं भया न छातमिति व्य-
 इरन्देवताभिमुखः । ३ ।
 यस्य पश्येद्विसप्ताहाविसप्ताहादयापि वा ।
 रोगोऽग्निर्ज्ञातिमरणं राजात्क्रमयापि वा ॥ ४ ॥
 तमशुद्धं विजानीयात्था शुद्धं विषर्यये ।
 दिव्ये च शुद्धं पुरुषं सत्कुर्याद्वार्मिको नृपः ॥ ५ ॥ १४ ॥

XIII, 5. वेगक्रमापेतं V⁴. 6. क्रूर C¹⁻²v. XIV, 3 and 4 a
 om. V⁴; इति वदन्वापितदेवताभिमुखः V¹⁻³. वदन् and व्यापित
 from the C.

5. तद्वच्छितं विषं विषवेगानां सप्तानां ... तत्क्रमा दोमाचादयस्तैरपेतं
 देहितं यदि जीर्यते ... XIV, 2. उग्रान्दुर्गादित्यादीर्ण ... 3. इदमि-
 ति... अथवादिकर्म पातकं वा भया न छातमिति वदन्वापितदेवताभि-
 मुखः पिवेत् । ... 5. ... सर्वेभ्य पित्येषु शुद्धं पुरुषं नृपो वक्षाणंकारा-
 दिभिः सत्कुर्याद्योऽसौ भार्मिको धर्मनिर्णयकारीति । ...

अथ द्वादश पुच्चा भवन्ति । १ । स्वे श्लेषे संखृतायामु-
 त्यादितः स्वयमौरसः प्रथमः । २ । नियुक्तायां सपिष्ठे-
 नोत्तमवर्णेन वोत्पादितः श्लेषजो द्वितीयः । ३ । पुच्चिका-
 पुच्चस्तृतीयः । ४ । यस्तस्याः पुच्चः स मे पुच्चा भवेदिति
 या पिच्चा दक्षा सा पुच्चिका । ५ । पुच्चिकाविधिनाप्रति-
 पादितापि भ्रातृविहीना पुच्चिकैव । ६ । पौनर्भवश्च-
 तुर्थः । ७ । अक्षता भूयः संखृता पुनर्भूयः । ८ । भूय-
 स्त्वसंखृतापि परपूर्वा । ९ । कानीनः पञ्चमः । १० ।
 पिटृष्टहेऽसंखृतयैवोत्पादितः । ११ । स च पाणिग्राह-
 स्य । १२ । एहे च गृहोत्पन्नः षष्ठः । १३ । यस्य तत्प्य-
 जस्तस्यासौ । १४ । सहोढः सप्तमः । १५ । या गर्भिणी
 संस्क्रियते तस्याः पुच्चः । १६ । स च पाणिग्राहस्य । १७ ।

XV, 3. चोत्पादितः V¹⁻⁴. 5. यस्तस्याः V⁴v. 6. पुच्चिका-
 विधिना प्रतिपादिता पिटृष्टविहीना C¹⁻²; पु० प्रतिपादितापि पिटृ-
 ष्टविहीना v.

XV, 3. ... भार्यायां ... पुच्चोत्पादयं गुरुभिर्नियुक्तायां गुर्वनुज्ञातेनैव
 देहरेण जनिष्ठेन ज्येष्ठेन वा भर्तुर्भूत्वा तदभावे सपिष्ठेन तस्याप्यभावे
 सगोच्चेण तस्याप्यभावे समानप्रवरेण तस्याप्यभावे उत्तमवर्णेन ब्राह्मणेन
 वोत्पादितः । ... 9. या तु संखारात्प्रागेव परपूर्वा परोपस्थका सा यद्यपि
 भूयो न संस्क्रियते क्रियमाणसंखारस्यैव प्रथमस्यात्थापि पुनर्भूर्भवति पुन-
 र्भिर्युनीभवनात् । ... श्लेषणाः पुच्चसंखारच्छोपपादितोऽस्माभिः श्लेषणं
 भित्ताद्वाटोकायां प्रतीताद्वारायामिति नेहोक्ते ।

दत्तकश्चाष्टमः । १८ । स च मातापितृभ्यां यस्य दत्तः ।
 १९ । क्रीतश्च नवमः । २० । स च येन क्रीतः । २१ ।
 स्वयमुपगतो दशमः । २२ । स च यस्योपगतः । २३ ।
 अपविद्वस्त्वेकादशः । २४ । पिता मात्रा च परित्यक्तः ।
 २५ । स च येन यहीतः । २६ । यत्र क्वचनोत्पादितश्च
 द्वादशः । २७ । एतेषां पूर्वः पूर्वः श्रेयान् । २८ । स एव
 दायहरः । २९ । स चान्यान्विभृयात् । ३० । अनूढानां
 स्ववित्तानुरुपेण संस्कारं कुर्यात् । ३१ । पतितस्त्रीबा-
 चिकित्स्य रोगविकलास्त्वभागहारिणः । ३२ । रिक्ष्य प्रा-
 हिभिस्ते भर्तव्याः । ३३ । तेषां चौरसाः पुच्चा भागहा-
 रिणः । ३४ । न तु पतितस्य । ३५ । पतनीये कर्मणि इते
 त्वनन्तरोत्पन्नाः । ३६ । प्रतिलोमासु स्वीषु चोत्पन्ना-
 शाभागिनः । ३७ । तत्पुर्वाः पैतामहेऽप्यर्थे । ३८ । अंश-
 ग्राहिभिस्ते भरणीयाः । ३९ । यस्त्वार्थहरः स पिण्डदा-
 यी । ४० । एकोढानामप्येकस्याः पुच्चः सर्वासां पुच्च-

25. ... उभाभ्यामन्यतराभावेऽवशिष्टेनान्यतरेणैव वा परित्यक्तः । ...
 27. उक्तविषयेभ्योऽन्यत्र यत्र क्वचन स्त्रीयाणां यरकीयाणां वा सर्वाणायामस-
 यर्थाणां वा ऊङ्गायामगृहाणां वा ज्ञातायामज्ञाताणां वा इत्यादितः । संविद-
 भावेऽपि वीजिनः सर्वचाप्यपुच्चते इत्यक्रीतादीनामपि वीजिपुच्चत्वाभिधानाय
 यत्र क्वचनोत्पादितः साधारण्येनोच्चते इति न विदोधः । ... अथवा यत्र
 क्वचनेनेनानूढा श्रुता विवक्षिता तस्यां जातो द्वादशः पुच्च इति वा-
 ख्येयम् । ... अत एव मनुः । (IX, 178).

एव । ४१ । भ्रातृणामेकजातानां च । ४२ । पुच्चः पिण्ड-
 वित्तालाभेऽपि पिण्डं दद्यात् । ४३ ।
 पुञ्चाम्नो भरकाद्यस्मात्पितरं चायते सुतः ।
 तस्मात्पुच्च इति प्रोक्तः स्वयमेव स्वयंभुवा । ४४ ।
 कृणमस्मिन्संनयत्यमृतत्वं च गच्छति ।
 पिता पचस्य जातस्य पश्येच्चेज्जीवतो मुखम् ॥ ४५ ॥
 पौच्चेण लंकाज्ञयति पौच्चेणानन्त्यमश्रुते ।
 अथ पचस्य पौच्चेण ब्रह्मस्याप्नोति पिष्टपम् ॥ ४६ ॥
 पौच्चदैहित्येत्यार्लोके विशेषो नेत्रपद्यते ।
 दौहित्रेऽपि श्वपुच्चं तं संतारयति पौच्चवत् । ४७ । १५ ।

समानवर्णासु पुच्चाः सर्वणां भवन्ति । १ । अनुलो-
 मासु मात्रसर्वणाः । २ । प्रतिलोमास्वार्यविगर्हिताः ।
 ३ । तत्र वैश्यापुच्चः शूद्रेणायोगवः । ४ । पुच्चसमागधौ
 श्वचियापुच्चौ वैश्यशूद्राभ्यां । ५ । चण्डालवैदेहकस्तताश्च
 ब्राह्मणीपुच्चाः शूद्रविट्श्वचियैः । ६ । संकरसंकराश्चा-
 संख्येयाः । ७ । रङ्गावतरणमायोगवानाम् । ८ । व्याधता

XVI, ५, ९. पुच्चस०, पुच्चसानां V¹⁻⁴ N.; पुच्चस० V¹ in mg.;
 पुच्चस०, पुच्चसानां C^{1,2} v. See the other Smritis. ६. °स्त्रिवा-
 V¹⁻³ C^{1,2} N.; शूद्राच्च v. See 13.

XVI, 7. संकरेभ्यगुलोमजेषु प्रतिलोमजेषु च वर्णेभ्यः पुगरामुलोभ्येन
 प्रातिलोम्बेन च परस्परं वे संकरास्ते व्यसंख्येयाः ।

पुरुक्तानाम् । ६। स्तुतिक्रिया मागधानाम् । १०। वथ-
धातिलं चण्डालानाम् । ११। स्त्रीरक्षा तज्जीवनं च
वैदेहकानाम् । १२। अश्वसारथ्यं सृतानां । १३। च-
ण्डालानां बहिर्वामनिवसनं सृतचैलधारणमिति वि-
शेषः । १४। सर्वेषां समानजातिभिर्विवहारः । १५।
स्वपितृवित्तानुहरणं च । १६।

संकरे जातयस्त्वेताः पितृमातृप्रदर्शिताः ।
प्रच्छन्ना वा प्रकाशा वा वेदितव्याः स्वकर्मभिः । १७।
ब्राह्मणार्थे गवार्थे वा देहत्यागोऽनुपस्कृतः ।
स्त्रीबालाभ्युपपत्तौ च बाह्यानां सिद्धिकारणम् । १८। १६।

पिता चेत्युचान्विभजेत्स्य स्वेच्छा स्वयमुपार्जिते
र्थे । १। पैतामहे त्वर्थे पितृपुत्रयोर्तुल्यं स्वामित्वम् । २।

15. विवाहः । V¹⁻⁴; विवाहाः । C³v. See the C. 18.
स्त्रीबालाद्यवपत्तौ V⁴. See M. X, 62.

10. स्तुतिक्रिया सदसहुकोतीर्णं मागधानां शृणिः । मागधानां वशिक-
पथमिति (०थ इति) मनः । (X, 47). 11. वथानां चौरादीनाम् ।...
12. स्त्रीयां नर्तक्यादीनां रक्षा पोषणादि तज्जीवनं तदुपार्जितश्चयजीवनं
च... 14. ... इति प्रतिक्षेपामजानां मध्ये चण्डालादीनां विशेषः ।...
15. ...स्वसमानजातिधर्मैः सह विवाहादिर्थविवाहः । भोक्तमः ।...
16. सर्वेषामपि प्रतिक्षेपामजानां स्वस्पितृव्यांशभागित्वमस्ति ।... 18. ...
बाह्यानां प्रतिक्षेपामजानाम्... XVII, 1... यदि पिता कस्यचित्पुत्रस्य
...अधिकं दित्यमिति तदा स्वेच्छया दद्यात्...

पितृविभक्ता विभागानन्तरोत्पन्नस्य भागं दद्युः । ३।
अपुत्रधनं पत्रगमिगामि । ४। तदभावे दुहितगामि । ५।
तदभावे पितृगामि । ६। तदभावे मातृगामि । ७। तद-
भावे भ्रातृगामि । ८। तदभावे भ्रातृपुत्रगामि । ९।
तदभावे बन्धुगामि । १०। तदभावे सकुल्यगामि । ११।
तदभावे सहाध्यायिगामि । १२। तदभावे ब्राह्मणध-
नवर्जं राजगामि । १३। ब्राह्मणार्थो ब्राह्मणानाम् ।
१४। बानप्रस्थधनमाचार्यो गृहीयात् । १५। शिष्यो
वा । १६।

संस्तृष्टिनस्तु संस्तृष्टी सोदरस्य तु सोदरः ।
दद्यादपहरेष्वांशं जातस्य च सृतस्य च । १७।
पितृमातृसुतभ्रातृदत्तमध्यमुगपागतमाधिवेदनिकं बन्धु-
दत्तं शुल्कमन्वाधेयकमिति स्त्रीधनम् । १८। ब्राह्मा-

XVII, 4. अपुत्रस्य घनं C³v. 13. ब्राह्मणवर्जं V⁴.

3... विभागानन्तरोत्पन्नस्य भागुः... 10. तेषां भ्रातृपुत्राशामभावे
बन्धवः सपितृस्वेव समोत्त्रा चसगोत्त्राच ।... तत्रायं क्रमः । पितृसंताने
भ्रातृपुत्राभावे भ्रातृपौत्रस्तदभावे पितृमहस्तपुत्रस्तत्पौत्रस्त (तत्पौत्रस्त
V¹ sec. m. in mg.) तदभावे प्रपितृमहस्तपुत्रस्तत्पौत्रस्तपौत्रस्त-
स्तेवम्... । पितृसपितृआभावे मातृसपितृ मातृमहस्तत्पौत्रस्ताद्या
गृहीयुः... । तदभावे मातृस्तपौत्रस्ताद्याः ।... तेषांबान्धवानामभावे
सकुल्यः पञ्चमादिसंतविस्त्र०द्रमि । ...सकुल्याभावे आचार्यो गृहीयासद-
भावे शिष्यः ।... तदभावे क्व इत्यत आह ॥ 13... तद्गं राजा गृहीया-
द्रावणधनं वर्जयित्वा ।... 19... चतुर्भिर्विवाहैरुद्धायाम्...

दिषु चतुर्षु विवाहेष्वप्रजायामतीतायां तद्दर्शः । १६ ।
शेषेषु च पिता इरेत् । २० । सर्वेषैव प्रख्यतायां यज्ञनं
तद्दुहितृगामि । २१ ।

पत्यौ जीवति यः स्त्रीभिरलंकारो धृतो भवेत् ।
न तं भजेरन्दायादा भजमानाः पतन्ति ते ॥ २२ ॥
अनेकपितृकाणां तु पितृतेऽशप्रकल्पना ।
यस्य यत्पैतृकं रिक्यं स तद्गृहोत नेतरः ॥ २३ ॥ १७ ॥

ब्राह्मणस्य चतुर्षु वर्णेषु चेत्पुचा भवेयुस्ते पैतृकं रिक्यं
दशधा विभजेयुः । १ । तत्र ब्राह्मणोपुचश्चतुरोऽशाना-
दद्यात् । २ । क्षचियापुचस्त्रोन् । ३ । दावंशौ वैश्यापुचः ।
४ । शूद्रापुचस्त्रेकम् । ५ । अथ चेच्छूद्रवर्जं ब्राह्मणस्य पुच-
चयं भवेत्तदा तद्दनं नवधा विभजेयुः । ६ । वर्णानुक-
मेण चतुस्त्रिदिभागीकृतानंशानादद्युः । ७ । वैश्यवर्जं
मष्ठधाकृतं चतुरस्त्रीनेकं चादद्युः । ८ । क्षचियवर्जं सप्त-
धाकृतं चतुरो दावेकं च । ९ । ब्राह्मणवर्जं घड्धाकृतं

21. तद्दनं V^१. 23. पितृतो भागकल्पना C^{१,२} (and Y. II, 120);
पितृभागप्रकल्पना v. XVIII, 6. ब्राह्मणपुचचयं v. V^{१,२} place
32, 33 before 23.

22. मृष्टतिना खप्तैव युवान्यो वा विवाहकारे योऽलंकारो इत्यस्मि-
र्तः परिहितो भवेत् तथैव क्यायितस्मृ... ।

चीन्द्रावेकं च । १० । क्षचियस्य क्षचियावैश्याशूद्रापुचे-
श्यमेव विभागः । ११ । अथ ब्राह्मणस्य ब्राह्मणक्षचियौ
पुचौ स्यातां तदा सप्तधा कृताङ्गनाङ्गाङ्गश्चतुरोऽशा-
नादद्यात् । १२ । चीन्द्राजन्यः । १३ । अथ ब्राह्मणस्य ब्रा-
ह्मणवैश्यौ तदा घड्धा विभक्तस्य चतुरोऽशान्ब्राह्मण-
स्त्वादद्यात् । १४ । दावंशौ वैश्यः । १५ । अथ ब्राह्मणस्य
ब्राह्मणशूद्रौ पुचौ स्यातां तदा तद्दनं पञ्चधा विभजे-
याताम् । १६ । चतुरोऽशान्ब्राह्मणस्त्वादद्यात् । १७ । एकं
शूद्रः । १८ । अथ ब्राह्मणस्य क्षचियस्य वा क्षचियवैश्यौ
स्यातां तदा तद्दनं पञ्चधा विभजेयाताम् । १९ । चीनंशा-
न्क्षचियस्त्वादद्यात् । २० । दावंशौ वैश्यः । २१ । अथ
ब्राह्मणस्य क्षचियस्य वा क्षचियशूद्रौ पुचौ स्यातां तदा
तद्दनं चतुर्धा विभजेयाताम् । २२ । चीनंशान्क्षचियस्त्वा-
दद्यात् । २३ । एकं शूद्रः । २४ । अथ ब्राह्मणस्य क्षचि-
यस्य वैश्यस्य वा वैश्यशूद्रौ पुचौ स्यातां तदा तद्दनं
चिधा विभजेयाताम् । २५ । दावंशौ वैश्यस्त्वादद्यात् ।
२६ । एकं शूद्रः । २७ । अथैकपुचा ब्राह्मणस्य ब्राह्म-
णक्षचियवैश्याः सर्वहराः । २८ । क्षचियस्य राजन्य-
वैश्यौ । २९ । वैश्यस्य वैश्यः । ३० । शूद्रः शूद्रस्य ।
३१ । द्विजातीनां शूद्रस्त्रेकः पुचोऽर्धहरः । ३२ ।

अपुचरिक्यस्य या गतिः साचार्थस्य द्वितीयस्य । ३३ ।
 मातरः पुच्चभागानुसारेण भागापहारिणः । ३४ ।
 अनूढास्य दुहितरः । ३५ । समानवर्णाः पुच्चाः समा-
 नंशानादद्युः । ३६ । ज्येष्ठाय श्रेष्ठमुच्चारं दद्युः । ३७ ।
 यदि द्वौ ब्राह्मणोपुच्चौ स्यातामेकः शूद्रापुच्चस्तदा नव-
 धा विभक्तस्यार्थस्य ब्राह्मणोपुच्चावष्टौ भागानादद्याता-
 मेकं शूद्रापुच्चः । ३८ । अथ शूद्रापुच्चावुभौ स्यातामेको
 ब्राह्मणोपुच्चस्तदा षडधा विभक्तस्यार्थस्य चतुरोऽशा-
 न्ब्राह्मणस्तद्यादद्याहावंशै शूद्रापुच्चौ । ३९ । अनेन क्र-
 मेणाव्यवायंशकल्पना भवति । ४० ।
 विभक्ताः सह जीवन्तो विभजेरन्पुनर्यदि ।
 समस्तच विभागः स्याउच्यैष्यं तच न विद्यते ॥ ४१ ॥
 अनुपमन्यितद्वयं अमेण यदुपार्जयेत् ।
 स्वयमीहितलव्यं तस्माकामो दातुमर्हति ॥ ४२ ॥

33. सार्थस्य V¹⁻⁶. 38. नवधा विभक्तस्यार्थस्य om. C¹⁻³v.

XVIII, 33. अपुचरनं पद्मभिगमीत्यादिना (XVII, 4 seq.)
 चेऽपुचरनाधिकारिणीऽभिहिताल्लेनैव श्रमेणेदमध्ये शृङ्खोयुः ।... 34. यज्ञा-
 तीयस्य पुच्चस्य यो भाग उक्तलदनुसारेणैव सञ्चातीया माताप्यां हरेत् ।
 ब्राह्मणो चतुरोऽशानाहरेत् । चत्तिया चीन् । वैश्या द्वौ । शूद्रैकमिति ।...
 37. उक्तारं विश्वासादिवज्येष्ठाय सर्वोपेक्षया कर्मीयांसो दद्युः ।...
 42... यज्ञ स्वयमीहितं वान्मित्रं समिच्चादिभ्यो जन्मं तदकामोऽग्निश्च-
 ल्लभाचादिभ्यो दातुं गार्हति । यथाह वेगोऽवरः (Y. II, 118)...

पैतृकं तु यदा इव्यमनवासं यदामुयात् ।
 न तत्पुर्वैर्भजेत्सार्थमकामः स्वयमर्जितम् ॥ ४३ ॥
 वस्त्रं पच्चमलांकारः क्षतान्नमुदकं स्त्रियः ।
 योगक्षेमं प्रचारस्त्रं न विभाज्यं च पुस्तकम् ॥ ४४ ॥ १८ ॥

मृतं हिंजं न शूद्रेण निर्हारयेत् । १ । न शूद्रं हि-
 तेन । २ । पितरं मातरं च पुच्चा निर्हारयेयुः । ३ । न
 हिंजं पितरमपि शूद्राः । ४ । ब्राह्मणमनाथं ये ब्राह्मणा
 निर्हारन्ति ते स्वर्गलोकभाजः । ५ । निर्हात्य च वान्धवं
 प्रेतं सत्त्वत्याप्रदक्षिणेन चितामभिगम्यासु सवाससो
 निमज्जनं कुर्युः । ६ । प्रेतस्योदकनिर्वपणं क्षत्वैकं पिण्डं
 कुशेषु दद्युः । ७ । परिवर्तितवाससस्त्रं निम्बपश्चाणि
 विद्यश्च द्वार्यश्मनि पदन्यासं क्षत्वा एहं प्रविशेयुः । ८ ।

43. अनवाप्य C¹⁻³v. XIX, 6. सत्त्वत्य प्रदक्षिणेन v.

43... यज्ञ स्वयं विश्वासोर्योदिनार्जितं तदकामः स्वपुच्चौ सह न वि-
 भजेत् ।... 44. ... पत्रं बाह्यं यज्ञेनारूढं । उक्तादिपत्रं वा ।...
 XIX, 1. ...शूद्रेण सपिष्ठेनासपिष्ठेन वा न निर्हारयेत् । 5. अनाथं
 सपिष्ठादिरहितम्... 6. ...चितामप्रदक्षिणेनाभिगम्य... 7. पिण्डो-
 दक्षदानान्तर्यात्यविघानेन प्रथमदिनादिकर्तव्यता वोधिता ।...

अद्वितांशाग्नौ क्षिपेयुः । ६ । चतुर्थे दिवसेऽस्थिसंचयनं
कुर्याः । १० । तेषां गङ्गामसि प्रक्षेपः । ११ । यावत्संख्य-
मस्थि पुरुषस्य गङ्गामसि तिष्ठति तावद्वर्षसहस्राणि
खर्गलोकमधितिष्ठति । १२ । यावदाशौचं तावत्प्रेत-
स्थोदकं पिण्डमेकं च दद्युः । १३ । क्रीतलव्याशनाश्च
भवेयुः । १४ । अमांसाशनाश्च । १५ । स्थणिङ्गलशायिनः ।
१६ । पृथक्शायिनश्च । १७ । आमान्विष्कम्याशौचान्ते
क्षतश्चमश्रुकर्माणस्तिखकल्कैः सर्षपकल्कौर्वा खाताः
परिवर्तितवाससो गृहं प्रविशेयुः । १८ । तत्र शान्तिं
क्षत्वा ब्राह्मणानां च पूजनं कुर्याः । १९ । देवाः परोक्ष-
देवाः प्रत्यक्षदेवा ब्राह्मणः । २० । ब्राह्मणैर्लोका
धार्यन्ते । २१ ।

ब्राह्मणानां प्रसादेन दिवि तिष्ठन्ति देवताः ।
ब्राह्मणाभिहितं वाक्यं न मिथ्या आयते क्वचित् । २२ ।

10. चतुर्थेऽक्षिप्ते V¹⁻⁴, संख्यं C¹⁻²v. 12. खर्गलोके महोयते v.
See the C. 20. प्रत्यक्षा v.

12. यस्य पुरुषस्य यस्तंखकान्यस्थीनि गङ्गातोये तिष्ठन्ति स तावद्व-
सहस्राणि खर्गलोके वसति । 14. क्रीतमयाचित्सलव्यं वा ... 19.
आमित्सद्वापाठं क्षत्वा ... 22. ... आमायाभिहितशायानुग्रहादिवाक्यैदुर्घ-
नियहशिष्टाग्रुद्याभामनुग्रहीता अनाश्च भुवीति लोकधारवसुपपनम् ।
वाक्यमात्रस्य कथं मलसाधकतेतत्र आह ।

यद्ब्राह्मणास्तुष्टतमा वदन्ति
तहेवताः प्रत्यभिनन्दयन्ति ।
तुष्टेषु तुष्टाः सततं भवन्ति
प्रत्यक्षदेवेषु परोक्षदेवाः ॥ २३ ॥
दुःखान्वितानां कृतवान्धवानाम्
आश्वासनं कुर्युरदीनसत्त्वाः ।
वाक्यैत्यु यैर्भूमि तवाभिधास्ये
वाक्यान्यहं तानि मनोऽभिरामे ॥ २४ ॥ १८ ॥

यदुत्तरायणं तदहर्देवानाम् । १। दक्षिणायणं रात्रिः ।
२। संवत्सरोऽहेरात्रः । ३। तत्रिंशता मासः । ४।
मासा द्वादश वर्षम् । ५। द्वादश वर्षशतानि दिव्यानि
कलियुगम् । ६। दिगुणानि द्वापरम् । ७। चिगुणानि
वेता । ८। चतुर्गुणानि क्षतयुगम् । ९। द्वादश वर्षसह-
स्राणि [दिव्यानि] चतुर्युगम् । १०। चतुर्युगानामेकसप्त-

XX, 10. वर्षसहस्राणि दिव्यानि V¹⁻⁴ C¹⁻²; दिव्यानि seems to
have crept in from the C. चातुर्युगं V¹⁻⁴v.

23. पूजादिना तुष्टतमा विप्रा यस्मै यत्पूजयमुधमाद्यस्तिति वदन्ति
तहेवतास्थाच्छिति वाक्यैः प्रत्यभिनन्दयन्ति । खार्ये छित् । प्रत्यभिनन्द-
न्तीर्थ्यैः ... 24. न हीनं सत्त्वं धैर्यं येषां ते धैर्यवक्ताः ... XX, 6.
... तत्र गृतद्वयं संधासंध्योर्वर्षसहस्रमेव च युगम् ।

तिर्मन्वन्तरम् । ११। चतुर्युगसहस्रं च कल्पः । १२। स
च पितामहस्याहः । १३। तावती चास्य राचिः । १४।
श्वर्विधेनाहोराचेण मासवर्षगणनया सर्वस्यैव ब्रह्मणे
वर्षशतमायः । १५। ब्रह्मायुषा च परिच्छिन्नः पौरुषो
दिवसः । १६। तस्यान्ते महाकल्पः । १७। तावत्येवास्य
निशा । १८। पौरुषाणामहोराचाणामतीतानां संख्यैव
नास्ति । १९। न च भविष्याणाम् । २०। अनाद्यन्तत्वा-
त्कालस्य । २१।

एवमस्मिन्निरालम्बे काले सततयायिनि ।

न तद्गूतं प्रपश्यामि स्थितिर्यस्य भवेद्गुवा ॥ २२ ॥

गग्नयाः सिकताधाराक्षया वर्षति वासवे ।

शक्या गणयितुं लोके न व्यतीताः पितामहाः ॥ २३ ॥

चतुर्दश विनश्यन्ति कल्पे कल्पे सुरेश्वराः ।

सर्वलोकप्रधानाश्च मनवश्च चतुर्दश ॥ २४ ॥

21. अनाद्यन्तां C^{1,2}.

13. यः कल्प इत्येतः स एव पितामहस्य ब्रह्मोऽहःसंज्ञो भवति ।
15. श्वर्विधेन वस्त्रदद्यपरिमितेनाहोराचेण चिंशत्संख्येण मासस्त्वैर्दाह-
शभिर्मासैवेवं तानि शर्ते वर्षाणि सर्वस्यैव यो यो थदा यदा ब्रह्मा जायते
तदा तदा तस्य तस्यायुर्भवति ।... 22. ...निरालम्बे निरपादानके सतत-
यायिनि निवे काले भगवति न तद्गूतं एथिथाद्यन्तमप्यस्ति... 23. ...
या वा वासवे वर्षति जगधाराक्षा अपि लोके गणयितुं शक्वन्ते न व्यतीताः
पितामहा ब्रह्माणः... 24. एकैकस्मिन्नकल्पे ब्रह्मदिवसे चतुर्दश देव-
प्रधाना इत्या मनुष्यप्रधाना मनवश्च विनश्यन्ति ॥

ब्रह्मनीन्द्रसहस्राणि दैत्येन्द्रनियुतानि च ।
विनष्टानीह कालेन मनुजेष्वय का कथा ॥ २५ ॥
राजर्घयश्च बहवः सर्वे समुदिता गुणैः ।
देवा ब्रह्मर्घयश्चैव कालेन निधनं गताः ॥ २६ ॥
ये समर्था जगत्यस्मिन्स्तृष्टिसंहारकारणे ।
तेऽपि कालेन स्त्रीयन्ते कालो हि दुरतिक्रमः ॥ २७ ॥
आक्रम्य सर्वः कालेन परलोकं च नीयते ।
कर्मपाशवशो अन्तुस्तच का परिवेदना ॥ २८ ॥
जातस्य हि भ्रुवो मृत्युर्भ्रुवं जन्म मृतस्य च ।
अर्थे दुष्परिहार्येऽस्मिन्नास्ति लोके सहायता ॥ २९ ॥
शोचन्ते नोपकुर्वन्ति मृतस्येह जना यतः ।
अतो न रोदितव्यं हि क्रियाः कार्याः स्वशक्तिः ॥ ३० ॥

27. नीथने V¹⁻⁴.

25. एकैकस्मिन्नकल्पे चतुर्दश चतुर्दशेत्येवं कल्पानामानन्यत्वाद्ब्रह्मनीन्द्र-
सहस्राणीयुक्तस्यैव प्रपद्यः । तथा दैत्येन्द्राणां हिरण्यकश्चिपुहिरण्याद्वादीनां
नियुतानि लक्ष्माणि लक्ष्माधिभूतेन कालेन नष्टानि । तत्त्वप्रसरायुषां
मनुजानां जघ्नेव का... । 27. न केवलमतीतकाल एव विशिष्टा जटाः
किंत्वानीमप्यक्षिङ्गति वर्तमानेऽपि लोके खण्डिसंहारणे उत्पत्तिविनाश-
दिवधाने ये समर्थाः सोमसूर्योदयो यहार्लौपि... 28. न केवलं मानुषेष्वेव
कालप्राभवमपि तु सर्वे ऽपि जन्मरवधिसमाप्नावाक्षम्य निष्ठीय परलोकं पश्यत्वं
नीयते ।... 29. ...चक्षिङ्गर्थे प्रदृष्टिनिवृत्योः सहायता सहर्थिता
नास्ति । यतोऽयमर्थो दुःखेनाप्यपहरणीयः प्रारब्धवर्त्मयां भोगैकतावश्व-
कल्पात् ॥ 30... आद्यादिक्रियाः आत्मनुसारेन कार्याः ॥

सुकृतं दुष्कृतं चोभौ सहायौ यस्य गच्छतः ।
बान्धवैस्तस्य किं कार्यं शोचद्विरथवा न वा ॥ ३१ ॥
बान्धवानामशैचे तु स्थितिं प्रेतो न विन्दति ।
अतस्त्वयेति तानेव पिण्डतोयप्रदायिनः ॥ ३२ ॥
अर्वाक्सपिण्डीकरणात्प्रेतो भवति यो मृतः ।
प्रेतलोकगतस्यात्मं सोदकुम्भं प्रयच्छत ॥ ३३ ॥
पिण्डलोकगतश्चात्मं आङ्गे भुज्ञे स्वधासमम् ।
पिण्डलोकगतस्यास्य तस्माच्छाङ्गं प्रयच्छत ॥ ३४ ॥
देवत्वे यातनास्थाने तिर्यग्योनौ तथैव च ।
मानुषे च तथामोति आङ्गे दृशं स्वबान्धवैः ॥ ३५ ॥
प्रेतस्य आङ्गकर्तुश्च पुष्टिः आङ्गे कृते ध्रुवम् ।
तस्माच्छाङ्गं सदा कार्यं शोकं त्यक्ता निरर्थकम् ॥ ३६ ॥
एतावदेव कर्तव्यं सदा प्रेतस्य बन्धुभिः ।
नोपकुर्यान्नरः शोचन्प्रेतस्यात्मन एव वा ॥ ३७ ॥

34. स्वधामयम् । C¹³; समंचकम् ८. 37. शोकात् C¹³.

32. ...पिण्डतोयप्रदायिनो बान्धवानेव... 33. बन्धमाणेषु सपिण्डी-
करणकालेषु यावत्सपिण्डीकरणं भवति तावन्मतो अनुः प्रेतः कुचृशाजनित-
इःखानुभवान्मभवति । 34. ...आङ्गे यार्वादौ पुत्रादिदस्मन्नपानादि-
स्वधया पिण्डभोग्येनामृतविशेषेण समं तुल्यं सुज्ञे ।... 37. शोकेन आङ्गम्
कुर्वन्... प्रतिकूलं कुर्यात्... एतावत्पूर्वोक्तं आङ्गादि...

हृष्टा लोकमनाक्रन्दं त्रियमाणांश्च बान्धवान् ।
धर्ममेकं सहायार्थं वरयध्वं सदा नराः ॥ ३८ ॥
मृतोऽपि बान्धवः शक्तो नानुगन्तुं नरं मृतम् ।
जायावर्जं हि सर्वस्य याम्यः पन्था विरुद्धते ॥ ३९ ॥
धर्म एकोऽनुयात्येनं यत्र क्वचनगमिनम् ।
नन्वसारे वृत्तोकेऽस्मिन्धर्मं कुरुत माचिरम् ॥ ४० ॥
श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाल्ले चापराह्लिकम् ।
न हि प्रतीक्षते मृत्युः कृतं वास्य न वाक्तम् ॥ ४१ ॥
क्षेचापणगृहासक्तमन्यचगतमानसम् ।
दृकीवोरणमासाद्य मृत्युरादाय गच्छति ॥ ४२ ॥
न कालस्य प्रियः कश्चिद्देष्यश्चास्य न विद्यते ।
आयुष्ये कर्मणि क्षीणे प्रसङ्गं हरते जनम् ॥ ४३ ॥
नाप्राप्तकालो मियते विज्ञः शरश्चतैरपि ।
कुशाग्रेणापि संस्पृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥ ४४ ॥

38. आक्रन्दः प्रष्ठरक्षकः मृतस्य लोके पञ्चात्मियानुष्ठानेनोपकर्ता तद-
हितोऽयं लोको यतः प्रतिदिनं त्रियमाणा एव बान्धवा हृष्टस्ते अतो
स्वस्यासहायता ज्ञाता इहासुत्रं च सहायार्थं धर्ममेवैकं भो नराः सदा
वरयध्वम् ॥ 39. सह मृतानामपि ...क सहायोपयोगः ... । जायायाः
प्रत्येकश्चीरत्वेन... आलगाही यथा व्यालं बलादुङ्गरते विलात् । तदुड्डत्वा
सा नारीयाद्युपकारात्वश्चवगाच तां विनान्यस्य सर्वस्यापि यमलोकमाग्नेऽनु-
मरणं विशेषेन ।... 42...गृहे चेदं क्षतमिदमक्षतमिवादि... अन्यच
पुच्छुहित्राद्युपनयनविवाहादौ गतमानसम्... 43... तस्य प्रियः प्राप्ते
काले रक्षणीयो देष्यक्षामासे काले मारणीयो वा जाति ।

नौषधानि न मन्त्राश्च न होमा न पुनर्जपाः ।
 चायन्ते भृत्युनोपेतं जरया वापि मानवम् ॥ ४५ ॥
 आगामिनमनर्थं हि प्रविधानशैरपि ।
 न निवारयितुं शक्तस्तच का परिवेदना ॥ ४६ ॥
 यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।
 तथा पूर्वक्षतं कर्म कर्तारं विन्दते भ्रुवम् ॥ ४७ ॥
 अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि चाप्यथ ।
 अव्यक्तनिधनान्येव तच का परिवेदना ॥ ४८ ॥
 देहिनोऽस्मिन्यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ।
 तथा देहान्तरप्राप्तिर्धर्मस्तच न मुद्यति ॥ ४९ ॥
 यद्गुहातीह यथा वस्त्रं त्यक्ता पूर्वधृतं नरः ।
 यद्गुहात्येवं नवं देही देहं कर्मनिवन्धनम् ॥ ५० ॥
 नैनं द्विन्दन्ति शखाणि नैनं दहति पावकः ।
 न चैनं क्लेदयन्यथापो न शोषयति मारुतः ॥ ५१ ॥
 अच्छेद्योऽयमदाश्चोऽयमक्लेशोऽशोष्य एव च ।
 नित्यः सततगः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥ ५२ ॥

45—47 om. v.

48... उपायश्लेषः... 49... धीरो धीमान् ।... 52... निवोऽविनाशी । सततगः सर्वकालवर्ती । खातुः श्विरस्त्रूपो रूपान्तरपत्तिशून्यः । अचकः पूर्वदेशापदित्वाग्नी । सनातनोऽग्नादिः ।...

अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते ।
 तस्मादेवं विदित्वैनं नातुश्चाचितुमर्हथ ॥ ५३ ॥ २० ॥

अथाशौचव्यपगमे सुखातः सुप्रक्षालितपाणिपादः
 स्वाचान्तर्लब्धेवंविधान्ब्राह्मणान्यथा शक्तयुद्भुखान्गन्ध-
 माल्यवस्त्रालंकारादिभिः पूजितान्भोजयेत् । १ । एक-
 वन्मनवानूहे देहोद्दिष्टे । २ । उच्छिष्टसंनिधावेकमेव त-
 व्वामगोचाभ्यां पिण्डं निर्वपेत् । ३ । भुक्तवत्सु ब्राह्मणेषु
 दक्षिणयाभिपूजितेषु प्रेतनामगोचाभ्यां दत्ताश्रय्योदक-
 शतुरङ्गुलपृथ्वीस्तावदन्तरास्तावदधःखाता वितस्याय-
 तास्तिक्षः कर्षः कुर्यात् । ४ । कर्षुसमीपे चाभिचयसुप-
 समाधाय परिस्तीर्य तचैकैकस्मिन्नाहुतिचयं जुहयात् ।
 ५ । सेमाय पितृभते स्वधा नमः । ६ । अग्नये कव्य-
 वाहनाय स्वधा नमः । ७ । यमायाङ्गिरसे स्वधा नमः ।

XXI, 1. आचान्तः C¹⁻³v. 2. ऊहते० C¹⁻³v.

XXI, 1... तचाशौचानन्तरदिनकर्तव्यमाह ।... सुखातो मन्त्रवल्क्षण-
 आनः ।... तच संखाविशेषविधानाय वैशक्तीति ।... आदिशब्दाङ्गदीपा-
 दियहम् ।... 2. प्रकृतौ पार्वणे वज्रवचनाना मन्त्राले विश्वतावेकोद्दिष्टे
 एकवचनालत्वेनेष्टाः । वचनसुप्रकृत्यां तेन प्रकृतेरप्यहः ।... 3. प्रेतोद्देशेनैव
 न तत्पित्रादीनां तद्वामगोचाभ्यामेव दद्याते इति मात्रेण निर्वत्येत् ।
 4... उत्तिष्ठताभिवक्ष्योदकं तेषु दत्तवाभिरम्बतामिति ताम्बिद्वय...
 5. तेष्वभिवक्ष्योदकस्मिन्नाहुतिचयमेदनस्य जुहयात् । तच मन्त्रानाह ॥

।८। स्थानचये च प्रागवत्पिण्डनिर्वपणं कुर्यात् । ९।
अन्नदधिष्ठतमधुमांसैः कर्षूचयं पूरयित्वैतत इति अपेत् ।
।१०। एवं मृताहे प्रतिमासं कुर्यात् । ११। संवत्स-
रान्ते प्रेताय तत्पिता महाय तत्प्रपिता महाय च
ब्राह्मणान्देवपूर्वान्भीजयेत् । १२। अचामौकरणमावा-
हनं पादं च कुर्यात् । १३। संसृजतु त्वा पृथिवी
समानी व इति च प्रेतपाद्यपात्रे पितृपाद्यपात्रचये यो-
जयेत् । १४। उच्छिष्टसंनिधौ पिण्डचतुष्टयं कुर्यात् ।
।१५। ब्राह्मणांश्च स्वाचान्तान्दत्तदक्षिणांश्चानुव्रज्य वि-
सर्जयेत् । १६। ततः प्रेतपिण्डं पाद्यपात्रोदकवत्पिण्डचये
निदध्यात् । १७। कर्षूचयसंनिकर्षेऽप्येवमेव । १८।

10. पूरयित्वैतदिति C¹³v. 21. एवं च C¹⁴v.

9... प्रागवलशेवु प्रेतगामगोचाभ्यामेकैकं पिण्डं दद्यात् । 10... प्रेतेकं
कर्षूचयं पूरयित्वैतते तत ये च लामचान्विवाश्वलायनाद्युक्तं मन्त्रं यथाशाखं
अपेत् । अच ततश्चस्याने प्रेतश्चस्योऽहः ।... 12... तत्र प्रेतादिभ्यचतु-
र्थ्यस्त्वारो वैश्वदेविके च द्वावित्येवं बहुत्रासाकान्प्रेतस्यैकोहिष्टविभिन्ना भो-
जयेत् ।... 13. अच सपिण्डीकरणान्तर्गत रकेादिष्टे... 14. पादं च
पादं च पाद्यपात्रे प्रेतपाद्यपात्रे प्रेतपाद्यं प्रेतपाद्योदकं पात्रं प्रेतार्घ्यपात्रो-
दकं तदुभयं पितृपाद्योदकचये पितृर्घ्यपात्रोदकचये च यथाक्रमं मन्त्राभ्यां
योजयेत् ।... 17. यथा प्रेतपाद्योदकं पितृपाद्योदकचयेव प्रेतार्घ्यपात्रोदकं
च पितृर्घ्यपात्रोदकचयेव योगितं तथैव प्रेतपिण्डं चिक्षा विभव्य पितृ-
दिपिण्डचये ताम्यामेव मन्त्राभ्यां योजयेत् । तदुक्तं काठकाटक्षो ।...

सपिण्डीकरणं मासिकार्थवद्वादशाहं आङ्गं कृत्वा चयो-
दशेऽङ्गि वा कुर्यात् । १९। मन्त्रवर्जं हि शूद्राणां द्वाद-
शेऽङ्गि । २०। संवत्सराभ्यन्तरे यद्यधिमासो भवेत्तदा
मासिकार्थं दिनमेकं वर्धयेत् । २१।
सपिण्डीकरणं स्वीणां कार्यमेवं तथा भवेत् ।
यावज्जीवं तथा कुर्याच्छाङ्गं तु प्रतिवत्सरम् ॥ २२ ॥
अर्वाकसपिण्डीकरणं यस्य संवत्सरात्कृतम् ।
तस्याप्यत्रं सोदकुम्भं दद्याद्वर्षं द्विजन्मने ॥ २३ ॥ २१ ॥

ब्राह्मणस्य सपिण्डानां जननमरणयोर्दशाहमाशौ-
चम् । १। द्वादशाहं राजन्यस्य । २। पञ्चदशाहं वैश्य-
स्य । ३। मासं शूद्रस्य । ४। सपिण्डता च पुरुषे सप्तमे
विनिवर्तते । ५। आशौचे होमदानप्रतिग्रहस्वाध्याया
निवर्तन्ते । ६। नाशौचे कस्यचिदन्नमश्रीयात् । ७। ब्रा-
ह्मणादीनामशौचे यः सहदेवाक्तमश्राति तस्य तावद-

19. मासिकसपिण्डीकरणयोः कालान्तरमप्याह । मासिभवं मासिकं
तदर्थं प्रेताप्यायनादिः सेऽख्यक्षिप्ति मासिकार्थवत् ।... द्वादशाहे द्वाद-
शशःसु कृत्वा चयोदशेऽङ्गि वा यथोक्तं वा सपिण्डीकरणं कुर्यात् ।...
द्वादशाह इत्याशौचान्तोपक्षम् ।... 22... यावज्जीवं प्रतिसंवत्सरं
मृताहे आङ्गमपि वश्यमाक्षिप्तिना कुर्यात् ।... XXII, 6. होमो वैश्व-
देवः... 7. अश्रौचिनः सर्वर्णस्यासर्वर्णस्य वासपिण्डस्याग्रमन्यो नाश्रीयात् ।
सपिण्डस्य तु न देषः ।

शौचं यावनेषाम् । ८ । आशौचापगमे प्रायश्चित्तं कुर्यात् । ९ । सवर्णस्याशौचे द्विजो भुक्ता सवन्तीमासाद्य तन्मस्त्विरघमर्षणं जप्तोत्तीर्थं गायत्यष्टसहस्रं जपेत् । १० । क्षत्रियाशौचे ब्राह्मणस्वेतदेवोपेषितः कृत्वा शुद्धति । ११ । वैश्याशौचे राजन्यश्च । १२ । वैश्याशौचे ब्राह्मणस्त्विराचोपेषितश्च । १३ । ब्राह्मणाशौचे राजन्यः क्षत्रियाशौचे वैश्यश्च सवन्तीमासाद्य गायत्तीशत-पञ्चकं जपेत् । १४ । वैश्यश्च ब्राह्मणाशौचे गायत्यष्टशतं जपेत् । १५ । शूद्राशौचे द्विजो भुक्ता प्राजापत्यं चरेत् । १६ । शूद्रश्च द्विजाशौचे स्नानमाचरेत् । १७ । शूद्रः शूद्राशौचे स्नातः पञ्चगव्यं पिबेत् । १८ । पलीनां दासानामानुलोभ्येन स्वामिनस्तुल्यमाशौचम् । १९ । मृते स्वामिन्यात्मीयम् । २० । इनवर्णानामधिकवर्णेषु सपिण्डेषु तदाशौचव्यपगमे शुद्धिः । २१ । ब्राह्मणस्य क्षत्रियविट्शूद्रेषु सपिण्डेषु षड्ग्राच्चिराचैकराचैः । २२ । क्षत्रिय-

XXII, 16. C^{1,2} read प्राजापत्यवतं and make a sloka of the two Sūtras 15, 16. 21, 22. सपिण्डेषु om. C^{1,2}v.

11... पूर्वेद्युद्धेष्यं परेषुः पूर्वोक्तमेव कृत्वा शुद्धति । 15. वैश्यो विपाशौचे सुक्ता नदीं गत्वाद्वोक्तरश्चतं गायत्रीजपेत् ॥ 20. स्वामिनमरणमत्तरं पञ्चगवस्थितानां वा पलीनां स्वसजातीयमेवाशौचम् । 21. इनवर्णानां क्षत्रियादीनामधिकवर्णेषु ब्राह्मणादिषु सपिण्डेषु जातेषु मृतेषु वा यदुत्तमवर्णाशौचं तदपगम एव शुद्धिः ।

यस्य विट्शूद्रयोः षड्ग्राच्चिराचाभ्याम् । २३ । वैश्यस्य शूद्रेषु षड्ग्राचेण । २४ । मासतुल्यैरहोराचैर्गर्भस्तावे । २५ । जातमृते मृतजाते वा कुलस्य सद्यः शौचम् । २६ । अद्वन्तजाते बाले प्रेते सद्य एव । २७ । नास्याभिसंस्कारो नोदककिया । २८ । दन्तजाते त्वक्ततचूडे त्वहोराचेण । २९ । छतचूडे त्वसंस्कृते चिराचेण । ३० । ततः परं यथोक्तकालेन । ३१ । स्त्रीणां विवाहः संस्कारः । ३२ । संस्कृतासु स्त्रीषु नाशौचं पितृपक्षे । ३३ । तत्र सवमरणे चेत्पितृगृहे स्यातां तदैकराचं चिराचं च । ३४ । जननाशौचमध्ये यद्यपरं जननाशौचं स्यात्तदा पूर्वाशौचव्यपगमे शुद्धिः । ३५ । साचिशेषे दिनद्वयेण । ३६ । प्रभाते दिनचयेण । ३७ । मरणाशौचमध्ये ज्ञातिमरणोऽप्येवम् । ३८ । श्रुत्वा देशान्तरस्यो जननमरणे आशौचशेषेण शुद्धते । ३९ । व्यतीतेऽशौचे संवत्सरान्त-

39. आशौच० om. C^{1,2}v.

25. यावन्ती मासा गर्भस्य तत्पुमसंख्यैरहोराचैर्गर्भस्तावे माता शुद्धति । ... 26. जात एव मृतो जातमृतो नाभिष्वेदात्पूर्वमेव मृत इति यावत् । ... 30. जात एव जातो मृतजातः । ... 31. तत उपनयनात्परं स्वसकालेन दशाहादिगा सर्वे वर्णाः शुद्धेषु । ... 34. पित्रोस्त्विराचं बन्धुमामेकराचं चेद्यम् । ... 37. प्रभातो रात्रेच्चरमो यामः । ... ग्रासातपेऽपि । रात्रिशेषे दशाहाच्छुद्धिर्यामशेषे दशाहाच्छुचिरिति ॥ 39. आशौचमध्य इत्यनुवर्तते । ...

स्त्वेकराचेण । ४० । ततः परं स्त्रानेन । ४१ । आचार्ये
मातामहे च व्यतीते चिराचेण । ४२ ।
अनौरसेषु पुचेषु जातेषु च मृतेषु च ।
परपूर्वासु भार्यासु प्रहृतासु मृतासु च ॥ ४३ ॥

आचार्यपत्रीपुचोपाध्यायमातुलश्वशुरश्वर्यसहाध्या-
यिश्चिष्टेष्वतीतेष्वेकराचेण । ४४ । स्वदेशराजनि च
। ४५ । असपिण्डे स्ववेशमनि मृते च । ४६ । भृगवन्ध-
नाशकाम्बुसंग्रामविद्युन्मृपहतानां नाशौचम् । ४७ । न
राजां राजकर्मणि । ४८ । न ब्रतिनां ब्रते । ४९ । न
सच्चिणां सच्चे । ५० । न कारूणां कारुकर्मणि । ५१ । न
राजाशाकारिणां तदिच्छया । ५२ । न देवप्रतिष्ठावि-
वाहयोः पूर्वसंधृतयोः । ५३ । न देशविभ्रमे । ५४ ।

43. परपूर्वासु नारीषु V⁴. 50—52 om. V¹⁻³; but 53 is
marked ५३. 51. स्वकर्मणि C¹⁻³.

40. दशाहादावाशौचकालेऽतिकान्ते पुर्वर्धमध्ये ज्ञातिमरणश्ववये
देशान्तरस्थोऽहाराचेण शुभ्येत् ।... 45. यस्मिन्देशे सद्यमुष्यते स स्वदेश-
स्त्रय राजनि प्रेते... 46. सपिण्डः पूर्वाक्षस्त्रिद्विग्नोऽसपिण्डस्त्रिन्द्विषेषमनि
मृते इकराचेण शुद्धिः ॥ 47. भृगुर्गिरिकुटकः ।... 48. ...राज-
कर्मणि प्रजापात्रोपयुक्तहोमदानव्यवहारदर्शनादौ नाशौचम् ।... 50...
यजनानानां... सत्त्वे मवामयनामसलादौ नाशौचम् ।... 53. विष्णवादि-
मूर्तिप्रतिष्ठापने ... पूर्वमाशौचात्मभारः प्रारम्भेत् ।... 54. देशोपश्वे
वाशौचं स्यादौ तत्रिमित्यादौ च ।...

आपद्यति च कष्टायाम् । ५५ । आत्मत्यागिनः पतिताश्च
नाशौचोदकभाजः । ५६ । पतितस्य दासी मृताहे प-
दापां घटमपवर्जयेत् । ५७ । उदन्धनमृतस्य यः पाशं
छिन्द्यात्स तस्त्रक्षेण शुभ्यति । ५८ । आत्मत्यागिनां
संस्कर्ता च । ५९ । तदश्रुपातकारी च । ६० । सर्वस्यैव
प्रेतस्य बान्धवैः सहाश्रुपातं कृत्वा स्त्रानेन । ६१ । अकृ-
तेऽस्थिसंचये सचैलस्त्रानेन । ६२ । दिजः शूद्रप्रेतानुग-
मनं कृत्वा स्ववन्नीमासाद्य तन्निमग्निरघमर्षणं जप्तो-
तीर्य गायव्यष्टसहस्रं जपेत् । ६३ । दिजप्रेतस्याष्टशतम्
। ६४ । शूद्रः प्रेतानुगमनं कृत्वा स्त्रानमाचरेत् । ६५ ।
चिताधूमसेवने सर्वे वर्णाः स्त्रानमाचरेयुः । ६६ । मैथुने
दुःस्वप्ने रुधिरोपगतकण्ठे वमनविरेकयोर्वा । ६७ ।
शमश्रुकर्मणि कृते च । ६८ । शवस्पृशं च स्पृष्ट्वा रज-
स्वलाचाएडालयूपांश्च । ६९ । भृश्यवर्ज्ञं पञ्चनखश्वं तदस्थि
सम्बोहं च । ७० । सर्वेषैतेषु स्त्रानेषु वस्त्रं नाप्रक्षालितं
विभृयात् । ७१ । रजस्वला चतुर्थेऽहिं स्त्रानाच्छुद्यति ।

57. मृतेऽक्षिः V¹⁻⁴ C^{1,2}v. 71. पूर्वे वस्त्रं C^{1,2}v.

55. कष्टापद्युभिर्द्विरोगादिस्त्र प्रतियहदागाहौ नाशौचम् ।...
57. पतितस्य मरणदिने दासी व्यापां घटं पदापवर्जयेत् । इदं त्वं पिबेति ।...
63... चक्राधिकं सहस्रं गायत्रीजपेत् ।... 64... पर्वद्वप्तमर्षणं
जप्ताधिकं शतं गायत्रीजपेत् ।... 67...दुःस्वप्ने गर्भभाद्यारोहणे...
69. शववाहकं... चार्णालं तत्प्रमानधर्मे अपचादिकं च ।...

। ७२ । रजस्वला हीनवर्णां रजस्वलां स्पृष्टा न तावद-
श्चीयाद्यावन्न शुद्धा । ७३ । सवर्णामधिकवर्णां वा स्पृष्टा
सद्यः स्नात्वा शुद्धति । ७४ । क्षुत्वा सुष्ठा भुक्ता भोज-
नाध्यनेषुः पीत्वा स्नात्वा निष्ठीव्य वासः परिधाय
रथ्यामात्रस्य मूचपुरीषे हत्वा पञ्चनखास्थग्नेहं स्पृष्टा
खाचामेत् । ७५ । चाण्डालम्बेच्छसंभाषणे च । ७६ ।
नाभेरधस्तात्रबाहुषु च कायिकैर्मलैः सुराभिर्मैश्चोप-
हतो मृत्तोयैस्तदङ्गं प्रक्षाल्य शुद्धेत् । ७७ । अन्यत्रोप-
हतो मृत्तोयैस्तदङ्गं प्रक्षाल्य स्नानेन । ७८ । वक्त्रोप-
हतस्तूपोष्य स्नात्वा पञ्चगव्येन । ७९ । दशनच्छदेप-
हतस्त्र । ८० ।

वसा शुक्रमस्तङ्गज्ञा मूर्चं विट्कर्णविरनखाः ।
स्वेष्माश्रु दूषिका स्वेदो द्वादशैते नृणां मलाः ॥ ८१ ॥
गौडी माध्वी च पैष्टी च विज्ञेया विविधा सुरा ।
यथैवैका तथा सर्वा न पातव्या द्विजातिभिः ॥ ८२ ॥

74. सद्यः om. C^{1,2}v Ap. स्नात्वा श्चीयात् V¹⁻³ C^{1,2}. 75. सुष्ठा om. C^{1,2}. भोजनाध्यने C^{1,2}; भोजनेयः v. 77. सुराभिर्वैप्रहतो C^{1,2}v. 79. is repeated in V^{1,2,3}.

78. उक्ताङ्गेऽन्यत्र भाभेष्वर्षम्... 81...मज्जा शिरोमध्ये पिण्ड-
त(०तः) जेचः (Kulluka) |... 82...माध्वी मधुविकारः... यथाह
हारीतः... माध्वीकं मधुकं मधुना संयुतस्त्रयः |...

माधूकमैक्षवं टाङ्गं कौलं खार्जूरपानसे ।
मृदिकारसमाधीके मैरेयं नारिकेलजम् ॥ ८३ ॥
अमेध्यानि दशैतानि मद्यानि ब्राह्मणस्य च ।
राजन्यश्चैव वैश्यश्च स्पृष्टैतानि न दुष्टतः ॥ ८४ ॥
गुरेः प्रेतस्य शिष्यस्तु पितृमेधं समाचरन् ।
प्रेताहारैः समं तत्र दशरात्रेण शुद्धति ॥ ८५ ॥
आचार्यं स्वमुपाध्यायं पितरं मातरं गुरुम् ।
निर्हत्य तु व्रती प्रेतान्न व्रतेन वियुज्यते ॥ ८६ ॥
आदिष्ठी नेदकं कुर्यादा व्रतस्य समापनात् ।
समाप्ते तूदकं कृत्वा चिरात्रेणैव शुद्धति ॥ ८७ ॥
ज्ञानं तपोऽग्निराहारो मृत्मनो वार्युपाञ्चनम् ।
वायुः कर्मार्ककालौ च शुद्धिकर्तृणि देहिनाम् ॥ ८८ ॥
सर्वेषामेव श्रीचानामन्नश्रीचं परं स्मृतम् ।
योऽन्ने शुचिः स हि शुचिर्न मृदारिशुचिः शुचिः ॥ ८९ ॥

87. चिरात्रेण विशुद्धति C^{1,2}v. See M. v, 88.

83. माधूकं मधुकपृष्ठोद्भवम् |... ८३ः कपित्यविशेषः... माध्वीकं मधुदूकं
माध्वीव्यतिरिक्तम् । भैरेयं धाढपृष्ठजं गुडधान्दाम्बुसहितमिति शब्दार्थे
वाचस्पतिः |... 84...स्पृष्टः पानोपलक्षणः |... 85... प्रेताहारैः प्रेतस-
पिण्डैः... 86... व्रती ब्रह्मचारी व्रतेन ब्रह्मचर्येण न वियुज्यते न भश्यति ।
87... आदिष्ठी ब्रह्मचारी प्रकाळप्रायश्चित्त इत्यन्ये |... 88. चानमाधा-
तिभिं तुदेः शुद्धिहेतुः |... आहारः पञ्चगव्यादीनाम् |... कर्म संधारादि अहो-
रात्रस्तपापस्य |... 89...योऽन्ने शुचिः शुचादः स शुचिः |... अर्थश्रौच-
मिति पाठे (See M. v, 106) इप्याहारसुद्धर्थमेवार्थश्रौचाचेतेति |...

श्वान्या शुध्यन्ति विद्वांसो दानेनाकार्यकारिणः ।
प्रच्छमपापा जयेन तपसा वेदविज्ञमाः ॥ ६० ॥
मृत्तोद्यैः श्राध्यते श्राध्यं नदी वेगेन शुध्यति ।
रजसा स्त्री मनोदुष्टा संन्यासेन द्विजेत्तमाः ॥ ६१ ॥
अद्विगच्चाणि शुध्यन्ति मनः सत्येन शुध्यति ।
विद्यातपोभ्यां भूतात्मा बुद्धिर्जनेन शुध्यति ॥ ६२ ॥
एष शौचस्य ते प्रोक्तः शारीरस्य विनिर्णयः ।
नानाविधानां द्रव्याणां शुद्धैः शृणु विनिर्णयम् ॥ ६३ ॥ २२ ॥

शारीरैर्मलैः सुराभिर्मद्यैर्वा यदुपहतं तदत्यन्योप-
हतम् । १ । अत्यन्तोपहतं सर्वं लोहभाग्डमग्नौ प्रक्षिप्तं
शुध्येत् । २ । मणिमयमश्ममयमजं च सप्तराचं मही-
निखनेन । ३ । शृङ्गदन्तास्थिमयं तस्येन । ४ । दारवं

XXIII, 4. ०दंडा० C^{1,2}v.

१०. अकार्यं निषिङ्गं तत्त्वारिणः ।... ११. शोधममेथादिलिप्रमङ्गम् ।
...द्विजेत्तमा ग्राहणाः ।... १२. गात्राणि शरीराणि लिपान्यद्विः खानैः
शुध्यन्ति । मनः सदसत्संकल्पात्मकमसत्संकल्पादशुद्धं सत्येन सत्संकल्पेन
शुध्यति ।... विद्यातपोभ्यां ... शुद्धिः शरीराभिमानजन्यदुरितनिष्ठतिः ।
शुद्धिः संशयविपर्यथात्मका ज्ञानेन प्रमाणपेण... XXIII, 2. ले-
खानि सुवर्णरजतताम्बायस्त्वपुरङ्गसोसकालि सप्तविधा धातवः सर्वशब्दा-
त्तदिकाराः पितॄलादयस्त तम्यं भाष्टम्... ३... अजं शृङ्गशुक्रादि-
४. इदं खड्गादीना दनो मजादीनामस्य कूर्मादीनाम्...

मृत्तमयं च जह्यात् । ५ । अत्यन्तोपहतस्य वस्त्रस्य य-
त्रक्षालिनं सद्विरज्यते तच्छ्रव्यात् । ६ । सौवर्णराजता-
जामणिमयानां निर्लेपानामद्विः शुद्धिः । ७ । अश्मम-
यानां चमसानां ग्रहाणां च । ८ । चरसुक्तुवाणामु-
ष्णेनाभसा । ९ । यज्ञकर्मणि यज्ञपाचाणां पाणिना
संमार्जनेन । १० । स्फःशूर्पशकटमुसलोलूखलानां प्रो-
क्षणेन । ११ । शयनयानासनानां च । १२ । बहनां
च । १३ । धान्याजिनरज्जुतान्तवैदलस्त्र॒चकार्पासवास-
सां च । १४ । शाकमूलफलपुष्पाणां च । १५ । तृण-
काष्ठशुष्कपलाशानां च । १६ । एतेषां प्रक्षालनेन । १७ ।
अत्यानां च । १८ । ऊर्ध्वैः कौशेयाविकयोः । १९ । अरि-
ष्टकैः कुतपानाम् । २० । श्रीफलैरं शुपट्टानाम् । २१ । गौर-

6. सद० om. C^{1,2}v.

7. अत्योपधातशुद्धिमाह ।... निर्लेपानामुच्चिष्ठादिमाचस्यर्थं ।... ८...
तेषां निर्लेपानामद्विरेव शुद्धिः ।... ९. एतेषां चर्वादिलेपरहितानाम्...
१०... कुशर्दशापविनेण च... संमार्जनेन ।... १२. स्पर्शशुद्धिमाह ।...
एषां चागडालादिस्पर्शेऽपि प्रोक्षणेनव शुद्धिः । १४... वेदलं वेणुविदलक्तं
श्वजनादि ।... वासो नवमचिरयन्तनिमूकं त्वालनासहं कौसम्भादिरकं
च ।... एतेषां बहुनामपि चागडालादिस्पर्शं प्रोक्षणेन शुद्धिः ।... १६...
शुष्कं गोमयपिण्डः । पलाशं पर्णं मधुकपलाशादेः । एतेषां चागडालादिस्पर्शे
ऽपि... १७. एतेषां शयनादीनां पलाशान्तानां विष्ठादिलिपानां प्रक्षणेन लेपा-
पनेदकेन जवाविनाशेन च त्वालनेन शुद्धिः ।... १८. येषां धान्यवासः प्रभ-
तीनां बहूनां स्पर्शं प्रोक्षणमुक्तं तेषामेवान्यानां तत्रैव त्वालनेन शुद्धिः । नेदं
लेपशुद्धौ पूर्वद्वैयैव विधानात् ।... २१. अंशुपट्टः वल्कलतन्तुनिर्मिताः...

सर्वपैः क्षौमाणाम् । २२ । शङ्गास्थिदन्तमयानां च । २३ ।
पद्माक्षैर्मूर्गलोमिकानाम् । २४ । ताम्ररीतिचमुसीसम-
यानामन्वोदकेन । २५ । भस्मना कांस्यलोहयोः । २६ ।
तक्षणेन दारवाणाम् । २७ । गोबालैः फलसंभवानाम् ।
। २८ । प्रोक्षणेन संहतानाम् । २९ । उत्पवनेन द्रवा-
णाम् । ३० । गुडादीनामिक्षुविकाराणां प्रभूतानां गृह-
निहितानां वार्यग्रिदानेन । ३१ । सर्वलवणानां च । ३२ ।
पुनःपाकेन मृत्यानाम् । ३३ । द्रव्यवत्कृतशैचानां
देवतार्चानां भूयःप्रतिष्ठापनेन । ३४ । असिङ्गस्यानस्य
यन्माचमुपहतं तन्माचं परित्यज्य शेषस्य कण्डनप्रक्षा-
लने कुर्यात् । ३५ । द्रोणाभ्यधिकं सिङ्गमन्मुपहतं न
दुष्टति । ३६ । तस्योपहतमाचमपास्य गायव्याभिम-

35. यावमाचम् C^{1,2}. 36. द्रोणध्यधिकं VI^{1,2}; द्रोणध्यधिकं C^{1,2}.

24. मृगलोमिकानि मृगलोमोद्वानि राङ्गवादीनि ।... 28. फलानि
गारिकेलालावृत्त्वादीनि तसंभवानां पात्राणां गोबालैर्गोपुच्छकेशैर्धर्षणेन
शुद्धिः ।... 30. कोटाद्युपहतौ शुद्धिमाह ।... 31. वाणां दृतते लटुगधा-
दीनाम् ।... 31... प्रभूतानां द्रोणधिकानाम् ...वारिदानं प्रोक्षणं
सर्वर्वकमस्तिदानं पर्यग्निकरणम् ।... 32. सर्वेषां भ्राम्भसासामुदसैन्वतसौव-
र्धीलोदीनो वाणानां कोटाद्युपहतौ... 33. पुनर्लेघशुद्धिमाह ।... 34.
देवतार्चा देवप्रतिमासासाममेधादिलेपे यद्वयं तत्प्रतिलक्ष्मृद्धिविहित-
ईव्यैलालामीवा क्षतशुद्धीनां पुनःप्राणप्रतिष्ठया शुद्धिः पूज्यत्वम् ।... 35... सुवर्णा-
दिधातुप्रकृतिकायाः सुवर्णवदेव शुद्धिः ।... 36... अकाकाश्युपहतमन्वं न
दुष्टति न लक्ष्यते ।... द्रोणवचनाङ्गुष्ठनस्य त्वागः ।...

न्तितं सुवर्णाभः प्रक्षिपेत् । वस्तस्य प्रदर्शयेदग्नेश । ३७ ।
पक्षिजग्धं गवा ग्रातमवधूतमवक्षुतम् ।
द्रूषितं केशकीटैश्च मृत्युक्षेपेण शुद्धति ॥ ३८ ॥
यावन्नापैत्यमेध्याक्षाङ्गन्यो लेपश्च तत्कृतः ।
तावन्मृद्वारि हेयं स्यात्सर्वासु द्रव्यशुद्धिषु ॥ ३९ ॥
अजाश्च मुखतो मेध्यं न गौर्न नरजा मलाः ।
पन्थानश्च विशुद्धन्ति सोमस्त्वर्यांशुमारुतैः ॥ ४० ॥
रथ्याकर्दमतोयानि स्मृष्टान्यन्तश्ववायसैः ।
मारुतेनैव शुद्धन्ति पक्षोष्टकचितानि च ॥ ४१ ॥
प्राणिनामथ सर्वेषां मृद्धिरङ्गिश्च कारयेत् ।
अत्यन्तोपहतानां च शैर्च नित्यमतन्द्रितः ॥ ४२ ॥
भूमिष्ठमुदकं पुण्यं वैतृषणं यत्र गोर्भवेत् ।
अव्याप्तं चेदमेध्येन तद्देव शिलागतम् ॥ ४३ ॥
मृतपञ्चनखाकूपादत्यन्तोपहतात्तथा ।

अपः समुद्धरेत्सर्वाः शेषं वस्त्रेण शोधयेत् ॥ ४४ ॥

37. वस्तस्य च प्रदर्शयेदग्नेः । C^{1,2}. 38. मृदः क्षेपेण C^{1,2}v. 44.
om. C^{1,2}v.

37... हेमाम्भः प्रक्षिपेत्... अजोऽश्वोपलक्ष्मृ (See 80) ।... 38.
पक्षिणः सृष्ट्याः... भव्याच्च... केशर्मानुष्टिः... 42... प्राणिनां मनुष्या-
माम्... कारयेदुपदिशेदाचार्यः ॥ 43. अमेध्येन केशादिना .. अव्याप्त-
मव्यन्तसंपर्करहितम्... यत्र गोरेकस्या वैतृषणं भवेदवशिष्येत् तत् ।...
शिलागतं पर्वतादिश्चिरिरभवम् ।... 44. मृताः शोर्णाः पञ्चनखा मनुष्या-
दयेऽभव्या यस्मिन् ।... शेषमपां वस्त्रेण शोधयेदपनयेत् ।...

वह्निग्रज्ञालनं कुर्यात्कूपे पकोष्टकाचिते ।
पञ्जगव्यं न्यसेत्पश्चान्वते यसमुद्धवे ॥ ४५ ॥
जलाशयेष्वाल्पेषु स्थावरेषु वसुंधरे ।
क्लृपवल्कयिता शुद्धिर्महत्सु च न दूषणम् ॥ ४६ ॥
चीणि देवाः पविचाणि ब्राह्मणानामकल्पयन् ।
अद्वैतमङ्गिर्णिर्णिकं यज्ञ वाचा प्रशस्यते ॥ ४७ ॥
नित्यं शुद्धः कारुहस्तः परेण यज्ञ प्रसारितम् ।
ब्राह्मणान्तरितं भैश्वर्माकराः सर्व एव च ॥ ४८ ॥
नित्यमास्यं शुचि स्त्रीणां शकुनिः फलपातने ।
प्रस्त्रवे च शुचिर्वत्सः श्वा मृगग्रहणे शुचिः ॥ ४९ ॥
श्वभिर्हतस्य यन्मांसं शुचि तत्परिकीर्तितम् ।
क्रव्याद्विश्व हतस्यान्वैश्वर्णडालाद्यैश्व दस्युभिः ॥ ५० ॥

45... इष्टका पाषाणोपलक्षणम् । शरादिवद्विनिरासाय |... 46...
अखोष्यथान्येषु स्थावरेषु वाप्यादिषु जलाशयेषु... । स्थावरयह्यादिलिङ्गरा-
दिनिष्टिः । महत्प्राप्त न दूषणमिति देवाभावः । तत्तीर्थपरिहारेण |...
47... मनस्तुष्टुभावे शुद्धमेतदस्त्रिति ब्राह्मणानां वाचा शुद्धति ।... 48.
कारुणां सूपकारादीनाम्... । यज्ञायणो प्रसारित विक्रेयं परेण तदनेकक्षेत्रकर-
कलितमपि शुचि ।... ब्राह्मणेन दरपितं त्तचियादिभैक्षमपि... शुचि शूद्रामं
विना ।... गुडलवज्ञाद्युत्पत्तिस्थानानि... सुराकरातिरिक्तानि ।... 49.
स्त्रीणां स्त्रीयानामास्यं सर्वाङ्गोपलक्षणं चुम्नलिङ्गनादौ शुचि । काकादि-
पक्षिणां चष्टुप्रवातपतिं फलं शुचि (Kulluka) ।... वत्सो वत्सतरी
वाक्ता वा ।... 50... क्रव्याद्विश्वाद्विश्वगलाशेनादिभिर्भावहालाद्यैः । चण्डालः
श्वपचः चक्षा सूतो वैदेहकलथा । मागधयोगवच्चैव सप्तैते त्वच्यजाः
सूता । इत्युक्तैर्दस्युभिर्याद्यैश्व इतस्य मांसं घातस्थानातिरिक्तं शुचीति ।

जर्वं नाभेयानि खानि तानि भेधानि निर्दिशेत् ।
यान्यधस्तान्यभेदानि देहाच्चैव मलाच्छुताः ॥ ५१ ॥
मक्षिका विप्रुषम्भाया गौर्गजाश्वमरीचयः ।
रजो भूर्वायुरग्निश्च मार्जारश्च सदा शुचिः ॥ ५२ ॥
नोच्छिष्टं कुर्वते मुख्या विप्रुषेऽङ्गे पतन्ति याः ।
न श्मश्रूणि गतान्यास्यं न दन्तान्तरवेष्टितम् ॥ ५३ ॥
सूशन्ति विन्द्वः पादौ य आचामयतः परान् ।
भैमिकैस्ते समा ज्ञेया न तैरप्रयतो भवेत् ॥ ५४ ॥
उच्छिष्टेन तु संसृष्टो द्रव्यहस्तः कथंचन ।
अनिधायैव तद्रव्यमाचान्तः शुचितामियात् ॥ ५५ ॥
मार्जनोपाङ्गनैर्वेशम प्रोक्षणेन च पुस्तकम् ।
संमार्जनेनाङ्गनेन सेकेनोळ्हेहनेन च ॥ ५६ ॥
दाहेन च भुवः शुद्धिर्वासेनाप्यथवा गवाम् ।
गावः पविचं मङ्गल्यं गोपु लोकाः प्रतिष्ठिताः ॥ ५७ ॥
गावो वितन्वते यज्ञं गावः सर्वाघस्त्रदनाः ।
गोमूचं गोमयं सर्पिः श्रीरं दधि च रोचना ॥ ५८ ॥

53. न यान्ति वा: V¹⁻⁴ C¹⁻²; न यन्ति वा: v. See M. v, 141.

55. ऊर्बेमधो वा उच्छिष्टेन कथंचन प्रमादेन संसृष्टः ।... इत्सम्बद्धः
स्वान्वाङ्गपरः... 56... पुस्तकं ताढोपस्त्रश्वरादिनिर्मितम् । 57... गवा
भेकरात्रं वासेऽवस्थानम् । अथवेति च्छागयहृष्म् ।... 58. गावो यज्ञं
ज्योतिष्ठोमादि इविःसंपादनेन संपादयन्ति ।

घडङ्गमेतत्परमं मङ्गल्यं सर्वदा गवाम् ।
 शृङ्गोदकं गवां पुण्यं सर्वाद्यविनिषूदनम् ॥ ५६ ॥
 गवां कण्डूयनं चैव सर्वकल्पषनाशनम् ।
 गवां ग्रासप्रदानेन स्वर्गलोके महीयते ॥ ५० ॥
 गवां हि तीर्थं वसतीह गङ्गा
 पुष्टिस्तथासां रजसि प्रवृत्ता ।
 स्त्रीः करीषे प्रणतौ च धर्म-
 स्तासां प्रणामं सततं च कुर्यात् ॥ ५१ ॥ २३ ॥

अथ ब्राह्मणस्य वर्णानुकमेण चतुर्हो भार्या भवन्ति
 । १ । तिसः सूचियस्य । २ । दे वैश्यस्य । ३ । एका
 शूद्रस्य । ४ । तासां सवर्णवेदने पाणिग्राह्याः । ५ । अस-
 वर्णवेदने शरः सूचियकन्यया । ६ । प्रतोदा वैश्य-
 कन्यया । ७ । वसनदशान्तः शूद्रकन्यया । ८ । न
 सगोचां न समानार्थप्रवरां भार्यां विन्देत । ९ । मातृ-

61. तथा सा C^{1,2}; तथा V. प्रद्युम्ना V⁴ C^{1,2}v. XXIV, 9.
 विन्देत् V¹⁻³; विन्देत् C^{1,2}v.

59... गोश्वालोदकेग खानं मार्जनं च पुण्यं पुण्यजननम् ।... 61. तीर्थं
 गोमूले... रजसि सूरेकृते... XXIV, 9. गोचरमगस्त्याकृमसप्तर्थपव्यं
 तस्मान्मेकवंशप्रवर्तकं स्त्री यस्याच्च सा सगोचा ।... न समानार्थेति
 भृगोरक्षिरसञ्च यदंशक्तमपव्यं अमदभिगौतमभरदाजचतिरित्तमार्दिवेग-
 सुहृष्णादि तदार्थं समानमार्थसुकृतीत्या यस्याः सा समानार्था । न त्वेवं
 गोचार्थभेदेऽपि प्रवरैके विवाहः स्थादित्वत व्याह ।... प्रवरास्तादंशेषु
 मन्त्रादातो मन्त्रवृष्टो दृष्टिषयः ।... 10... एषगत्यं निषेद्धः ।...

तस्वा पञ्चमान्युरुषात्पितृतश्चासप्तमात् । १० । नाकु-
 लीनाम् । ११ । न च व्याधिताम् । १२ । नाधिका-
 ङ्गीम् । १३ । न हीनाङ्गीम् । १४ । नातिकपिलाम्
 । १५ । न वाचाटाम् । १६ । अथाष्टौ विवाहा भवन्ति
 । १७ । ब्राह्मो दैव आर्षः प्राजापत्यो गान्धर्वं आसुरो
 राक्षसः पैशा चश्चेति । १८ । आहूय गुणवते कन्या-
 दानं ब्राह्मः । १९ । यज्ञस्य कृत्विजे दैवः । २० । गो-
 मिथुनग्रहणेनार्षः । २१ । प्रार्थितप्रदानेन प्राजापत्यः
 । २२ । इयोः सकामयोर्मातापितृहितो योगो गा-
 न्धर्वः । २३ । क्रयेणासुरः । २४ । युद्धहरणेन राक्षसः । २५ ।
 सुप्रमत्ताभिगमनात्पैशाचः । २६ । रतेष्वाद्याश्वत्वारो
 धर्याः । २७ । गान्धर्वे इपि राजन्यानाम् । २८ । ब्रा-
 ह्मीपुत्रः पुरुषानेकविंशतिं पुनीते । २९ । दैवीपुत्रश्चतु-
 र्दशः । ३० । आर्षीपुत्रश्च सप्त । ३१ । प्राजापत्यश्चतुरः । ३२ ।

32. प्राजापत्यीपुत्र० ८.

11. कर्वकराजसेवकादीना कुलमकुलम्... 13. अधिकामङ्गमङ्गुस्था-
 दिकं यस्यात्तां न । 23. इयोः कन्यावरयोः सकामयोरन्योन्यानुरक्तयो-
 र्मातापितृभ्यो रहितेऽनुज्ञाते योगः... 26... प्रमत्ता मदातिशयेन
 नष्टचेतना तस्या अभिगमनं मैथुनं तस्मात्पैशाचः । 27... इति मनुस्मरणात्
 (III, 34) असंविज्ञातोपसंगममात्पैशाच इति गौतमस्मरणाच (IV,
 13) ।... 29. ब्राह्मोऽपुत्रो दशावरान्दश परन्दातारं चैकविंशति
 पुनराति वश्यमाणकोक्त्वान्करोति ।... 32. प्राजापत्येभवः प्राजापत्यः...

ब्राह्मोणं विवाहेन कन्यां दद्वह्मलोकं गमयति । ३३ ।
हैवेन स्वर्गम् । ३४ । आर्वेण वैष्णवम् । ३५ । प्राजा-
पत्येन देवलोकम् । ३६ । गान्धर्वेण गन्धर्वलोकं गच्छ-
ति । ३७ । पिता पितामहो भ्राता सकुल्यो माता-
महो माता चेति कन्याप्रदाः । ३८ । पूर्वाभावे
प्रकृतिस्थः परः पर इति । ३९ ।

कृतुचयमुमास्यैव कन्या कुर्यात्वयं वरम् ।
कृतुचये व्यतीते तु प्रभवत्यात्मनः सदा ॥ ४० ॥
पितृवेशमनि या कन्या रजः पश्यत्यसंस्कृता ।
सा कन्या दृष्टली इया हरंस्तां न विदुष्यति ॥ ४१ ॥ २४ ॥

अथ स्त्रीणां धर्माः । १ । भर्तुः समानवतचारित्वम् ।
२ । अश्रूश्वशुरगुरुहेवतातिथिपूजनम् । ३ । सुसंस्कृ-

33—37 om. v. 35 om. C^{1,2}. 39. परः परः । C^{1,2}.
41. विदुष्यति all. XXV, 3. •देवपादवन्दगादिनातिथि• VI^{1,2}.
पादवन्दगादिना from the C.

33... ब्रह्मसोकं गमयति स्यं च गच्छति... 37. गान्धर्वेण कन्यां
दद्वह्मसोकं स्यमेव गच्छति ।... 41... सा दृष्टली तद्दर्शुः पातकं
राजदण्डो वा नास्ति ।... XXV, 2. भर्तुवेन भर्तुसंकल्पेन समान-
वतचारिणी समानसंकल्पा भवेत् । भर्तुसंकल्पानुसरक्षीका स्थादिवर्यः ।...
3... गुरव्येष्ठादिः ।... तेवां पूजां पादवन्दगादिना कुर्यात् ।...

तेऽपस्त्ररता । ४ । अमुक्तहस्तता । ५ । सुगुप्तभाण्डता
। ६ । मूलक्रियास्वनभिरतिः । ७ । मञ्जलाचारतत्पर-
ता । ८ । भर्तरि प्रवसितेऽप्रतिकर्मक्रिया । ९ । परगृहे-
ष्वनभिगमनम् । १० । द्वारदेशगवाक्षेष्वनवस्थानम् । ११ ।
सर्वकर्मस्वस्वतन्त्रता । १२ । बाल्ययौवनवार्धक्षेष्वपि
पितृभर्तुपुत्राधीनता । १३ । मृते भर्तरि ब्रह्मचर्यं तद-
न्वारोहणं वा । १४ ।

नास्ति स्त्रीणां पृथग्यज्ञो न व्रतं नायुपेषितम् ।

यतिं शुश्रूषते यक्षु तेन स्वर्गे महीयते ॥ १५ ॥

पत्नौ जीवति या योषिदुपवासव्रतं चरेत् ।

आयुः सा हरते भर्तुर्नरकं चैव गच्छति ॥ १६ ॥

मृते भर्तरि साध्वी स्त्री ब्रह्मचर्यं व्यवस्थिता ।

स्वर्गं गच्छत्यपुत्रापि यथा ते ब्रह्मचारिणः ॥ १७ ॥ २५ ॥

सर्वणांसु बहुभार्यांसु विद्यमानांसु ज्येष्ठया सह धर्म-

15. उपेष्ठगम् C^{1,2}v. See M. v, 155.

4... उपस्त्रराः शूर्पादयः ।... 6...भाण्डानि ग्रहेपकरणानि मुस-
वोल्खलादीनि ।... 7. मूलक्रिया वशीकरणादिकार्मणाणि ।... 9. प्रति-
कर्मालंकरणं क्रिया बीडादित्वा... 10. भर्तरि प्रवसिते परेषां पितृ-
श्वनभादमतुलादिवतिरिक्तानां ग्रहेष्वनभिगमनभावः ।... 11.
द्वारदेशो द्वारचतुर्वरः ।... 16. या... स्वासंवेषोपवासव्रतं च तयेः
समाहारसं कुर्यात् ।... 17... यथा ते नैषिकब्रह्मचारिणः ।...

कार्यं कुर्यात् । १ । मिश्रासु च कनिष्ठयापि समानवर्णया । २ । समानवर्णाया अभावे त्वनल्लर्यैवापदिच्च । ३ । न त्वेव द्विजः शूद्रया । ४ ।
द्विजस्य भार्या शूद्रा तु धर्मार्थं न भवेत्कचित् ।
रत्यर्थमेव सा तस्य रागान्वस्य प्रकीर्तिता ॥ ५ ॥
इनजातिस्त्रियं नेहादुद्वहन्तो द्विजातयः ।
कुलान्येव नयन्त्याशु ससंतानानि शूद्रताम् ॥ ६ ॥
दैवपिव्यातियेयानि तत्प्रधानानि यस्य तु ।
नाश्रन्ति पितृदेवास्तु न च स्वर्गं स गच्छति ॥ ७ ॥ २६ ॥

गर्भस्य स्पष्टताज्ञाने निषेककर्म । १ । स्पन्दनान्वुरा पुंसवनम् । २ । षष्ठेऽष्टमे सीमन्तोन्नयनम् । ३ । जाते च दारके जातकर्म । ४ । आशौचव्यपगमे नामधेयम् ।

XXVI, 3. समानवर्णाभावे C¹⁻². च om. V¹⁻⁴v. See the C. 7. नादन्ति C¹⁻²v. See M. III, 18. XXVII, 3. इष्टमे वा C¹⁻². वा from the C. V¹⁻³ place 5—12 between 20 and 21.

XXVI, 3. सदर्णाभावे आपदि च सवर्णाप्रतीक्षये प्रधानवाधप्रसङ्गे चातम्भरैव विप्रस्य क्षवियैव क्षविदस्य वैश्वैव नैकान्तरा द्वान्तरा च । 4. विप्रस्यैकान्तराभ्युक्तायायाह... 7... पितृदेवा बज्जवचनादतिथ्यस्य... XXVII, 1. गर्भो चतुः ।... तस्य स्पष्टतां प्रादुर्भावं आत्मा । निषेको गर्भोदानाख्यं कर्म कार्यम् ।... इदं च क्षेत्रसंखारत्वात्प्राक्तार्यम् । अथ चतुमध्याः प्राजापत्यमृतौ प्रथम इति परिशिष्टात् ।... 3... षष्ठे इष्टमे वा मासि... यथाकुलधर्मं विवर्यः ।...

। ५ । माङ्गल्यं ब्राह्मणस्य । ६ । बलवत्स्त्रियस्य । ७ । धनोपेतं वैश्यस्य । ८ । जुगुस्तिं शूद्रस्य । ९ । चतुर्थं मास्यादित्यदर्शनम् । १० । षष्ठेऽन्नप्राशनम् । ११ । तृतीयेऽब्दे चूडाकरणम् । १२ । एता एव क्रियाः स्त्रीणाममन्त्रकाः । १३ । तासां समन्तव्यो विवाहः । १४ । गर्भाष्टमेऽब्दे ब्राह्मणस्योपनयनम् । १५ । गर्भैकादशे राज्ञः । १६ । गर्भद्वादशे विशः । १७ । तेषां सुञ्जज्याबलवजमयो मौञ्ज्यः । १८ । कार्पासशणाविकान्वुपवीतानि वासांसि च । १९ । मार्गवैयाघ्रवास्तानि चर्माणि । २० । पालाशखादिरौडुम्बरा दण्डाः । २१ । केशान्तस्लाटनासादेशतुल्याः । २२ । सर्वं एव वा । २३ । अकुटिलाः सत्वचश्च । २४ । भवदाद्यं भवन्मध्यं भवदल्लं च भैश्वचरणम् । २५ ।

आ षोडशाद्ब्राह्मणस्य सावित्री नातिवर्तते ।

आ द्वाविंशत्स्त्रियबन्धोराचतुविंशतेविशः ॥ २६ ॥

अत ऊर्ध्वं चयोऽप्येते यथाकालमसंस्कृताः ।

24 om. C¹⁻². 25. सदन्तं च V¹.

10... जन्मतस्थतुर्थं मासि... 13... एता एव आतकर्मादिकाः क्रियाः स्त्रीलां कन्यकानाम्... 15... गर्भादृमं जन्माष्टमेष्टष्टत्यग्म... 16... 23. सर्वेषां सर्वं एव वा दण्डा भवन्ति... 25. आदिमध्यावसानेषु भवच्छब्दो भेदावरते क्रमेण योज्यः ॥

साविचीपतिता ब्रात्या भवन्त्यार्थविगर्हिताः ॥ २७ ॥
 यद्यस्य विहितं चर्म यत्सूचं या च मेखला ।
 यो दण्डो यज्ञ वसनं तत्तदस्य व्रतेष्वपि ॥ २८ ॥
 मेखलामजिनं दण्डमुपवीतं कमण्डलुम् ।
 असु प्रात्य विनष्टानि शृङ्गीतान्यानि मन्त्रवत् ॥ २९ ॥ २७ ॥

अथ ब्रह्मचारिणां गुरुकुलवासः । १ । संध्यादयो-
 पासनम् । २ । पूर्वां संध्यां जपेत्तिष्ठन्पश्चिमामासीनः
 । ३ । कालदयमभिषेकाग्निकरणम् । ४ । असु
 दण्डवत्मज्जनम् । ५ । आहृताध्ययनम् । ६ । गुरोः
 प्रियहिताचरणम् । ७ । मेखलादण्डजिनोपवीतधार-
 णम् । ८ । गुरुकुलवर्ज गुणवत्सु भैश्चरणम् । ९ ।
 गुर्वनुज्ञातं भैश्चाभ्यवहरणम् । १० । आहृतलवणशु-
 क्षपर्युषितनृत्यगीतस्वीमधुमांसाङ्गोच्छिष्ठप्राणिहिंसा-

28. यस्यावहितं V¹; यस्यावहितं V²⁻³. XXVIII, 1. ब्रह्मचा-
 रिणो ८. गुरुकुले O¹⁻³. 11. °शुक्ला° V¹⁻³.

27... ब्रात्यसंज्ञा भवन्ति ।... 28. यानि ब्राह्मणादीनां चर्मयज्ञो-
 पवीतमेखलादण्डवस्त्राण्युपयोगेऽभिहितानि तान्येव तेषां व्रतेषु महानामग्रा-
 दिषु भवन्ति ।... XXVIII, 4. कालदयं सायं प्रात्यचाभितः देको-
 इभिषेकः परिसमूहगपर्युक्तयोगेन ज्ञानं सत्पूर्वकमम्बौकर्म समित्यच्छेपस्तव्वर-
 णम् ।... ५... दण्डवस्त्रानीयमन्त्रवर्जम्... ९. गुरोः कुलं स्या च
 आतिवन्मुकुलानि वर्जयित्वा... १०... सब सायंप्रातः । सायंप्रातमुंडीवेति
 गौतमीयात् (Gaut. IX, 69) ।...

स्त्रीलपरिवर्जनम् । ११ । अधःशत्या । १२ । गुरोः पूर्वो-
 त्थानं चरमं संवेशनम् । १३ । छतसंध्योपासनश्च
 गुर्वभिवादनं कुर्यात् । १४ । तस्य च व्यत्यस्तकरः
 पादावुपस्थृतेत् । १५ । दक्षिणं दक्षिणेतरभितरेण
 । १६ । स्वं च नामास्याभिवादनान्ते भोःशब्दान्तं निवे-
 दयेत् । १७ । तिष्ठन्नासीनः शयानो भुज्ञानः पराश्च-
 खश्च नास्याभिभाषणं कुर्यात् । १८ ।

आसीनस्य स्थितः कुर्यादभिगच्छंस्तु गच्छतः ।
 आगच्छतः प्रत्युद्दृश्य पश्चात्तावस्तु धावतः ॥ १९ ॥

पराश्चुद्दृश्याभिमुखः । २० । दूरस्यस्यान्तिकमुपेत्य
 । २१ । शयानस्य प्रणस्य । २२ । तस्य च चक्षुर्विषये न
 यथेष्टासनः स्यात् । २३ । न चास्य केवलं नाम ब्रूयात्
 । २४ । गतिचेष्टाभाषिताद्यं नास्यानुकुर्यात् । २५ । यत्तास्य

19. आसीनस्योपस्थितः कुर्यात्तिष्ठतोऽभिगच्छागच्छतः प्रत्युद्दृश्य पश्चा-
 तावन्धावतः । O¹⁻²; आसीनस्य स्थितः कुर्यात् । तिष्ठतस्यभिगच्छतः
 प्रत्युद्दृश्य पश्चात्तावरतः प्रधावतः । v. 26. °परिवादौ V¹⁻³.

11... छतसंज्ञां छत्विमं जप्तवाम् । शुक्लं विष्णुरभाष्टवाम् । शुक्ला वाच
 इति गौतमीयात् (II, 19) । न तु कालेनाङ्गीभूतं पर्युषितनिषेधेन तद्वि-
 षेधात् ।... उच्छिष्ठमुरोः ।... 17. अभिवादय इति शब्दान्ते भो इति
 शब्दान्ते यस्य तादृशं स्वं च नाम निवेदयेत् ।... 23... यथेष्टवसमित्य-
 कादिवन्धेनासनं यस्येति स तथोक्तो न स्यात् ।... 24. अस्य गुरोः केवलं
 ओशब्दादिशून्यं नाम न ब्रूयात् । समद्वं परोक्तं वा ।...

निन्दापरीवादौ स्यातां न तत्र तिष्ठेत् । २६ । नास्यै-
कासनो भवेत् । २७ । कृते शिलाफलकानौयानेभः । २८ । गुरोर्गुरौ संनिहिते गुरुवद्वर्तेत् । २९ । अनि-
दिंश्च गुरुणा स्वान्गुरुहन्नाभिवादयेत् । ३० । बाले
समानवयसि वाध्यापके गुरुपुत्रे गुरुवद्वर्तेत् । ३१ । नास्य
पादौ प्रक्षालयेत् । ३२ । नोच्छिष्टमन्त्रीयात् । ३३ ।
एवं वेदं वेदौ वेदान्वा स्वीकुर्यात् । ३४ । ततो वेदा-
ज्ञानि । ३५ । यस्त्वनधीतवेदाऽन्यच अमं कुर्यादसौ
ससंतानः शूद्रत्वमेति । ३६ । मातुरग्रे विजननं द्वितीयं
मौञ्ज्जिवन्धनम् । ३७ । तत्रास्य माता सावित्री भवति
पिता त्वाचार्यः । ३८ । एतेनैव तेषां द्विजत्वम् । ३९ ।
प्राञ्छौञ्ज्जीवन्धनाद्विजः शूद्रसमो भवति । ४० । ब्रह्म-
आरिणा सुखेन जटिलेन वा भाव्यम् । ४१ । वेदस्वी-
करणादूर्ध्वं गुर्वनुज्ञातस्तस्मै वरं दत्त्वा स्नायात् । ४२ ।
ततो गुरुकुल एव वा जन्मनः शेषं नयेत् । ४३ । तत्रा-

37. मौञ्ज्जी all. 43. वा om. C¹⁻³.

26. निन्दा असद्वेष्यापनम् । परीवादो विद्यमानदोषोऽप्नाठनम् ।...
28. शिलापेण कं शिलापद्मः । नौस्त्रिः ।... 30... स्वान्गुरुग्निवद्यादीन् ।...
36... इन्द्रज शास्त्रादौ... 39. एतेन द्वितीयेनोपनयनाख्येन जन्मना
तेषां चैवर्णिकानां द्विजत्वम् । एवकारो निषेकादिभास्त्रानान्तसंखारवतो
उपनिषद्वा द्विजत्वनिराचार्यः ।... 40... शूद्रसमः शूद्रवद्वेदान्विकादी...

चार्ये प्रेते गुरुवद्वर्तेत् । ४४ । गुरुदारेषु सवणेषु
वा । ४५ । तदभावेऽग्निशुश्रूषुनैषिको ब्रह्मचारी
स्यात् । ४६ । एवं चरति यो विप्रो ब्रह्मचर्यमतन्द्रितः ।
स गच्छत्युत्तमं स्थानं न चेहाजायते पुनः ॥ ४७ ॥
कामतो रेतसः सेकं व्रतस्यस्य द्विजन्मनः ।
अतिक्रमं व्रतस्याहुर्धर्मज्ञा ब्रह्मवादिनः ॥ ४८ ॥
एतस्मिन्नेनसि प्राप्ते वसित्वा गर्दभाजिनम् ।
सप्तागारं चरेद्वैक्षं स्वकर्म परिकीर्तयन् ॥ ४९ ॥
तेभ्यो लब्धेन भैक्षणे वर्तयन्नेककालिकम् ।
उपस्थृशंस्त्रिघवणमब्देन स विशुद्धति ॥ ५० ॥
स्वप्ने सिक्षा ब्रह्मचारी द्विजः शुक्रमकामतः ।
स्त्रात्वार्कं मर्चयित्वा चिः पुनर्मामितृचं जपेत् ॥ ५१ ॥
अकृत्वा भैक्षचरणमसमिध्य च पावकम् ।
अनातुरः सप्तरात्मवकीर्णिवतं चरेत् ॥ ५२ ॥

48 om. V¹⁻³. धर्मज्ञा ब्रह्मचारिणः । V⁴ N. (in V⁴);
शूद्रसम ब्रह्मवादिनः । C¹⁻³v. See M. XI, 121. 49. एकस्मिन्
V⁴ N. in V⁴. See M. XI, 123.

45... दाशब्दोपादानं वक्षीवन्धनमाप्राप्तयर्थम् ।... 47... यो विप्रो
उत्तमः सग्राम्यचर्यं चरति स उत्तमं स्थानं... ब्रह्म गच्छति प्राप्तोति ब्रह्म-
वेक्षमवाप्नोति ।... 48. चैवर्णिकस्य ब्रह्मचारिणो शूद्रिपूर्वं स्वीसंगममन्त-
रेत रेतःसेकम् (खीयोनौ शुक्रोत्सर्गम् Kullūka on M. XI, 121)...
51... प्रावः खालार्कं गम्भादिभिरभ्यर्थं पुनर्मामैत्यनिदियमित्येतामृचम्...
52.... तदा वकीर्णी भवतीति तदुक्तं कुर्यात् ।...

तं वेदभ्युदियात्सूर्यः शयानं कामकारतः ।
निक्षेपेदाप्यविज्ञानाच्चपञ्चपवसेहिनम् ॥ ५३ ॥ २८ ॥

यस्तूपनीय ब्रतादेशं कृत्वा वेदमध्यापयेत्तमाचार्य
विद्यात् । १ । यस्त्वेनं मूल्येनाध्यापयेत्तमुपाध्यायमेकदशं
वा । २ । यो यस्य यज्ञे कर्माणि कुर्यात्तमृत्विजं विद्यात्
। ३ । नापरीक्षितं याजयेत् । ४ । नाध्यापयेत् । ५ ।
नोपनयेत् । ६ ।

अधर्मेण च यः प्राह यश्चाधर्मेण पृच्छति ।
तयोरन्यतरः प्रैति विद्वेषं वाधिगच्छति ॥ ७ ॥
धर्मार्थौ यत्र न स्यातां शुश्रूषा वापि तद्विधा ।
तत्र विद्या न वस्तथा शुभं बीजमिवोषरे ॥ ८ ॥

XXIX, 3. यज्ञकर्माणि V⁴. 7. यस्य धर्मेण C³.

53. तं ब्रह्माचारिकमविज्ञानाच्चार्थापरिज्ञानात्मामकारतो बुद्धिपूर्वे
स्तुतं सूर्यचार्युदेति... । अपसंख्या चाष्टसहस्रम् ॥... XXIX, 1...
ब्रह्मानि भवताचार्यापनिषदध्ययनाच्चाल्पदिश्च वेदमेकां शास्त्रां साक्षात्
मध्यापयेदसौ... 2. यः पुनरेनमन्येनापनीतं मूल्येन मूल्या क्षत्यं वेद-
मध्याप्या वा वेदैकदेशमस्तुकाध्यायाद्यापयेत्तम्... 3. येऽप्य श्रौते
स्योऽस्तुमादौ क्षाते च याकायश्चादौ दृतो... यज्ञकर्माणि... कुर्यात्
4. कुलश्रीणहतादिभिरपरीक्षितम्... 7. इदं भया न चायते
तदुपदेशमिति सविनयं प्रत्यो धर्मस्तदिप्रतीतः क्लेनत्र भवद्विः कर्त्त-
यस्यात् इत्यधर्मसेन यः पृच्छति यस्य तस्मै प्रद्वे... इदमेवमध्येत्यमिति ब्रूते
तयोरेकतरः प्रैति चियते । उभयोः क्लेनादित्वे इत्यपि चियते ।

विद्या ह वै ब्राह्मणमाजगाम
गोपाय मा श्रेवधिस्ते ऽहमस्मि ।
अस्त्रयकायानृजवेऽयताय
न मां ब्रूया बीर्यवती तथा स्याम् ॥ १ ॥
यमेव विद्याः शुचिमप्रमत्तं
मेधाविनं ब्रह्मचर्योपपञ्चम् ।
यस्ते न द्रुह्येत्कतमस्त्र नाह
तस्मै मां ब्रूया निधिपाय ब्रह्मन् ॥ १० ॥ २९ ॥

आवश्यां प्रौष्ठपद्मां वा छन्दांस्युपाकृत्यार्धपञ्चमान्मा-
सानधीयीत । १ । ततस्तेषामुत्सर्गं बहिः कुर्यान्नानुपा-
कृतानाम् । २ । उत्सर्जनोपाकर्मणार्मध्ये वेदाङ्गाध्ययनं
कुर्यात् । ३ । नाधीयीताहोरात्रं चतुर्दश्यष्टमीषु च
। ४ । नर्वन्तरग्रहस्तत्को । ५ । नेन्द्रप्रयाणे । ६ । न

10. कतमांच्च C^{1,2}. XXX, 2. कुर्यात् । VI^{3,4}v. See the C.
3. उत्सर्जनोपाकर्मणार्मध्ये V⁴; उत्सर्जनोपाकर्मणार्मध्ये C^{1,2}v. 6. नेन्द्रिय-
प्रयाणे । C^{1,2}; नेन्द्रप्रयाणे v.

10... मेधाविनं धारकावन्तं...यस्य ते तु अं न द्रुह्येत्कतमादी न
स्यात्तमच्च किमप्यप्रियं प्राह न ब्रूते... XXX, 1... तेषां दिनदिय-
प्राप्तादुत्तरं ग्राह्यम् ।... 2. तत उपाकर्मानन्तरम् । तेन च कर्त्त्यस्तुप्रतीत-
पञ्चमाकृत्यावृत्सर्गकाणामप्राप्तप्रायच्छित्तपूर्वक-
मेव... 5. चतुर्मासात्मकाणां चयामान्तरे संधौ दिनीयस्त्र-
ध्यायः । यहो यस्य तत्त्वं स्वतकमशुचित्वम् । तत्र चिराचम् ।... 6. इत्य-
इन्द्रध्यजस्तस्य प्रयाणं पातनं तेनोऽस्तुपि जप्ते । ततोभयचाहीराचम्...

वाति चण्डपवने । ७ । नाकालवर्षविद्युत्स्तनितेषु । ८ ।
न भूकम्पोल्कापातदिग्दाहेषु । ९ । नान्तःश्वे आमे । १० ।
न शस्त्रसंपाते । ११ । न श्वस्त्रगालगर्दभनिर्झादेषु । १२ ।
न वादिचशब्दे । १३ । न शूद्रपतितयोः समीपे । १४ ।
न देवतायतनश्मशानचतुष्पथरथ्यासु । १५ ।
नोदकान्तः । १६ । न पीठोपहितपादः । १७ । न हस्त्य-
श्वेष्वनौगोयानेषु । १८ । न वान्तः । १९ । न विरक्तः । २० ।
नाजीर्णी । २१ । न पञ्चनखान्तरागमने । २२ ।
न राजश्रोत्रियगोब्राह्मणव्यसने । २३ । नोपाकर्मणि । २४ ।
नोत्सर्गे । २५ । न सामध्वनादृग्ययुषो । २६ ।
नापररात्रमधीत्य शयीत । २७ । अभियुक्तोऽप्यनध्य-
येष्वध्ययनं परिहरेत् । २८ । यस्मादनध्यायाधीतं नेहा-
मुच फलदम् । २९ । तदध्ययनेनायुषः श्वयो गुरुशिष्य-
योश्च । ३० । तस्मादनध्यायवर्जं गुरुणा ब्रह्मज्ञोक्ता-

12. निर्झादे C^{1,2}v. 29. नेह नामुच C^{1,2}v.

8. अकाले वर्षाकालादन्यच... चिरात्मनध्यायः । 9. N. quotes M. IV, 105. 18. हस्त्याद्यारुद्धस्य यानयहशास्यद्युक्तरथादियानस्य चान्तर्धायः ।... 19. वान्तः छतवमनो नाधीयीताहेत्तरात्म ॥ 20... नाधीयीताहेत्तरात्म ॥ 21. अजीर्णी यावदजीर्णयाकं नाधीयीत ॥ 22... अहेत्तरात्मनध्यायः । तच विशेषः ।... 23. ओत्रिय एकशाखाध्यायी ।... यावदुपात्रमनध्यायः ।... 24. उपाकर्मानन्तरं च्यहमनध्यायः ।... 25. उत्सर्जेऽपि च्यहम् ।... 27. तत्राधीत्य न शयीत किंतु यावत्तद्यैदयं आग्रहात् ।... 28. अभियुक्तोऽन्येन घट्टोऽपि...

मेन विद्या सच्चिद्यक्षेत्रेषु वभव्या । ३१ । शिष्येण ब्रह्मा-
रम्भावसानयोर्गुरोः पादेपसंग्रहणं कार्यम् । ३२ । प्रण-
वश्च व्याहर्तव्यः । ३३ । तत्र च यहचोऽधीते तेनास्या-
ज्येन पितृणां त्रितीर्थवति । ३४ । यद्यजूषि तेन मधुना । ३५ । यत्सामानि तेन पयसा । ३६ । यदार्थवर्णं तेन
मांसेन । ३७ । यत्पुराणेतिहासवेदाङ्गधर्मशास्त्राण्य-
धीते तेनास्यान्वेन । ३८ । यश्च विद्यामासाद्यास्मिंस्तोके
तया जीवेन्न सा तस्य परलोके फलप्रदा भवेत् । ३९ ।
यश्च विद्यया यशः परेषां हन्ति । ४० । अननुज्ञातश्चा-
न्यस्मादधीयानान्न विद्यामादद्यात् । ४१ । तदादान-
मस्य ब्रह्मस्तेयं नरकाय भवति । ४२ ।
स्त्रौकिं वैदिकं वापि तथाध्यात्मिकमेव वा ।
आददीत यतो ज्ञानं न तं द्रुह्येत्कदाचन ॥ ४३ ॥
उत्पादकब्रह्मदात्रोर्गरीयान्ब्रह्मदः पिता ।
ब्रह्मजन्म हि विप्रस्य प्रेत्य चेह च शाश्वतम् ॥ ४४ ॥

37. यज्ञा० C^{1,2}v. 41. अनुज्ञात० C^१. 42. ब्रह्मणः स्तेयं C^{1,2}.

40. यश्च विद्यया बादजल्पाभ्यां परेषां यशः पराजयेन नाशयति
तस्यापि परच्चापलैव विद्या ॥ 41. गुर्वनुज्ञामन्तरेणान्यार्थमधीयानादपि
गुरुर्विद्यां नादद्यात् । आङ्ग्रेत्तद्यायीतेति सरणात् (Y. I, 27) ॥
43. स्त्रौकिं कार्यालंकारादिविषयं वैदिकं साङ्गवेदविषयम् ।...

कामान्माता पिता चैनं यदुत्यादयते मिथः ।
संभूतिं तस्य तां विद्याद्योनाविह जायते ॥ ४५ ॥
आचार्यज्ञवस्य यां जातिं विधिवदेदपारगः ।
उत्यादयति सावित्रया सा सत्या साजरामरा ॥ ४६ ॥
य आष्टोत्र्यवितथेन कर्णा-
यदुःखं कुर्वन्मृतं संप्रयच्छन् ।
तं चै मन्देत्पितरं मातरं च
तस्मै न द्रुह्मोल्कृतमस्य जानन् ॥ ४७ ॥ ३० ॥

अयः पुरुषस्यातिगुरवो भवन्ति । १ । पिता माता
आचार्यश्च । २ । तेषां नित्यमेव शुश्रूषुणा भवितव्यम् ।
३ । यत्ते ब्रूयुस्तत्कुर्यात् । ४ । तेषां प्रियहितमाचरेत्
५ । न तैरननुज्ञातः किंचिदपि कुर्यात् । ६ ।
एत एव चयो वेदा एत एव अयः सुराः ।
एत एव अयो लोका एत एव अयोऽप्यः ॥ ७ ॥

XXXI, 7. एत ए० च० सुराः । om. v. See M. II, 230.

46. वेदपाठगोड़खिलवेदविदाचार्य... 47. वेदाध्यापनेनैहिकामुश्मिक-
सकलदुःखनिरासेनाध्येतारमदुःखं कुर्वेत्पेत च अमृतं नोक्तं महावाक्या-
आपनार्थप्रतिपादनहारा संप्रयच्छन्... अस्य छत्समुपकारं वेदाध्यापनलक्ष्यं
जानन्... XXXI, 7... अयः सुरा जप्तविष्णुशिवाः पूज्यत्वेन सुरसं-
कावः । चयो लोका नरसुरवस्तुकोपाः ।...

पिता गार्हपत्योऽमिर्दश्मिणामिर्माता गुरुराहवनीयः ॥ ८ ॥
सर्वे तस्याहता धर्मा यस्यैते चय आहताः ।
अनाहतास्तु यस्यैते सर्वास्तस्याफलाः क्रियाः ॥ ९ ॥
इमं लोकं मातृभक्त्या पितृभक्त्या तु मध्यमम् ।
गुरुशुश्रूषया त्वेव ब्रह्मलोकं समन्वते ॥ १० ॥ ३१ ॥

राजत्विक्श्रोचियाधर्मप्रतिषेध्युपाध्यायपितृव्यमाता-
महमातुलश्चशुरज्येष्ठभातृसंबन्धिनश्चाचार्यवत् । १ ।
पत्ना यतेषां सर्वर्णाः । २ । मातृष्वसा पितृष्वसा ज्येष्ठा
स्वसा च । ३ । श्वशुरपितृव्यमातुलत्विजां कनीयसां
प्रत्युत्यानमेवाभिवादनम् । ४ । हीनवर्णानां गुरुपत्रीनां
दूरादभिवादनं न पादेष्वसंस्पर्शनम् । ५ । गुरुपत्रीनां
गाचेत्सादनाज्ञनकेशसंयमनपादप्रक्षालनादीनि न कु-

XXXII, 6. •प्रक्षालनं न कुर्यात् । C^{1,2}v.

10. मध्यमं देवलोकम्... XXXII, 1... अधर्मप्रतिषेधो निविद्ध-
कर्मणो निवर्तकः । ... संबन्धिनौ पुचद्विष्टश्चस्तौ ।... ५. हीनवर्णे
ज्येष्ठवैष्ये बङ्गवचनार्धावसिक्ताद्या न शूद्रापत्रो खविशेषगात्रासां
दूरादेवाभिवादनं कार्यम् न पादावपस्युश्य । प्रत्युत्यानं त्वनुवर्तते ।...
६...मात्राकामुत्सादनमुदर्तनमभज्ञनं च । अज्ञनं नेचयोः कञ्जलादिना ।...
ज्ञादिपदात्मापनादिपदहृष्म । नोच्छिष्टाश्चनक्षापन । इति गौतमोऽयत ।
(Gaut. II, 32) । गुरुपत्रीनामिति शेषः ।

र्यात् । ६ । असंस्तुतापि परपत्री भगिनीति वाच्या
मुच्चीति मातेति वा । ७ । न च गुरुणां त्वमिति ब्रूयात्
। ८ । तदतिक्रमे निराहारो दिवसान्ते तं प्रसाद्याश्री-
यात् । ९ । न च गुरुणा सह विष्टृश्च कथाः कुर्यात्
। १० । न चैवास्य परीवादम् । ११ । न चानभिप्रेतम्
। १२ ।

गुरुपत्री तु युवतीनाभिवाद्येह पादयोः ।
पूर्णे विंशतिवर्षे च गुणदेवौ विजानता ॥ १३ ॥
कामं तु गुरुपत्रीनां युवतीनां युवा भुवि ।
विधिवद्वन्द्वनं कुर्यादसावहमिति ब्रुवन् ॥ १४ ॥
विप्रोष्य पादयहणमन्वहं चाभिवादनम् ।
गुरुदारेषु कुर्वीत सतां धर्ममनुस्मरन् ॥ १५ ॥

10. कथा C^{1,2}v. 11. नैव चात्यं C^{1,2}v. 14. अभिवादनं कुर्याद्
C^{1,2}v. See M. II, 216.

7. असंस्तुता अपरिचिता ।... परपत्री न परदास्यादिः । भगिन्यादि-
शब्दैर्वाचा । अवस्थितस्यायं विकल्पः । समानवयस्का भगिनीति न्यज-
वयस्का पुच्छीति अधिकवयस्का मातेति ।... 9. तेषां गुरुणामतिक्रमे
संकारादिवचने आहाररहितः सायं तं गुरुं प्रसाद्यापराधं चमाप्या-
श्रीयात् ।... 10. गुरुणा सह विष्टृश्च विजिगीषया कथा जख्यवितगुडवाङ्ग
कुर्यात् ।... 12. गुरुदारनभिप्रेतं प्रतिकूलम्... 14. युवा शिष्यो युवतीनां
सुवि यादावनुपस्थितसावहमित्यभिवादयेदहं भो अमुकशर्मेति स्वनाम-
निर्दिष्टविधिवद्वालक्षण्यग्नेयाद्युक्तरीत्या कामं यथेष्वमभिवादनं कुर्यात् ।

वित्तं बन्धुर्वयः कर्म विद्या भवति पञ्चमी ।
एतानि मानस्थानानि गरीयो यद्यदुत्तरम् ॥ १६ ॥
ब्राह्मणं दशवर्षं च शतवर्षं च भूमिपम् ।
पितापुच्छौ विजानीयाद्ब्राह्मणस्तु तयोः पिता ॥ १७ ॥
विप्राणां ज्ञानतो ज्येष्ठं शूचियाणां तु वीर्यतः ।
वैश्यानां धान्यधनतः शूद्राणामेव जन्मतः ॥ १८ ॥ ३२ ॥

अथ पुरुषस्य कामक्रोधलोभाख्यं रिपुचयं सुधोरं
भवति । १ । परिग्रहप्रसङ्गादिशेषेण गृहाश्रमिणः । २ ।
तेनायमाक्रान्ताऽतिपातकमहापातकानुपातकोपपातकेषु
ग्रवर्तते । ३ । जातिभ्रंशकरेषु संकरीकरणेष्वपात्रीकर-
णेषु च । ४ । मलावहेषु प्रकीर्णेषु च । ५ ।
चिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः ।
कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतच्यं त्यजेत् ॥ ६ ॥ ३३ ॥

मातृगमनं दुहितृगमनं सुषागमनमित्यतिपातका-
नि । १ ।

18. जन्मनः C^{1,2}. XXXIII, 2. गृहाश्रमिणाम् V⁴.

16... बन्धुरभिजनः ।... कर्म औतस्मार्तादि ।... XXXIII, 2.
परिग्रहो गृहदारादिसोकारः ।... 4... असंकरं ब्राह्मणादिवर्गमपि
संकरं संकरसमानधर्माणं कुर्वन्तीति संकरोकरणानि । पात्रं प्रतिग्रहाद्यर्थ-
मप्यथात्रं प्रतिग्रहाद्यनहं कुर्वन्तीत्यपात्रीकरणानि ॥

अतिपातकिनस्त्वेते प्रविशेयुर्हुताशनम् ।
न चान्या निष्कृतिस्तेषां विद्यते हि कथं च न ॥२॥३४॥

ब्रह्महत्या सुरापानं ब्राह्मणसुवर्णहरणं गुरुदार-
गमनमिति महापातकानि । १ । तत्संयोगश्च । २ । संब-
त्सरेण पतति पतितेन सङ्घाचरन् । ३ । एकयानभेज-
नासनशयनैः । ४ । यौनस्त्रौवमौखैः संबन्धैस्तु सद्य एव
। ५ ।

अश्वमेधेन शुद्धेयुर्महापातकिनस्त्वमे ।
पूर्विव्यां सर्वतीर्थानां तथानुसरणेन च ॥ ६ ॥ ३५ ॥

थागस्थस्य श्वचियस्य वैश्यस्य च रजस्वलायाश्वाल-
र्बत्वगाश्वाचिगोचायाश्वाविश्वातस्य गर्भस्य शरणागतस्य
च घातनं ब्रह्महत्यासमानि । १ । कौटसाद्यं सुह-

XXXV, 5. यौनस्त्रौवमौखैः संबन्धैल् V¹⁻³ N.; यौनस्त्रौवमौखसंब-
न्धात्मा C^{1,2}; यौनमौखस्त्रौवसंबन्धात्मा v. मौख seems the *lectio doctior* and corresponds to यौनस्त्रौव. See also the Pet. Dict. 6. वा for च C^{1,2}v Ap. XXXVI, 1. अविज्ञातगर्भस्य V⁴.

XXXV, 5... सुवभवः स्त्रैवः स च पतितस्य पतितेन सह वा याज-
नम् । ... 6... चकारः साधनतासमुच्चयार्थः । ... XXXVI, 1... अवि-
ज्ञातः स्त्रीपुनर्पुनस्त्रेनानिवृतिः यो गर्भस्य स्त्रेनम् । ...

द्वध एतौ सुरापानसमौ । २ । ब्राह्मणस्य भूम्यपहरणं
निष्क्रेपापहरणं सुवर्णस्तेयसमम् । ३ । पितृव्यमातामह-
मातुलश्वशुरन्तपत्न्यभिगमनं गुरुदारगमनसमम् । ४ ।
पितृष्ठस्तमातृष्ठस्त्वस्त्वगमनं च । ५ । श्रोचियर्त्तिगुपा-
ध्यायमित्रपत्न्यभिगमनं च । ६ । स्वसुः सख्याः सगो-
चाया उत्तमवर्णायाः कुमारी अन्त्यजाया रजस्वलायाः
शरणागतायाः प्रवर्जिताया निश्चिन्नायाश्च । ७ ।
अनुपातकिनस्त्वेते महापातकिनो यथा ।
अश्वमेधेन शुद्धन्ति तीर्थीनुसरणेन च ॥ ८ ॥ ३६ ॥

अन्वत्वचनमुत्कर्षे । १ । राजगामि पैशुन्यम् । २ ।
गुरोश्वालीकनिर्बन्धः । ३ । वेदनिन्दा । ४ । अधीतस्य

XXXVI, 8. वा for च V¹⁻³ C^{1,2}v. XXXII, 2. C^{1,2}v
insert च before पैशुन्यम् ।

3. ब्राह्मणस्येति वद्यन्तस्य एथकारणं चितयेनापि संबन्धार्थम् । तेन
ब्राह्मणसामिकाया भूर्भ्राह्मणसामिकस्य सुवर्णातिरिक्तनिक्षेपस्य च
हरणं ब्राह्मणसामिकसुवर्णस्तेयसम् । ... 7...सख्याः एथमिदेशः सख्याः
च्यायि प्रायर्थः । ... कुमारी अनृडा अनुपस्त्रा च ब्राह्मणकन्दा । अन्त्यजा
रजश्वादिः । ... शरणागता चायार्थिनी । प्रवर्जिता संन्यस्ता । निश्चिन्ना
रक्षार्थं समर्पिता । ... XXXVII, 1. खोलवर्षनिमित्तं मिथ्यावचनं सयेदं
विहितं सयेदं दापितमित्यादि... 2. राजन्यविदितात्पदोषत्वापनम् ।
यस्तु राजन्यविद्यमानयरकीयमहादीषवचनं लङ्घस्त्रहत्यासमम् । 3. गुरोर्जन-
कस्यालोको मिथ्या निर्बन्धो दावारोपणम् । तयेदं गृहकार्यं नाशितमिति ।

च त्यागः । ५ । अग्निपितृमाटसुतदाराणां च । ६ ।
 अभेज्यान्नाभस्यमक्षणम् । ७ । परस्वापहरणम् । ८ ।
 परदाराभिगमनम् । ९ । अयाज्ययाजनम् । १० । वि-
 कर्मजीवनम् । ११ । असत्रतिग्रहश्च । १२ । द्वचविद्व-
 शूद्रगोवधः । १३ । अविक्रेयविक्रयः । १४ । परिवि-
 त्तितानुजेन ज्येष्ठस्य । १५ । परिवेदनम् । १६ । तस्य
 च कन्यादानम् । १७ । याजनं च । १८ । ब्रात्यता
 । १९ । भृतकाध्यापनम् । २० । भृताच्चाध्ययनादानम्
 । २१ । सर्वाकरेष्वधीकारः । २२ । महायन्तप्रवर्तनम्
 । २३ । द्रुमगुल्मवस्त्रीलतौषधीनां हिंसा । २४ । स्त्रिया

11. विकर्मजा जीवनं च C¹; वि० जीवनस्य C². 24, 25. इम०
 हिंसया जीवनम् । ८. 25. स्त्रीजीवनम् C^{1,2}.

8. सुवर्णतस्मव्यतिरिक्तस्य परस्वस्य धान्यकुप्यादेरपहरणम् ।... 10.
 अयाज्या जातिकर्मदुष्टाः शूद्रब्रात्यादयस्तेषां याजनं पतितयाजनस्य महा-
 पातकत्वात् ॥ 11. विपरिवृत्तं कर्म विकर्म यथा ब्राह्मणस्य द्वचिय-
 वैश्वदृष्टीं सदुपजीवनम् ।... 14. अविक्रेयं लाक्षालवशादिः... 17.
 तस्य परिवेत्सुकारातपदिवित्तेष्य... 19. यथाकालमनुपनयनम् ।...
 20... यद्यप्युपाधायलक्ष्येऽस्यानुज्ञा गम्यते तथाप्यापदिष्यासौ मन्त्रवा ।
 ...अमापदि भृतकाध्यापनसुपपातकमिति न विरोधः ।... 22. सर्वे च
 शाकाराः सुवर्णरजताद्युत्पन्निश्चानानि तेषां राजादेशेनाभिकारः । सर्वे
 शब्दात्मत्रिमाणां वस्त्राद्युत्पन्निश्चानानामपि यहशम् ।... 23. एक-
 प्रथेगेनानेकहिंसाकरं नात्यादिमहायन्तं तस्य प्रवर्तनं निर्माणम् । 24...
 जताः दीर्घवायन्यो लाक्षादयः ।... हिंसा क्षेदः इन्धनाद्युदेशेन...

जीवनम् । २५ । अभिचारबलकर्मसु च प्रदृत्तिः । २६ ।
 आत्मार्थे क्रियारम्भः । २७ । अनाहिताभिता । २८ ।
 देवर्षिपितृकृष्णानामनपक्रिया । २९ । असच्चास्त्राभि-
 गमनम् । ३० । नास्तिकता । ३१ । कुशीलवता । ३२ ।
 मद्यपस्त्रीनिषेवणम् । ३३ । इत्युपपातकानि । ३४ ।
 उपपातकिनस्त्वेते कुर्युञ्चान्द्रायणं नराः ।
 पराकं च तथा कुर्युर्यजेयुर्गोमखेन च ॥ ३५ ॥ ३७ ॥

ब्राह्मणस्य रुजस्करणम् । १ । अग्रयमद्ययोर्ग्रातिः ।
 । २ । जैह्नम् । ३ । पशुषु मैथुनाचरणम् । ४ । पुंसि
 च । ५ । इति जातिभ्रंशकराणि । ६ ।
 जातिभ्रंशकरं कर्म छत्वान्यतमभिच्छया ।
 कुर्यात्सांतपनं क्षच्छ्रं प्राजापत्यमनिच्छया ॥ ७ ॥ ३८ ॥

29 T. om. V¹⁻⁴. अनपक्रिया C^{1,2}v; अनपक्रिया N. 35.
 गोसवेन च V¹⁻⁴ N. XXXVIII. v makes one Sūtra of 1 – 6.

26. परमरणाय जपहेमाद्यभिचारः । अनिष्टिङ्गस्यापि परावभिमतस्य
 वलावद्यमेन करमां वलकर्म ।... 27. अत्र क्रियासामान्येऽपि पचनक्रिया
 ग्राह्यते । अवं स केवलं सुक्ष्मे यः पचव्यात्मकारणादिति सरणात् (below,
 LXVII, 43) ।... 30. असतां वेदवाह्नादीनां शास्त्रेष्वभिगमनमायासः ।
 35... चश्चट्टो विकल्पार्थः... XXXVIII, 2. अव्रेयं विष्णुत्रादिः...
 ६... चकारात्ख्यामययोनौ गमनम् । ...इति योगिस्तरणात् (Y. II,
 293).

ग्राम्यारण्यानां पशूनां हिंसा संकरीकरणम् । १ ।
संकरीकरणं कृत्वा मासमन्नीत यावकम् ।
हृच्छ्रातिकृच्छ्रमयवा प्रायश्चित्तं तु कारयेत् ॥ २ ॥ ३६ ॥

निन्दितेभ्यो धनादानं वाणिज्यं कुसीदजीवनमसत्य-
भावणं शूद्रसेवनमित्यपाचीकरणम् । १ ।
अपाचीकरणं कृत्वा तपकृच्छ्रेण शुध्यति ।
शीतकृच्छ्रेण वा भूयो महासांतपनेन वा ॥ २ ॥ ४० ॥

पक्षिणां जलचराणां जलजानां च धातनम् । १ ।

XL, 2. भूमि v.

XXXIX, 1. ग्राम्या अव्यादयः । आरण्या महिषादयः । ... तत्र
गोमनुष्ववध्योपपातकादिपरिहारात्तदितरहिंसा संकरीकरणम् । ... 2.
इच्छानिकृच्छ्रेनुवर्तते । तत्त्वेच्छया संकरीकरणं कृत्वा... यावकम... अश्ची-
यात् । अनिच्छया तल्लरणे हृच्छ्रातिकृच्छ्रं कुर्यात् । खस्यासामथ्य ब्राह्मणा-
इरायि कारयितुं बिच्छ्रेपयोगः । ... XL, 1. निन्दितेभ्यो च्छ्रेच्छादिभ्यो
विनापि प्रतिग्रहं बृद्धादिरूपेण धनादानम् । वाणिज्यमनिविद्धस्यापि
वस्तुः जीवविक्रयौ । कुसीदमनिविद्धयापि हृष्टा जीवनम् । असत्यभावणं
साक्ष्यमन्तरेष्यापि । शूद्रसेवनं प्रेष्यत्वं विनाप्याज्ञाकरणं चैवर्णिकानाम् ।
इत्येवं प्रकारमपाचीकरणमसत्यतिग्रहनिविद्धविक्रयनिविद्धसाक्षात्तशूद्रप्रे-
ष्यत्वानामुपधातकत्वात् । ... 2. इच्छया अपाचीकरणं कृत्वा वद्यमाणेन
तपकृच्छ्रेण शुध्यति । अनिच्छया तल्लरणे तु शीतकृच्छ्रेण । भूयोऽप्यासेन
तल्लरणे महासांतपनेन शुध्यति । ... XLI, 1... जलचरा ये जलं
प्रविश्य मत्स्यादीनगृहनिः ते उदादयो (उदाऽ?) जीवविशेषाः । जलजा
मत्स्यादयः । तेषां धातनम् ॥

कुमिकीटानां च । २ । मद्यानुगतभेजनम् । ३ । इति
मखावहानि । ४ ।
मलिनीकरणीयेषु तपकृच्छ्रं विशेषाधनम् ।
हृच्छ्रातिकृच्छ्रमयवा प्रायश्चित्तं विशेषाधनम् ॥ ५ ॥ ४१ ॥

यदनुक्तं तत्रकीर्णकम् । १ ।
प्रकीर्णपातके ज्ञात्वा गुरुत्वमय लाघवम् ।
प्रायश्चित्तं बुधः कुर्याद्ब्रह्मणानुमतः सदा ॥ २ ॥ ४२ ॥

अथ नरकाः । १ । तामिस्तम् । २ । अन्यतामिस्तम्
। ३ । रौरवम् । ४ । महारौरवम् । ५ । कालस्त्रैचम् । ६ ।
महानरकम् । ७ । संजीवनम् । ८ । अवीचिः । ९ ।
तापनम् । १० । संप्रतापनम् । ११ । संघातकम् । १२ ।
काकेलम् । १३ । कुद्भालम् । १४ । पूतिमृत्तिकम् । १५ ।

XLII, 2. ०मतो यथा ॥ V¹⁻⁴. XLIII, 10. तपनम् । V¹⁻⁴.
See 11; Y. III, 224; and the C. 13. काकेलः । V¹⁻⁴.
See the P. Dict. 14. कुद्भालं । V¹⁻⁵; कुद्भालं । कुद्भालं । C¹⁻⁵;
कुद्भालं v. See M. IV, 89; Y. III, 222; and the C.

3. मद्येन पूर्वाक्षेन दादश्विधेनानुगतं सहश्रं मदजनकतया जातीकणादि
तप्त्वाण्म् । यदा मद्यस्य सुराया अनु प्रस्तादृतसुत्यम्भं भङ्गादि तप्त्वाण्म् । ...
5. कामकृतेषु मलिनीकरणीयेषु तपकृच्छ्रेण ... अकामतः पुनर्खल्यारण्य
कृच्छ्रेण (हृच्छ्रातिकृच्छ्रेण) ... विशुद्धिः ॥ XLIII, 10. अमिसंनिकर्षेय
तापानुभवः ॥ 14. गोण्यादिषु प्रक्षिप्य तम्भुखबन्धनम् ॥ 17. पुटपाकः ॥

लोहशकुः । १६ । कृचीषम् । १७ । विषमपन्थानम् । १८ । कण्ठकशालम्लिः । १९ । हीपनदी । २० । असि-
पन्थवनम् । २१ । लोहचारकमिति । २२ । एतेष्वकृत-
प्रायश्चित्ता अतिपातकिनः पर्यायेण कल्पं पच्यन्ते । २३ ।
महापातकिनो मन्वन्तरम् । २४ । अनुपातकिनश्च । २५ ।
उपपातकिनश्चतुर्युगम् । २६ । कृतसंकरीकरणाश्च संब-
त्सरसहस्रम् । २७ । कृतज्ञातिभ्रंशकरणाश्च । २८ । कृता-
पाचीकरणाश्च । २९ । कृतमलिनीकरणाश्च । ३० ।
प्रकीर्णकपातकिनश्च बहून्वर्षपूर्णान् । ३१ ।
कृतपातकिनः पापाः प्राणत्यागादनन्तरम् ।
याम्यं पन्थानमासाद्य दुःखमन्नन्ति दारुणम् ॥ ३२ ॥
यमस्य पुरुषैर्घोरैः कृष्णमाणा यतस्ततः ।
सुकृचेणानुकारेण नीयमानाश्च ते यथा ॥ ३३ ॥

17. कृचीसं । V¹⁻⁴v; कृचीसं । C^{1,2}. See the C. 25 om.
C^{1,2}v. 26. चातुर्युगम् । V¹⁻⁴ C^{1,2}v; चतुर्युगं N. 31. °युगान्
C^{1,2}v. 32. सर्वे for यापाः C^{1,2}v.

23... पर्यायेण पच्यन्ते यातनामनुभवन्ति । 31. बहून्वर्ण । वर्षपूर्णा-
श्वर्षश्चित्तानि ।... 32. कृतानि नवविधानि पातकानि यैतते । अकृतप्रायश्चित्ता
अत एव पापाः यापाकान्ताः ।... 33. भयानकैर्यमदूतैः समविषमेषु देशेषु
स्थानाशाः कृतानुकारिषा करविशेषेण नरकं नीयमानास्ते यथा दुःख-
मनुभवन्ति एवं भरतोपभोगानन्तरमपि तिर्यग्योनौ प्रपद्यन्ते दुःखानि
विविधानि चेत्प्रधानान्ते गान्धयः ॥

अभिः शृगालैः क्रव्यादैः काककञ्जवकादिभिः ।
अग्नितुण्डैर्भूम्यमाणा भुजञ्जैर्श्चिकैस्तथा ॥ ३४ ॥
अग्निना दद्यमानाश्च तुद्यमानाश्च कण्ठकैः ।
क्रकचैः पाद्यमानाश्च पीड्यमानाश्च तृष्णया ॥ ३५ ॥
क्षुधया व्यथमानाश्च घोरैर्व्याघ्रगणैस्तथा ।
पूयश्चेणितगन्धेन मूर्ढमानाः पदे पदे ॥ ३६ ॥
परान्वपानं लिङ्गन्तस्ताद्यमानाश्च किंकरैः ।
काककञ्जवकादीनां भीमानां सहशाननैः ॥ ३७ ॥
क्वचित्काश्चयन्ते तैलेन ताद्यन्ते मुसलैः क्वचित् ।
आयसीषु च वद्यन्ते शिलासु च तथा क्वचित् ॥ ३८ ॥
क्वचिद्वान्तमथाऽन्ति क्वचित्पूयमस्तक्वचित् ।
क्वचिदिष्टां क्वचिभ्मांसं पूयगन्धि सुदारुणम् ॥ ३९ ॥
अन्धकारेषु तिष्ठन्ति दारुणेषु तथा क्वचित् ।
क्षमिभिर्भूम्यमाणाश्च बहितुण्डैश्च दारुणैः ॥ ४० ॥
क्वचिच्छीतेन बाध्यन्ते क्वचिच्चामेधमध्यगाः ।
परस्परमथाऽन्ति क्वचित्प्रेताः सुदारुणाः ॥ ४१ ॥

38. विद्यन्ते C^{1,2}; पच्यन्ते v. 41. °मध्यमः । V¹.

34... अग्निन्द्रिये येषां ते भस्तुकाद्यः शेषं प्रसिद्धम् । 37... काका-
द्यानन्त्यं किंकरविशेषगम् । 38... वद्यन्ते पिष्ठन्ते आयसीषु लोहस्तीषु
(°स्थालीषु ?) शिलासु च ।... 41. अमेधं विष्णादि । परस्परं प्रेताः
प्रतानश्चन्ति सुदारुणा बुभुक्षातिशयेन ॥

कचिद्भूतेन ताज्ञने लभमानास्तथा क्वचित् ।
 कचित्क्षिप्यन्ति वाणीघैरुत्कृत्यन्ते तथा क्वचित् ॥ ४२ ॥
 कण्ठेषु दत्तपादाश्च भुजङ्गमेगवेष्टिताः ।
 पीड्यमानास्तथा यन्त्रैः कृष्माणाश्च जानुभिः ॥ ४३ ॥
 भग्नपृष्ठशिरोग्रीवाः सूचीकण्ठाः सुदारणाः ।
 कूटागारप्रमाणैश्च शरीरैर्यातनाक्षमैः ॥ ४४ ॥
 एवं पातकिनः पापमनुभूय सुदुःखिताः ।
 तिर्यग्योनौ प्रपद्यन्ते दुःखानि विविधानि च ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

अथ यापात्मनां नरकेष्वनुभूतदुःखानां तिर्यग्योनयो
 भवन्ति । १ । अतिपातकिनां पर्यायेण सर्वाः स्थावर-
 योनयः । २ । महापातकिनां च कृमियोनयः । ३ ।

43. कण्ठेषु V¹⁻⁴ C¹⁻²v N. in V⁴. 44. सुदारणाः all. No
 comment. Cf. 39, 40, 41.

42. भूतेन पूर्वदेहे लभमाना वृक्षादौ बन्धनेन । क्षिप्यन्तीति पद-
 योनयः । 43. कण्ठाः कण्ठकास्तेषु । सुजङ्गमेगाः सर्पशरीराणि ।
 यन्त्रैस्तिलेक्षुनिव्युदनयन्त्रैः पीड्यमानाः । कण्ठकाक्रान्तपादत्वेन गमनाशक्त्या
 जानुभिः कृष्माणाः । 44. भग्नं एषं एषुभागः शिरो मस्ककं ग्रीवा
 शिरोधिर्यवां... सूचीखौल्यप्रमाणः कण्ठनालो येषाम् । कूटाख्यमग्नारं
 मृहविशेषस्त्वयेऽनन् । यातनाक्षमैरिति यातनासु दुःखानुभवेष्विश्वला-
 क्षेव शरीरावि क्षमके न खल्माणि खल्पदुःखेनैव तेषां क्षिप्रं नाश्रात् ।
 45. पातकिनो नरकं नीयमाना यथा दुःखान्युभवन्येवमेव नरकेषु
 पापपञ्चमभूय पापशेषेषां दुःखानि प्रपद्यन्ते ॥ XLIV, 3... इच्छा
 गस्त्रानतादिकाः...योनयः...

अनुपातकिनां पक्षियोनयः । ४ । उपपातकिनां जलज-
 योनयः । ५ । कृतज्ञातिभ्रंशकराणां जलचरयोनयः । ६ ।
 कृतसंकरीकरणकर्मणां मृगयोनयः । ७ । कृतपाची-
 करणकर्मणां पशुयोनयः । ८ । कृतमलिनीकरणकर्मणां
 मनुष्येष्वस्पृश्ययोनयः । ९ । प्रकीर्णेषु प्रकीर्णा हिंसाः
 क्रव्यादा भवन्ति । १० । अभोज्यानामक्ष्याशी कृमिः
 । ११ । स्तेनः श्येनः । १२ । प्रकृष्टवर्त्मपहारी विलेशयः
 । १३ । आखुर्धान्वहारी । १४ । हंसः कांस्यापहारी । १५ ।
 जलं हृत्वाभिष्ववः । १६ । मधु दंशः । १७ । पयः
 काकः । १८ । रसं श्वा । १९ । घृतं नकुलः । २० । मांसं
 शूधः । २१ । वसां मङ्गः । २२ । तैलं तैलपायिकः । २३ ।
 स्लवणं चीविवाक् । २४ । दधि बलाका । २५ । कौशेयं
 हृत्वा भवति तिन्तिरिः । २६ । क्षौमं दर्दुरः । २७ ।

XLIV, 4 om. C¹⁻²v. 24 T. om. V¹⁻³. वीचिवाकः । V²;
 वीचिवाक् C¹⁻²; चारिक् v. See the C. and M. XII, 63.

9. मनुष्वेष्वस्पृश्याखालादयस्त्वयोनयः । 10... व्याप्रादयो भवन्ति ॥
 12. सुवर्णातिरिक्तप्रव्यापहारी... 13. प्रकृष्टस्य महतो वर्त्मनोऽपहारी
 भूमियहणेन संकोचको विलेशयः सर्पादिः । 16... अभिष्ववो जल-
 कुकुटः । 19. रसमिश्वादेः... 23... तैलपायिकः परोष्णीनामकः
 पक्षिविशेषः (? मीदकाविशेषः V¹⁻²⁻³: for मक्षिका?) ॥ 24...
 चीवनुकारिकी (वीच्य V¹⁻²⁻³) वायस्य स चीर्याख्यो मक्षिकाविशेषः ॥
 25. बलाका विसकरणः ॥

कार्पासतान्तवं क्रौञ्चः । २८ । गेधा गाम् । २९ । वा-
ल्युदो गुडम् । ३० । छुच्छुन्दरिग्न्यान् । ३१ । पत्नशाकं
बही । ३२ । कृताद्वं सेधा । ३३ । अकृताद्वं शल्यकः । ३४ ।
अग्निं बकः । ३५ । एहकार्युपस्तरम् । ३६ । रक्तवासांसि
जीवजीवकः । ३७ । गजं क्रमः । ३८ । अग्नं व्याघ्रः । ३९ ।
फलं पुष्टं वा मर्कटः । ४० । कृष्णः स्त्रियम् । ४१ ।
यानमुद्धः । ४२ । पश्चन्न्यध्रः । ४३ ।

यदा तदा परद्रव्यमपहत्य बलान्तरः ।

अवश्यं याति तिर्यक्कं जग्धा चैवाहुतं इविः ॥ ४४ ॥
स्त्रियोऽप्येतेन कल्पेन हत्वा दोषमवाप्नुयुः ।
एतेषामेव जन्मूनां भार्यात्मुपथान्ति ताः ॥ ४५ ॥ ४४ ॥

अथ नरकाभिमूतदुःखानां तिर्यक्कमुत्तीर्णानां मनु-
षेषु लक्षणानि भवन्ति । १ । कुश्चतिपातकी । २ ।

30. वान्तुदो C^{1,2}. 33. श्वावित् । C^{1,2}v. 37. जविष्विकः ।
C^{1,2}. 43. यशूनजः । प्रेतः पारजायी । C^{1,2}; यशूनजः । v. This is
probably a correction. See Sūtra 21 and M. XII, 67.
XLV, 1. नरकाभिमूत ॥ V¹⁻⁴. See the C.

30... वाणुदो वणुल्लवान्तरपत्तिविशेषः ।... 33. सेधा श्वावित् ।
36... एहकारी चरटास्यः कीटविशेषः । 37... जीवजीवकस्वकोहः ।
XLV, 1. नरकेषु तामिळादिवभिः सर्वेषु भूतान्युत्पन्नानि कुख्यानि
विषाम्...मनुष्यजन्मसु वस्त्रमाकानि ज्ञायादीनि ज्ञायानि तत्पापसूचकानि
भवन्ति ।... 4...श्वावाः ज्ञायावक्षया दशना दस्या ताहृष्...

ब्रह्महा यक्षी । ३ । सुरापः श्यावदन्तकः । ४ । सुवर्ण-
हारी कुनखी । ५ । गुरुतस्यगो दुश्चर्मा । ६ । पूतिनासः
पिशुनः । ७ । पूतिवक्तः सूचकः । ८ । धान्यचौरोऽङ्ग-
हीनः । ९ । मिश्रचौरोऽतिरिक्ताङ्गः । १० । अश्वापहा-
रकस्त्वामयावी । ११ । वागपहारको मूकः । १२ ।
वस्त्रापहारकः श्विची । १३ । अश्वापहारकः पङ्गः । १४ ।
हेवब्राह्मणाक्रोशको मूकः । १५ । लोखजिह्वो गरदः
। १६ । उन्मत्तोऽमिदः । १७ । गुरोः प्रतिक्लृतेऽपस्मारी
। १८ । गोघ्रस्त्रवन्धः । १९ । दीयापहारकश्च । २० । काणश्च
दीपनिर्वापकः । २१ । चमुचामरसीसकविक्रयी रजकः
। २२ । एकशफविक्रयी मृगव्याधः । २३ । कुण्डाशी भ-
गास्यः । २४ । धाण्डिकः स्तेनः । २५ । वार्धुषिको
भामरी । २६ । मृष्टाश्येकाकी वातगुल्मी । २७ । समय-

27. मिश्राश्येकाकी C^{1,2}; मूढाश्येको v.

5. ब्राह्मणस्त्रामिकसुवर्णापहारी... 6... दुश्चर्मा त्वदीषी भवति ।...
10. धान्यचौरेवत्कृष्टमपहत्य तत्परिमाणपूरणायावक्षणं समये प्रक्षिपति
स भिश्रचौरोऽतिरिक्ताङ्गः षडङ्गुल्यादिः ।... 12. अनुज्ञाताध्यायी
युत्पकामहारी संदेशाप्रवक्ता वा... 15... देवदिव्योर्गलिप्रदत्ता मूकः ।
18. पिण्डप्रतिकूलकार्यपस्मारी । 22... रजको वस्त्ररागकरः प्रति-
क्लृतेन । 23. एकशफा अश्वादयः... 24. कुण्डस्याम्नं कुख्यपरिमितं
वान्नातीति कुख्याशी । भगवदास्यं यस्तेति मैथुनाय सुख्समर्पकाः । 25.
सुवर्णातिरिक्तमवलोगे धाण्डिको वैतालिकः । 27. एकाकी मृष्टाश्येनो
वातगुल्मीवान् । 28. संविद्युतिक्रमकारी खल्वाटः शिरसन्निकावान् ।

भेत्ता खल्वाटः । २८ । स्त्रीपद्यवकीर्णी । २९ । परहृतिन्द्रो
दरिद्रः । ३० । परपीडाकरो दीर्घरोगो । ३१ ।
एवं कर्मविशेषेण जायन्ते लक्षणान्विताः ।
रोगान्वितास्तथान्याश्च कुञ्जखञ्जैकलोचनाः ॥ ३२ ॥
वामना बधिरा मूका दुर्बलाश्च तथापरे ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥ ३३ ॥ ४५ ॥

अथ कृच्छ्राणि भवन्ति । १ । व्यहं नाश्रीयात् । २ ।
प्रत्यहं च चिषवणं स्नानमाचरेत् । ३ । चिः प्रतिस्नान-
मसु मज्जनम् । ४ । मग्नस्त्रिरघमर्घणं जपेत् । ५ ।
दिवा स्थितस्तिष्ठेत् । ६ । राचावासीनः । ७ । कर्मणो
इन्ने पयस्त्विनीं दद्यात् । ८ । इत्यघमर्घणम् । ९ । व्यहं
सायं व्यहं प्रातस्त्वयहमयाचितमश्रीयदेष प्राजापत्यः
। १० । व्यहमुष्णाः पिबेदपर्यहमुष्णं दृतं व्यहमुष्णं पय-
स्त्वयहं च नाश्रीयादेष तस्तक्ष्यः । ११ । एष एव श्रीतैः
श्रीतक्ष्यः । १२ । कृच्छ्रातिक्ष्यः पयसा दिवसैकविंश-
तिक्षणम् । १३ । उदकसकूनां मासाभ्यवहारेणोदक-

29. कब्कीर्णी क्षत्रियः स्त्रीपदी उच्छूनजङ्गाचरणः । 31. निष्कारबं
परपीडाकरोऽस्त्राध्याधिमान् । 33. तथापरे... घरणादयः । XLVI,
8. चिराचान्ते पयस्त्विनीं गां त्र स्नाय दद्यात् । 10. सायं दिवाभोजन-
परिहरेण नक्षकाले । प्राता रात्रिभोजनपरिहरेण मथान्ते ।... दिवा रात्रौ
वैकवाहमयाचितं स्त्रीयं परकीयं वा याचनव्यतिरेकेणोपस्थितम् ।... अहं
नाश्रीयादिव्यनुवर्तते तेनान्ते चिराच्च सुपवसेत्सोऽयं प्राजापत्यः । अहम्... इति
मनुस्मरणात् (XI, 212) ... 13. एकर्त्तिरात्रं पयसा दुर्घटेन वर्तनं
कृच्छ्रातिक्ष्यः ।...

क्ष्यः । १४ । विसाभ्यवहारेण मूलक्ष्यः । १५ ।
विल्वाभ्यवहारेण श्रीफलक्ष्यः । १६ । पद्माश्रैर्वा । १७ ।
निराहारस्य द्वादशाहेन पराकः । १८ । गोमूच्चगोम-
यक्षीरदधिसर्पिः कुशोदकान्येकदिवसमश्रीयाद्वितीयमुप-
वसेदेतसांतपनम् । १९ । गोमूच्चादिभिः प्रत्यहाभ्य-
स्तैर्महासांतपनम् । २० । व्यहाभ्यन्तैश्चातिसांतपनम्
। २१ । पिण्डाकाचमतक्रोदकसकूनामुपवासान्तरितो
भ्यवहारस्तुलापुरुषः । २२ । कुशपलाशोऽुम्बरपद्म-
शङ्खपुष्पीवटब्रह्मसुवर्चलापन्नैः कथितस्याभसः प्रत्येकं
पानेन पर्णक्ष्यः । २३ ।
कृच्छ्राण्येतानि सर्वाणि कुर्वीति कृतवापनः ।
नित्यं चिषवणस्त्रायी अधःशायी जितेन्द्रियः ॥ २४ ॥

XLVI, 18. द्वादशाहेनैव C¹⁻²; •ैव च । 23. •मासोसुवर्चला०
V¹⁻⁴ N.; •ब्रह्मसुवर्चलानां C¹⁻²; ब्रह्मसुवर्चलां च । 24. कृतपा-
बनः । C¹⁻².

15. स्त्रावास्य मासं भोजनेण मूलक्ष्यः ।... 16. मासं विल्वफल-
भक्षणेण श्रीफलक्ष्यः ।... 17. पद्मवीजैर्मासं भद्रितैर्वा श्रीफलक्ष्यः ।...
20. गोमूच्चादिभिः षड्भिर्गद्वैः प्रत्यहाभ्यस्तैर्महासांतपनम् । षड्हसाध्यं
भवति ।... 21. तैरेव गोमूच्चादिभिः षड्भिः प्रत्येकं व्यहाभ्यस्तैर्द्यादशा-
दिवसांतिसांतपनं भवति ।... 22... दशादिक्षुसापुरुषः ।... 23...
एषां सप्तानां पत्नैः कथितमम्भः सप्ताहं पीत्वा पर्णक्ष्यः ।...

खीशूद्रपतितानां च वर्जयेच्चाभिभाषणम् ।
पविचाणि जपेन्नित्यं जुहुयाच्चैव शक्तिः ॥ २५ ॥ ४६ ॥

अथ चान्द्रायणम् । १ । ग्रासानविकारानश्चीयात् ।
२ । तांश्चन्द्रकलाभिवृद्धौ वर्धयेद्वानौ हासयेदमावा-
स्यायां नाश्चीयादेष चान्द्रायणो यवमध्यः । ३ । पिपी-
लिकामध्यो वा । ४ । यस्यामावास्या मध्ये भवति स
पिपीलिकामध्यः । ५ । यस्य पौर्णमासी स यवमध्यः ।
६ । अष्टौ ग्रासान्प्रतिदिवसं मासमश्चीयात्स यतिचा-
न्द्रायणः । ७ । सायं प्रातश्चतुरश्चतुरः स शिशुचान्द्रा-
यणः । ८ । यथाकथंचित्पश्चेनां चिशतीं मासेनाश्ची-
यात्स सामान्यंचान्द्रायणः । ९ ।
ब्रतमेतत्पुरा भूमि कृत्वा सप्तर्षयोऽमलाः ।
प्राप्तवन्तः परं स्थानं ब्रह्मा रुद्रस्तथैव च ॥ १० ॥ ४७ ॥

XLVII, 1 om. v. 3. ०ष्टौ क्रमेण व० C^{1,2}v. 9. वट्कानां C^{1,2}; om. v. 10. प्राप्तवन्तः C^{1,2}. वरम् । C^{1,2}; उखिलाः । v.

XLVII, 3... शुक्लपक्षे यथा चन्द्रकला वर्धन्ते तथैवेकोपचयेन ग्रासान्वर्धयेत् । प्रतिपद्येको । द्वितीयायां द्वौ । द्वितीयायां चय इत्यादि द्वद्वा । पौर्णमासायां पञ्चदश भवन्ति । तसः पुनर्चन्द्रकलाहानौ छत्यपक्षे एकैकायचयेन झासयेत् । प्रतिपदि चतुर्दश । द्वितीयायां चयोदश । द्वितीयायां द्वादशेति द्वान्या । चतुर्दशामेको भवति । तसेऽमावास्यां नाश्चीयादुपवसेत् ।... 9. रुद्रकृष्णिनेदं चान्द्रायणं पुरा कल्पयाक्तरे कृत्वा...

अथ कर्मभिरात्मकतैर्गुरुमात्मानं मन्येतात्मार्थे
प्रसृतियावकं अपयेत् । १ । न ततोऽग्नौ जुहुयात् । २ ।
न चाच्च बलिकर्म । ३ । अशृतं अप्यमाणं शृतं चाभि-
मन्त्रयेत् । ४ । अप्यमाणे रक्षां कुर्यात् । ५ । ब्रह्मा
हैवानां पदवीः कवीनां कृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणां
श्येनो यद्वाणां स्वधितर्वनानां सेमः पवित्रमत्येति
रेभन्निति दर्भान्बन्नाति । ६ । शृतं च तमश्चीयात्पाचे
निषिद्ध । ७ । ये हैवा मनोजाता मनोजुषः सुदक्षा
दक्षपितरस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यः
स्वाहेत्यात्मनि जुहुयात् । ८ । अथाचान्तो नाभिमा-

XLVIII, 5. कुर्यात् and the following section up to LI, 28 क्रयाद् is wanting in v, two leaves having been lost.

XLVIII, 1... अत एव यावकोपक्रमे हारीतः । अयाज्ययाजनं
कृत्वा प्राश्य सूत्रपुरीषके । अप्रतिग्राह्यमादाय याजयित्वा तु निन्दितानिति
स्वकृतमेव कर्माभिश्चितवान् । कर्मभिरयाज्ययाजनादिभिर्गुरुमात्मानं मन्येत् ।
स्वकृतशुभाशुभकर्मणः स्वान्तरात्मसाक्षितया तत्कृतात्मगौरवक्षाच्चैवैः स्व-
प्रत्यक्षे तज्ज्ञानं च निभित्तमत्र दर्शितम् । यद्वा तुलापुरुषकृष्णोक्तप्रकारेण
पदात्मप्रतिकृतितेलने आत्मप्रतिकृतेगोरवं मन्येतेति आख्येयम् ।... 2...
अग्नौ हीमं वैश्वदेवं न कुर्यात् । न चासंस्वताम्भोजनदोषः ।... 4...
घणमन्त्रैवद्व्यमाणैरभिमन्त्रयेत् ॥ ५... तत्र मन्त्रः ॥ ६. अनेन मन्त्रेण
चतुर्दशालोकरणे दर्भान्बन्नीयात् ।... 7. भृतं च चरं पात्रान्तरे निषिद्ध तम-
श्चीयात् । तत्र मन्त्रः ॥ ८. अनेन मन्त्रेण चरं प्राशीयात् । न मन्त्रान्त-
रेण ।... 9. चरप्राशनेत्तरं यथोक्तमाणभेत । तत्र मन्त्रः ॥

खमेत । ६ । स्नाताः प्रीता भवत यूयमापेऽस्माकमुदरे
यवाः । ता अस्मभ्यमनमीवा अयक्षा अनागसः सन्तु
देवीरमृता कृतादृध इति । १० । चिराचं मेधार्थी ।
११ । षड् चं पापक्षत् । १२ । सप्तराचं पीत्वा महापा-
तकिनामन्यतमं पुनाति । १३ । द्वादशराचेण पूर्वपु-
रुषक्षतमपि पापं निर्दहति । १४ । मासं पीत्वा सर्व-
पापानि । १५ । गोनिहारमुक्तानां यवानामेकविंशति-
राचं च । १६ ।

यवोऽसि धान्यराजोऽसि वारुणो मधुसंयुतः ।
निर्णीदः सर्वपापानां पविचमृषिभिः स्मृतम् ॥ १७ ॥
दृतमेव मधु यवा आपो वा अमृतं यवाः ।
सर्वं पुनीत मे पापं यन्मे किंचन दुष्कृतम् ॥ १८ ॥

10. पीता भवन्तो C^{1,2}. ता अस्ममनमीवा अयक्षा (अपक्षा V³)
अनागसा सन्तु V¹⁻³; ता अस्ममनमीवा अपक्षा अनागसा C^{1,2}. कृतादृध
V⁴⁻⁶ C^{1,2}. See Preface. 11. मेधार्थी । C^{1,2}. 14. निर्दहिति
V⁴. 16. निर्दहति । C^{1,2}. 17. दृतं V⁴; दृतं V¹⁻³; सूतम् C^{1,2}
and Baudhāyana. 18. सर्वं all; सर्वं Baudh.

10. अनेन नाभिमावमेत । उत्तरकर्मयो यथाधिकारं विनियोगमात् ॥
11. मेधा धारणवसी बुद्धिलदर्थी चिराचं प्राश्रीयात् ॥ 13. सप्तराच-
पानेन ब्रह्मदादीनामेकं पुनाति ।... 14. द्वादशाचं पीत्वा पित्रादिक्षत-
मपि पापं निर्दहति ।... 15... सर्वादि महापापेपापायादीनि सर्वेषां
क्षस्य पित्रादीनां च पापानि निर्दहति ।... 16. गोनिहारो गोमयं तेन
सह मुक्ताः... सर्वपापानि निर्दहति ।... 17. सूतमित्यौश्चन्ते ॥

वाचा कृतं कर्मक्षतं मनसा दुर्विचिन्तितम् ।
अलक्ष्मीं कालकर्णीं च नाशयधं यवा मम ॥ १९ ॥
श्वस्त्रकरावलीढं च उच्छिष्टोपहतं च यत् ।
मातापित्रोरशुश्रूषां तन्युनीधं यवा मम ॥ २० ॥
गणान्वं गणिकान्वं च शूद्रान्वं श्राव्यस्त्रतकम् ।
चैरस्यान्वं नवश्राव्यं पुनीधं च यवा मम ॥ २१ ॥
बालधूर्तमधर्मं च राजद्वारक्षतं च यत् ।
सुवर्णस्तैन्यमव्रात्यमयाज्यस्य च याजनम् ॥
ब्राह्मणानां परीवादं पुनीधं च यवा मम ॥ २२ ॥ ४८ ॥

मार्गशीर्षशुक्लैकादश्यामुपेषितो दश्यां भगवन्तं
वासुदेवमर्चयेत् । १ । पुष्पधूपानुलेपनदीपनैवैर्ब्रां-
ह्मणतर्पणैश्च । २ । ब्रतमेतत्संवत्सरं कृत्वा पापेभ्यः पूतो

20. पुनीधं च C^{1,2}. 21. श्रुद्धतकम् । Baudh. 22 om.
C^{1,2}. बालद्वजम्... अव्रात्यम् Baudh.

19. अलक्ष्मीं कालकर्णीं च सर्वं पुनीत मे यवा इत्यौश्चन्ते ॥ 21.
आडसहितं सूतकं तथाभक्ष्यम् । सर्वं पुनीत मे यवा इत्यौश्चन्ते ॥ 22.
धूर्तमित्यत्र भावप्रधानो निर्देशः । अव्रतसमूहो अव्रात्यम् । सुवर्णस्तैन्यं
महापातकोपषक्षयाम् ।... परीवादो निन्दा ॥ XLIX, 3. मार्ग-
शीर्षशुक्लादश्शीमारभ्य कार्त्तिकशुक्लादश्शीपर्यन्तं दादशस्यपि शुक्लादश्शीषु
पूर्वोक्तं व्रतं छालातिपातकादिभ्यो नवविधेभ्यः पापेभ्यो मुक्तः पूतो भवति ।...

भवति । ३ । यावज्जीवं कृत्वा श्वेतदीपमाप्नोति । ४ ।
उभयपक्षदादशीष्वेवं संवत्सरेण स्वर्गलोकं प्राप्नोति । ५ ।
यावज्जीवं कृत्वा विष्णुलोकम् । ६ । एवमेव पञ्चद-
शीष्वपि । ७ ।

ब्रह्मभूतममावास्यां पौर्णमास्यां तथैव च ।
योगभूतं परिचरन्केशं महदाम्नुयात् ॥ ८ ॥
इश्येते सहितौ यस्यां दिवि चन्द्रहस्यती ।
पौर्णमासी तु महती प्रेक्षा संवत्सरे तु सा ॥ ९ ॥
तस्यां दानोपवासाद्यमक्षयं परिकीर्तिम् ।
तथैव दादशी शुक्ला या स्याञ्छवणसंयुता ॥ १० ॥ ४६ ॥

XLIX, 5 T. om. V¹⁻³. उभयपक्षदादशीष्वेवं संवत्सरेण V⁴
Ap.; उभयपक्षदादशीष्वेकं स्वर्गलोकं C¹⁻³. 6. विष्णुलोकम्। V⁴
Ap.; विष्णुकम्। V¹⁻³; विष्णुलोकमाप्नोति C¹⁻³: from the C.

4...श्वेतदीपं इरिवंशादिप्रसिद्धं भगवदधिकानं प्राप्नोति । 5. संवत्सरं
यावत्काषाणशुक्लादशीष्वेवं पूर्वोक्तप्रकारात्कं ब्रतं कृत्वा ... 6. चतुर्विश्वति-
दादशीषु यावज्जीवसुक्तप्रताचरणे विष्णुलोकं प्राप्नोति । 7. एवमेव चतु-
र्दशामुपेष्य पञ्चदशीषु पौर्णमासीष्वमावास्यासु च... उक्तमेव फलमा-
प्नोति । 8. तचैव पञ्चदशीष्वते यदि... योगभूतं योगशाधिनं केशव-
मर्चयति तदा महद्वस्त्रपतामाप्नोति ।... 9, 10. यस्मिन्संवत्सरे यस्यां
पौर्णमास्यां गुरुचक्रावेकनक्षत्रं एकरात्रौ वा दिवि दृश्येते या च शुक्ल-
दादशी अवगानक्षत्रयुक्ता भवति सोभयापि तस्मिन्संवत्सरे महतीयुक्ते
खानदागतोपवासादेकच्छ्वहेतुत्वात् ।...

वने पर्णकुटीं कृत्वा वसेत् । १ । चिघवणं स्नायात् । २ ।
स्वकर्म चाचक्षाणो ग्रामे ग्रामे भैश्वमाचरेत् । ३ । तृण-
शायी च स्यात् । ४ । रतन्महाव्रतं । ५ । ब्राह्मणं हत्वा
दादशसंवत्सरं कुर्यात् । ६ । यागस्यं शूत्त्रियं वैश्यं वा । ७ ।
गुर्विणीं रजस्वलां वा । ८ । अचिगोचां वा नारीम् । ९ ।
मित्रं वा । १० । वृपतिवधे महाव्रतमेव दिगुणं कुर्यात् ।
११ । पादेनं शूत्त्रियवधे । १२ । अर्धं वैश्यवधे । १३ ।
तदर्धं शूद्रवधे । १४ । सर्वेषु शवशिरोध्वजी स्यात् । १५ ।
मासमेकं कृतवापनो गवानुगमनं कुर्यात् । १६ । आ-
सीनास्वासीत । १७ । स्थितासु स्थितश्च स्यात् । १८ ।
सन्नां चोऽवरेत् । १९ । भयेभ्यश्च रक्षेत् । २० । तासां

L, 7. वैश्यं om. C¹⁻³. च V⁴. 15 C¹⁻³ add सर्वेषु जीवेषु त्वामी
स्यात् । 16. ०पावनो C¹⁻³. 18. स्थितः C¹⁻³. 19. अवसरां C¹⁻³.

L, 1...इदानीमकामकृतेषु प्रायस्त्रितं वक्तुं पञ्चाशतमेन ब्रह्महत्यायां
तावदाह ।... 2... त्रिकाषण्यहणात्तिकालसंध्योपासनमपि गम्यते ।...
6. यः साक्षादकामतो ब्राह्मणं हन्ति सः... 7... इदं चाकामतः ।
कामतो दिगुणम् ... 8... तामकामतो हत्वा... 11... इदं चाकाम-
तः ।... 12. यागस्यच्चपतिष्ठतिरिक्तसद्गुणोचियद्वांचियवधे ... नव-
वार्षिकप्रतं कुर्यात् । 13. अदीदितसद्गुणवैश्यवधे... घडन्दं ब्रतं कार्यम् ।
14. सद्गुणशूद्रवधे... घट्टं ब्रतं कार्यम् । इदं चाकामतः । कामतो दिगुणं
सर्वत्र ।... 19. अमुगम्यमावासु गोषु या सद्गा पतिता पञ्चलमा वा
तामुद्गरेत् ।... 20. सिंहथाङ्गादिजनितेभ्यो भयेभ्यो रक्षेत् ।...

श्रीतादिचाणमलत्वा नात्मनः कुर्यात् । २१ । गोमूचेण
खायात् । २२ । गोरसैश्च वर्तेत । २३ । एतद्गोव्रनं गोवधे
कुर्यात् । २४ । गजं हत्वा पञ्च नीलान्वषभान्दद्यात् ।
२५ । तुरंगं वासः । २६ । एकहायनमनश्चाहं खरवधे ।
२७ । मेषाजवधे च । २८ । सुवर्णकृष्णलमुद्गवधे । २९ ।
श्वानं हत्वा चिराचमुपवसेत् । ३० । हत्वा मूषकमार्जीर-
नकुलमण्डुकडुभाजगराणमन्यतममुपेषितः छस-
रानं भेजयित्वा लोहदण्डं दक्षिणां दद्यात् । ३१ ।
गोधेलूककाकझषवधे चिराचमुपवसेत् । ३२ । हंसबला-
काबकमङ्गुवानरश्येनभासचक्रवाकानामन्यतमं हत्वा
ब्राह्मणाय गां दद्यात् । ३३ । सर्पं हत्वाभीं कार्णाय-
सीम् । ३४ । घण्डं हत्वा पलालभारकम् । ३५ । वराहं

21. तासां गवां श्रीतोश्चावातादिभ्यस्त्राणमलत्वात्मत्राणं न कुर्यात् ।...
22. चिकालं गोमूचेण खायात् । ज्ञानं चिषवद्यं तस्येति स्मरणात् ।...
25... कामतो हत्वा... 26... इदमकामतः ।... 27... इदं का-
मतः ।... 28... अत्रापि कामादिच्यवस्था पर्वेव ॥ 29. कामत उहं
हत्वा... 30... कामविषयमिदम् ।... 31. अकामतच्चेदम् ।...
32... इदं आकामतः ।..., 33. कामतच्चेदम् ।... 34. कार्णायसीं
योहमयीमधीं खण्डीं सर्पवधे दद्यात् ॥ 35. घण्डो नपुंसकः ।... अत्र
जातिविशेषानुपदानेऽपि समभिष्याहारात्पश्यादिजातिरेव ज्ञेया । न
गोत्राच्चयेऽस्येऽप्तिर्ज्ञविशेषानादरेण जातिमात्रवधनिषेधात् । घण्डं तु
ब्राह्मणं हत्वा शूद्रहत्याकृतं चरेदिति घट्चिंश्चमते प्रायस्चित्तान्तरविधा-
नात् । तस्माद्गोत्राच्चयतिरिक्तपश्येत्वधे प्रजाणभारकं सीक्षमात्रकं च दद्या-
दिति ॥

हत्वा घृतकुम्भम् । ३६ । तित्तिरिं तिलद्रेणम् । ३७ ।
शुकं द्विहायनं वत्सम् । ३८ । क्रौञ्चं चिह्नायणम् । ३९ ।
क्रव्यादमृगवधे पयस्विनीं गां दद्यात् । ४० । अक्रव्याद-
मृगवधे वत्सतरीम् । ४१ । अनुक्तमृगवधे चिराचं पयसा
वर्तेत । ४२ । पश्चिवधे नक्ताशी स्यात् । ४३ । रूप्य-
माषं वा दद्यात् । ४४ । हत्वा जलचरमुपवसेत् । ४५ ।
अस्थन्वतां तु सच्चानां सहस्रस्य प्रमापणे ।
पूर्णे चानस्यनस्थां तु श्वदहत्यावतं चरेत् ॥ ४६ ॥
किंचिदेव तु विप्राय दद्यादस्थिमतां वधे ।
अनस्थां चैव हिंसायां प्राणायामेण शुद्ध्यति ॥ ४७ ॥
फलदानां तु वृक्षाणां क्षेदने जप्यमृक्षशतम् ।
गुल्मवल्लीलतानां च पुष्पितानां च वीरुधाम् ॥ ४८ ॥

46. अस्थिमताच्च C^{1,2} (see M. XI, 141).

36... कामतच्चेदम् ।... 37... कामतच्चेदम् ।... 38... कामत-
च्चेदम् । अकामतः शूद्रलिखितोक्ता वत्सतरी देया ॥ 39. कामतः क्रौञ्चवधे
चिर्वर्षी वत्सो देयः ।... 40... इदमकामतः ।... 41... इदं आकामतः ।...
42... कामतच्चेदम् ।... 43. येषां पक्षिणां वधे प्रायस्चित्तं नोक्तां तत्र
नक्ताशी स्यात् । तत्राशक्तावाह ॥ 45. जलचरा मत्सादयः । अकामतः
सक्षिवधे चेदम् ।... 46. अस्थन्वतां सास्थां सच्चानां प्राणिना कृकजापसा-
दीनाम् । 47... एकैकवधेऽप्येतदेव... 48. फलदा वृक्षाः पनसाच्चा-
दयः । गुल्मादयः पर्वतोक्ताः । पुष्पिता वीरुधौ मालादयः । तेषां क्षेदने
अर्चो ग्रायन्ताः शतं जप्यम् । अकामतच्चेदम् ।...

अन्नाद्यजानां सच्चानां रसजानां च सर्वशः ।
फलपुष्पोद्भवानां च दृतप्राशो विशेषधनम् ॥ ४८ ॥
कृष्णानामौषधीनां जातानां च स्वयं वने ।
हथालमे तु गच्छेन्नां दिनमेकं पयोव्रतः ॥ ५० ॥ ५० ॥

सुरापः सर्वकर्मवर्जितः कणान्वर्षमश्रीयात् । १ ।
मलानां मद्यानां चान्यतमस्य प्राशने चान्द्रायणं कुर्यात् । २ । लशुनपलाण्डुगृज्जनैतन्नन्धिविज्ञराहग्रामकुकुटवा-
नरगोमासभक्षणे च । ३ । सर्वेष्वेतेषु द्विजानां प्रायश्चि-
तान्ते भूयः संस्कारं कुर्यात् । ४ । वपनमेखलादण्डभै-
श्चर्चर्याव्रतानि पुनःसंस्कारकर्मणि वर्जनीयानि । ५ ।
शशकश्ल्यकगोधाखङ्गकूर्मवर्जं पञ्चनखमांसाशने सप्त-

49. अन्नानां C^{1,2}. See M. XI, 144.

49. अन्नमेदनादि । आद्यं भेदकादि । रसा गुडादयः ।... सर्वशः-
शब्देन जलादिजातानामपि वध इतदेव । अकामतस्वेदम् ।... 50.
कृष्णा यवव्रीक्षादयः । वर्वे स्वयमेवाकृष्णजा नीवारादयः ।... LI, 1...
सर्वैः संधावन्दनसहितैर्यजनयाजनादिकर्मभिर्वर्जितः सन् ।... 2... मद्यानि
मधूकादीनि यूर्बेक्षानि दश द्वादशेति तालमैदारिष्ठानामप्युषलक्षणम् ।...
3... इतेषामिव गन्धो यस्य सत्कन्दादिदलादि ।... इदं च यामवाचि-
यक्षिमाचोपक्षणम् । सर्वाच च यामवाचिन इति येगिस्मरणात् (Y.
I, 172) ।... कामतस्वेदम् ।... 5. पुनःसंस्कारेषु प्रयनयने क्रियमाणे वपना-
दीनि व्रतानि ब्रह्मचर्यादिधर्मा अगन्यमात्यादिवर्जनादयः ।...

रात्रमुपवसेत् । ६ । गणगणिकास्तेनगायनान्नानि भुक्ता
सप्तरात्रं पयसा वर्तेत । ७ । तक्षकात्रं चर्मकर्तुश्च । ८ ।
वार्धुषिककर्त्त्यदीक्षितवन्धनिकाभिशस्तपण्डानां च । ९ ।
पुंश्चलीदाभिकचिकित्सकलुभ्यककूरोग्रोच्छिष्टभोजिनां
च । १० । अवीरास्त्रीसुवर्णकारसपत्रपतितानां च । ११ ।
पिशुनानृतवादिक्षतधर्मात्मरसविक्रयिणां च । १२ ।
शैलघतन्तुवायक्षतघरजकानां च । १३ । कर्मकारनि-
षादरङ्गावतारिवेणशस्त्रविक्रयिणां च । १४ । श्रजीवि-
श्रौणिङ्गकतैलिकचैलनिर्णेजकानां च । १५ । रजस्व-
लासहोपपतिवेशमनां च । १६ । भूणग्नावेक्षितमुदक्या-
संस्पृष्टं पतचिणावलीढं शुना संस्पृष्टं गवा ग्रातं च
। १७ । कामतः पदा स्पृष्टमवक्षुतम् । १८ । मत्तकुड्डातु-

LI, 9. ०बन्धनिका० V^१; ०बद्धनिगडा० V^{१-३} C^{1,2} N. See
Gautama XVII, 17. 18. कामतो यदा संस्पृष्टम० C^{1,2}.

6... अकामतस्वेदम् ।... 9... बद्धो रक्षादिना विगडः पद्मस्त्रा सा-
स्यालीति ।... 10. कृदो हृष्टकोपः । उयो वाक्षायाभ्यामुदेजकाः ।...
11...सप्तलः शशुः ।... 12. पिशुः सूचकः ।... द्वातधर्मो विधिनिषेधा-
तीतः ।... 13...रजको वस्त्ररागक्षत् । 14...विषादो मत्साधातजीवो ।
रङ्गावतारी मङ्गादिः । वेणो वेणुक्षेदजीवी प्रतिलोमजः ।... 15. श्रजीवी
कुक्कुरपेषणादत्तिः ।... 16. रजस्वलोदक्या तत्कामिकं तदर्थं पक्षं च ।
उपपतिना जारेण सह वर्तमानं वेद्यम् यस्यासौ सहेपपतिवेशा खण्डे
स्थितजारः ।... 17. भूणग्नो ब्रह्मगर्भेषा तेन चावेक्षितम् ।...

राणं च । १६ । अनर्चितं वृथामांसं च । २० । पाठी-
नरोहितराजीवसिंहतुण्डशकुलवर्जी सर्वमत्यमांसाशने
चिराचमुपवसेत् । २१ । सर्वजलजमांसाशने च । २२ ।
अपः सुराभाण्डस्थाः पीत्वा सप्तराचं शङ्खपुष्पीश्वरं
पयः पिबेत् । २३ । मद्यभाण्डस्थाश्च पञ्चराचम् । २४ ।
सोमपः सुरापस्याग्राय गन्धमुदकमध्यस्त्रिरघमर्षणं जप्त्वा
दृतप्राशनमाचरेत् । २५ । खरोद्धकाकमांसाशने चान्द्रा-
यणं कुर्यात् । २६ । प्राश्याज्ञातं सूनास्यं शुष्कमांसं च । २७ ।
ऋब्यादमृगपक्षिमांसाशने तप्तक्षच्चम् । २८ । कलवि-
क्षेष्वचक्रवाकहंसरज्जुदालसारसदात्यूहशुकसारिकाव-
साकावककोकिलखञ्जरीटाशने चिराचमुपवसेत् । २९ ।

25. दृतप्राशने भवेत् C^{1,2}.

20. अर्चा गायव्या प्रौक्ष्यादिक्रिया तद्विहितम् । वृथा देवतातिथ्यर्थं
विना साधितं मांसम् ।... 21... अकामतच्छेदम् ।... 22. जलजा नक्ष-
णिश्चमादव्यः ।... 23... कामतच्छेदम् ।... 24... कामतच्छेदम् ।...
25... अद्यमर्षणं प्राश्यायमेष्वक्षम् । कामतो दिगुणम् ।... 26...
कामतच्छेदम् ।... 27. भक्ष्याभ्युत्त्वेनाज्ञातपशुपक्षिसंबन्धि मांसमक्षा-
तम् ।... न तु दुष्टसंपर्कादिदेषदूषितस्तेनाज्ञातम् ।... इदं च कामतो-
उद्यन्ताभ्यासे ।... 28... क्रव्यादलो च ते मृगपक्षिण्यस्तेति । मृगा व्याघ्रा-
दव्यः । पक्षियः ईदेनादव्यः ।... अकामतच्छेदम् ।... 29. रज्जुदलो वृक्ष-
कुक्कुटः । सारसो लालकः । दात्यूहः काशकागृहः काकावान्तरजातिः ।...
अकामतच्छेदमकामतो उभ्यपक्षिप्रक्रमे (Sā. ३१)

एकशफोभयदन्ताशने च । ३० । तित्तिरिकपिञ्जल-
लावकवर्तिकामयूरवर्जी सर्वपक्षिमांसाशने चाहोरा-
चम् । ३१ । कीटाशने दिनमेकं ब्रह्मसुवर्चलां पिबेत् ।
३२ । शुनां मांसाशने च । ३३ । द्वच्चाककवकाशने
सांतपनम् । ३४ । यवगोधूमपयोविकारं स्वेहाकां शुक्रं
खाण्डवं च वर्जयित्वा पर्युषितं तत्वाश्योपवसेत् । ३५ ।
व्रश्चनामेध्यप्रभवांस्तोहितांश्च दृक्षनिर्यासान् । ३६ । शालू-
कवृथाक्षसरसंयावपायसापूपशुष्कुलीदेवान्नानि हवींषि
च । ३७ । गोऽजामहिषीवर्जी सर्वपयांसि च । ३८ ।
अनिर्दशाहानि तान्ध्यपि । ३९ । स्यन्दिनीसंधिनीवि-

31. •कपिञ्जल• V⁴v Ap ; •कापिञ्जल• V¹⁻³ C^{1,2}.

30. एकशफा अव्यादव्यः । उभयतोदन्ता रोहितादव्यः ।... इदं चाका-
मतः ।... 31... अकामतच्छेदम् ।... 32. कीटाः पिपीलिकादव्यः ।...
यत्तच चामतः ।... 33... अकामतच्छेदम् ।... 34... इदं चाका-
मतः ।... 35. यवविकारः पेलिकादिः । गोधूमविकारो मण्डकादिः ।
पयोविकारोऽजामिक्षादिः । खेहेन दृतादिना अक्षमेदनादि ।... एतच्चा-
कामतः ।... 36... अभेधं विष्णादिः । तत्वभवान्तरजुलीपञ्चादीन् ।...
तद्वृक्षग्ने चैकाहेपवासः । कामाकारामादिव्यवस्था पूर्वैव ।... 37... कृसरं
तिलैभुद्दैर्वा मिश्र ओदनः ।... प्रायसं परसाङ्गम् । अपूर्यो मण्डकः । शुष्कुलो
खेहेपको गोधूमविकारः । चोहारीति मध्यदेशभाषायाम् । देवार्थं कृत-
मज्जमेतानि दृथा देवाद्यनिवेदितानि । इविहेऽमार्यं कृतमङ्गतम् । एवां
काशगेऽहीराचोपवासः । व्यवस्था च पूर्वैव ।... 38... पयोनिषेधात्मक-
काराकां दध्यादीनामपि निषेधात्मद्वृक्षग्नेऽपीदमेव प्रायस्तितम् ।... 41.
अभेधं विष्णादिः तद्वृक्षग्ने गोः क्षीरं सुकैकाहेपवासः ।

वत्साक्षीरं च । ४० । अमेधभुजश्च । ४१ । दधिवर्जं
कैवलानि च शुक्तानि । ४२ । ब्रह्मचर्याश्रमी श्राव्मभो-
जने चिराचं मुपवसेत् । ४३ । दिनमेकं चोदके वसेत् ।
४४ । मधुमांसाशने प्राजापत्यम् । ४५ । विङ्गालकाक-
नकुलाखूच्छिष्ठभृष्टणे ब्रह्मसुवर्चलां पिबेत् । ४६ । श्रोच्छि-
ष्टाशने दिनमेकमुपोषितः पञ्चगव्यं पिबेत् । ४७ । पञ्च-
नखविएमूच्छाशने सप्तराचम् । ४८ । आमश्राव्माशने
चिराचं पयसा वर्तेत् । ४९ । ब्राह्मणः श्रूद्रोच्छिष्टाशने
सप्तराचम् । ५० । वैश्योच्छिष्टाशने पञ्चराचम् । ५१ ।
राजन्योच्छिष्टाशने चिराचम् । ५२ । ब्राह्मणोच्छिष्टा-
शने त्वेकाहम् । ५३ । राजन्यः श्रूद्रोच्छिष्टाशी पञ्च-
राचम् । ५४ । वैश्योच्छिष्टाशी चिराचम् । ५५ । वैश्यः

46. खोच्छिष्टाशने C^{1,2}.

- 42... कालेनाह्नीभूतानि शुक्तानि दधिवतिरिक्तानि भुक्तैकाहेपवासः ।...
दधिवहयं तद्विकाराणामप्युपलक्षणम् । 43... अकामतचेदम् ।...
45. ब्रह्मचारी मधुमांसाशने प्राजापत्यं कुर्यात् । आज्ञे इआज्ञे च ।...
46... इदं चाकामतः सत्तद्वद्ये ।... 47... अकामतचेदम् ।... 48.
मानुषातिरिक्तं पञ्चनखविएमूच्छाशने सप्ताहेपोषितोऽयमेऽक्षिणी पि-
बेत् । कामतचेदम् । 49. ब्रह्मचार्यतिरिक्तस्यामश्राव्माशने व्यहं पयः-
पानम् । इदं चाकामतः ।...

श्रूद्रोच्छिष्टाशी च । ५६ । चण्डालानं भुक्ता चिराच-
मुपवसेत् । ५७ । सिङ्गं भुक्ता पराकः ॥ ५८ ॥
असंस्कृतान्पश्चन्मन्त्रैर्नार्याद्विप्रः कथं च न ।
मन्त्रैस्तु संस्कृतानद्याच्छाश्वतं विधिमास्थितः ॥ ५९ ॥
यावन्ति पशुरोमाणि तावत्क्षत्वेह मारणम् ।
दृथापशुघ्नः प्राप्नोति प्रेत्य चेह च निष्कृतिम् ॥ ६० ॥
यज्ञार्थं पशवः सृष्टाः स्वयमेव स्वयंभुवा ।
यज्ञो हि भूत्यै सर्वस्य तस्माद्यज्ञे वधेऽवधः ॥ ६१ ॥
न तादृशं भवद्येनो मृगहन्तुर्धनार्थिनः ।
यादृशं भवति प्रेत्य दृथामांसानि खादतः ॥ ६२ ॥
ओषधः पशवो दृक्षास्तिर्यज्वः पक्षिणस्तथा ।
यज्ञार्थं निधनं प्राप्ताः प्राप्नुवन्युच्छ्रीतीः पुनः ॥ ६३ ॥
मधुपक्ते च यज्ञे च पितृदैवतकर्मणि ।
अचैव पशवो हिंस्या नान्यत्रेति कथं च न ॥ ६४ ॥

57. चण्डालः श्रपनः चक्षा द्वते वैदेहकल्पथा । मागधायेमवौ चैव
सप्तैते त्वावतायिन इत्येते चण्डालग्रहणेन गृह्णन्ते ।... एतच्च कामतः ।...
58... अकामतचेदम् ।... 59... शाश्वतं वैदिकम् ... 60. पशुघ्न इह-
लोके दृथा अश्रौतस्मार्तपशुयागादिमन्तरेण पशुमारणं चक्षा पशुरोमसम-
संख्यानि दिनानीहलोके परलोके च निष्कृतिं दुःखानुभवनरकोपभोगरूपां
प्राप्नोति ।... 63. ओषधः परोडाशार्थं ब्रीहियवादयः ।... उत्कृष्टं
गन्धर्वादियोनित्वं परलोकां पुनः पुनः प्राप्नुवन्ति ॥

यज्ञार्थेषु पश्चन्हिंसन्वेदतत्त्वार्थविहिजः ।
 आत्मानं च पश्चांश्वैव गमयत्युत्तमां गतिम् ॥ ६५ ॥
 यहे गुरावरणे वा निवसन्नात्मवान्द्विजः ।
 नावेदविहितां हिंसामापद्यपि समाचरेत् ॥ ६६ ॥
 या वेदविहिता हिंसा नियतास्मिंश्चराचरे ।
 अहिंसामेव तां विद्यादेदाङ्गर्मो हि निर्बभौ ॥ ६७ ॥
 योऽहिंसकानि भूतानि हिनस्यात्मसुखेच्छया ।
 स जीवंश्च मृतश्वैव न क्वचित्सुखमेधते ॥ ६८ ॥
 यो बन्धनवधक्तेशानप्राणिनां न चिकीर्षति ।
 स सर्वस्य हितप्रेषुः सुखमत्यन्तमश्रुते ॥ ६९ ॥
 यद्यायति यत्कुरुते रतिं बधाति यत्र च ।
 तदेवाम्भोत्ययत्वेन यो हिनस्ति न किं च न ॥ ७० ॥
 नाशत्वा प्राणिनां हिंसां मांसमुत्पद्यते क्वचित् ।
 न च प्राणिवधः स्वर्यस्तस्मान्मांसं विवर्जयेत् ॥ ७१ ॥
 समुत्पत्तिं च मांसस्य वधबन्धौ च देहिनाम् ।
 प्रसमीक्ष्य निवर्तेत सर्वमांसस्य भक्षणात् ॥ ७२ ॥
 न भक्षयति यो मांसं विधिं हित्वा पिशाचवत् ।
 स लोके प्रियतां याति व्याधिभिश्च न पीड्यते ॥ ७३ ॥

65. यो...वेदविहितयज्ञार्थं न तु भक्षणार्थं पश्चन्हिनस्ति... 69. यः प्राणिनो वधबन्धादिक्लेशाद्य चिकार्षति स सर्ववामपि हितप्रेषुत्वादाव्यन्तिक-सुखमामवति । 73. पिशाचा इविधिनैव मांसं भक्षयन्ति ।...

अनुमत्ता विशसिता निहन्ता क्रयविक्रयी ।
 संस्कर्ता चेष्टपहर्ता च खादकश्चेति घातकाः ॥ ७४ ॥
 स्वमांसं परमांसेन यो वर्धयितुमिच्छति ।
 अनभ्यर्थं पितृन्देवान्ततोऽन्योऽस्यपुण्यष्टात् ॥ ७५ ॥
 वर्षे वर्षे श्वमेधेन यो यजेत शतं समाः ।
 मांसानि च न खादेद्यस्तस्य पुण्यफलं समम् ॥ ७६ ॥
 फलमूलाशनैर्दिव्यैर्मुन्यन्नानां च भोजनैः ।
 न तत्फलमवाप्नोति यन्मांसपरिवर्जनात् ॥ ७७ ॥
 मां स भक्षयितामुच्च यस्य मांसमिहाद्यपहम् ।
 रत्नमांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ ७८ ॥ ५१ ॥

सुवर्णस्तेयक्तद्राजे कर्मचक्षणो मुसलमर्पयेत् । १ ।
 वधान्यागाद्वा प्रयतो भवति । २ । महाव्रतं द्वादश-
 बद्धानि वा कुर्यात् । ३ । निष्ठेपापहारी च । ४ । धान्य-
 धनापहारी च छत्रमब्दम् । ५ । मनुष्यस्त्रीकूपक्षेच-

75. देवांस्तोऽन्यो नाश्यपुण्यष्टात् ॥ C^{1,2} (and M. V, 52).

77. दिव्यैः सर्वसाधनैः फलमूलनीवादादिभोजनैस्तादृशी सर्वप्राप्तिर्नास्ति यादृशी मांसवर्जनेन । LII, 1... तत्र ब्राह्मणस्त्रामिकमेव ।... 3. चकामतः सुवर्णस्तेय आह । 4... सत्य कामतोऽपहारी ।... 5... च-
 कारातिद्वाप्तं च ब्राह्मणस्त्रेतदपहृत्वान्दं क्षम्यं चरेत् । रत्नं कामतः ।...
 6. मनुष्यो दासः । स्त्री दासो । श्रेष्ठं प्रसिद्धम् । रथां चत्वियादिक्षामि-

वापीनामपहारे चान्द्रायणम् । ६ । द्रव्याणामल्पसाराणां सांतपनम् । ७ । भद्र्यभोज्यपानशय्यासनपुष्यमूलफलानां पञ्चगव्यपानम् । ८ । टुणकाष्ठद्रुमशुष्कान्नगुडवस्वचर्ममिषाणां चिराचमुपवसेत् । ९ । मणिमुक्ताप्रबालताम्बरजतायः कांस्यानां द्वादशाहं कणानश्चीयात् । १० । कार्पासकीटजोर्णाद्यपहरणे चिराचं पथसा वर्तेत । ११ । द्विशफैकशफापहरणे चिराचमुपवसेत् । १२ । पश्चिगन्धौषधिरजुवैदल्लानामपहरणे दिनमुपवसेत् । १३ । दत्त्वैवापहतं द्रव्यं धनिकस्यायुपायतः ।
प्रायश्चित्तं ततः कुर्यात्कल्पस्यापनुक्तये ॥ १४ ॥
यद्यत्परेभ्यस्वादद्यात्पुरुषस्तु निरक्षुशः ।
तेन तेन विहीनः स्याद्यत्र यज्ञाभिजायते ॥ १५ ॥

LII, 8. °यान° C^{1,2}v (and M. XI, 160). 12. °प्रकाशरणे C^{1,2}v.

कानामपश्चात्यातीयानामपहारे चान्द्रायणम् । ... वापीकूपयोर्न स्खृपेण हरवम् । ... किंतु अवावतमेव । वापीकूपयोर्न च शुद्धिचान्द्रायणं स्मतमिति मानवात् (M. XI, 164) । ... 7. अल्पसाराण्डल्पमूल्यानि च पुस्तीसादीनि । ... पहविंश्चतिपश्चात्यविषयमेतत् । ... 8. भद्रं भोदकादि । भोद्यमेदनादि । पानं दुग्धादि । ... 10. कामतच्छेदम् । ... 11. आदिश्वदाल्कुमादितक्तवः । ... इदं च पादष्टक्तुत्त्वत्वादकामतः । ... 14. धनसामिनेऽपहतं च चं साक्षादेव दत्त्वा लक्षादिग्ना साक्षाद्वानाश्रक्तावपायत्त्वरेत् थौतकादिभिषेदापि दत्त्वा प्रायश्चित्तं कर्त्यम् । ... 15. रामाभिभवेन निषेधमदिक्षब्यद्व्यरुपहरति ।

जीवितं धर्मकामौ च धने यस्मात्प्रतिष्ठितौ ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन धनहिंसां विवर्जयेत् ॥ १४ ॥
प्राणिहिंसापरो यस्तु धनहिंसापरस्तथा ।
महद्वुःखमवाप्नोति धनहिंसापरस्तयोः ॥ १५ ॥ ५२ ॥

अथागम्यागमने महावतविधानेनाब्दं चीरवासा वने प्राजापत्यं कुर्यात् । १ । परदारगमने च । २ । गोव्रतं गोगमने च । ३ । पुंस्ययोनावाकाशेऽसु दिवा गोयाने च सवासाः स्नानमाचरेत् । ४ । चण्डालीगमने तेलसाम्यमाम्रयात् । ५ । अज्ञानतश्चान्द्रायणद्वयं कुर्यात् । ६ । पशुवेश्यागमने च प्राजापत्यम् । ७ । सकादुष्टा स्त्री यत्पुरुषस्य परदारे तद्रतं कुर्यात् । ८ ।

यत्करोव्येकराचेण वृषत्सीसेवनाद्विजः ।
तद्वेष्टभुग्जपनित्यं चिभिर्वर्षैर्वर्षपेहति ॥ ८ ॥ ५३ ॥

15. परेभ आदद्यात् C^{1,2}v. LIII, 7. च om. C^{1,2}.

LIII, 1... तत्रागम्या शूद्रा पितॄभार्या । तस्यामकामतो गमने...
2. गुरुतत्पत्तमव्यतिरिक्तसख्जातिपरदारगमने इपि... 3... आकाश इत्सरिक्षे करव्यापारादिना । अभ्यु जलमध्ये ।... 5. कामतच्छेदम आह ।... 7. पश्वो उच्चादयः ।... कामतच्छेदम ।... 8. सक्षदेकवारं आभवारिता स्त्री... 9...भैरवं सुझानो गायत्रीं जपम्...

यः पापात्मा येन सह संयुज्यते स तस्यैव ग्रायश्चित्तं
कुर्यात् । १ । मृतपञ्चनखात्कूपादत्यन्तोपहताच्चोदकं
पीत्वा ब्राह्मणस्त्रिराच्चमुपवसेत् । २ । इहं राजन्यः
। ३ । एकाहं वैश्यः । ४ । शूद्रो नक्तम् । ५ । सर्वे चान्ते
ब्रतस्य पञ्चगच्छं पिबेयुः । ६ ।
पञ्चगच्छं पिबेच्छूद्रो ब्राह्मणल्लु सुरां पिबेत् ।
उभौ तौ नरकं यातो महारौरवसंक्षितम् ॥ ७ ॥

पर्वानारोग्यवर्जमृतावगच्छन्पत्रीं चिराच्चमुपवसेत्
। ८ । कूटसाक्षी ब्रह्महत्याव्रतं चरेत् । ९ । अनुदकमूलपु-
रीषकरणे सचैलं स्थानं महाव्याहतिहोमश्च । १० ।
हृद्याभ्युदितनिर्मुक्तः सचैलस्थातः सावित्यष्टशतमावर्त-
येत् । ११ । श्वशृगालविज्ञराहखरवानरवायस्पुञ्चली-
भिर्दृष्टः स्वन्तीमासाद्य पोडश्च प्राणायामान्कुर्यात्
। १२ । वेदान्युत्सादी चिपवणस्त्रायधःशायी संवत्सरं
सकृद्भैश्चेण वर्तेत् । १३ । समुत्कर्षान्वते गुरोश्चालीकनिर्बन्धे

LIV, 7. यातौ V⁴. 12. घोडश om. V⁴.

LIV, 6. सर्वे चैवर्णिका उक्तप्रसान्ते पञ्चगच्छं पिबेयुर्तुं शूद्रस्य वच्य-
माणान्मिथेधात् ।... 10... अकामतच्छेदम् ।... 12... गदों गत्वा
तत्र खाला जले घोडश्च प्राणायामान्कुर्यात् ।... 13. वेदेत्साद्यधीतवेद-
विसर्वा । अमुगत्साद्याहितानामभोगां औतस्तार्तानां व्यक्ता ।...

तदाक्षेपणे च मासं पयसा वर्तेत् । १४ । नास्तिको
नास्तिकवृत्तिः दृतघः कूटव्यवहारी ब्राह्मणवृत्तिग्रथ्यैते
संवत्सरं भैश्चेण वर्तेरन् । १५ । परिवित्तिः परिवेत्ता
यया च परिविद्यते दाता याजकश्च चान्द्रायणं कुर्यात्
। १६ । प्राणिभूपुण्यसोमविक्रयी तस्मैच्छ्रम् । १७ ।
आद्रैषधिगन्धपुष्पफलमूलचर्मवेच्चविदलतुषकपालकेश-
भस्मास्थिगोरसपिण्याकतिलतैलविक्रयी प्राजापत्यम् ।
१८ । स्वेमजतुमधूच्छिष्टशङ्खशुक्तिच्चपुसीसक्षणलोहै-
दुम्बरखडगपाचविक्रयी चान्द्रायणं कुर्यात् । १९ । रक्त-
वस्त्रवज्रं रत्नगन्धगुडमधुरसोणीविक्रयी चिराच्चमुपवसेत्
। २० । मांसलवण्णलाक्षीरविक्रयी चान्द्रायणं कुर्यात्

16. या च परिविद्यते V¹⁻³ C¹; या च परिवेत्ता या च परिविद्यते C².
17. ऋगेऽसविक्रयी C². C¹⁻² Ap. add कुर्यात् at the end. 18.
०वैदल० C¹⁻².

15. नास्तिकवृत्तिर्बाह्याचारोपजीवी । नास्तिकेभ्यो वृत्तिर्जीवनं यमेति
वा ।... कूटव्यवहारी कूटेन कपटेन तुलामानादितेन ज्ञायविक्रदकर्ता ।
ब्राह्मणवृत्तिग्नो राजादिदसशासनाद्यपहर्वा । 16. परिविन्यादयः पञ्चामि
चान्द्रायणं कुर्युः ।... 17. प्राणिनो गोमनुधादयः ।... पुण्यं यागादिजन्यो
धर्मः ।... 18. आद्रमाद्रकम् । छोषध्यो यवशीह्यादयः ।... विदलं...शूर्प-
शब्दनादि ।... गोरसो लीटदध्यादि । 19. स्वेशाणि स्वेशातकपाणानि ।
जातु लाक्षा । कृष्णलोहमायसम् । शैदुम्बरं ताम्बम् । खड्गपात्रं खड्ग-
शृङ्गमयं यात्रं पिण्डतर्पणसाध्यम् ।... 20. रक्तवस्त्रमञ्जिलादिरञ्जितम् ।
रक्तं धातुविशेषः ।... रसा गुडलवादिष्ठिरकृत्काटुकादयः ।...

। २१ । तं च भूयशोपनयेत् । २२ । उद्देश खरेण
वा गत्वा नग्नः स्थात्वा सुभ्रा भुक्ता प्राणायामचयं
कुर्यात् । २३ ।
जपित्वा चीणि सावित्र्याः सहस्राणि समाहितः ।
मासं गोष्टे पयः पीत्वा मुच्यतेऽस्तप्रतिग्रहात् ॥ २४ ॥
अयाज्ययाजनं द्वात्वा परेषामन्त्यकर्म च ।
अभिचारमहीनं च चिभिः कृच्छ्रव्यपेहति ॥ २५ ॥
येषां द्विजानां साविची नानूच्येत् यथाविधि ।
तांश्चारयित्वा चीन्कृच्छ्रान्त्यथाविध्युपनाययेत् ॥ २६ ॥
प्रायश्चित्तं चिकीर्षन्ति विकर्मस्थास्तु ये द्विजाः ।
ब्राह्मण्याङ्गं परित्वकास्तेषामप्येतदादिश्चेत् ॥ २७ ॥
यज्ञहितेनार्जयन्ति कर्मणा ब्राह्मणा धनम् ।
तस्योत्सर्गेण शुध्यन्ति जप्येन तपसा तथा ॥ २८ ॥
वेदोदितानां नित्यानां कर्मणां समतिक्रमे ।
स्थातकव्रतलोपे च प्रायश्चित्तमभोजनम् ॥ २९ ॥

22. सं प्राणायपश्चविकायिणम्... 23... इदं च कामतो उकामतस्तु
खानमेव ।... 25. अयाज्या याजनानर्हाः । ते च द्विविधा आत्मा
शूद्रप्रतिलोमादयः कर्मणा पातिष्ठोपपातकादियुक्ताः ।... अभिचारः पर-
मरक्षाद्यर्थे दृष्टीपायः । इनयागादिः ।... 26... चीन्प्राजापत्रांश्चारयित्वा
यथाविध्युपनाययेत् ।... यत्विंशिदुपनयनाङ्गाहाने उपेतदेव नानूच्येत् यथा-
विधीति सामान्येनाभिधानात् ।... 28. गर्हितेन शास्त्रनिविडेन क्षत्रादि-
कर्मणा... गर्हितपदेपादानादिविडप्रतिग्रहादाक्षेतदेव चेयम् ।... 29.
वेदः क्षमात्युपकार्याः । तेन औत्सार्तसंधाक्षानादिनिविकर्मकर्मलोपे...

अवगूर्यं चरेत्कृच्छ्रमतिकृच्छ्रं निपातने ।
कृच्छ्रातिकृच्छ्रं कुर्वीत विप्रस्योत्पाद्य शोणितम् ॥ ३० ॥
एनस्विभिरनिर्णिकैर्नार्थं कंचित्समाचरेत् ।
कृतनिर्णेजनांश्चैतान्न जुगुसेत् धर्मवित् ॥ ३१ ॥
बालघ्रांश्च कृतघ्रांश्च विशुद्धानपि धर्मतः ।
शरणागतहन्तृश्च स्वीहन्तृश्च न संवसेत् ॥ ३२ ॥
अशीतिर्यस्य वर्षाणि बालो वाप्यूनघोड़शः ।
प्रायश्चित्तार्धमहन्ति स्त्रियो रोगिण एव च ॥ ३३ ॥
अनुकृतिनिष्कृतीनां तु पापानामपनुत्तये ।
शक्तिं चावेष्य पापं च प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत् ॥ ३४॥५४॥

अथ रहस्यप्रायश्चित्तानि भवन्ति । १ । स्वन्तीमा-
साद्य स्थातः प्रत्यहं घोडश प्राणायामान्कत्वैकवालं
हविष्याशी मासेन ब्रह्महा पूतो भवति । २ । कर्मणो

LV, 2. प्राणायामान्सलक्षणान्कृतैः V*. संस्कृतान् from the C.

30. विप्रजिवांस्या दण्डाद्यमेऽवगूर्णम् । तत्कृता कृच्छ्रं प्राजाप-
त्यम् ।... 32... न संवसेत् अवहरेदिति वाचनिकोऽयं निवेदः ।...
LV, 1. द्विविधं पापं प्रकाशं रहस्यं च । प्रकाशं क्षेत्रविदितं रहस्यं
कर्त्तव्यमाचरात् ।... 2. स्वन्ती नदी तामासाद्य गत्वा तत्र स्थात्वा
मात्मं प्रत्यहं घोडश प्राणायामान्सलक्षणान्कृतैकवारमेव हविष्यपुण्ड्रहङ्गा
शुध्यति ।... 3. उहस्य कर्मणः समाप्तै

इन्ते पर्यस्तिनीं गां दद्यात् । ३ । ब्रतेनाधमर्षणेन च
सुरापः पूतो भवति । ४ । गायचीदशसाहस्रजपेन सुव-
र्णस्तेयक्षत् । ५ । चिराचोपेषितः पुरुषस्त्रक्तजपहे-
माभ्यां गुरुतत्परगः । ६ ।
यथाश्वभेदः क्रतुराद्भवपापापनोदकः ।
तथाधमर्षणं स्त्रक्तं सर्वपापापनोदकम् ॥ ७ ॥
प्राणायामं द्विजः कुर्यात्सर्वपापापनुत्तये ।
दद्यन्ते सर्वपापानि प्राणायामैर्द्विजस्य तु ॥ ८ ॥
सव्याहतिं सप्रणवां गायचीं शिरसा सह ।
चिः पठेदायतप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥ ९ ॥
अकारं चाप्युकारं च मकारं च प्रजापतिः ।
वेदव्याक्तिरदुहृष्टभूवः स्वरितीति च ॥ १० ॥
चिभ्य एव तु वेदेभ्यः पादं पादमदूहृष्ट ।
तदित्यृचोऽस्याः सावित्र्याः परमेष्ठी प्रजापतिः ॥ ११ ॥
एतदक्षरमेतां च जपन्व्याहृतिपूर्विकाम् ।
संध्ययोर्वेदविद्विप्रो वेदपुण्येन युज्यते ॥ १२ ॥

5. ० सहस्र ॥ VI¹⁻². ७. ० नोदकः । and १० नोदनम् ॥ C¹⁻² (and M. XI, 281). १२. वेदविद्विप्रो C¹⁻²V.

4. ब्रतेन स्ववन्तीमासाद्येत्वादिना मासेनेत्यन्तेन ।... प्राणायामस्याने इत्याधमर्षणम् ।... ५. ब्रतेनेत्यत्राप्ति संबध्यते ।... ६... वोडश्चेन तेनैव अत्वा गुरुतत्परगः पूतो ।... १२. एतत्... जपन्विप्रो इन्धीतवेदा इति वेदविद्विपति ।...

सहस्रात्मस्त्रक्तस्य बहिरेतत्त्विकं द्विजः ।
महतोऽप्येनसो मासात्मचेवाहिर्विमुच्यते ॥ १३ ॥
एतत्त्वयविसंयुक्तः काले च क्रियया स्वया ।
विप्रक्षत्त्वियविद्वातिर्गर्हणां याति साधुषु ॥ १४ ॥
ओकारपूर्विकास्तिसो महाव्याहृतयोऽव्ययाः ।
त्रिपदा चैव गायची विज्ञेयं ब्रह्मणो मुखम् ॥ १५ ॥
योऽधीतेऽहन्यहन्येतां चीणि वर्षाण्यतन्द्रितः ।
स ब्रह्मा परमभ्येति वायुभूतः खमूर्तिमान् ॥ १६ ॥
एकाक्षरं परं ब्रह्मा प्राणायामाः परं तपः ।
सावित्र्यास्तु परं नान्यन्मौनात्सत्यं विशिष्यते ॥ १७ ॥
क्षरन्ति सर्ववैदिक्यो जुहोतियजतिक्रियाः ।
अक्षरं त्वक्षरं ज्ञेयं ब्रह्मा चैव प्रजापतिः ॥ १८ ॥

14. गर्हणं C¹⁻². See M. II, 80. 15. विज्ञेया V^o. 17. परं नान्यं C¹⁻²V (and M. II, 83).

14. वस्त्रैवर्णिको गायचीदिकं न जानाति जानन्नपि वा संधाकाळे खां क्रिया गायचीजपस्यां न करोति स साधुषु वैदिकेषु गर्हणां निन्दां प्राप्नोति ।... 16. यो वर्षत्रयं... प्रत्यहं प्रत्यवेन व्याहृतिपूर्विकां गायचीं सहस्रात्मो जपति स वायुभूतो द्वाष्टरूपरहितः कामचारी खमूर्तिमानाकाशविज्ञेयो लिङ्गशरीरनाश्रेण शुद्धस्त्रूपः... परं ब्रह्माभ्येति । 18. इन्धीतविद्विता यागदानहोमजपादिक्रिया ।...

विधियज्ञपयज्ञो विशिष्टो दशभिर्गुणैः ।
उपांशुः स्याच्छतगुणः साहस्रो मानसः सूतः ॥ १६ ॥
ये पाकयज्ञास्त्वारो विधियज्ञसमन्विताः ।
सर्वे ते अपयज्ञस्य कलां नार्हन्ति षेषाङ्गीम् ॥ २० ॥
अप्यनैव तु संसिध्येष्टाह्येषो नाच संशयः ।
कुर्यादन्यज्ञवा कुर्यामैत्रो ब्राह्मण उच्यते ॥ २१ ॥ ५५ ॥

अथातः सर्वबेदपविचाणि भवन्ति । १ । येषां जपैश्च
होमैश्च द्विजातयः पापेभ्यः पूयन्ते । २ । अधमर्षणम्
। ३ । देवकृतम् । ४ । शुद्धवत्यः । ५ । तरत्समंदीयम् । ६ ।
कूष्माण्डः । ७ । पावमान्यः । ८ । दुर्गासाविची । ९ ।
अतीषज्ञाः । १० । पदस्तोभाः । ११ । सामानि व्याहृ-
तयः । १२ । भारण्डानि । १३ । चन्द्रसाम । १४ । पुरु-

19. सहस्रो all and N. See M. II, 85.

19...विधियज्ञो ज्योतिष्ठोमादिः... 21...मैत्री सामाविकः प्राणि-
भावे उद्देश्यलदात्राचार्यः... 23... औतस्मातेयज्ञार्थपशुबीजाद्याहिंसत्वेव ब्राह्म-
णो ज्ञासंक्षीप्यते । LVI, 4. देवकृतस्येनेषो उवयज्ञनमसीत्यादयो
मन्त्राः । 9. जातवेदसे सुगवाम सोमभियोग चक् । 14. अनाह
गोरमन्त्रतेवस्यामृचि गीयमानं साम ।

षव्रते सामनी । १५ । अब्लिङ्गम् । १६ । बार्हस्पत्यम्
। १७ । गोस्त्रक्तम् । १८ । आश्वस्त्रक्तम् । १९ । सामनी
चन्द्रस्त्रक्ते च । २० । शतस्त्रद्रियम् । २१ । अथर्वशिरः
। २२ । चिसुपर्णम् । २३ । महाव्रतम् । २४ । नाराय-
णीयम् । २५ । पुरुषस्त्रक्तं च । २६ ।
चीण्याज्यदोहानि रथन्तरं च
अग्निवतं वामदेव्यं वृहत्त ।
शतानि गीतानि पुनन्ति जन्तू-
ज्ञातिस्मरत्वं लभते यदीच्छेत् ॥ २७ ॥ ५६ ॥

अथ त्याज्याः । १ । ब्रात्याः । २ । पतिताः । ३ ।
चिपुरुषं मातृतः पितृतस्याशुद्धाः । ४ । सर्व एवाभोज्या-
श्चाप्रतिग्राह्याः । ५ । अप्रतिग्राह्येभ्यश्च प्रतिग्रहप्रसङ्गं वर्ज-

LVI, 15, 16. पुरुषव्रते सामनी । V²; पुरुषव्रते । भासम् । C^{1,2};
पुरुषव्रते । भासमच्छिद्रं v; पुरुषव्रते भासमच्छिद्रम् Ap. 20. चन्द्रसुखे
V¹⁻³ V⁴ in mg. (इन्द्रशुखे Vasishtha XXVIII, 14). 27.
य इच्छेत् । C^{1,2}v Ap. See Vas. XXVIII, 15.

15. सहस्रार्णी पुरुषः चिपादूर्ध्वं उदैदित्येतयोगीर्यमाने सामनी ।
16. आपो हि क्षेत्र्युचि गीयमानम् । 18. यदिक्काहं यथा त्वमस्यामृचि
गीयमानं साम । 19. इदमपि तस्यामेव गीयमानं साम । 20. एते
चिन्कं त्वामेवस्यामृचि गीयमानम् ।... 21. नमस्ते रुद्र मन्यव इत्येका-
दशानुवाकालैचिरीयप्रसिद्धाः । 23. ब्रह्म मेतु मां मधु मेतु मामित्याद्यनु-
वाकथं तैचिरीयप्रसिद्धम् । 24. सोमं राजानमित्यस्यांगीयमानं साम ।

येत् । ६ । प्रतिग्रहेण ब्राह्मणानां ब्राह्मं तेजः प्रणश्यति । ७ । इव्याखां वाविद्वाय प्रतिग्रहविधिं यः प्रतिग्रहं कुर्यात्स दाचा सह निमज्जति । ८ । प्रतिग्रहसमर्थश्च यः प्रतिग्रहं वर्जयेत्स दातृत्वोकमाप्नोति । ९ । एथेऽकमूलफलाभयामिषमधुश्यासनगृहपुष्पदधिशाकांश्चाभ्युद्यताम् निर्णुदेत् । १० ।

आहूयाभ्युद्यतां भिक्षां पुरस्तादत्तुचेदिताम् ।
आहूयां प्रजापतिर्मेने अपि दुष्कृतकर्मणः ॥ ११ ॥
नाश्रन्ति पितरस्तस्य दश वर्षाणि पञ्च च ।
न च हव्यं वहत्यमिर्यस्तामभ्यवमन्त्यते ॥ १२ ॥
गुरुन्भृत्यानुज्जिहीर्वुर्चिर्ष्वन्पिटदेवताः ।
सर्वतः प्रतिगृहीयान्तु हृष्येत्वयं ततः ॥ १३ ॥
एतेष्वपि च कार्येषु समर्थस्तत्प्रतिग्रहे ।
नादद्यात्कुस्टाषण्डपतितेभ्यस्तथा द्विषः ॥ १४ ॥

LVII, 8. जात्सं C^{1,2}v; जात्समिति पाठे N. See M. IV, 186.
12. पञ्च—ie. from ... to LIX, 30. प्रयाति om. v.

LVII, 5. लक्ष्मा: सर्वे उपभोज्या... 6. अप्रतियाक्षाः पूर्वोक्तास्तेष्यः प्रतियाद्यासो न कर्त्यः ।... 7. जात्सं ब्रह्मणोक्तार्थम् ।... 9. प्रतियाहे सामर्थ्यं तपेविद्याचाराक्षादानपि ।... 11. एताव भोरिमां भिक्षामित्याद्य उपरस्तादानीतां दुष्कृतकर्मणो यथोक्तसंधायकारिको उपि न तु पतितदेः प्रजापतियाक्षामाह । 13. गुरुवा मात्रपिचादयः । भट्टाभार्यादयः । तानापद्मानुज्जिहीर्वुर्मैचयिषुः ।... 14. एतेषु पूर्वोक्तेषु मात्रपित्तमरकादिभ्यपि कर्तव्येषु...

गुरुषु त्वभ्यतीतेषु विना वा तैर्यहे वसन् ।
आत्मनो वृत्तिमन्विच्छन्नगृहीयात्साधुतः सदा ॥ १५ ॥
अर्धिकः कुलमित्रं च दासगोपालनापिताः ।
एते श्वदेषु भेज्यान्ना यश्चात्मानं निवेदयेत् ॥ १६ ॥ ५७ ॥

अथ गृहाश्रमिणस्त्रिविधोऽर्थो भवति । १ । शुक्रः शबलोऽसितश्च । २ । शुक्रेनार्थेन यदैर्धदेहिकं करोति तेनास्य देवत्वमासादयति । ३ । यच्छबलेन तमानुष्म । ४ । यत्कृष्णेन तत्तिर्यक्तम् । ५ । स्वदृच्युपार्जितं सर्वेषां शुक्रम् । ६ । अनन्तरदृच्युपात्तं शबलम् । ७ । एकान्तरदृच्युपात्तं च कृष्णम् । ८ । क्रमागतं प्रीतिदायः प्राप्तं च सह भार्यया ।
अविशेषेण सर्वेषां धनं शुक्रमुदाहृतम् ॥ ८ ॥

LVIII, 2. °स्तिर्यार्थः । C^{1,2}. 3. यदैहिकं करोति तदेवमासादयति C^{1,2}. 5. तत्° om. V¹. 6. सर्वे सर्वेषां C^{1,2}. 8. अनन्तरितदृच्युपात्तं C^{1,2}. 9. प्रीतिदायं V¹⁻⁴ C^{1,2}; °दायः Nârada 3, 53.

15. गुरुषु पूर्वोक्तेष्वतीतेषु... । साधुभृत्यैवर्णिकेभ्य एव प्रतिगृहीयाम् तु शूद्रादिभ्यः ।... 16. अर्धं क्षेत्रफलं यो रात्रे समर्पयति सोऽर्धिकः । अर्धसीरिक इति योगिक्षमरक्षात् (Y. I, 66) ।... रात्रो मृष्टदासः ।... यत्वा तवाहमित्यात्मानं निवेदयेत् ।... LVIII, 3. मृतस्य पित्रादेः पुत्रादिर्यक्तेन धनेनैर्धदेहिकं पारजौकिकं पिण्डोदकदानादि करोति तेनास्य देवत्वं संपादयति । 9. पिण्डपितामहादिकमेव यदायरूपदद्या प्राप्तं यत्वा मित्रादिभ्यो जन्मम्...

उत्कोचशुल्कसंग्रामविक्रीयस्य विक्रयैः ।
 कृतेपकारादामं च शबलं समुदाहृतम् ॥ १० ॥
 पार्श्विकद्यूतचौर्यासप्रतिरूपकसाहसैः ।
 व्याजेनोपार्जितं यज्ञ तत्कृष्णं समुदाहृतम् ॥ ११ ॥
 यथाविधेन द्रव्येण यत्किंचित्कुरुते नरः ।
 तथाविधमवाप्नोति स फलं प्रेत्य चेह च ॥ १२ ॥ ५८ ॥

एहाश्रमी वैवाहिकाग्नौ पाकयज्ञान्कुर्यात् । १ । सायं
 प्रातशाभिहेषम् । २ । देवताभ्यो जुहुयात् । ३ ।
 अन्द्राक्षसंनिकर्षविप्रकर्षयोर्दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत् । ४ ।
 प्रत्ययनं पशुना । ५ । शरङ्गीष्मयोश्चाग्रयणेन । ६ ।

11. चौर्यासं प्रतिरूपकसाहसैः C^{1,2}; चौर्यार्तिप्रतिरूपकसाहसैः Nārada 3, 49.

10... शुल्कं वट्टादिदेयम् । कन्यादिमूल्यं च । अविक्रीयं लाक्षालवण्डि ।
 लदिकायेष्व यज्ञव्यम् । यज्ञ पूर्वोपकाराक्षव्यम् । तत्सर्वां शबलं सुच्यते ॥
 11. यार्च्चे यज्ञिता चामरचालना पार्श्विकम् ।... चौर्यं प्रसिद्धम् । आसं
 भैश्चकर्म । प्रतिरूपकमन्यप्रदर्शनेन स्वयं दानादियहस्यम् । छनिमस्त्रवर्णादि-
 कर्तव्यं वा ।... व्याजमन्यद्याग्रदर्शनेनान्यद्य[पूर्व]म् ।... 12... यादृशेन
 शुल्कादिना इयेष्व यदेहिकामुश्चिकफलसाधनं कर्म करोति... तादृशमेव...
 फलं प्राप्नोति । LIX, 2... चौतस्मार्तकर्मणोः चौतस्मार्तामिनिथमेन
 सार्वेष मृद्घामिविधानाक्षौतेषु चेतामिसिद्धिर्पर्यसिज्जैवेति न पृथग्वच-
 नम् ।... 3. अभिहेषासंभवे उभिहेषदेवताभ्यो... मृद्घाग्नौ जुड्यात्...

ब्रीहियवयोर्वा पाके । ७ । वैवर्षिकाभ्यधिकान्नः । ८ ।
 प्रत्यब्दं सोमेन । ९ । वित्ताभावे इष्ठा वैश्वानर्या । १० ।
 शूद्रान्वं यागे परिहरेत् । ११ । यज्ञार्थं भिक्षितमवा-
 न्नमर्थं सकलमेव वितरेत् । १२ । सायं प्रातवैश्वदेवं
 जुहुयात् । १३ । भिक्षां च भिक्षवे दद्यात् । १४ । अर्चि-
 तभिक्षादानेन गोदानफलमाप्नोति । १५ । भिक्षवभावे
 ग्रासमाचं गवां दद्यात् । १६ । बहू वा प्रक्षिपेत् । १७ ।
 भुक्तेऽप्यन्वे विद्यमाने न भिक्षुकं प्रत्याचक्षीत । १८ ।
 कण्डनी पेषणी चुल्ली कुम्भ उपस्तर इति पञ्च द्वना
 गृहस्थस्य । १९ । तन्निष्कृत्यर्थं च ब्रह्मदेवभूतपितृनर-
 यज्ञान्कुर्यात् । २० । स्वाध्यायो ब्रह्मयज्ञः । २१ । हेमे-

LIX, 8, 9. are connected in C^{1,2}. 11 T. and C. om.
 V¹; but 13 is marked १३; V¹⁻³ omit 11 T. See M. XI,

7. हेमन्ते ब्रीहिपाको वसन्ते यवपाकः ।... 8... तथाविधः सोमेन
 यजेत् । वैवर्षिका० इति योगिसरणात् (Y. I, 124)... 9. अब्दस्ता-
 मान्यश्वव्येष्यि वसन्ते ।... 10. पशुसोमचातुर्मास्यादिपर्यासवित्ताभावे...
 12... न विंचिदपि तस्मात्प्रयमुपयुज्ञोत् ।... 14. सायंप्रातभिर्दद्यवे संन्या-
 तिने भिक्षां... दद्यात् ।... 15. व्याजमन्योर्भिक्षादानस्य जलदानमर्जनम् ।...
 16. संन्यासिवृद्धाचार्याद्यभावे... 18. प्रहृपतिभोजनानन्तरमपि पूर्व-
 शिष्टेनाश्रेण भिक्षवे न भिक्षादेयैव ।... 19... पञ्च सूताः प्राविहिंसा-
 स्यानानि ।... 20. तासां प्राविहिंसानां निष्कतिर्दुरितोपशमस्तदर्थम्...
 21... क्रियाविशेषानुपादानादध्ययनमध्यापनं वा ब्रह्मयज्ञः ।...

दैवः । २२ । पितृतर्पणं पित्रः । २३ । वर्जिभैतः । २४ ।
 वृद्धज्ञातिथिपूजनम् । २५ ।
 हेवतातिथिभृत्यानां पितृणामात्मनस्तथा ।
 न निर्वपति पञ्चानामुच्छसन्न स जीवति ॥ २६ ॥
 ब्रह्मचारी यतिर्भिसुर्जीविन्द्येते गृहाश्रमात् ।
 तस्मादभ्यागतानेतान्दृहस्यो नावमानयेत् ॥ २७ ॥
 गृहस्थ एव यजते गृहस्थलघ्यते तपः ।
 ददाति च गृहस्थलु तस्माज्जेष्ठो गृहाश्रमी ॥ २८ ॥
 कृष्णः पितरो देवा भूतान्यतिथयस्तथा ।
 आश्रासते कुटुम्बिभ्यस्तस्माच्छेष्ठो गृहाश्रमी ॥ २९ ॥
 चिर्गसेवां सततान्नदानं
 सुरार्चनं ब्राह्मणपूजनं च ।
 स्वाध्यायसेवां पितृतर्पणं च
 कृत्वा गृही शक्रपदं प्रयाति ॥ ३० ॥ ५६ ॥

24; Y. I, 127. C^{1,2} place 24 before 23; but the reading of V¹⁻⁶ N. seems the *lectio doctior*.

26. भृत्यानां पुत्रकालभादीनाम् ।... 27... अभ्यागतान्भिर्जाकावे
 ग्रामान् ।... 28... भूतानि आदानि ।... 30... स्वाध्यायस्य वेदस्य
 सेवाध्येयनाभ्यापनार्चिज्ञात्वा ।...

ब्राह्मे मुहूर्ते उत्थाय मूच्छपुरीषोत्सर्गं कुर्यात् । १ ।
 दक्षिणाभिमुखो रात्रौ दिवा चेदद्विग्रुहः संध्ययोश्च । २ ।
 नाप्रच्छादितायां भूमौ । ३ । न फालक्षण्यायाम् । ४ ।
 न च्छायायाम् । ५ । न चोषरे । ६ । न शाद्वले । ७ ।
 न ससख्वे । ८ । न गर्ते । ९ । न वल्मीकिः । १० । न पर्यि
 । ११ । न रथ्यायाम् । १२ । न पराशुचौ । १३ । नै-
 द्याने । १४ । नैद्यानोद्कसमीपयोः । १५ । न भस्मनि
 । १६ । नाङ्गारे । १७ । न गोमये । १८ । न गोव्रजे
 । १९ । नाकाशे । २० । नैदके । २१ । न प्रत्यनिष्ठा-
 नसेन्द्रकंस्त्रीगुरुब्राह्मणानां च । २२ । नैवानवगुणित-
 शिराः । २३ । लोष्टेष्टकापरिमृष्टगुदो गृहीतशिश्रव्यो-
 त्यायाह्निर्द्विश्वेष्टुताभिर्गन्ध्यलेपस्थयकरं शौचं कुर्यात्
 । २४ ।

LX, 17 om. v; C^{1,2} place it before 16. 23. नैवावः C¹.
 24. लोष्टेष्टकाभिः परिमृष्ट्य गुदं C^{1,2}v.

1. रात्रे: पञ्चिमो यामो ब्राह्ममुहूर्तः ।... 3. हृषादिभिर्गा-
 चादिवाया भूमौ... 5. हृषाय यज्ञियवृद्धायाम्... 8. सस्त्रानि ज्ञाम-
 यस्तथुते देष्टे । 9. अन्यं तद्विष्ण्यायुपशक्तव्यम् । वज्रेष्टुताभिर्ग-
 निचैत्वश्वभविकानि चेति यामात् । 18. परकीयमनुपुरीषादौ । 15...
 उद्वकं ज्ञात्वा ।... 22. वायमिच्चक्षुर्यस्त्रीपित्रादिवाह्मणां प्राप्ता-
 भिर्मुखेन ।... 24... इहं च काष्ठद्वयोरप्यपशक्तव्यम् ।... वामकरेत्
 उत्तमेष्टकारादुलिष्टवासाः ।...उद्वृताभिः...तेज ज्ञामःशौचनिषेधः ।...

एका लिङ्गे गुदे तिस्रस्तथैकथ करे दश ।
उभयोः सप्त दातव्या मृदस्तिस्तु पादयोः ॥ २५ ॥
एतच्छौचं पृथस्थानां दिगुणं ब्रह्मचारिणाम् ।
चिगुणं च वनस्थानां यतीनां तु चतुर्गुणम् ॥ २६ ॥ ६० ॥

अथ पालाशं दन्तधावनं नाद्यात् । १ । नैव स्त्रेषान्तकारिष्टविभीतकधवधन्वनजम् । २ । न च बन्धूकनिर्गुणीश्चित्तिलिप्तिन्दुकजम् । ३ । न च कोविदारशमीपीलुपिप्पलेज्ञुदगुगुलजम् । ४ । न पारिभद्रकाम्हिकामोचकशाल्मलीशणजम् । ५ । न भधुरम् । ६ । नाम्नम् । ७ । नोर्ध्वशुष्कम् । ८ । न सुषिरम् । ९ । न पूतिगन्धि । १० । न पिच्छिलम् । ११ । न दक्षिणापराभिमुखः । १२ । अद्याच्चोदञ्जुखः प्राञ्जुखो वा । १३ । वटासनार्कखदिरकरञ्जबद्रसर्जनिम्बारिमेदापामार्गमालतीककुभविल्वानामन्धतमम् । १४ । काषायं तिक्रकटुकं च ॥ १५ ॥

LXI, 9. सुविरतम् C¹⁵.

25... एकच वामकरे... LXI, 2. स्त्रेषान्तकः श्रेष्ठः । ... विभीतकः कलिङ्गमः । ... 4. कोविदारो युगपत्तकः । ... पीलुमुडफलः । ... 5. पारिभद्रकः शकपादयः । ... 6. भधुरं भधुरसं भधुयद्विकादि ॥ 7. आङ्गरसमामलकादि ॥ 8. ऊर्ध्वशुष्काखायामेव शुष्कम् ॥ 9. सुविरं सम्पूर्जम् ॥ 11. स्त्रात्मम् ॥

कनीन्यग्रसमस्थैल्यं सकूचं द्वादशाङ्गुलम् ।
प्रातर्भूत्वा च यतवाग्मस्थैहन्तधावनम् ॥ १६ ॥
प्रक्षाल्य भुक्ता तज्ज्ञाच्छुचौ देशे प्रयत्नतः ।
आमावास्यां न चामीयाहन्तकाष्ठं कदा च न ॥ १७ ॥ ६१ ॥

अथ दिजातीनां कनीनिकामूले प्राजापत्यं नाम तीर्थम् । १ । अङ्गुष्ठमूले ब्राह्मम् । २ । अङ्गुल्यये दैवम् । ३ । तर्जनीमूले पित्वम् । ४ । अनग्न्युष्णाभिरफेनिलाभिन् शूद्रैककरावर्जिताभिरक्षाराभिरद्धिः शुचौ देशे स्वासीनोऽन्तर्जानुः प्राञ्जुखश्चोदञ्जुखो वा तन्मनाः सुमनाश्चाचामेत् । ५ । ब्राह्मेण तीर्थेन चिराचामेत् । ६ । द्विः प्रमृज्यात् । ७ । खान्यद्धिर्मूर्धानं हृदयं सृष्टेत् । ८ ।
हृत्करण्तालुगाभिस्तु यथासंख्यं दिजातयः ।
शुध्येरन्त्वी च शूद्रश्च सहस्रसृष्टाभिरन्ततः ॥ ८ ॥ ६२ ॥

17... आमावास्या पूर्णमास्युपत्तद्वाग्म् । ... LXII, 5... अफेनिलाः केनरहिताः । फेनो बुद्धदयहयाय । ... शूद्रो इन्पनीतोपत्तद्वाग्म् । शूद्रचैककरच्च ताभ्यामावर्जिता या न भवन्त्यापत्ता एक यव करो यस्यासवेक्षकाः । अक्षाराः ल्लाररसरहिताः । ... इक्षिणं वाऽऽं जाम्बन्तराक्षुभेति गौतमीयाहामस्थानियमः । (Gaut. I, 36)... अक्षारादैश्चान्यभिमुखः । ... 6. ब्राह्मदैवप्राजापत्यानामन्धतमेन तीर्थेन पुण्यभागेन... आचामेत् । ... 7. अङ्गुष्ठमूलेन मुखमिति श्रेष्ठः । ... 8. खानि नाभेदर्घवर्तीनि । ...

अथ योगक्षेमार्थमीश्वरमधिगच्छेत् । १ । मैत्रोऽध्वानं
प्रपद्येत् । २ । नाधार्मिकैः सार्थम् । ३ । न वृषलौः । ४ ।
न द्विषद्विः । ५ । नातिप्रत्युषसि । ६ । नातिसायम्
। ७ । न संध्ययोः । ८ । [न मध्याह्ने । ९ । न संनिहित-
पानीयम् । १० ।] नातितूर्णम् । ११ । न राचौ । १२ ।
न संततं बालव्याधितार्त्त्वाहनैः । १३ । न हीनाङ्गैः
। १४ । न दीनैः । १५ । न गोभिः । १६ । नादान्तैः
। १७ । यवसोदके वाहनानामदस्वात्मनः क्षुभृषणापनो-
दने न कुर्यात् । १८ । न चतुध्ययमधितिष्ठेत् । १९ ।
न राचौ वृक्षमूखम् । २० । न शून्याख्यं । २१ । न
दृष्णम् । २२ । न पश्चनां बन्धनागारम् । २३ । न केश-
तुषकपालास्थिभस्माज्ञारान् । २४ । न कार्पासास्थि । २५ ।
चतुध्ययं प्रदक्षिणीकुर्यात् । २६ । देवतार्चां च । २७ ।
प्रज्ञातांश्च वनस्पतीन् । २८ । अग्निब्राह्मणगणिकापूर्णा-

LXIII, I. अधिगच्छेत् । V⁴ (and Gautama IX, 63); उप-
गच्छेत् । V¹⁻³ C¹⁻³v; अभिगच्छेत् । N. 9, 10 om. V⁴. 9 om.
Ap. C¹⁻³v. 13. वाचः C¹⁻³v; C¹⁻³v after 14 add न रोगिभिः।
यवसोदकौर्वा० all. 18. यवसोदकौर्वा० all. 25—29 om. v. 27.
देवतां च । C¹⁻³.

LXIII, 4. दृष्टिः श्रुतिः ।... 13... वाहनैस्तथादिभिः ॥ 15.
द्वैर्दुर्बलैः । 16. गोभिर्वक्षीवर्देः ॥ 22. सद्यप्रदेशम् ।

कुम्भादर्शस्त्रियजपताकाश्रीवृक्षवधंमाननन्द्यावर्तांश्च ।
२६ । तास्तद्वृत्तचामराश्वगजाजगोदधिक्षीरमधुसिङ्गार्थ-
कांश्च । ३० । वीणाचन्दनायुधार्द्गोमयफलपुष्पार्दशक-
गोरोचनादूर्वाप्रोहांश्च । ३१ । उष्णीषालंकारमणि-
कनकरजतवस्त्रासनयानामिषांश्च । ३२ । छेष्टारोद्धृते-
वरावस्त्रैकपशुकुमारीमीनांश्च दृष्टा प्रयादिति । ३३ ।
अथ मत्तोन्मत्तव्यङ्गान्दृष्टा निवर्तेत । ३४ । वान्तवि-
रक्तमुण्डितजटिलवामनांश्च । ३५ । काषायिप्रब्रजित-
मस्तिनांश्च । ३६ । तैलगुडशुष्कगोमयेन्द्रनदृणपसाश-
भस्त्राङ्गारांश्च । ३७ । लवणज्ञीवासवनपुंसककार्पीस-
रञ्जुनिगडमुक्तकेशांश्च । ३८ । वीणाचन्दनार्दशकोषणी-

31. •गौमयुष्मशाक• C^{1,2}. 33. •रस्त्रुबद्धपशु• C^{1,2}; •रस्त्रु• from the C. 35. •मुखमसिनवसनजटिला• C^{1,2}. 36. कषायि• C^{1,2}v. 37. •द्वयकृष्णपणाश्• C^{1,2}.

29. प्रयाणे शकुनान्ताह ।... ब्राह्मणं सोव्योषम् ।... पूर्णकुम्भं जसेन ।...
वर्धमानः शरावकः । नन्दावर्ती राजगृहविशेषः ।... 30... गौः सवत्सा ।...
32... आमिषं सदधिरं मांसम् ।... 33... उद्भूता अल्लमाना उर्वरा सर्व-
सस्याण्डा मृत्सिका ।... रक्षुबद्ध एकाकी पशुबैलीवर्दादिः ।... कुमार्यनृष्टा
कन्या । सा च च्वेताम्बरा ।... मीनो पक्षो मत्यः ।... एताम्प्रदक्षिणीकाय
प्रयायात् ।... 36. काषायिणो लृथालिङ्गधारिणः । प्रग्रजितः संन्यासी ।
मणिनो मलाक्रान्तदेहः कापालिकादिः ।... 37... ट्वं कुशद्वीथ्यति-
रिक्तम् । पक्षाण्डं पक्षाशादिपर्यां न ताम्बुलपर्याणि ।... 38. निरग्नः
पादश्वस्त्रला । मत्ताः प्रकोर्णाः केशा यस्य सः ।...

वालंकरणकुमारीस्तु प्रस्थानकालेऽभिनन्दयेदिति । ६३ ।
देवब्राह्मणगुरुब्रह्मदीक्षितानां श्रायां नाक्रामेत् । ४० ।
निष्ठूनवान्तरुधिरविग्रामूच्छानोदकानि च । ४१ । न
वत्सतन्त्रीं सङ्ख्येत् । ४२ । प्रवर्षति न धावेत् । ४३ ।
न वृथा नदीं तरेत् । ४४ । न देवताभ्यः पितृभ्यश्चोद-
कमप्रदाय । ४५ । न बाहुभ्याम् । ४६ । न भिन्नया
नावा । ४७ । न कूलमधितिष्ठेत् । ४८ । न कूपमवलो-
कयेत् । ४९ । न लङ्घयेत् । ५० ।

द्वजभारिन्द्रप्रस्त्रातस्त्रीरोगिवरचक्रिणाम् ।
पन्था देयो वृपस्त्रेषां मान्यः स्नातश्च भूपतेः ॥ ५१ ॥ ६३ ॥

परनिपानेषु न स्नानमाचरेत् । १ । आचरेत्पञ्च
पिण्डानुद्भूत्यापस्तथापदि । २ । नाजीर्णे । ३ । न चातुरः
। ४ । न नमः । ५ । न राचौ । ६ । राहुदर्शनवर्जनम् । ७ ।

42—47 om. v. 48. पिण्ड्यचोदयामं प्रदाय । C^{1,2}. 48. कूपम्
V⁴. 51. तेषां V¹⁻⁴. LXIV, 2. उद्भवापदि । C^{1,2}v.

40. देवो देवप्रतिमा । ब्राह्मणो बज्ज्वतः । न जातिमात्रम् ।...
गुरुराधापकः । मन्त्रोपदेशा च । बभुः कपिष्ठवर्णो गौरन्त्यो वा ।... एवो
श्रावो जामतो नाक्रामेद्वाहृष्टयेदधितिष्ठेत वा । 42... वत्सयहयं गो-
माचोपलक्ष्याम् ।... 51. जातो विद्यान्तोभयस्तातः ।... LXIV, 2.
ज्ञानान्तराभावे सप्त पञ्च चतुरस्त्रीमा न्दित्यग्राम्याद्वापाद्वटत्रयं जलं चोद्भव
परकायेष्वपि ज्ञायात् ।... 4. जातुरो व्यराद्यभिषूतः ।

न संधयेतः । ८ । प्रातःस्नानशीलोऽरुणतामां प्राची-
मालेऽव्य स्नायात् । ९ । स्नातः शिरो नावधुनेत् । १० ।
नाङ्गेभ्यस्तोयमुद्धरेत् । ११ । न तैलवत्संस्थृशेत् । १२ ।
नाप्रक्षालितं पूर्वद्युतं वसनं विभृयात् । १३ । स्नातः
सेष्वाणीषो धौतवाससी विभृयात् । १४ । न म्वेष्वा-
न्त्यजपतितैः सह संभाषणं कुर्यात् । १५ । स्नायात्रस-
वणदेवखातसरोवरेषु । १६ । उद्धृताद्वूमिष्ठमुदकं पुण्यं
स्थावरात्प्रसवत्समान्नादेयं तस्मादपि साधुपरिष्ठिहीतं
सर्वत एव गाङ्गम् । १७ । मृत्तोयैः कृतमलापकर्षेऽसु
निमज्योपविश्यापो हि ष्ठेति तिस्तभिर्हरण्यवर्णा इति
चतस्तभिरिदमापः प्रवहतेति च तीर्थमभिमन्त्रयेत् । १८ ।
ततोऽसु निमग्नस्त्रिवरघमर्षणं जपेत् । १९ । तदिष्णोः

9. T. om. V¹⁻³. ० स्नानशीलो उद्गाम् V⁴; स्नानशीलो from the
C. ० स्नायात्रणविक्रिरण्यमलो प्राचीमवलोऽव्य C^{1,2}. 17. प्रसवानं C^{1,2}.
18. निमज्योपविश्यापो C^{1,2}; निमस्त्रियापो V. प्रवहत इति चतुर्थम् V¹⁻³ C^{1,2}.

9. प्रातः स्नानशीलो स्नायात् । अनेग्राम्योदयात्प्राक्षानं निषिद्धम् ।...
10. स्नानानन्तरं शिरः स्थितान्केशाम्... न कम्पयेत् ।... 11. हस्तेन
वस्त्रेण वाक्षयोधनं न कुर्यात् ।... 14... उष्णीयं जलापसारणाय शिरो-
वेद्यनं तेन सञ्चितः । तज्जाग्राद्वेद्यनं शिरसि वेद्ययेत् ।... धौते खयमेव...
15. ज्ञानेतरं निषेधमाह ।... 17.... साधुभिर्वसिष्ठदिभि परिष्ठिही-
तम् । नदीसंबन्धिः । यदा वसिष्ठप्राची विश्वामित्रप्राचीत्यादि ।... 18...
निमज्य तीर उपविश्य ज्ञापो हि ष्ठेत्याद्वृभिर्मन्त्रेस्तीर्थमभिमन्त्रयेत् ।
निमज्योपस्त्रेदिति पाठे निमज्जनानन्तरमाच्य तीर्थमभिमन्त्रयेत् ॥

परमं पदमिति वा । २० । द्रुपदां साविचीं वा । २१ ।
 युज्ज्ञते मन इत्यनुवाकं वा । २२ । पुरुषस्त्रक्तं वा । २३ ।
 स्नातश्चार्द्वासा देवपितृतर्पणमम्भःस्थ एव कुर्यात् । २४ ।
 परिवर्तितवासाश्चेत्तीर्थमुत्तीर्थ । २५ । अहत्वा देवपितृ-
 तर्पणं स्नानशाटीं न पीडयेत् । २६ । स्नात्वाचम्य वि-
 धिवदुपस्थितेत् । २७ । पुरुषस्त्रक्तेन प्रत्यरचं पुरुषाय
 मुष्पाणि दद्यात् । २८ । उदकाङ्गलिं पश्यात् । २९ । आ-
 दावेव दिव्येन तीर्थेन देवतानां कुर्यात् । ३० । तद-
 नननरं पित्येण पितृणाम् । ३१ । तचादौ स्ववंश्यानां
 तर्पणं कुर्यात् । ३२ । ततः संबन्धिवान्धवानाम् । ३३ ।
 ततः सुहृदाम् । ३४ । एवं नित्यस्नायी स्यात् । ३५ ।
 स्नातश्च पवित्राणि यथाशक्ति जपेत् । ३६ । विशेषतः

26. खानवस्त्रादि C¹⁻²v. 29, 30 T. om. V¹⁻². 33. संब-
 न्धिवा वान्धवानाम् V¹.

20... चिरित्यनवर्तते । 21. द्रुपदादिवेष्मुभाग इति यजुर्वेद-
 प्रसिद्धा । तो वा चिर्जपेत् ।... 25. यस्तु स्नात्वा अस्ते स्नातुमग्राहः शुष्कं
 वासः परिधत्ते स तीर्थाद्विहितागत्वा स्थल एव स्नानाङ्गं तर्पणं कुर्यात् ।...
 26. परिवर्तितवासा अपि देवपितृतर्पणात्याक् स्नानवस्त्रं न निष्पोडयेत् ।...
 27. वस्त्रनिष्पोडगान्तस्नानविधानन्तरं द्विराचमनस्य गमयितुम्... 28...
 बोडश मुष्पाणि ।... 32... पितृमात्रमातामहास्तदनन्तरं... पितृष्ठभास्त-
 मातुलादीन्तर्पयेत् ।... 33. संबन्धिनो भग्निनेयव्युत्पत्तस्नात्वादयः । वा-
 न्धवा: पैद्यम्बद्यमाद्यम्बद्यमातुलादयः ।... 35. उक्तेन विधिना प्रवर्त्त-
 वायात् ।... 36... पवित्राणि... अग्नियतसंख्यानि जपेत् ॥

साविचीम् । ३७ । पुरुषस्त्रक्तं च । ३८ । नैताभ्यामधिक-
 मस्ति । ३९ ।

स्नातेऽधिकारी भवति दैवे पित्रे च कर्मणि ।
 पवित्राणां तथा जप्ते दाने च विधिबोधिते ॥ ४० ॥
 अलश्मीः कालकर्णी च दुःस्वभं दुर्विचिन्तितम् ।
 अब्माचेणाभिषिक्तस्य नश्यन्त इति धारणा ॥ ४१ ॥
 याम्यं हि यातनादुःखं नित्यस्नायी न पश्यति ।
 नित्यस्नानेन पूर्यन्ते येऽपि पापकृतेऽनराः ॥ ४२ ॥ ६४ ॥

अथातः सुस्नातः सुप्रक्षालितपाणिपादः स्वाचान्तो
 देवताचर्चायां स्थले वा भगवन्तमनादिनिधनं वासुदेवम-
 भ्यर्चयेत् । १ । अश्विनोः प्राणस्तौ त इति जीवादानं दत्त्वा
 युज्ज्ञते मन इत्यनुवाकेनावाहनं कृत्वा जानुम्यां पाणिभ्यो
 शिरसा च नमस्कारं कुर्यात् । २ । आपेहि हि षुरेति

37. साविचीं स्ववर्णं जपेत् । V¹⁻³ C¹⁻²; see the C. 40.
 •वेधिते ॥ V¹ N.; •नोचिते V¹⁻³; •नोदिते C¹⁻²v; चोदिते Ap.
 41. स्नातस्य जलमाचेण नश्यते C¹⁻². LXV, 2. अश्विनोः प्राणैस्त्रोते V¹;
 अश्विनौ प्राणिस्त्रौते V¹⁻³; अश्विनैः प्राणैस्त्रैते C¹⁻²; अश्विनोः
 श्वासैः सौव v; see Kāthaka XI, 7. My reading is
 conjectural. After इति V¹⁻³ C¹⁻² insert, काचकीय(कीचकीय)-
 मन्त्रेणाद्यजीवस्य भगवतो; see the C. जीवेविनिवीवादानं V¹⁻³.

37. पूर्वोक्तसंख्येचायाधिकसंख्या गायत्रीं जपेत् ।... 41... उद्भु-
 तेनानुद्भूतेन वा तीर्थातीर्थसाधारणेन ।... LXV, 2... इति काचकीय-
 मन्त्रेण चेद्यजीवस्य भगवतो जीवा विनश्यता साक्षीति स्मरणात् ।

तिसृभिरर्थं निवेदयेत् ॥३॥ हिरण्यवर्णा इति चत-
स्तमिः पाद्यम् ॥४॥ शं न आपो धन्वन्या इत्याचम-
नीयम् ॥५॥ इदमापः प्रवहतेति स्नानीयम् ॥६॥ रथे-
ष्टक्षेषु वृषभराजा इत्यनुलेपनालंकारौ ॥७॥ युवा सुवा-
सा इति वासः ॥८॥ पुष्टावतीरिति पुष्ट्यम् ॥९॥ धूरसि
धूर्वेति धूपम् ॥१०॥ तेजोऽसि शुक्रमिति दीपम् ॥११॥
दधिक्राङ्गा इति मधुपर्कम् ॥१२॥ हिरण्यगर्भं इत्यष्टा-
भिनैवेद्यम् ॥१३॥

चामरं व्यजनं माचां छक्षं पानासने तथा ।

सावित्रेणैव तत्सर्वं देवाय विनिवेदयेत् ॥१४॥

एवमध्यर्थं च जपेत्सूक्तं वै पौरुषं ततः ।

तेनैव जुहुयादाज्यं य इच्छेष्टाव्वतं पदम् ॥१५॥ ६५॥

5. शब्द C^{1,2}v. धनुन्या V¹⁻⁴ N. See Ath. V. I, 6, 4. 7. रथे-
खक्षेषु V¹⁻⁴ C^{1,2} N.; ऋक्षेषु v. See Taitt. Brāhm. II, 7,
7, 2. 10. धूर्वं इति V¹⁻⁴v; धूपमिति C^{1,2}. See the C. and
Vajas. Samh. I, 8.

5. शब्द आपो धनुन्या इति कठशाखीयैकर्चा... 6. इदमापः प्रव-
हतेवेकर्यर्चा... 7. रथेखक्षेष्टिकृति कठशाखीयैकर्चाभिर्लु... 8. युवा
सुवासा इत्येकर्यर्चा... 9. पुष्टावतीः प्रद्वतीरिति तैत्तिरीयर्चा पुष्ट्यम् ॥
10. धूरसि धूर्वं धूर्वन्तमिति तैत्तिरीययजुषा धूपम् ॥ 11. तेजोऽसि शुक्र-
मिति कठशाखीयैकर्चा दीपम् ॥ 12. दधिक्राङ्गा चकारिष्मित्येकर्यर्चा...
13. हिरण्यगर्भः समवर्ततेवारभ्य वच्छिदपो महिनेवन्ताभिरक्षाभि-
र्घमिनैवेद्यम्... 14.... माचां आदर्शः... यत्रं शिविकादि । आसनं
सिंहासनादि ।... एतानि सावित्रेवा ग्रायत्या देवाय भगवते विनिवेदयेत् ।

न नक्तं वृहीतेनोदकेन देवपितृकर्मं कुर्यात् ॥१॥
चन्दनमृगमददारुकर्पूरकुञ्जमजातीफलवर्जमनुलेपनं न
दद्यात् ॥२॥ न वासो नीलीरक्तम् ॥३॥ न मणिसुव-
र्णीयोः प्रतिरूपमलंकरणम् ॥४॥ नोग्रगन्धि ॥५॥ ना-
गन्धि ॥६॥ न कण्ठकिञ्चम् ॥७॥ कण्ठकिञ्चमपि शुक्लं
सुगन्धिकं तु दद्यात् ॥८॥ रक्तमपि कुञ्जमं जलजं च
दद्यात् ॥९॥ न धूपार्थं जीवजातम् ॥१०॥ न वृततैलं
विना किं च न दीपार्थं ॥११॥ नामश्यं नैवेद्यार्थं ॥१२॥
न भूद्ये अथजामहिषीक्षीरे ॥१३॥ पञ्चनखमत्य-
वराहमांसानि च ॥१४॥
प्रयतन्त्र शुचिर्भूत्वा सर्वमेव निवेदयेत् ।
तमनाः सुमना भूत्वा त्वराक्रोधविवर्जितः ॥१५॥ ६६॥

आथाग्निं परिसमूह्यं पर्युक्त्य परिस्तीर्यं परिपित्त्य
सर्वतः पाकादग्रमुहृत्य जुहुयात् ॥१॥ वासुदेवाय संक-

LXVI, 1. वृहीतेनोदकेन V⁴. See LXXIX, 1. 6 om. v;
C^{1,2} place it before 5. See LXXXI, 5. 8. तु om. C^{1,2}.

LXVI, 1. उक्तोपचारप्रविवेचनं वट्पश्चित्मेन कर्तुम्... 2. दारु-
सुगन्धिर्वदारुः ।... 4. छत्रिमणिसुवर्णादिनिर्मितमलंकारं न द-
द्यात् ।... 5. उद्यो ऋणग्लानिकारो गन्धो यस्तेति तत् । धसूरादि ॥
7. कण्ठकिञ्चकुञ्जं कण्ठकारिकादि ।... 9... रक्तोत्पलम्... 10.
प्राणश्चां नखमृगादि धूपत्वे न देवम् ।... LXVII, 1... परिपित्त्य
परितो दर्भगमितोऽभिषिद्य ।... अग्रमद्वाचत्वारिंग्रहासपरिमितम्...

र्णाय प्रद्युम्नायानिरुद्धाय पुरुषाय सत्यायाच्युताय
वासुदेवाय । २ । अथाग्रये^१ सोमाय^२ मित्राय^३ वरु-
णाय^४ इन्द्राय^५ इन्द्राग्निभ्याम्^६ विश्वेभ्यो देवेभ्यः^७ ग्रजाप-
तये^८ अनुमत्यै^९ धन्वन्तरये^{१०} वास्तोष्यतये^{११} अग्रये
स्विष्टक्ते च^{१२} । ३ । ततोऽन्नशेषेण बलिमुपहरेत् । ४ ।
तत्क्षेपतस्ताभ्याम् । ५ । अभितः पूर्वेणाग्निम् । ६ । अम्बा
नामासीति^{१३} दुला नामासीति^{१४} नितन्त्री नामासीति^{१५}
चुपुणीका नामासीति^{१६} सर्वासाम् । ७ । नन्दिनि^{१७} सुभगे^{१८}
सुमङ्गलि^{१९} भद्रंकरीति^{२०} सत्क्रिष्णभिप्रदक्षिणम् । ८ । स्युणा-
यां ध्रुवायां श्रियै हिरण्यकेश्यै वनस्पतिभ्यश्च । ९ ।

LVII, 8. C^{1,2}v omit the figures in 3, 7, 8, 14. 5.
भद्रोपभद्राभ्याम् । V¹⁻⁴v; भद्रोपभद्राभ्याम् । C^{1,2}; भद्रमेदनादिः ।
उपभद्रं शाकादिः । N.; सद्योपतद्वाभ्याम् Kāth. Grīhyas.
6. पूर्वेणामः । C^{1,2}. 7. अम्बा (अवा), त्वजा, नितन्त्री (नितन्त्री),
क्षिप्रणिका V¹⁻⁴ C^{1,2}; अधो, सुप्रताका, अस्त्रतन्त्री v. See Kāth.
Grīhyas., and Kāthaka XL, 4; Taitt. Samh. IV, 4, 5, 1.
8. भद्रकालीति V¹⁻⁴ C^{1,2}. स्त्रियः । C^{1,2};
१४ । ८.

3. कठशाखानुसारेण वैश्वदेवमाह ।... अग्न्यादिभ्यो द्वादशाङ्गतीर्जुञ्ज-
यात् ।... 6. उभयस्त्रां दिशि अभितः अम्भोः पूर्वं प्रदक्षिणं क्षत्रा प्रथमं
पूर्वेन्द्रकोणे । (Devapāla, Kāthakagṛīhyabhāṣya). 7.
अम्बा नामासीति सप्त । पूर्वेणाग्निमित्यनुष्ठन्ते (Kāth. Grīhyas. and
Dev.). 8. अभिदक्षिणं प्रदक्षिणं यथा भवति पूर्वदक्षिणकोशादारभ्य ।
(Dev.) 9. ध्रुवा गृहाधारभूता स्युणा सर्कार्यालभूत्या श्रिय इति
दाभ्याम् । हिरण्यकेशीति श्रीविशेषणम् ।

धर्माधर्मयोद्दर्शरे सूत्यवे च । १० । उदधाने वरुणाय
। ११ । विष्णव इत्युलूखले । १२ । मरुद्धा इति दृष्टिः
। १३ । उपरि शरणे वैश्ववणाय राज्ञे भूतेभ्यश्च । १४ ।
इन्द्रायेन्द्रपुरुषेभ्य इति पूर्वार्थिः । १५ । यमाय यमपुरु-
षेभ्य इति दक्षिणार्थिः । १६ । वरुणाय वरुणपुरुषेभ्य
इति पश्चार्थिः । १७ । सोमाय सोमपुरुषेभ्य इत्युत्तरार्थिः
। १८ । ब्रह्मणे ब्रह्मपुरुषेभ्य इति मध्ये । १९ । उर्धमा-
काशाय । २० । दिवाचरेभ्यो भूतेभ्य इति स्थण्डिले
। २१ । नक्तंचरेभ्य इति नक्तम् । २२ । ततो दक्षिणा-
श्रेष्ठ दर्भेष्ठु पित्रे पितामहाय प्रपितामहाय मात्रे
पितामह्यै प्रपितामह्यै स्वनामगोचाभ्यां च पिण्डनि-
र्वपणं कुर्यात् । २३ । पिण्डानां चानुलेपनपुष्पधूपनैवे-
द्यादि दद्यात् । २४ । उदककलशमुपनिधाय स्वस्त्रयनं
वाचयेत् । २५ । श्वकाकश्वपचानां भुवि निर्वपेत् । २६ ।

11. उदधाने । C^{1,2}v.

10. धर्मादिद्वाभ्यां गृहद्वारे । धर्माधर्मयोर्मिलितयोर्देवतात्ममूषीषो-
भीयवत् ॥ 12. विष्णवे नम इति... (Dev.) 14. शरणं गृहं
तदुपरि अट्टालिकायां वैश्ववणायेति दाभ्याम् । 15. शरण इत्यनुवर्तते ।...
22. रात्रौ वैश्वदेवे क्रियमाणे नक्तंचरेभ्य इत्येकम् । 23... चकारा-
हस्तादिरूपसंधाकाराभ्यां च पिण्डानं कार्यम्... । 25. स्त्रियां ब्रह्मीति
यं कंच्चिद्वास्त्राणं वाचयेत् । सं ब्राह्मणाय दद्यादिवर्थः ॥

भिक्षां च दद्यात् ॥ २७ ॥ अतिथिपूजने च परं फल-
मधितिष्ठेत् ॥ २८ ॥ सायमतिथिं प्राप्तं प्रयत्नेनार्चयेत्
॥ २९ ॥ अनाश्रितमतिथिं गृहे न वासयेत् ॥ ३० ॥ यथा
वर्णानां ब्राह्मणः प्रभुर्यथा स्वीकारं भर्ता तथा गृहस्थ-
स्यातिथिः ॥ ३१ ॥ तत्पूजायां स्वर्गमाप्नोति ॥ ३२ ॥
अतिथिर्यस्य भग्नाशो एहात्मतिनिवर्तते ।
तस्मात्सुक्ष्मतमादाय दुष्कृतं तु प्रयच्छति ॥ ३३ ॥
एकरात्रं हि निवसन्नतिथिर्ब्राह्मणः स्मृतः ।
अनित्यं हि स्थितो यस्मात्स्मादतिथिरुच्यते ॥ ३४ ॥
नैकग्रामीणमतिथिं विप्रं सांगतिकं तथा ।
उपस्थितं गृहे विद्याहार्या यचाग्नयोऽपि वा ॥ ३५ ॥
यदि त्वतिथिधर्मेण क्षत्रियो गृहमागतः ।
भुक्तवत्सु च विप्रेषु कामं तमपि भोजयेत् ॥ ३६ ॥
वैश्यशूद्रावपि प्राप्तौ कुटुम्बेऽतिथिधर्मिणौ ।
भोजयेत्सह भृत्यैस्तावान्वशंस्यं प्रयोजयन् ॥ ३७ ॥

30—33 T. and C. om. V⁴; but 34 is numbered as such. 34. अनित्या हि स्थितिर्यो C^{1,2}. 36. पूजयेत् ॥ C^{1,2}v.

27. भिक्षां ग्रासमाचाम् ॥... 29. सायं वैश्वदेवान्ते ॥... 35. एक-
ग्रामेभवा एकग्रामिणालाट्टम् विप्रम् ॥... पूर्वपरिचयो विद्यते येनासौ
सांगतिकः । तं च ॥... 37... भृत्यैः... सह भोजनीयौ न त्वतिथिधर्मे-
र्णार्चनीयौ । अब्राह्मणस्यातिथित्वाभावात् ॥...

इतरानपि सख्यादीन्संप्रीत्या गृहमागतान् ।
प्रकृतान्वं यथाशक्ति भोजयेत्सह भार्येया ॥ ३८ ॥
स्ववासिनीं कुमारीं च रोगिणीं गुर्विणीं तथा ।
अतिथिभ्योऽपि एवैतान्भोजयेदविचारयन् ॥ ३९ ॥
अदत्ता यस्तु एतेभ्यः पूर्वं भुज्ञेऽविचक्षणः ।
स सुज्ञानो न जानाति श्वगृह्यैर्जग्धिमात्मनः ॥ ४० ॥
भुक्तवत्सु च विप्रेषु स्वेषु भृत्येषु चैव हि ।
भुज्ञीयातां ततः पश्चादवशिष्टं तु दंपती ॥ ४१ ॥
देवान्पितृन्मनुष्यांश्च भृत्यान्गृह्णाश्च देवताः ।
पूजयित्वा ततः पश्चात्त्वंहस्यः शेषभुंगमवेत् ॥ ४२ ॥
अघं स केवलं भुज्ञेयः पश्चत्यात्मकारणात् ।
यज्ञशिष्टाश्रानं द्वीतसतामन्वं विधीयते ॥ ४३ ॥
स्वाध्यायेनाग्निहोत्रेण यज्ञेन तपसा तथा ।
न चाप्नोति गृही लोकान्यथा त्वतिथिपूजनात् ॥ ४४ ॥

38. इतरात्म्यपि C^{1,2}. 39. स्ववासिनीं C^{1,2}v. See the C. and M. III, 114. 40. Manu has तु य 41. भृत्येषु स्वेषु C^{1,2}.

38. इतरात्म्यावसिकादीन् । सखिसंबन्धिनां ॥... 39. ऊढा पितृ-
गृहस्था कन्या स्ववासिनी । स्ववासिनीति पाठे... 41. विप्रा अतिथिः-
अकारादतिथिवदागता अभ्यागता: द्वचनियाच्च । स्वाः सखिसंबन्धिवान्वयाः ।
स्वत्वा भरतीया मातापित्रादयः ॥... अकारादासीदासाः ॥... 42. गृहा
देवताः क्षयादयः । अकाराच्छुकारादयः ॥...

सायंप्रातस्त्वतिथये प्रदद्यादासनोदके ।
अन्नं चैव यथाशक्त्या सत्कृत्य विधिपूर्वकम् ॥ ४५ ॥
प्रतिश्रव्यं तथा शश्यां पादाभ्यङ्गं सदीपकम् ।
प्रत्येकदानेनाम्रोति गोप्रदानसमं फलम् ॥ ४६ ॥ ६७ ॥

चन्द्रार्कोपरागे नाश्रीयात् । १ । स्नात्वा मुक्तयोर-
श्रीयात् । २ । अमुक्तयोरस्तंगतयोः स्नात्वा हृष्टा चाप-
रेऽङ्गि । ३ । न गोब्राह्मणोपरागेऽश्रीयात् । ४ । न
राज्ञो व्यसने । ५ । प्रवसितामिहोच्ची यदामिहोच्चं कृतं
मन्येत तदाश्रीयात् । ६ । यदा कृतं मन्येत वैश्वदेवमपि
। ७ । पर्वणि च यदा कृतं मन्येत पर्व । ८ । नाश्रीया-
शाजीर्णे । ९ । नार्धरात्रे । १० । न मध्याह्ने । ११ ।
न संध्ययोः । १२ । नार्द्ववासाः । १३ । नैकवासाः
। १४ । न नमः । १५ । नौदके । १६ । नौत्कुटकः । १७ ।

LXVIII, 3. गतयोर्हृष्टा चरता C^{१,२}v. 5. राज्ञो V^१. N.
राजावसने V^{१-२}; राजवसने C^{१,२}v Ap. 8. पर्व om. V^१. 16. न
जलसः । C^{१,२}. from the C. 17. नौत्कुटकः । C^{१,२}.

45... विधिपूर्वकं मधुपर्कविधिना ।... 46... पादयोः प्रदालन-
पूर्वकं एतादिनाभ्यङ्गनम् । दीपो विवासोद्योताय ।... इषां प्रत्येकं द्वनेन...
LXVIII, 3... चपरे उङ्गि... उदितौ हृष्टा... अश्रीयात् ।... 4... तदिने-
नाश्रीयात् ।... 9. अश्रीर्णे घमोद्वारे ।... 15. नमो दध्विधः प्रागुत्तः ।
16. नजस्यो नैकवासो वा... 17. उत्कुटक उर्ध्वशानुः ।

न भिन्नासनगतः । १८ । न च शयनगतः । १९ । न
भिन्नभाजने । २० । नौत्सङ्गे । २१ । न भुवि । २२ । न
पाणौ । २३ । लवणं च यच्च दद्यात्तन्नाश्रीयात् । २४ ।
न बालकान्निर्भर्त्सयेत् । २५ । नैको ऋष्टम् । २६ ।
नौडृतस्वेहम् । २७ । न दिवा धानाः । २८ । न रात्रौ
तिलसंबन्धम् । २९ । न दधिसक्तून् । ३० । न कोवि-
दारवटपिप्पलशाणशाकम् । ३१ । नादच्चा । ३२ । ना-
हुत्वा । ३३ । नानार्द्वपादः । ३४ । नानार्द्वकरमुखश्च
। ३५ । नौच्छिष्ठश्च दृतमादद्यात् । ३६ । न चन्द्रार्कता-
रका निरीक्षेत । ३७ । न मूर्धानं स्पृशेत् । ३८ । न
ब्रह्म कीर्तयेत् । ३९ । प्राञ्जुखोऽश्रीयात् । ४० । दक्षि-
णामुखो वा । ४१ । अभिपूज्यान्नम् । ४२ । सुमनाः
सर्व्यनुलिप्तश्च । ४३ । न निःश्रेष्ठकृत्यात् । ४४ । अन्यच
दधिमधुसर्पिः पयः सक्तुपलभेदकेभ्यः । ४५ ।

26. मिष्टम् C^{१,२}. 29. तिलसंयुक्तम् C^{१,२}. 34. नार्द्वं V^१. 43.
•लिपः । C^{१,२}.

23. यागौ पाणितवे । 25. सपङ्गौ भुज्ञानान्वालकान्... 29. तिलैः
संबन्धो वस्तु तदात्रौ ।... 30. रात्रौ... 32. यदेवद्विजातिभ्यो न
दद्यात्त भक्षयेत् ।... 37. उच्छिष्ठस्त्रादीप्पश्चेत् ।... 38. उच्छिष्ठो
मस्तकं न स्पृशेत् ।... 39. उच्छिष्ठो वेदं नौचारयेत् ।... 44. परि-
विष्टमं निःश्रेष्ठ नाद्यात् ।... 45. सर्पिर्दृतम् ।...

नाश्रीयाङ्गार्यया सार्थं नाकाशे न तथोत्थितः ।
वद्धनां प्रेक्षमाणानां नैकस्मिन्बहवस्तथा ॥ ४६ ॥
श्रून्यालये वह्निष्ठहे देवागारे कथं च न ।
पिवेदाञ्जलिना तोर्यं नातिसौहित्यमाचरेत् ॥ ४७ ॥
न तृतीयमश्चाश्रीयाङ्गं चापर्यं कथं च न ।
नातिप्रगे नातिसार्यं न सार्यं प्रातराश्रितः ॥ ४८ ॥
न भावदुष्टमश्चाश्रीयाङ्गं भाष्टे भावदूषिते ।
श्यानः प्रौढपादश्च हत्वा चैवावसक्षिकाम् ॥ ४९ ॥ ६८ ॥

नाष्टमीचतुर्दशीपञ्चदशीषु स्त्रियमुपेयात् । १ । न
आङ्गं भुज्ञा । २ । न दस्ता । ३ । नोपनिमन्त्रितः आङ्गे
। ४ । न व्रती । ५ । न दीक्षितः । ६ । न देवायतनश्मशा-

47. शून्यागारे C^{1,2}v. LXIX, 2. न खाला सुक्ता । v. 3. न
आङ्गं दस्ता C^{1,2}; आङ्गं from the C. 5. न खाला । न ऊङ्गा । न
व्रती । नोपेष्य सुक्ता वा । C^{1,2}. The last clause is from the C.

46... वद्धनामिति वड्हु साभिलाघं प्रेक्षमाणेषु नाश्रीयात् । 47.
शून्यं निर्जनं यदालयं गृहं तत्र । वहीना गार्हयत्यादीना गृहे श्राणा-
याम् ।... 48... कालद्यातिरिक्ते छत्रीये कासे नाश्रीयात् ।...
49. यस्मिन्दृष्टे विचिकित्सा भवति लङ्घावदुष्टम्...पीयूषादिः... । तत्त्वं
नातिदुष्टादेष्यलक्षणम्...सप्तविधम्भोज्यम् । भावेन चित्तवृत्ता दृष्टिते
स्त्रेष्वादिभावस्तुते भाष्टे दुर्ब्राह्मणादिभेष्टनदुष्टे च ।...इटान्ने भूमावपि
तिर्यग्भूतः । श्यानगतस्य प्रागेव निषेधात् ।... LXIX, 3. आङ्गकरणा-
गम्यम् । 5. व्रतं आङ्गदिनपर्वद्युज्ञनमेकादश्यादिकं च तदान् ।...

नश्रून्यालयेषु । ७ । न वृक्षमूलेषु । ८ । न दिवा । ९ ।
न संध्ययोः । १० । न मलिनाम् । ११ । न मलिनः
। १२ । नाभ्यक्ताम् । १३ । नाभ्यक्तः । १४ । न रोगा-
र्ताम् । १५ । न रोगार्तः । १६ ।
न हीनाङ्गीं नाधिकाङ्गीं तथैव च वयोऽधिकाम् ।
नोपेयाङ्गुर्विणीं नारीं दीर्घमायुर्जिजीविषुः ॥ ७० ॥ ६९ ॥

नार्द्रपादः सुप्यात् । १ । नोत्तरापरशिराः । २ । न
नग्नः । ३ । नार्द्रवंशे । ४ । नाकाशे । ५ । न पालाशे
शयने । ६ । न पञ्चदारुक्ते । ७ । न गजभग्नक्ते । ८ ।
न विद्युहग्नक्ते । ९ । न भिन्ने । १० । नाम्निषुष्टे । ११ ।
न घटासिक्तद्वमजे । १२ । न श्मशानश्रून्यालयदेवता-

LXX, 1. स्त्र्यात् । C^{1,2}v Ap. 2. नोत्तरापरवाक्शीराः । C^{1,2}.
4. नानुवंशम् । V¹⁻⁴ Ap.; वंशो भेढो तदैर्व्यमनु N.; नार्द्रवंशम् v.
6. प्रलाशशयने C^{1,2}v. 11. •षुष्टे C^{1,2}; •मुष्टे v.

8... वड्हवचनादुष्टमलतादिप्रदृष्टम् । 11. न मलिनाङ्गवस्त्राम् ।...
रजस्सोपलक्षणमिदम् ।... LXX, 2... प्रागदक्षिण्ययोरभ्यनुशानम-
नेन । प्रागदक्षिण्यशिराः स्त्र्याङ्गोदक्षप्रबक्षिराः ज्ञाचिदिति स्त्रयात् ।...
8. गजेन भयस्तु तरोः काष्टेन छते । 9. विद्युता दग्धस्तु तरोः काष्टेन
छते । 10.. न श्रीश्वरायामिति पैठीनसीयात् ॥ 11. विद्युद्विने
नाप्यमिना दग्धे । 12. घटैः चा सर्वदा सिक्तस्य तरोः काष्टेन छते ॥

यतनेषु । १३ । न च पलमधे । १४ । न नारीमधे । १५ । न धान्यगोगुरुहुताशनसुराणामुपरि । १६ । नोच्छिष्टो न दिवा सुष्यात्संधयोर्न च भस्मनि । देशे न चाशुचौ नाद्रे न च पर्वतमस्तके ॥ १७ ॥ ७० ॥

अथ न कं च नावमन्येत । १ । न च हीनाधिकाज्ञानमूर्खान्धनहीनानवहसेत । २ । न हीनान्सेवेत । ३ । स्वाध्यायविरोधि कर्म नाचरेत् । ४ । वयोऽनुरूपं वेषं कुर्यात् । ५ । श्रुतस्याभिजनस्य धनस्य देशस्य च । ६ । नोऽहतः । ७ । नित्यं शास्त्राद्यवेक्षी स्यात् । ८ । सति विभवे न जीर्णमलवद्वासाः स्यात् । ९ । न नास्तीत्यभिभाषेत । १० । न निर्गन्धोग्रगन्धि रक्तं च माल्यं विमृश्यात् । ११ । विमृश्याज्ञसजं रक्तमपि । १२ । यष्टिं च

17. स्वप्नात् C¹⁻³v. LXXI, 2. हीनाङ्गाधिका० C¹⁻³v: 5.
वेशं V¹⁻³ C¹⁻³v.

14. चतुर्द्वयो दुर्व्यसनी इस्तपादादिविक्रेपा ॥ 16... गवादिशब्देन
तस्त्रावा उच्यन्ते । धान्यवत्साद्वात्तदुपरि शवनासंभवात् ।... 17. उच्छिष्ट
ज्ञानाधरोच्छिष्टवान् ।... अशुचौ मूर्च्छिष्टाद्युपहते देशे ।... LXXI,
1. कं च न सममुलृद्युपहात्यं वा... 4. साध्यायो वेदाध्ययनाध्यापन-
क्रियाः ।... 8. शास्त्रे धर्मो यैस्तानि स्मृतिमीमांसादीनि । आदिशब्द-
ठनमुद्गाराग्यादिप्रतियादकानि ।... 10. गृहेन्यनाद्यभावेऽपि नास्तिशब्दं
वेचारयेत् । किंतु पूर्णमिति ब्रूयात् ॥

वैणवीम् । १३ । कमण्डलुं च सोदकम् । १४ । कार्पा-
समुपवीतम् । १५ । रौक्मे च कुण्डले । १६ । नादित्य-
मुद्यन्तमीक्षेत । १७ । नास्तं यान्तम् । १८ । न वाससा
तिरोहितम् । १९ । न चादर्शजलमध्यगतम् । २० । न
मध्याह्ने । २१ । न कुञ्जस्य गुरोर्मुखम् । २२ । न तैलो-
दकयोः स्वां छायाम् । २३ । न मलवत्यादशेऽ । २४ । न
पत्रीं भोजनसमये । २५ । न स्त्रियं नग्नाम् । २६ । न
कं च न मेहमानम् । २७ । न चालानभ्रष्टकुञ्जरम्
। २८ । न च विषमस्थो वृषादियुज्ञम् । २९ । नोन्मत्तम्
। ३० । न मत्तम् । ३१ । नामेध्यमग्नौ प्रक्षिपेत् । ३२ ।
नास्त्रक् । ३३ । न विषम् । ३४ । अंभस्यपि । ३५ ।
नाग्निं लहृयेत् । ३६ । न पादौ प्रतापयेत् । ३७ । न
कुशेषु परिमृज्यात् । ३८ । न कांस्यभाजने धावयेत्
। ३९ । न पादं पादेन । ४० । न भुवमालिखेत । ४१ ।

23. स्वच्छायाम् । C¹⁻³v. 30 om. C¹⁻³. 31 om. v. Ap.
quotes both Sūtras. 38. कुशैक्षेषु वा C¹⁻³.

19. वस्त्रान्तरितमपि ॥ 22... गृहः अयान् ॥ 25. स्वस्य पत्रग
वा भोजनकाले... 27. मध्यपुरीषे कुर्वाणम्... 28. वस्त्रान्तरितं गजम् ।
चकाराद्याद्वादीन्य ।... 29. विषमे जनसंमर्ददौ पलायनायोग्ये देशे
स्थितो वृषाजमहिषादियुज्ञम् ।... 32. अमेधं ठीवनादि ।... 37.
अग्नविति श्रेष्ठः ॥ 41. आकाशादिभिः ।

न लोष्टमर्दी स्यात् । ४२ । न तृणच्छेदी स्यात् । ४३ ।
 न दन्तैर्नखलोमानि च्छिन्ध्यात् । ४४ । द्यूतं वर्जयेत् । ४५ । बालातपसेवां च । ४६ । वस्त्रोपानहमाल्योपवी-
 तान्यन्यधृतानि न धारयेत् । ४७ । न शूद्राय मतिं
 दद्यात् । ४८ । नेच्छिष्टहविषी । ४९ । न तिलान् । ५० । न चास्योपदिशेष्वर्मम् । ५१ । न ब्रतम् । ५२ । न
 संहताभ्यां पाणिभ्यां शिर उदरं च करण्डयेत् । ५३ । न
 दधिसुमनसी प्रत्याचक्षीत । ५४ । नात्मनः सजमपक-
 षेत् । ५५ । सुप्तं न प्रबोधयेत् । ५६ । न रक्तं विरागयेत् । ५७ । नेदक्यामभिभाषेत् । ५८ । न म्लेच्छान्यजान् । ५९ । अग्निदेवब्राह्मणसंनिधौ दक्षिणं पाणिमुद्घरेत् । ६० । न परक्षेचे चरन्तीं गामाचक्षीत । ६१ । न पित्रनं

53. करुद्येत् V¹⁻³ C^{1,2} Ap. 55. अपकर्षयेत् । V¹⁻³ C^{1,2}v. 57
 om. C^{1,2}v. 60. प्रदक्षिणं C^{1,2}.

42. करेण अतिथमर्दनशीलो न स्यात् ।... 44... खोमानि
 अश्चादेनि ।... 46. बालातपः प्रातरातपः । संगवातप इत्यन्ये । शस्त्र-
 सय इत्यपरे ।... 49... श्रुद्गोऽच दास्यतिरिक्तः ।... 52. ब्रतं प्राय-
 विस्तम् ।... 56. खापेक्षया विद्यादिभिरधिकं श्रयानं न प्रबोधयेत् ।...
 57. आत्मन्यनुरक्तं दक्षभाष्यादिभिर्विरक्तं कुर्यात् ।... 60. अग्निः
 औरः स्त्रांस्त्र । देवो विष्णवादिप्रतिमा ।... करण्डप्रादतादुपादीयाद्विः
 कुर्यात् ।... 61. परक्षीये यवादिक्षेत्रे मिठुं धान्यं भक्षयन्तीं परम्मै गां
 नाचक्षीत ।... 62. परश्वन्दोऽनुवयते । गोक्षन्ये पित्रनं वत्सम् ...

वत्सकम् । ६२ । नेद्वतानप्रहर्षयेत् । ६३ । न शूद्रराज्ये
 निवसेत् । ६४ । नाधार्मिकजनाकीर्णे । ६५ । न संव-
 सेद्वैद्यहीने । ६६ । नैपस्त्रे । ६७ । न चिरं पर्वते । ६८ । न वृथाचेष्टां कुर्यात् । ६९ । न वृत्यगीते । ७० ।
 नास्फोटनम् । ७१ । नाश्वीलं कीर्तयेत् । ७२ । नावृतम् । ७३ । नाप्रियम् । ७४ । न कं चिन्मर्मणि सृशेत् । ७५ ।
 नात्मानमवजानीयादीर्घमायुर्जिजीविषुः । ७६ । चिरं
 संध्योपासनं कुर्यात् । ७७ । न सर्पशस्त्रैः क्रीडेत् । ७८ ।
 अनिमित्ततः खानि न स्पृशेत् । ७९ । परस्य दण्डं नो-
 द्यच्छेत् । ८० । शास्यं शासनार्थं ताङ्गयेत् । ८१ । तं च
 वेणुदण्डेन रज्वा वा पृष्ठे । ८२ । देवब्राह्मणशास्त्रम-
 हात्मनां परिवादं परिहरेत् । ८३ । धर्मविरुद्धौ चार्थ-

71 om. v. नास्फोटनं कार्यम् । C^{1,2}. See the C. 75. किं C^{1,2}.
 79. खानि खानि C^{1,2}. 80. नैपयच्छेत् । V⁴. See M. IV, 164.
 82. स्त्रा C^{1,2}; तर v; तं तु Ap.; तं शास्यमेव N.

63. उद्धतानुन्मार्गवर्तिनस्तदनुकूलाचरणेन नोत्साहयेत् । 67. उप-
 द्वष्टो व्याधभिमूतः ।... 69... दृष्टानादिर्दृष्टाचेष्टा । 71. दक्षिणांसा-
 रोपिते वासुबाहै दक्षिणपाणिना शब्दकरणमास्फोटनम् । न कार्यम् ।...
 75. मर्माणि प्राणायतनानि...वस्त्रमाणानि (XCVI, 89) । तत्र कं
 चिदपि न स्पृशेन्नाभिष्वन्त । मर्म दुखरितं न प्रकाशयेदित्यन्ये । 77.
 दीर्घायुष्मानः... 78. सर्पै विषधरः ।... 80. परताडनार्थम्... 81.
 शास्यं शासनार्थं शिष्यप्रादिकम् ।... 83... महात्मनो ऋषयः ।...

कामौ । ८४ । लोकविद्विष्टं च धर्ममपि । ८५ । पर्वसु
शान्तिहेऽमं कुर्यात् । ८६ । न तृणमपि छिन्द्यात् । ८७ ।
अलंकृतश्च तिष्ठेत् । ८८ । एवमाचारसेवी स्यात् । ८९ ।
श्रुतिसूत्युदितं सम्भग्साधुभिश्च निषेवितम् ।
तमाचारं निषेवेत धर्मकामो जितेन्द्रियः ॥ ६० ॥
आचारालभते चायुराचारादीप्तिं गतिम् ।
आचाराङ्गनमक्षय्यमाचाराङ्गन्यलक्षणम् ॥ ६१ ॥
सर्वलक्षणहीनोऽपि यः सदाचारवान्वरः ।
अष्टधानोऽनस्त्रयश्च शतं वर्षाणि जीवति । ६२ ॥ ७१ ॥

दमयमेन तिष्ठेत् । १ । दमश्चेन्द्रियाणां प्रकीर्तिः
। २ । दान्तस्यायं लोकः परश्च । ३ । नादान्तस्य क्रिया
का चित्सन्धर्थति । ४ ।
दमः पवित्रं परमं मङ्गल्यं परमं दमः ।
दमेन सर्वमाप्नोति यत्किंचिन्मनसेच्छति ॥ ५ ॥

90. धर्मं V^१ N^१; धर्मं V^{१-३}. See M. IV, 155.

85... लोकमिन्दितम्... 87. पर्वसु... 88. स्वकृचन्दनादिभि-
रलंकृतस्तिष्ठेत् ।... LXXII; 1. दमेन्द्रियाकरणनियमः । यमो वा-
ल्लेन्द्रियनियमः ।... 2. अन्तःकरणनियमेन चक्षुरादीन्द्रियाणामपि नियमः
प्रसिद्ध एव । 4. येहिकी पारखौकिकी वा क्रिया ।...

दशर्धयुक्तेन रथेन यातो
मनोवशेनार्यपद्यानुवर्तिना ।
तं चेद्रथं नापहरन्ति वाजिन-
स्तथागतं नावजयन्ति शब्दवः ॥ ६ ॥
आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं
समुद्रमापः प्रविशन्ति यदत् ।
तद्वकामा यं प्रविशन्ति सर्वे
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥ ७ ॥ ७२ ॥

अथ आष्टेषुः पूर्वेद्युद्भास्त्रणानामन्त्रयेत् । १ । द्वितीये
इहि शुक्रपक्षस्य पूर्वाङ्गे क्षणपक्षस्यापराङ्गे विप्रान्सु-
स्त्रातान्स्वाचान्तान्यथाभूयो विद्याक्रमेण कुशेन्द्रेष्वास-
नेष्वपवेशयेत् । २ । हौ दैवे प्राञ्मुखौ चौच्च पित्र्य उद-

LXXII, 6. याति C^{१,२}; याते ८. LXXIII, 3. पित्रे V^१ C^{१,२}.

६. दशर्थेन पद्मभिरिन्द्रियशक्तिर्विभिर्युक्तेन यजालक्षणेन रथेन
मनोलक्षणसारथिमा वशीकृतेन... यो याति । तं तथा वर्तमानं शब्दवः
कामक्रोधादयो नावजयन्ति यदि तं रथं ते वाजिनः सारथिनामुग्नहीता
नापद्ये प्रवर्तयन्ति ।... ७... यं प्रविशन्त्यन्तरे प्रखीयन्ते । स एव ग्रान्तिं
तितिक्षामेति प्राप्नोति ।... नेतरः । कामकामी । काम्यन् इति कामा
विषयालक्ष्मामयितुं शीलमस्य । LXXIII, 2... तैलोदर्तमादिना
सम्बूद्धातान् ।... साचान्तानिति नियमेनाचमप्रतिनिधिमिरातः ।...
यथाभूयो यथावयेवाऽङ्गस्यम् ।...

खुखान् । ३ । एकैकमुभयच वेति । ४ । आमआङ्गेषु
काम्येषु च प्रथमपञ्चकेनाग्निं हुत्वा । ५ । पशुआङ्गेषु
मध्यमपञ्चकेन । ६ । अमावास्याहृत्तमपञ्चकेन । ७ ।
आग्रहायण्या ऊर्ध्वं लषणाष्टकासु च क्रमेणैव प्रथमम-
ध्यमोत्तमपञ्चकैः । ८ । अन्वष्टकासु च । ९ । ततो
ब्राह्मणानुज्ञातः पितृनावाहयेत् । १० । अपयन्वसुरा
इति द्वाभ्यां तिलैर्यातुधानानां विसर्जनं हुत्वा । ११ ।
एत पितरः सर्वांस्तानम् आ मे यन्मेतदः पितर इत्या-
वाहनं हुत्वा कुशतिलमिश्रेण गन्धोदकेन यास्तिष्ठन्य-
मृता वागिति यन्मे मातेति च पादं निर्वर्त्य निवेद्यार्थ्य
हुत्वा निवेद्य च कुशतिलवस्त्रपुष्पाखंकारधूपदीपैर्यथा-

LXXXIII, 11. अपयान्वसुरा इति आऽविष्टकर्तृन्यातुधानपसार्य
तिलैर् V¹⁻³ C¹⁻². See the C., from which the second
clause has crept in.

5. लकुष्म पाजेति (to read इयमेवेति. See Kāthaka XXXIX, 10, and Kāth. Grīhyas.) राज्ञोऽन्नं पश्चदश्चं स्तुतं
काठके प्रतिज्ञम् । तस्यादेव पश्चकेन... वैश्वदेविकपूजानन्तरं पित्रावाह-
नात्मूर्वमेवाभिहोमः कार्यः ।... 10. काठकीथआऽप्रयोगमाह । ततो हेमा-
नन्तरं वश्यमाश्रीत्वा यातुधानपसार्य ब्राह्मणान्युभावाहयिष्य इत्यनुज्ञा-
प्यावाहयेति तेरनुज्ञातः पितृनावाहयेत् ।... 11. उक्तहेमसमालयनन्त-
रमपयन्विति मन्त्रहेतेन तिलैः आऽविष्टकर्तृन्यातुधानपसार्यावाहयेत् ।
मन्त्रावाहनादिकमाह ॥

शक्त्या विप्रान्समध्यर्थं दृतस्तुतमन्नमादायादित्या रुद्रा
वसव इति वीक्ष्याग्नौ करवाणीत्युक्ता तच विप्रैः कुर्वि-
त्युक्ते आहुतिचयं दद्यात् । १२ । ये मामकाः पितर
एतदः पितरोऽयं यज्ञ इति च हविरनुमन्त्रणं हुत्वा
यथोपपन्नेषु पाचेषु विशेषाद्रजतमयेष्वन्नं नमो विश्वेभ्यो
देवेभ्य इत्यन्नमादौ प्राञ्छुखयोर्निवेदयेत् । १३ । पिते
पितामहाय प्रपितामहाय च नामगोचाभ्यामुदञ्जुखेषु
। १४ । तददत्सु ब्राह्मणेषु यन्मे प्रकामादहेराचैर्यदः

12. The Mantras in this and the following Sûtras appear to have been corrupted 'already in Nanda-pandita's time, and have been corrected with the aid of the Kâth. Grîhyas. निवेद्य चानुलेपम् V⁴; तिलैर् चाऽहुत्वा V¹⁻³ C¹⁻²v. The clause चाऽहुत्वा is not commented on by N., and not found in the Kâth. Grîhyas. दृतस्तुतमन्नम् V¹⁻³; दृतस्तुतमन्नम् C¹⁻²; हृत०-आदाय om. v. उक्ता C¹⁻²; उक्तैV¹.

12. उक्तप्रतीकेन भन्वेणावाहनसुक्तप्रतीकाभ्यां मन्त्राभ्यां पाद्यमासादना-
दिभिर्द्वये संपाद्य निवेद्य गन्धा-(कुशा०?) दिदीपान्तर्योक्तप्रकारेण ग्रन्थ्या
देवपिठब्राह्मणसंपूर्य गृहीतमन्नमादित्येति मन्त्रेणावेद्य एड्वीसरे लब्धे...
सेमाय पिठमते खधा नमो यमायाद्विरसे खधा नमो उपये कथवाहनाय
खधा नम इति मन्त्रवयेकाऽतिजयं जुज्ञात् । 13. ये मामकाः... इति
चिभिर्मन्त्रेरनुमन्त्रय यथाभिजितेषु सौवर्णेषु देवे राजतेषु पिते वा नम इति
मन्त्रेण वैश्वदेविकयोर्ब्राह्मणयोः प्रथमं निवेदयेत् । तस्योपवीतिना कार्यम् ।...
14... ततच्चामृशर्मणे उक्तात्यचे उमुकगोचाय वसुरूपतेवेदमन्त्रं खधा नम
इति वाक्यप्रयोगेनाहं निवेदयेत् ।... 15. तन्निवेदितमन्नमदत्सु भुज्ञानेषु
ब्राह्मणेषु देवपिठब्राह्मणेषु...

क्रव्यादिति अपेत् । १५ । इतिहासपुराणधर्मशास्त्राणि
चेति । १६ । उच्चिष्टसंनिधौ दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु पृथिवी
दर्विरक्षतेत्येकं पिण्डं पित्रे निदध्यात् । १७ । अन्त-
रीक्षं दर्विरक्षतेति द्वितीयं पितामहाय । १८ । द्यौर्दर्वि-
रक्षतेति तृतीयं प्रपितामहाय । १९ । ये च पितरः
प्रेता इति वासो देयम् । २० । वीरामः पितरो धर्म
इत्यन्नम् । २१ । अच पितरो माद्यध्वं यथाभागमाद्-
षयध्वमिति दर्भमूले करावधर्वणम् । २२ । ऊर्जवहन्ती-
रित्यनेन सोदकेन प्रदक्षिणं पिण्डानां विकिरणं कृत्वा
अर्घपुष्टधूपालेपनान्नादिभृत्यभोज्यानि निवेदयेत् । २३ ।
उदकपात्रं मधुष्टतिलैः संयुक्तं च । २४ । भुक्तवत्सु
आङ्गणेषु तृतीमागतेषु मा ने क्षेष्टेत्यन्नं सत्त्वणमभ्युक्ष्या-
न्नविकिरमुच्छिष्टाग्रतः कृत्वा तृप्ता भवन्तः संपन्नमिति
पृष्ठोदाङ्गुखेष्वाचमनमादौ दत्त्वा ततः प्राङ्गुखेषु दत्त्वा

22. करधर्वणं C¹². | 23. विकरणं सेचनं ... च निवेदयेत् । C¹³
24. उदकपात्रं च C¹⁴.

20... पिण्डोपरि वस्त्रं दद्यात् । 22... पिण्डाधःस्थितदर्भमूले कर-
लेपावधर्वणं कुर्यात् । 23... सोदकेन पिण्डाशेषां... विकिरणं सेचनं
क्षारार्दीन्पत्रं भोज्यान्नान्निवेदयेत् । 24... चकरादाङ्गुखेष्वाचमनादी-
नि ।... 25... प्राङ्गुखेष्वाचमनं सद्वर्णं कुरुत्वाभ्युक्ष्य तस्याङ्गस्य

ततश्च सुप्रोक्षितमिति आङ्गुखेशं संप्रोक्ष्य दर्मपाणिः सर्वं
कुर्यात् । २५ । ततः प्राङ्गुखाग्रतो यन्मे राम इति प्रद-
क्षिणं कृत्वा प्रत्येत्य च यथाशक्ति दक्षिणाभिः समभ्य-
च्चाभिरमन्तु भवन्त इत्युक्ता तैरुक्तोऽभिरताः सम इति
देवाश्च पितरश्चेत्यभिजपेत् । २६ । अक्षयोदकं च नाम-
गोचाभ्यां दत्त्वा विश्वे देवाः प्रीयन्तामिति प्राङ्गुखेभ्य-
स्ततः प्राङ्गुखिरिदं तमनाः सुमना याचेत । २७ ।
दातारो नोऽभिवर्धन्तां वेदाः संततिरेव च ।
अद्वा च नो मा व्यगमद्दु देयं च नोऽस्त्विति ॥ २८ ॥
तथास्त्विति ब्रूयुः । २९ ।
अन्नं च नो वहु भवेदतिथीश लभेमहि ।
याचितारश्च नः सन्तु मा च याचिष्म कं च न ॥ ३० ॥
इत्येताभ्यामाशिषः प्रतिगृह्ण । ३१ ।

आङ्गुखोच्छिष्टाग्रतो विकिरणं कृत्वा... आङ्गुखेशं प्रोक्षेत् । इदं च सर्वं
दर्मपाणिना कार्यम् ॥ 26. रामः काकः (Dev., Kāthakagṛihya-
bhāshya)... 27. यहत्तममोदकादि तदक्षयमस्त्विति देवे पित्रे च
नामगोचाभ्यामुदकं दत्त्वा विश्वे देवाः प्रीयन्तामिति देवे चोदकं दत्त्वा...
आश्रितो याचेत । ता श्वाह ॥ 28. नो उपाकं कुले दातारो दानशीलाः
पुरुषा वेदाध्ययनाध्यापनाविक्षेदेन वर्धनां संततिच्च पुत्रपौत्रपरंपरा
वर्धताम् ।... देयं चाङ्गपानाद्यकाकं कुले वज्रशमस्त्विति याचेत ॥ 29.
ते च याचितारश्चास्त्विति प्रतिगृह्युः ॥ 31. इत्युक्ताभ्यां... मन्त्राभ्यामुक्ता
आशिष्वत्यास्त्विति प्रतिवचनेन प्रतिगृह्ण विप्राञ्चिसर्जयेत् ॥

वाजे वाज इति ततो ब्राह्मणांश्च विसर्जयेत् ।
पूजयित्वा यथान्यायमनुव्रज्याभिवाद्य च ॥ ३२ ॥ ७३ ॥

अष्टकासु दैवपूर्वं शाकमांसापूपैः आङ्गं हत्वा त्वन्व-
ष्टकास्वष्टकावद्द्वौ दैवपूर्वमेवं हुत्वा माचे पितामह्यै
प्रपितामह्यै च पूर्वद्ब्राह्मणान्मोजयित्वा दक्षिणाभि-
शाभ्यर्थानुव्रज्य विसर्जयेत् । १ । ततः कर्षुः कुर्यात्
। २ । तम्भूले प्रागुदग्न्युपसमाधानं कृत्वा पिण्डनिर्वप-
णम् । ३ । कर्षुचयमूले पुरुषाणां कर्षुचयमूले स्त्रीणाम्
। ४ । पुरुषकर्षुचयं साक्षेनोदकेन पूरयेत् । ५ । स्त्रीक-
र्षुचयं साक्षेन पयसा । ६ । दधा मांसेन पयसा प्रत्येकं
कर्षुचयम् । ७ । पूरयित्वा जपेदेतद्द्ववद्द्वो भवतीभ्योऽस्तु
चाक्षयम् । ८ ॥ ७४ ॥

पितरि जीवति यः आङ्गं कुर्यात्स येषां पिता कुर्या-

LXXIV, 1. कृत्वा om. C^{1,2}. कृत्वान्वष्टकावद्दिङ् कृत्वा दैवपूर्वं
माचे v. 8. एतद्ववद्वो om. C^{1,2}v. See the Kâth. Grihyas.

32... आ सीमान्तमनुवच्य... LXXIV, 1... यथाक्रमं शाक-
मांसापूपैः ।... वचोक्तविधिना आङ्गं कृत्वा परेद्युर्वष्टकास्वष्टकावद्वस्या-
मवृक्षाणां येन पश्चकेन हेऽमस्तेनवान्वष्टकास्वपि हेमः ।... 8. एवं नवापि
कर्षुकृत्वाद्वयेव पूरयित्वा एतद्ववद्वा इत्वादि मन्त्रं जपेत् ।

त्तेषां कुर्यात् । १ । पितरि पितामहे च जीवति येषां
पितामहः । २ । पितरि पितामहे प्रपितामहे च जीव-
ति नैव कुर्यात् । ३ । यस्य पिता प्रेतः स्यात्स पित्रे पिण्डं
निधाय पितामहात्परं द्वाभ्यां दद्यात् । ४ । यस्य पिता
पितामहश्च प्रेतौ स्यातां स ताभ्यां पिण्डौ दत्त्वा पिता-
महपितामहाय दद्यात् । ५ । यस्य पितामहः प्रेतः
स्यात्स तस्मै पिण्डं निधाय प्रपितामहात्परं द्वाभ्यां
दद्यात् । ६ ।

मातामहानामयेवं आङ्गं कुर्यादिचक्षणः ।
मन्त्रोहेण यथान्यायं शेषाणां मन्त्रवर्जितम् ॥ ७ ॥ ७५ ॥

LXXV, 2. C^{1,2} add कुर्यात्सेषां पिता कुर्यात् । From the C.
3. चित्र जीवस्तु नैव कुर्यात् । C^{1,2}. From the C. 4. प्रपितामहात्
C^{1,2}. पूर्वं for एवं v. 5, 6 om. v. 6. यस्य पिण्डं om. V^{1,2}.
स्यात् om. V⁴. After 6, C^{1,2} add the following Sûtra, यस्य
पिता प्रपितामहश्च प्रेतौ स्यातां स पित्रे पिण्डं निधाय पितामहात्परं
द्वाभ्या दद्यात् । See Sûtra 4.

LXXV, 3... पिचादिषु चित्र जीवस्तु आङ्गमेव न कुर्यात् । 4.
मृतपिण्डको जीवत्पितामहक्ष्य पिण्डपिण्डं दत्त्वा प्रपितामहद्वद्वितामहाभ्यां
पिण्डं दद्यात् ।... 6. यो जीवत्पिण्डप्रपितामहः स पितामहपिण्डं दत्त्वा
दद्वद्वितामहत्पिण्डः पिण्डं दद्यात् ।... 7... सत्र मातामहे जीवति
तत्पिण्डमेव ।... यथान्यायं प्रथमान्ते प्रथमान्तं द्वितीयान्ते द्वितीयान्तं
मित्रादि प्रकारेव मातामहशब्दस्योहेन कार्यम् ।... शेषाणां पिण्डव्यमा-
तुलभाग्रादीनां आङ्गममन्त्रकमेव पिण्डपद्वन्मन्त्ररहितमेव कुर्यात् ।...

अमावास्यास्त्रिसोऽष्टकास्त्रिसोऽन्वष्टका माघी प्रौष्ठ-
पद्मूर्धं क्षणचयोदशी व्रीहियवपाकौ चेति । १ ।
एतांस्तु आङ्गकालान्वै नित्यानाह प्रजापतिः ।
आङ्गमेतेष्वकुर्वाणो नरकं प्रतिपद्धते ॥ २ ॥ ७६ ॥

आदित्यसंक्रमणम् । १ । विषुवद्यम् । २ । विशेष-
णायनद्यम् । ३ । अतीपातः । ४ । जन्मक्षम् । ५ । अभ्य-
दयश्च । ६ ।

एतांस्तु आङ्गकालान्वै काम्यानाह प्रजापतिः ।
आङ्गमेतेषु यद्दत्तं तदानन्त्याय कल्पयते ॥ ७ ॥
संध्यारात्र्योर्न कर्तव्यं आङ्गं खलु विचक्षणैः ।
तयोरपि च कर्तव्यं यदि स्याद्राहुदर्शनम् ॥ ८ ॥
राहुदर्शनदत्तं हि आङ्गमाचन्द्रतारकम् ।
गुणवत्सर्वकामीयं पितृणामुपतिष्ठते ॥ ९ ॥ ७७ ॥

सततमादित्येऽश्च आङ्गं कुर्वन्नरोग्यमाप्नोति । १ ।
सौभाग्यं चान्द्रे । २ । समरविजयं कौजो । ३ । सर्वान्का-

LXXVI, 1... श्रीहिप्रकः श्रहत् । यवपाको वसन्तः । ...
LXXVII, 5. आत्मनः पुच्छ्य भार्यायाच्च अन्मनक्षत्रम् । ... 6.
अभ्यदयः पुच्छमादिः । ... 6... तत्र छत्रं आङ्गं पितृणां यावच्चतार-
कावक्षानमुपतिष्ठते कर्तुच्च सर्वगुणातिशयवत्सर्वकामसाधनं भवतीति ।
LXXVIII, 1. आदित्यवरे आङ्गं सार्वकालिकारोग्यहेतुः । 2. चन्द्र
वारे सौभाग्यं जनप्रियत्वम् ।

मान्बौधे । ४ । विद्यामभीष्टां जैवे । ५ । धनं शैक्षे । ६ ।
जीवितं शनैश्चरे । ७ । स्वर्गं कृत्तिकासु । ८ । अपव्यं
रोहिणीषु । ९ । ब्रह्मवर्चस्यं सौम्ये । १० । कर्मसिद्धिं
रौद्रे । ११ । भुवं पुनर्वसौ । १२ । पुष्टिं पुष्ये । १३ ।
श्रियं सार्पे । १४ । सर्वान्कामान्पैव्ये । १५ । सौभाग्यं
भाग्ये । १६ । धनमार्यमणे । १७ । ज्ञातिश्रैश्चं इस्ते
। १८ । रूपवतः सुतांस्त्वाङ्गे । १९ । वाणिज्यसिद्धिं स्वातौ
। २० । कनकं विशाखासु । २१ । मिचाणि मैवे । २२ ।
राज्यं शक्ते । २३ । क्षणिं मूले । २४ । समुद्रयानसिद्धि-
माग्ये । २५ । सर्वान्कामान्वैश्वदेवे । २६ । श्रैश्चमभि-
जिति । २७ । सर्वान्कामाच्छ्रवणे । २८ । लवणं वासवे
। २९ । आरोग्यं वारुणे । ३० । कुप्यद्रव्यमाजे । ३१ ।
यहमाहिर्बुध्ये । ३२ । गाः पौष्णे । ३३ । तुरङ्गमा-
श्चिने । ३४ । जीवितं याम्ये । ३५ । यहं सुरूपाः स्त्रियः
प्रतिपदि । ३६ । कन्यां वरदां द्वितीयायाम् । ३७ ।

LXXVIII, 5. जीवे C^{1,2}v. 10. ब्रह्मवर्चः v. 14. सर्पे C^{1,2}.
15. पैवे C^{1,2}. 25—53 om. v.

10. सौम्यं मृगशिरः । तस्मिन्त्रस्त्ववर्चस्यं ब्रह्मतेजः । जीजो वा ॥ 11.
कर्मणामैहिकानां सिद्धिः फलप्राप्तिः । शैर्यं वा । रौद्रमार्दा ॥ 14. सार्प-
मालेषासत्र श्रोभाम् ॥ 18. ज्ञातिषु सप्तिष्ठेषु ज्ञातिष्ठेष्टत्वम् ॥ 29...
लवणं लवणक्षियासिद्धिः ॥ 37. वरदामलीष्टप्रदाम् । कन्यां जामातृंच ॥

सर्वान्कामांनृतीयायाम् । ३८ । पश्चांश्चतुर्थाम् । ३९ ।
 सुरुपान्सुतान् पश्चम्याम् । ४० । द्यूतविजयं वधाम् । ४१ । क्षविं सप्तम्याम् । ४२ । वाणिज्यमष्टम्याम् । ४३ ।
 पश्चान्ववम्याम् । ४४ । वाजिनो दशम्याम् । ४५ । ब्रह्म-
 वर्चस्विनः पुचानेकादश्याम् । ४६ । कनकरजतं द्वाद-
 श्याम् । ४७ । सौभाग्यं चयोदश्याम् । ४८ । सर्वका-
 मान्यच्चदश्याम् । ४९ । शस्त्रहतानां आङ्गकर्मणि चतु-
 र्दशी शस्त्रा । ५० । अपि पितृगीते गाये भवतः । ५१ ।
 अपि जायेत सेऽस्माकं कुले कश्चिद्वरोत्तमः ।
 प्रावृट्काले इसिते पक्षे चयोदश्यां समाहितः ॥ ५२ ॥
 मधूस्तकटेन यः आङ्गं पायसेन समाचरेत् ।
 कार्त्तिकं सकलं मासं प्राकृद्याये कुञ्जरस्य च ॥ ५३ ॥ ७८ ॥

अथ न नक्तं यद्दीतेनोदकेन आङ्गं कुर्यात् । १ ।

40, 41 T. and C. om. V¹⁻³. 40. अयं पश्चम्याम् । C¹⁻².
 LXXIX, 1—12 om. v.

42. क्षविं क्षविपक्षम् ॥ 43. वाणिवदं क्षयविक्षयपक्षम् ॥ 53...
 कार्त्तिकं सकलं मासं... यः आङ्गं दद्यात् । सेऽप्यस्मल्ले जायेतेति
 कालान्तरमपि पितृभीष्ममुक्तम् ।... प्राचि क्षाया प्राकृद्याय ।... प्राकृद्याया
 वापराके भवति । तथापि पितृरो मधुपाथसेन आङ्गनिष्ठन्ति ।...

कुशभावे कुशस्थाने काशान्दूर्वां वा दद्यात् । २ । वासो-
 ईर्ये कार्यासेात्यं स्त्रूचम् । ३ । दशं विवर्जयेद्यद्यायहत-
 वस्त्रजा स्यात् । ४ । उयगन्धीन्यगन्धीनि कण्ठकिजानि
 रक्तानि च पुष्पाणि । ५ । शुक्रानि सुगन्धीनि कण्ठकि-
 जान्यपि अलजानि रक्तान्यपि दद्यात् । ६ । वसां मेदं च
 दीपार्थे न दद्यात् । ७ । दृतं तैलं वा दद्यात् । ८ । जीवजं
 सर्वधूपार्थे न दद्यात् । ९ । मधुष्टतसंयुक्तं गुगगुलुं दद्यात्
 । १० । चन्दनकुञ्जमकर्पूरागुरुपद्मकान्यनुलेपनार्थे । ११ ।
 न प्रत्यक्षस्त्रवणं दद्यात् । १२ । इस्ते न च दृतव्यज्ञना-
 दि । १३ । तैजसानि पाचाणि दद्यात् । १४ । विशेषतो
 राजतानि । १५ । खङ्गकुतपक्षणाजिनतिलसिङ्गार्थका-
 श्वतानि च पवित्राणि रक्षोग्रानि च निदध्यात् । १६ ।

3. वासैः । C¹⁻². 5. कण्ठकिजानि V¹⁻⁴; कण्ठकिजानि C¹⁻²;
 कण्ठकिजानि Ap. See 6, and LXVI, 7, 8. Arrangement of
 the following sections in v: LXXX, 2—14; LXXXI,
 3—15; LXXIX, 13—42; LXXX, 1 (excepting प्रीयन्ते);
 LXXX, 1, 15—LXXXI, 23 (LXXXI, 3—15 being
 repeated). 16. चेति दद्यात् । C¹⁻².

LXXIX, 3. वासोभावे तत्कार्ये कार्यासंभवं स्त्रूनं देयम् ।... 9.
 जीवजं नखङ्गकादि ।... 13...आदिशब्दाइधियायसादि च । इस्ते न देयं
 किंतु दर्शादिता ।... 16...पार्वतराजतताम्बप्राजाति... एतानि पवित्राणि ।
 रक्षोग्रानि वशमावानि ।...

पिप्पलीमुकुन्दकस्तृणशियुसर्वपसुरसासर्जकसुवर्चलक्ष्मा
भारडालाबुवार्ताकुपालकेदोपेदकीतण्डुखीयकुसुम-
पिण्डालुकमहिषीक्षीराणि वर्जयेत् । १७ । राजमाषम-
स्त्ररपर्युषितक्षत्स्तवणानि च । १८ । कोपं पर्वाहरेत्
। १९ । नाश्रु पातयेत् । २० । न त्वरां कुर्यात् । २१ ।
दृतादिदाने तैजसानि पाचाणि खङ्गपाचाणि फलगुपाचा-
णि च प्रशस्तानि । २२ । अच च स्त्रीको भवति । २३ ।
सौवर्णराजताभ्यां च खाङ्गेनौदुम्बरेण च ।
दत्तमक्षयतां याति फलगुपाचेण चाप्यथ ॥ २४ ॥ ७६ ॥

तिलैवैर्हियवैर्माषैरद्विर्मूलफलैः शाकैः श्यामाकैः
प्रियज्ञुभिर्नीवारैर्मुज्जैर्गोधूमैश्च मासं प्रीयन्ते । १ । द्वौ
मासौ मत्यमासेन । २ । चौन्हारिणेन । ३ । चतुरश्चौ-
रभेण । ४ । पञ्च शाकुनेन । ५ । षट्क्षागेन । ६ । सप्त
तौरेण । ७ । अष्टौ पाष्ठेन । ८ । नव गावयेन । ९ ।
दश माहिषेण । १० । एकादश तूपरेणाजेन । ११ ।

17. •पाण्डुपोटकी० C^{1,2}. 24. खङ्गेनौ० C^{1,2}. LXXX, 11.
एकादश कौमेन० C^{1,2}.

18...हतं क्षतिमं लववम् ।...22. आदिश्वदाङ्गानदधिपायसादि ।...
24. औदुम्बरं ताम्बम् ।... LXXX, 1. मल्याः सिंहतुखकादयः ।...
5. इकुनः पश्चो जावातिरिक्तादिर्भवः ।

संवत्सरं गव्येन पयसा तदिकारैर्वा । १२ । अच पितृ-
गीता गाथा भवति । १३ ।
कालशक्तं महाशत्कं मांसं वाधीणसस्य च ।
विषाणवज्या ये खङ्गास्तांस्तु भक्षामहे सदा ॥ १४ ॥ ८० ॥

नान्नमासनमारोपयेत् । १ । न पदा स्पृशेत् । २ ।
नावक्षुनं कुर्यात् । ३ । तिलैः सर्षपैर्वा यातुधानान्विस-
र्जयेत् । ४ । संदृते न आङ्गं कुर्यात् । ५ । न रजस्त्वां
पश्येत् । ६ । न श्वानम् । ७ । न विड्वराहम् । ८ । न
ग्रामकुक्टम् । ९ । प्रयत्नाच्छ्राङ्गमजस्य दर्शयेत् । १० ।
अश्रीयुव्राह्मणाश्च वाग्यताः । ११ । न वेष्टिशिरसः
। १२ । न सोपानत्वाः । १३ । न पीठोपहितपादाः । १४ ।
न इनाङ्गाधिकाङ्गाः आङ्गं पश्येयुः । १५ । न शूद्राः
। १६ । न पतिताः । १७ । तत्कालं ब्राह्मणं ब्राह्मणान्-

14. वाधीणसस्य V¹⁻⁴ C^{1,2} N. See, however, M, III, 271;
Y. I, 259; Apast. II, 17, 3; Gaut. XV, 15. खङ्गा आस्त्र्यं
तांस्तु भुक्षाच्च । V¹⁻⁴ N. LXXXI, 3—22 om. V¹⁻³ C^{1,2};
but 23 is marked श्व in V¹⁻³, just as it is in V⁴. 13.
सोपानत्वः V⁴; सापान त्वः.

LXXXI, 6. चर्ता भोक्ता चोदकां च पश्येत् ।... 18. आङ्गकाके
समागतं ब्राह्मणं संन्यासिनं वा नियुक्ताच्चेदनुमन्येयुक्तदा तमपि भोजयेत् ।

मतेन वा भिक्षुकं भोजयेत् ॥ १८ ॥ इविर्गुणान् ब्राह्मणा
ब्रूयुर्दाचा पृष्ठाः ॥ १९ ॥
यावदुष्टां भवत्यन्नं यावद्वृच्छन्ति वाग्यताः ।
तावदश्वन्ति पितरो यावन्नोक्ता इविर्गुणाः ॥ २० ॥
सार्ववर्णिकमन्नाद्यं संनीयाश्चाच्च वारिणा ।
समुत्सृजेद्वृक्तवतामग्रते विकिरनभुवि ॥ २१ ॥
असंस्कृतप्रमीतानां त्यागिनां कुलयोषिताम् ।
उच्छिष्टं भागधेयं स्याइमेषु विकिरश्च यः ॥ २२ ॥
उच्छेषण्यं भूमिगतमजिह्वास्याशठस्य च ।
दासवर्गस्य तत्पित्रे भागधेयं प्रचक्षते ॥ २३ ॥ ८१ ॥

दैवे कर्मणि ब्राह्मणं न परीक्षेत । १ । प्रयत्नात्पित्रे
परीक्षेत । २ । हीनाधिकाङ्गान्विवर्जयेत् । ३ । विकर्म-

18. पूजयेत् । V¹. 22. दोगिनां कुलयोषिताम् । V⁴v. See N.'s gloss, which seems to be an erroneous interpretation of the reading त्यागिनां कुलयोषिताम्, which is found M. III, 245.

21. सार्ववर्णिकं सर्वजातीयमन्नमाच्चशस्त्राच्चावादिकमप्यादाय असेना-
च्चाच्च भुक्तवतामग्रे सुवि न पात्रे विकिरश्चपिण्डेन पातयेत् ॥ 22. वि-
किरदेवता चाह ॥... योऽयमुक्तो विकिरो यथ भोजमावश्चिष्टं विप्रादां
तदुमयमन्यमीतानां कुलस्तीणां च त्वक्षागां भागधेयम् ॥... LXXXII,
4. श्रुतिसूत्रिविशदं कर्म विकर्म ॥...

स्थांश्च ॥ ४ ॥ वैडालव्रतिकान् ॥ ५ ॥ वृथालिङ्गिनः ॥ ६ ॥
नक्षत्रजीविनः ॥ ७ ॥ देवताकांश्च ॥ ८ ॥ चिकित्सकान्
॥ ९ ॥ अनूढापुचान् ॥ १० ॥ तत्पुचान् ॥ ११ ॥ बहुया-
जिनः ॥ १२ ॥ ग्रामयाजिनः ॥ १३ ॥ शूद्रयाजिनः ॥ १४ ॥
अयाज्ययाजिनः ॥ १५ ॥ ब्रात्यान् ॥ १६ ॥ तद्याजिनः
॥ १७ ॥ पर्वकारान् ॥ १८ ॥ सूचकान् ॥ १९ ॥ ऋतकाध्या-
पकान् ॥ २० ॥ ऋतकाध्यापितान् ॥ २१ ॥ शूद्रान्पुष्टान्
॥ २२ ॥ पतितसंसर्गान् ॥ २३ ॥ अनधीयानान् ॥ २४ ॥
संधोपासनभृष्टान् ॥ २५ ॥ राजसेवकान् ॥ २६ ॥ नगान्
॥ २७ ॥ पित्रा विवदमानान् ॥ २८ ॥ पितृमातृगुर्वमि-
स्वाध्यायत्यागिनश्चेति ॥ २९ ॥

ब्राह्मणापसदा ह्येते कथिताः पड़क्तिदूषकाः ।
एतान्विवर्जयेद्यत्वाच्चाङ्गकर्मणि परिणितः ॥ ३० ॥ ८२ ॥

LXXXII, 25. संधोपासनाननुखान् । C^{1,2}. 28 om. C^{1,3};
T. and C. om V¹⁻³; विवदमानानपि । v. 30. विवर्जयेच्छेषा-
क्षाङ्ग ॥ C^{1,3}; विवर्जयेच्छापि आज्ञा ॥ v.

6. छथा शास्त्रातिक्रमेष्व लिङ्गं संन्यास्याद्याच्चमचिङ्गं वेषां ते ॥... 15.
अयाज्याः पतितादयः ॥... 16. संखारह्योनान् ॥ 22. मिरलरं शूद्रान्भ-
भोजिनः ॥ 24. येऽधीतमपि वेदं प्रत्यक्षं नाधीयन्ते तान् ॥ 30. ग्राम-
वेभ्योऽपसदा बहिष्कृता अत एव परिष्कृष्टवकाः कथिताः पूर्वचिभिः ॥...

अथ पठ्क्तिपावनाः । १ । चिराचिकेतः । २ ।
पञ्चामिः । ३ । ज्येष्ठसामगः । ४ । वेदपारगः । ५ ।
वेदाङ्गस्याप्येकस्य पारगः । ६ । पुराणेतिहासव्याकरण-
पारगः । ७ । धर्मशास्त्रस्याप्येकस्य पारगः । ८ । तीर्थ-
पूतः । ९ । यज्ञपूतः । १० । तपःपूतः । ११ । सत्यपूतः
। १२ । मन्त्रपूतः । १३ । गायत्रीजपनिरतः । १४ ।
ब्रह्मदेयानुसंतानः । १५ । चिसुपर्णः । १६ । जामाता
। १७ । दौहित्रश्चेति पाचम् । १८ । विशेषेण च योगिनः
। १९ । अच पितृगीता गाया भवति । २० ।
अपि स स्यात्कुलेऽस्माकं भोजयेद्यत्तु योगिनम् ।
विप्रं आङ्गे प्रयत्नेन येन तृष्णामहे वयम् ॥ २१ ॥ ८३ ॥

न च्छेष्वविषये आङ्गं कुर्यात् । १ । न गच्छेच्छ-
विषयम् । २ ।

LXXXIII, 18. पाचम् om. C¹⁻³; दाता । v. Ap. has याचम्.
19—21, and LXXXIV, excepting a few fragments,
om. v. 21. अये C⁴.

LXXXIII, 2. चिराचिकेतं चयनं छतवानसौ चिराचिकेतः ।
चिराचिकेतसंज्ञं यजुर्वेदभागं तद्वत्पूर्वकमधीतेऽसौ वा । १४. मन्त्रविष्णवा-
दिदैववैर्णियं जप्ते ।... १५. ब्रह्मदेवं वेदाध्यायनं (० ध्यायनं V¹⁻³)
तदुपजच्छितः संतानः परंपरा यस्येति । चिपुरव्याधापकेति यावत् । १६.
चिसुपर्णं यजुर्मागविशेषमधीतेऽसौ । तथा चिः सुपर्णं चितिं छतवानसौ
वा । LXXXIV, 1. वशमाकदेशे च्छेष्वदेशे... 2. तीर्थयाचां
विगा च्छेष्वदेशं न गच्छेत् ।

परनिपानेष्वपः प्रीत्वा तत्साम्यमुपगच्छतीति । ३ ।
चातुर्वर्णव्यवस्थानं यस्मिन्देशे न विद्यते ।
स च्छेष्वदेशो विज्ञेय आर्यावर्तस्ततः परः ॥ ४ ॥ ८४ ॥

अथ पुष्करेष्वस्थायं आङ्गम् । १ । जप्त्वा मतपांसि
च । २ । पुष्करे स्नानमाचात्सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । ३ ।
एवमेव गयाश्रीर्णे । ४ । वटे । ५ । अमरकण्ठकपर्वते । ६ ।
ब्रह्मपर्वते । ७ । यत्र क्वचन नर्मदातीरे । ८ । यमु-
नातीरे । ९ । गङ्गायां विशेषतः । १० । कुशावर्ते । ११ ।
विन्दुके । १२ । नीलपर्वते । १३ । कनखले । १४ ।
कुजामे । १५ । भृगुतुङ्गे । १६ । केदारे । १७ । महा-

LXXXV, 1. पुष्करेषु आङ्गम् । C¹⁻³; पुष्करेषु यच्छाङ्गम् । v.
4. गयाश्रीर्णे and 5 om. v. 5. ब्रह्मवटे C¹⁻³. From the C.
12. विन्दुके C¹⁻³v. See the C. 15. कुजामे । C¹⁻³.

3. परे चातुर्वर्णव्यवस्थाना स्नेष्वासेवा निपाने जलाशये खात्वा पीता
तत्साम्यं प्राप्नोति ।... साम्यं च यावज्जीवाभ्यासविषयम् । सद्यत्... आप-
लामेनोऽस्त्रं चेयम् ।... LXXXV, 5... ब्रह्मवटे । 7. ब्रह्माकारे
पर्वतविशेषे । 11. कुशावर्तस्यमकगिरिस्यो गोदावरीप्रभवः । 12.
विन्दुको ददिक्षदेशस्यातीर्थविशेषः । विल्वक इति याठेऽपि तच्चैव सः ।
14. कनखलमुत्तरपर्वतस्य व्याप्तकाशं च । 15. कुजामसुत्तलदेशस्यं क्वेचं
गङ्गादारश्यं वा । 16. भृगुतुङ्गोऽमरकण्ठकासमीपस्यो विन्धपादः । 17.
केदार उत्तरपर्वतस्यः ।

लये । १८ । नडन्तिकायाम् । १९ । सुगन्धायाम् । २० ।
शकमर्थाम् । २१ । फलगुतीर्थे । २२ । महागङ्गायाम् ।
। २३ । चिह्निकायामे । २४ । कुमारधारायाम् । २५ ।
प्रभासे । २६ । यच्च क्वचन सरस्वत्यां विशेषतः । २७ ।
गङ्गादारे प्रयागे च गङ्गासागरसंगमे ।
सततं नैमित्पारण्ये वाराणस्यां विशेषतः ॥ २८ ॥

अगस्त्याश्रमे । २९ । कर्णाश्रमे । ३० । कौशिक्याम् ।
। ३१ । सरयूतीरे । ३२ । शोणस्य ज्योतिषायाश्च संगमे ।
। ३३ । श्रीपर्वते । ३४ । कालोदके । ३५ । उत्तरमा-
नसे । ३६ । वडवायाम् । ३७ । मतज्ञवायाम् । ३८ ।

24. चिह्निकायामे C^{1,2}. See the C. 28 is divided into five Sūtras by N.; but the Mitāksharā quotes it as a Sloka.

18. महालयः पर्वतविशेषः ॥ 19. नडन्तिका [नडन्तिका] नद्यभियु-
क्तेभ्यो ज्ञेया ॥ 20. सुगन्धा नदी सौगन्धिकनगसमीपस्था ॥ 22. फलगु-
तीर्थं गयास्थम् ॥ 24. चिह्निकायामः श्रालग्रामः । तण्डुलिकाश्रम इति
वा पाठः ॥ 25. काश्मीरदेशे क्रौञ्चपर्वते कुमारशक्तिप्रदारेण जलधारा
निर्गतालि सा कुमारधारा तस्याम् । इच्छिणसमुद्र इव्यापातक्षेत्रे वा ॥ 26.
द्वारकासमीपे प्रभासतीर्थम् ॥ 29. खगस्त्याश्रमः पुष्करसमीपे सरस्वती-
तीरे ।... दक्षिणदेशे खामिक्षाने वा ॥ 30. कर्णाश्रमे मालिनीतीरे ॥
33...तयोः संगमे विन्ध्यमधे । श्रोणक्षेत्रीरथये इति पाठेऽपि तच्चैव ॥
34. श्रीपर्वता इच्छिणदेशस्यः श्रीगैत्रो मङ्गिकाकुन्नस्याम् ॥ 35. कालो-
दक्षं यामुनस्तीर्थविशेषः ।... 36. उत्तरमानसं केदारोत्तरपर्वतस्थम् ॥ 37.
वडवा तीर्थविशेषो दक्षिणदेशस्यः ॥ 38 मतज्ञवापी गयादक्षिणभागस्था ॥

सप्तर्षे । ३९ । विष्णुपदे । ४० । स्वर्गमार्गपदे । ४१ ।
गोदावर्याम् । ४२ । गोमत्याम् । ४३ । वेच्चवत्याम् । ४४ ।
विपाशायाम् । ४५ । वितस्तायाम् । ४६ । शतद्रुतीरे । ४७ ।
चन्द्रभागायाम् । ४८ । ईरावत्याम् । ४९ । सिन्ध्या-
स्तीरे । ५० । दक्षिणे पञ्चनदे । ५१ । औसजे । ५२ ।
एवमादिष्ठान्येषु तीर्थेषु । ५३ । सरिद्वरासु । ५४ ।
सर्वेष्वपि स्वभावेषु । ५५ । मुलिनेषु । ५६ । प्रस्तवणेषु
। ५७ । पर्वतेषु । ५८ । निकुञ्जेषु । ५९ । वनेषु । ६० ।
उपवनेषु । ६१ । गोमयेनापलिसेषु एहेषु । ६२ । मनो-
ज्ञेषु । ६३ । अच्च च पिट्ठगीता गाथा भवन्ति । ६४ ।
कुलेऽस्माकं स जन्तुः स्यादो ने दद्याज्जलाज्जलीन् ।
नदीषु बहुतेऽयासु श्रीतलासु विशेषतः ॥ ६५ ॥
अपि जायेत सेऽस्माकं कुले कश्चिन्नरोत्तमः ।
गयाशीर्थे वटे आङ्गं यो नः कुर्यात्समाहितः ॥ ६६ ॥

52. औसजे V¹⁻⁴ N.; औजसे C^{1,2}v. 62. गोमयलिसेषु । C^{1,2}.

39. सप्तर्षे सप्तर्षितीर्थम् । 40. विष्णुपदं गयामध्यस्थितम् । 41.
स्वर्गमार्गे रथमार्ग इति पदशासा... 51. छायावेणातुङ्गभद्राकोणानां
पञ्चानां नदीनां समाहारदेशे ॥ 52. औसजं शूर्पीरकं दक्षिणदेशस्यं
सीर्थम् ॥ 55. खमावा रघुनाथश्रीकृष्णादीनां जन्मस्थानानि तेष्वपि सर्वेषु ॥
59. निकुञ्जा वृन्दावनवर्तीनि । भगवत्कीडास्थानानि जलामृहानि ॥ 63.
मनोज्ञात्कुलसीचलरादयः ॥ 65... श्रीतला हिमवत्मभवाः ।...

एषव्या वहवः पुचा यद्येकोऽपि गयां व्रजेत् ।
यजेत् वाश्वमेधेन नीलं वा वृषमुन्स्तजेत् ॥ ८७ ॥ ८५ ॥

अथ वृषेत्सर्गः । १ । कार्पिक्यामाश्वयुज्यां वा । २ ।
तचादावेव वृषभं परीक्षेत् । ३ । जीवद्वत्सायाः पय-
स्विन्याः पुचम् । ४ । सर्वलक्षणोपेतम् । ५ । नीलम् । ६ ।
खोहिनं वा मुखपुच्छपादश्चञ्चुलम् । ७ । यूथस्याच्छा-
दकम् । ८ । ततो गवां मध्ये सुसमिञ्चमग्निं परिस्तीर्य
पौष्ट्रां चर्ह पयसा अपयित्वा पूषा गा अन्वेतु न इह
रतिरिति च हुत्वा वृषमयस्त्वारस्त्वक्येत् । ९ । एक-
स्मिन्याश्च चक्रेणापरस्मिन्याश्च शूलेन । १० । अङ्गितं
च हिरण्यवर्णा इति चतस्रभिः शं नो देवीरिति च
स्नापयेत् । ११ । स्नातमलंकृतं स्नातालंकृताभिस्तस्रभि-
वत्सतरीभिः सार्धमानीय रुद्रानपुरुषस्त्वकं कृष्णाण्डीश्च

LXXXVI, 9. रतिरिति all; रडिर् Ap. and Kāth. Gṛihyas.
11. देवीरिति V¹⁻⁴ C¹⁻²v Ap.; देवीरिति N. Ap. See Rigv. X, 9, 4.

67. वह्नां पुचागां मध्ये रकेनापि गयाश्चकरणे पितृसुक्तिर्भवति...
LXXXVI, 5... जच्यान्यङ्गानि तैः सर्वेयुक्तम् ।... 9... गवां मध्ये
गोऽह इति देशविधिः ।... आङ्गतिव्यं छला... 10. दत्तिगवाहै
चक्रेण वामफिजि चिशूलेन... 12... रुद्राङ्गमहे रुद्र मन्त्रव इथेका-
द्धानुवाकान् ।...

जपेत् । १२ । पिता वत्सानामिति वृषभस्य दक्षिणे
कर्णे पठेत् । १३ । इमं च । १४ ।
वृषो हि भगवान्यर्मश्चतुष्पादः प्रकीर्तिः ।
वृषोमि तमहं भक्त्या स मे रक्षतु सर्वतः ॥ १५ ॥
एतं युवानं पतिं वा ददामि
तेन क्रीड़न्तीश्वरत प्रियेण ।
मा हास्महि प्रजया मा तनूभि-
र्मा रधाम द्विषते सोम राजन् ॥ १६ ॥
वृषं वत्सतरीयुक्तमैशान्यां कारयेद्विशि ।
होतुर्वस्त्रयुगं दद्यात्सुवर्णं कांस्यमेव च ॥ १७ ॥
अयस्त्वारस्य दातव्यं वेतनं मनसेष्ठितम् ।

13. वत्सेति V¹⁻⁴ C¹⁻²v Ap.; पिता वत्सेति काठकीयो मनः N. See Kāth XIII, 9; Kāth. Gṛihyas., etc. 16. ददाम्य and चरण V¹⁻⁴ C¹⁻²v Ap. The Kāth. Gṛihyas. has the same readings; but the Atharva and Taittiriya (III, 9, 1) Samhitās [see also the Gṛihyasūtras of Pāraskara (III, 9, 6) and Sāṅkhāyana. (III, 11, 14)] have ददामि तेन and चरत महामात्र C¹⁻².

16... हे राजन्... वयं प्रजया संतत्या तमभिस्त्वद्वैरेच मा
हास्महि मा श्वसका भवेत् द्विषते श्ववे च मा रधाम मा वशा
भवेत् । (हे सोम राजव्यं प्रजया पुचादिक्या मा हास्महि प्रजया
शून्या मा भूम... तथा तनूभिः श्वरारैमां हास्महि दीर्घायुषः स्थाने-
त्वर्धः ।... Devapāla).

भेजनं बहुसर्पिष्कं ब्राह्मणांश्च भेजयेत् ॥ १८ ॥
 उत्सृष्टो दृष्टभो यस्मिन्पितृत्यथ जलाशये ।
 जलाशयं तत्सकलं पितृस्तस्योपतिष्ठति ॥ १९ ॥
 शृङ्गेणाल्पिखते भूमिं यज्ञ क्षचन दर्पितः ।
 पितृणामन्नपानं तत्प्रभूतमुपतिष्ठति ॥ २० ॥ ८६ ॥

अथ वैशाख्यां पैर्णमास्यां क्षणमृगाजिनं सुवर्णशृङ्गं
 रौप्यखुरं मौक्तिकलाङ्गुलभूषितं क्षत्वा आविके च वस्त्रे
 प्रसारयेत् । १ । ततस्तिलैः प्रच्छादयेत् । २ । सुवर्णना-
 भिं च कुर्यात् । ३ । अहतेन वासेयुगेन प्रच्छादयेत्
 । ४ । सर्वगन्धरवैश्वालंकानं कुर्यात् । ५ । चतस्रूषु दिश्मु-
 चत्वारि तैजसानि पाचाणि श्वीरदधिमधुष्टपूर्णानि नि-
 धायाहितामये ब्राह्मणायालंकानाय वासेयुगेन प्रच्छा-

20. अधितिष्ठति ॥ V⁴; उपतिष्ठति ॥ V¹⁻³ C¹⁻²v Ap. N. has
 तिष्ठति in V⁴; उपतिष्ठति in V¹⁻³. LXXXVII, 1. सश्वर्णं-
 सखुरं V¹⁻⁴; but see the C. वस्त्रे च C¹⁻²; च om. v.
 6. तैजसपाचाणि C¹⁻²v.

18. अद्वितियुः... वेतनं प्रभूतष्टभोजनं च दद्यात् । इतत्कर्मसादु-
 णाय चीर्णाश्वाण्मोजयेत् ।... 19. तस्योत्तद्दृः पितृनुपतिष्ठति...
 LXXXVII, 1... दश्मोवर्णकहेमवटितश्वर्णद्वयं पश्चपलदौप्य-
 घटितचतुःखुरम् ।... 3. ...सुवर्णनाभिं नेत्रे च कुर्याद्वस्त्रमन्विते । इति
 खाल्पानाम् । 6. पूर्वादित्यतुर्दित्य तैजसानि तामरौप्यकांस्यसौर्वर्णानि...
 पाचाणि... क्रमेण श्वीरादिभिर्षतुर्भिः पूर्णानि निधायामिहेचिन्द्रे विप्राय

दिताय दद्यात् । ६ । अत्र च गाथा भवन्ति । ७ ।
 यस्तु क्षणाजिनं दद्यात्सखुरं शृङ्गसंयुतम् ।
 तिलैः प्रच्छाद्य वासेभिः सर्वरवैरलंकानम् ॥ ८ ॥
 ससमुद्रगुहा तेन सशैलवनकानना ।
 चतुरन्ता भवेहत्ता पृथिवी नाच संशयः ॥ ९ ॥
 क्षणाजिने तिलान्तर्वा हिरण्यं मधुसर्पिषी ।
 ददाति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥ १० ॥ ८७ ॥

अथ प्रस्त्रयमाना गौः पृथिवी भवति । १ । तामलं-
 क्षतां ब्राह्मणाय दत्त्वा पृथिवीदानफलमाप्नोति । २ ।
 अत्र गाथा भवति । ३ ।
 सवत्सारोमतुल्यानि युगान्युभयतोमुखीम् ।
 दत्त्वा स्वर्गमवाप्नोति अहधानः समाहितः ॥ ४ ॥ ८८ ॥

मासः कार्त्तिकोऽग्निदैवत्यः । १ । अग्निश्च सर्वदेवानां
 मुखम् । २ । तस्मान्तु कार्त्तिकं मासं बहिःखायी गाय-
 चीजपनिरतः सक्षदेव हविष्याशी संवत्सरक्षतात्पापा-
 त्यूतो भवति । ३ ।

LXXXIX, 3. V⁴ inserts जितेन्द्रियो after बहिःखायी; but
 this word must have crept in from 4.

वस्त्रयुम्भेष्वादितायोदकपूर्वे च पुच्छे दद्यात् ।... 9... चतुरदधिवेला-
 वलयिता एष्वी... LXXXVIII, 4. सवत्साया गोर्यावन्ति रोमाणि
 तत्समसंख्यानि युगानि...

कार्तिकं सकलं मासं नित्यस्त्रयी जितेन्द्रियः ।
जपन्हविष्यभुगदात्तः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४ ॥ ८६ ॥

मार्गशीर्षभुक्तपञ्चदश्यां ऋगशिरसा युक्तायां चूर्णि-
तखण्डस्य सुवर्णनाभं प्रस्थमेकं चन्द्रोदये ब्राह्मणाय
प्रदापयेत् । १ । अनेन कर्मणा रूपसौभाग्यवानभिजा-
यते । २ । पीढी चेत्पुष्टयुक्ता स्यात्स्यां गौरसर्षपकल्को-
दर्तितशरीरो गव्यद्वत्पूर्णकुम्भेनाभिषिक्तः सर्वैषधिभिः
सर्वगन्धैः सर्वबीजैश्च स्रातो दृतेन भगवन्तं वासुदेवं
स्नापयित्वा गन्धपूष्पधूपदीपनैवेद्यादिभिश्चाभ्यर्थं वैष्णवैः
शक्रैर्बाह्यस्त्वयैश्च मन्त्रैः पावके हुत्वा ससुवर्णेन दृतेन
ब्राह्मणान्वस्ति वाचयेत् । ३ । वासेयुगं कर्चेदद्यात् । ४ ।

4. दाता C^{1,2}. XC, 1. ऋगशिरःसंयुक्तायां C^{1,2}v. 3. पावकं
VI⁴ Ap.; अमो N.

LXXXIX, 2. अभिमुखा वै देवा इति ॥ 4... नित्यमविच्छेदेन-
द्योदये ज्ञानशीलो वाष्णेन्द्रियजयी गायत्री जपन्... XC, 1... पि-
ष्टस्य जबकस्य प्रस्थं षोडशपलं सुवर्णः षोडशमाषो नाभौ मध्ये यस्य तं
चन्द्रोदयकाले विप्राय विधिना दद्यात् ॥ 3... गोदृतेन कुम्भपरिमिते-
नाभिषिक्तः सर्वैषधैः... अकाराच्छलैश्च खातः... वैष्णवैरिदं विष्णु-
विचक्रम इत्यादिभिः । शक्रैस्तातारमिन्द्रमित्यादिभिः । बाह्यस्यैर्हस्यते
अति यदर्थं इत्यादिभिश्चकारात्प्रियदृष्ट्यान्मनोगे चामौ ऊत्वा ससुवर्णं दृतं
प्रियो ब्राह्मणोऽथो इत्यासे च स्तुतिः प्रतिष्ठायेत् ॥ 4. होमकर्चें...

अनेन कर्मणा पुष्टते । ५ । माधी मधायुता चेत्स्यां
तिलैः आङ्गं ऊत्वा पूतो भवति । ६ । फास्तुनी फल्गुनी-
युता चेत्स्यात्तस्यां ब्राह्मणाय सुसंख्तं स्वास्तीर्णं शर्यन्ते
निवेद्य भार्यां मनेऽन्नां रूपवतो द्रविणवतो चामोति
। ७ । नार्यपि भर्तारम् । ८ । चैची चिचायुता चेत्स्यां
चिचवस्त्रप्रदानेन सौभाग्यमाप्नोति । ९ । वैशाखी वि-
शाखायुता चेत्स्यां ब्राह्मणसप्तकं शौद्रयुक्तैस्तिलैः
संतर्थं धर्मराजानं प्रीणयित्वा पापेभ्यः पूतो भवति । १० ।
ज्यैष्ठी ज्येष्ठायुता चेत्स्यात्तस्यां छत्रोपानहप्रदानेन गवा-
धिपत्नं प्राप्नोति । ११ । आषाढ्यामषाढायुक्तायामन्न-
पानदानेन तदेवाक्षयमाप्नोति । १२ । आवण्यां श्रव-
णयुक्तायां जलधेनुं सान्नां वासेयुगाच्छादितां दत्ता
स्वर्गमाप्नोति । १३ । प्रौष्ठपद्मां प्रौष्ठपद्मयुक्तायां गोदानेन
सर्वपापविनिर्मुक्तो भवति । १४ । आश्वयुज्यामश्विनी-
गते चन्द्रमसि द्वत्पूर्णं भाजनं सुवर्णयुतं विप्राय दत्ता

6. भवति पूतः । V⁴. 7. फास्तुनी-स्तात् om. V⁴. 23 स—XCIV,
8. अर्म is wanting in v, two leaves having been lost.
11. चेत्स्यां C^{1,2}.

8. नार्यपि चेदुक्तविधिना शक्रां ददाति तदेकगुणविशिष्टं भर्तारं
प्राप्नोति । 10. वैशाखीं विशाखायोगे सप्त विप्रान्वर्मराजप्रीतये नधु-
मिश्रांस्त्विलाभोजयित्वा पापेभ्यो मुच्यते । 11... गोमान्ववति ।

दीपामिर्भवति । १५ । कार्त्तिकी कृत्तिकायुता चेत्यात्मां सितमुक्ताणमन्यवर्णं वा शशाङ्कोदये सर्वसस्य-रत्नगन्धेऽपेतं दीपमध्ये ब्राह्मणाय दत्त्वा काल्तारभयं न पश्यति । १६ । वैशाखशुक्लतृतीयायामुपेषाषितोऽश्व-तैर्वासुदेवमध्यचर्यं तानेव हुत्वा दत्त्वा च सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । १७ । यत्त तस्मिन्हनि प्रयच्छति तद-क्षयमाप्नोति । १८ । पौष्यां समतीतायां कृष्णपक्षद्वादश्यां सोपवासस्तिलैः स्नातस्तिलोदकं दत्त्वा तिलैर्वासुदेव-मध्यचर्यं तानेव हुत्वा दत्त्वा भुक्ता च पापेभ्यः पूतो भवति । १९ । माघां समतीतायां कृष्णद्वादश्यां सोप-वासः अवण्ण प्राप्य वासुदेवाग्रतो महावर्तिदयेन दीप-दयं दद्यात् । २० । दक्षिणपाश्वे महारजनरक्तेन समग्रेण वाससा हृततुलामष्टाधिकां दत्त्वा । २१ । वामपाश्वे तिलैस्तुलां साधां दत्त्वा श्वेतेन समग्रेण वाससा । २२ ।

16. ०भयं नश्यति C¹². 23. एतत्काला क्षतक्षयो यस्मिन्... स तत्त्वोक्तव्ये C¹³.

17... यवैर्भगवत्तं संपूर्ण यवागेव वासुदेवद्वादशाश्वरेकाष्ठोपरसहृष्टं वा उत्तरा ब्राह्मणाय च दत्तोक्तेभ्यः पापेभ्यो मुच्यते ॥ 18. यत्त सुवर्यरजतादि तद्दिने दद्यात्तदद्ययं भवति । ... 19... तिलैः स्नात्वा तिलैः पिण्डूसंतर्पयित्वा... 20... देवाये वक्ष्यमाणाणक्षणवर्तिदयेन दीपदयं क्षत्वा भगवते दद्यात् ॥ 21... सदग्रेन वाससा... अष्टोपास्तश्चतप्तण-परिमितइकाश्वादितेनैः दीपयेत् ॥

एतत्त्वां यस्मिन्वाप्नेऽभिजायते यस्मिन्देशे यस्मिन्कुले तत्त्वोक्तव्ये भवति । २३ । आश्विनं सकलं मासं ब्रा-ह्मणेभ्यः प्रत्यहं हृतं प्रदायाश्विनौ प्रीणयित्वा रूप-भाग्यभवति । २४ । तस्मिन्वेव मासि प्रत्यहं गोरसै-ब्राह्मणान्भेजयित्वा राज्यभाग्यभवति । २५ । प्रतिमासं रेवतीयुते चन्द्रमसि मधुष्टतयुतं रेवतीप्रीत्यै परमादं ब्राह्मणान्भेजयित्वा रेवतीं प्रीणयित्वा रूपस्य भागी भवति । २६ । माघे मासेऽग्निं प्रत्यहं तिलैर्हुत्वा सृष्टं कुलमादं ब्राह्मणान्भेजयित्वा दीपामिर्भवति । २७ । सर्वा चतुर्दशीं नदीजले स्नात्वा धर्मराजानं पूजयित्वा सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । २८ । यदीच्छेद्विपुलान्भेगांश्चन्द्रहर्यग्रहेऽपगान् । प्रातःस्नायो भवेन्नित्यं द्वौ मासौ माघफाल्गुनौ ॥२८॥६०॥

अथ कूपकर्तुस्तत्प्रवृत्ते पानीये दुष्कृतस्यार्थं विन-श्यति । १ । तडागङ्कन्नित्यद्वसी वारुणं लोकमन्तुते । २ ।

24. प्रदद्याद० C¹⁴. 26. रूपभाग्यभवति । C¹⁵.

25... इधिदुधादिभिर्गच्छैर्विप्रचयं संभोग्य राज्यमाप्नोति ॥ 27. जीवन्विप्रासंभोग्य दीप्तौदर्यामिर्भवति ॥ XCI, 2... नित्यं पिपासारत्ति-तेरा वरण्णोक्तं पाप्नोति ॥

जलप्रदः सदा तृप्तो भवति । ३ । वृक्षारोपयितु-
र्वृक्षाः परलोके पुच्छा भवन्ति । ४ । वृक्षप्रदो वृक्षप्रहृ-
मैदेवान्प्रीणयति । ५ । फलैश्चातिथीन् । ६ । छायया
चाभ्यागतान् । ७ । देवे वर्षत्युदकेन पितृन् । ८ । सेतु-
कृत्वर्गमाप्नोति । ९ । देवायतनकारी यस्य देवस्या-
यतनं करोति तस्यैव लोकमाप्नोति । १० । सुधासिक्तं
कृत्वा यशसा विराजते । ११ । विच्छिच्छं कृत्वा गन्धर्व-
लोकमाप्नोति । १२ । पुष्टप्रदानेन श्रीमान्भवति । १३ ।
अमुलेपनप्रदानेन कीर्तिमान्भवति । १४ । दीपप्रदानेन
चक्षुष्मान्सर्वचोञ्चलश्च । १५ । अन्नप्रदानेन बलवान्
। १६ । देवनिर्मात्यापनयनाज्ञोदानफलमाप्नोति । १७ ।
देवगृहमार्जनात्तदुपचेपनाङ्गाह्मणेच्छिष्ठमार्जनात्याद-
शौचादकृत्यपरिचरणात् । १८ ।

XCI, 10. यस्य देवायतनं C^{1,2}. 16. C^{1,2} add another Sūtra
here, भूयप्रदानेनेवं गच्छति । 18. देवायतनं C^{1,2}. पादादिश्चौच-
रकृत्यपरिचरणात् । C^{1,2}; •कृत्यपरिचरणात् । V⁴. See the C.

3. देविताय जपादाता स्तुते दुग्धातं विट्ठणो भवेत् ।... 11. अन्य-
तात्मपि देवायतनं सुधयानुकृत्य घृतसी भवति । 12. यो देवायतनं
बीजपीतादिभिर्चितयति सः... 18... तस्यैव गोमयादिनेऽपवेपनादिप्रो-
तिष्ठयात् प्रकाल्य सत्यकानुकैपनात्तस्यैव पादधावनादस्यारुद्यो शुश्रूषा-
करणात् प्रत्येकं गोदानफलमाप्नोति ।

कृपारामतडागेषु देवतायतनेषु च ।
पुनःसंस्कारकर्ता च लभते मौलिकं फलम् ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

सर्वदानाधिकमभयप्रदानम् । १ । तत्रदानेनाभी-
स्तिं लोकमाप्नोति । २ । भूमिप्रदानेन च । ३ ।
गोचर्ममाचामपि भुवं प्रदाय सर्वपापेभ्यः पूतो भवति
। ४ । गोप्रदानेन स्वर्गलोकमाप्नोति । ५ । दशधेनुप्रदो
गोलोकान् । ६ । शतधेनुप्रदो ब्रह्मलोकान् । ७ । सुव-
र्णशृङ्गीं रौप्यखुरीं मुक्तालाङ्गूलां कांस्योपदेहां वस्त्रो-
क्तरीयां दक्षा धेनुरोमसंख्यानि वर्षाणि स्वर्गलोकमा-
प्नोति । ८ । विशेषतः कपिलाम् । ९ । दानं धुरंधरं
दक्षा दशधेनुप्रदो भवति । १० । अश्वदः रुद्यसालोक्य-
माप्नोति । ११ । वासोदशन्द्रसालोक्यम् । १२ । सुवर्ण-
दानेनाग्निसालोक्यम् । १३ । रुद्यदानेन रूपम् । १४ ।
तैजसानां पात्राणां प्रदानेन पात्रीभवति सर्वकामा-

XCII, 5. पात्रं भवेत् C^{1,2}.

19. कृपादीनामुपहतानां यथावलकरणं पुनःसंस्कारः । तत्त्वां मौलि-
कमाचार्यकर्तुरेव फलं लभते ।... XCII, 1. चौरक्षाग्रादिभ्यो भीताना-
मभयदानम्... 7... नामाविधानत्रसेवकानाप्नोति ।... 10... दश-
धेनुदानफलमाप्नोति ।... 10. सुवर्णरुद्यादिपात्रदानेन धनपुत्रादिकामा-
ना पात्रं भवति ।...

नाम् । १५ । दृष्टमधुतैलप्रदानेनारोग्यम् । १६ । त्रै-
षधप्रदानेन च । १७ । लवणप्रदानेन च लावण्यम् । १८ ।
धान्यप्रदानेन दृष्टिम् । १९ । सस्यप्रदानेन च । २० ।
अन्नदः सर्वम् । २१ । धान्यप्रदानेन सौभाग्यम् । २२ ।
तिलप्रदः प्रजामिष्टाम् । २३ । इन्धनप्रदानेन दीप्ता-
ग्निभवति । २४ । संग्रामे च सर्वजयमाप्नोति । २५ ।
आसनप्रदानेन स्थानम् । २६ । शश्याप्रदानेन भार्याम् ।
। २७ । उपानत्यप्रदानेनाश्वतरीयुक्तं रथम् । २८ । छत्र-
प्रदानेन स्वर्गम् । २९ । तालदृत्तचामरप्रदानेनाध्य-
सुखित्वम् । ३० । वास्तुप्रदानेन नगराधिपत्यम् । ३१ ।
यद्यदिष्टतमं लोके यज्ञास्ति दयितं गृहे ।
तत्तज्ज्ञवते देयं तदेवाक्षयमिच्छता ॥ ३२ ॥ ६२ ॥

16 om. C¹⁻². After 22, C¹⁻² insert the following clause,
which is really a quotation occurring in the C., अक्षीर्ति-
तागमन्देवा दानात्पर्वतमवाप्नयादिति । 25 om. V¹⁻³ C¹⁻²; but
26 is marked २६ in V¹⁻³.

17. औषधं रसकार्यादि ।... 19. धान्यं वार्षिकं स्थामाकादि ।...
20. सख्यानि हैमन्तिकवासन्तिकानि ।... 22. धान्यगृहानि धान्यानि
कुलत्यकोद्वयमग्नूकादीनि ।... 26... राज्यस्थानमाप्नोति । 27...
पूर्वोक्तविधिना ग्राह्यां दत्तोक्तजद्यां भार्यां विन्देत ।... 30... ते दत्ता
भार्ये सुखी भवति ।... 31. वास्तु एवं तदत्ता नगरप्रसुत्वमाप्नोति ।...
32. यदस्य लोके पियं गृहेऽस्य पुनर्दारादीनां वा यदमीढुं तत्तदेवाक्षय-
मिदं मे इत्यति कामग्राम्या याच्यभूताय विश्राय देयम् ॥

अब्राह्मणे दनं तत्सममेव पारलौकिकम् । १ । द्वि-
गुणं ब्राह्मणब्रुवे । २ । सहस्रगुणं प्राधीते । ३ । अनन्तं
वेदपारगे । ४ । पुरोहितस्त्वात्मन एव पात्रम् । ५ ।
स्वसा दुहितजामातरश्च । ६ ।
न वार्यपि प्रयच्छेत वैडालव्रतिके द्विजे ।
न बकव्रतिके विप्रे नावेदविदि धर्मवित् ॥ ७ ॥
धर्मध्वजी सदा लुभ्यक्षाद्विको लोकदामिकः ।
वैडालव्रतिके ज्ञेयो हिंस्तः सर्वाभिसंधिकः ॥ ८ ॥
अधोहृष्टिनैकतिकः स्वार्यसाधनतत्परः ।
शठो मिथ्या विनीतश्च बकव्रतपरो द्विजः ॥ ९ ॥
ये बकव्रतिनो लोके ये च मार्जारलिङ्गिनः ।
ते पतन्त्यन्धतामिसे तेन पापेन कर्मणा ॥ १० ॥
न धर्मस्यापदेशेन पापं कृत्वा ब्रतं चरेत् ।
ब्रतेन पापं प्रच्छाद्य कुर्वन्त्वीश्वद्रद्भनम् ॥ ११ ॥

XCIII, 6. दुहिता जामातारश्च पात्रम् । C¹⁻². 7. पापे all.
See M. IV, 192. 9. नैकतिकः V⁴ (T. and C.)

XCIII, 1... तस्मिन्यावहस्तं तावदेव परलोक उपतिष्ठते ।... 3.
प्रक्षेपमधीत यस्य यस्मादासौ प्राधीतः ।... 5. आत्मपुरोहित एव पात्रं
न परपुरोहितः ।... 6. खस्त्रादयोऽपि खस्त्रैव पात्रं न परस्य... 8...
हिंस्तो निर्दयः । सर्वोक्तव्या सर्वाभिसंधिकश्च ।... 9... निष्ठतिः पर-
पोडगं तदस्यासौ सत्परो नैकतिकः । यथा कथंचित्परमीडनेन स्वार्यसाधने
निरतः ।... 11. यः पापं कृत्वा तस्मित्तं प्रायच्चित्तं धर्मापदेशेन धर्मव्या-
जेन करेति न प्रायच्चित्तस्यापदेशेन स तेन ब्रतेन प्रायच्चित्तेन...

ग्रेत्येह चेहशो विप्रो गर्जते ब्रह्मवादिभिः ।
ब्रह्मनाचरितं यच्च ब्रतं रक्षांसि गच्छति ॥ १२ ॥
अलिङ्गी लिङ्गिवेषेण यो दृष्टिमुपजीवति ।
स लिङ्गिनां हरत्येनस्तिर्थग्नोनौ प्रजायते ॥ १३ ॥
न दानं यशसे दद्यान्न भयान्नोपकारिणे ।
न वृत्यगीतशीलेभ्यो धर्मार्थमिति निश्चितम् ॥ १४ ॥ ६३॥

यही बलीपलितदर्शने बनाश्रयो भवेत् । १। अपत्यस्य
आपत्यदर्शने वा । २। पुच्छे भार्यां निश्चिप्य तयानुग-
म्यमानो वा । ३। तचाप्यग्नीनुपचरेत् । ४। अफाल-
कष्टेन पञ्च यज्ञान्न हापयेत् । ५। स्वाध्यायं च न
जह्नात् । ६। ब्रह्मचर्यं पालयेत् । ७। चर्मचीरवासाः
स्यात् । ८। उटाशमश्रुलोमनखांश्च विमृद्यात् । ९। चि-
ष्वणस्त्रायी स्यात् । १०। कपोतदृष्टिर्मासनिचयः

12. स्तुते C^{1,2}. चतु द्वै C^{1,2}; See M. IV, 199. 13. •वेश्व
C^{1,2}. See M. IV, 200. XCIV, 2. •दर्शनेन. C^{1,2} XCIV om. v.

13. न विद्यते शिखास्त्रवादीनि त्रैवर्ण्यकलिङ्गानि वस्त्रासावलिङ्गी ।...
रुक्तिं जीवनोपायमुपजोवति... 14. यशसे यशःकारिणे स्तावकाय ।
भयाद्यकारिणे शृण्वे उपकारिणे मित्राय दृश्यर्थं नर्तनगानपरेभ्यस्य धर्म-
साधनं न दद्यात्... XCIV, 9. उटाः शिरसि । अस्मु मुखे । लोमानि
कक्षोपस्थेऽः । गखान्दकायादयोः ।... विमृद्यात् ।

संवत्सरनिचयो वा । ११। संवत्सरनिचयः पूर्वनिचित-
माश्वयुज्यां जह्नात् । १२।
आमादाहृत्य वाश्रीयादृष्टौ आसान्वने वसन् ।
पुटेनैव पलाशेन पाणिना शकलेन वा ॥ १३ ॥ ६४ ॥

वानप्रस्थस्तपसा शरीरं शोषयेत् । १। ग्रीष्मे पञ्च-
तपाः स्यात् । २। आकाशशायी प्रावृषि । ३। आर्द्ध-
वासा हेमन्ते । ४। नक्ताशी स्यात् । ५। एकान्तर-
द्वन्तरव्यन्तराशी वा स्यात् । ६। पुष्पाशी । ७। फलाशी
। ८। शकाशी । ९। पर्णाशी । १०। मूलाशी । ११।
यवानं पश्चान्तर्योर्वा सहादश्रीयात् । १२। चान्द्राय-
णैर्वा वर्तेत् । १३। अश्मकुटृः । १४। दन्तोलूखलिको
वा । १५।
तपोमूलमिदं सर्वं दैवमानुषकं जगत् ।
तपोमध्यं तपोऽन्तं च तपसा च तथा दृतम् ॥ १६ ॥

XCV, 16. दैवमानुषजं V¹⁻⁴; दैवमालुजं C^{1,2}; दैविकस्य मानुषस्य
वा जगतः N. See M. XI, 235. दृतम् ॥ C^{1,2}.

13... पुटं पर्णद्वोगः । पलाशमस्तुतमेव पर्णम् । पाणिः पाणितलम् ।
शक्तां घटादिकपालं तेन वाश्रीयात् ॥ XLV, 5. दिवाद्यतस्यापि नक्त-
मेव भोगनशीलः स्यात् ।... 6. एकं द्वे त्रीणि वा दिवान्यन्तरा वक्ता नक्तं
सुक्षीत ।... 17. यदुखरं दुर्जेयं... यस्तंकल्पितमपि बडतरान्तराय चक्र-
त्वान्नामुमश्वर्यं यज्ञासमानदेशकालतया दूरं यच्च दुःकृतिसाध्यतया दुखरं
तत्कर्वमपि तपसा साधते यतस्तथापलस्यातिकमानर्हं न भवति ।...

यदुश्चरं यदुरापं यदूरं यज्ञ दुष्करम् ।
सर्वं तत्तपसा साध्यं तपेऽहि दुरतिक्रमम् ॥ १७॥ ८५ ॥

अथ चिद्वाश्रमेषु पक्षकषायः प्राजापत्यामिष्टिं कृत्वा
सर्वं वेदं दक्षिणां दत्त्वा प्रब्रज्याश्रमी स्यात् । १ । आ-
त्मन्यग्नोनारोप्य भिक्षार्थं ग्राममियात् । २ । सप्तागा-
रिकं भैक्षमादद्यात् । ३ । अलाभे न व्यथेत् । ४ । न
भिक्षुकं भिक्षेत् । ५ । भुक्तवति जने अतीते पात्रसंपाते
भैक्षमादद्यात् । ६ । मृत्ये दारुपात्रेऽलाबुपाते वा ।
७ । तेषां च तस्याद्विः शुद्धिः स्यात् । ८ । अभि-
पूजितखाभादुद्विजेत् । ९ । शून्यागारनिकेतनः स्यात्
। १० । दृष्टमूलनिकेतनो वा । ११ । न ग्रामे द्वितीयां
राचिमावसेत् । १२ । कौपीनाच्छादनमाचमेव वसन-
मादद्यात् । १३ । दृष्टिपूतं न्यसेत्यादम् । १४ । वस्त्र-
पूतं जलमादद्यात् । १५ । सत्यपूतं वदेत् । १६ । मनः-
पूतमाचरेत् । १७ । मरणं नाभिकामयेत् जीवितं च

XCVI, ६. भिक्षेत् । VI^{१-४}.

XCVI, 1...सर्वं वेदं सर्वं धनम्... 2. भिक्षार्थमेव यामं प्रविश्व-
कान्यथा । 4. सप्तागामपि मध्ये यज्ञ गृहे भिक्षा न लभते तत्र...
8... अवशिष्यादश्चैच्यं याचेत् ।... 12. वर्षाभ्युज्यज्ञ याम श्वराचं
वदेत् ।... 15. वस्त्रेषु पावितं जलं न गृह्णीयात्... 17. वैकल्पिके सांश-
यिके वा शुद्धादौ यज्ञ मनःप्रसादस्तदाचरेत् ॥ 18...चिरं जीवेय... इति ॥

। १८ । अतिवादांस्तितिक्षेत । १९ । न कं च नाव-
मन्येत । २० । निराशीः स्यात् । २१ । निर्नमस्तारः । २२ ।
वास्यैकं तक्षतो वाहुं चन्दनेनैकमुक्षतः ।
नाकल्याणं न कल्याणं तयोरपि च चिन्तयेत् ॥ २३ ॥
प्राणायामधारणाध्याननित्यः स्यात् । २४ । संसार-
स्यानित्यतां पश्येत् । २५ । शरीरस्याशुचिभावम् । २६ ।
जरया रूपविपर्ययम् । २७ । शारीरमानसागन्तुकव्या-
धिभिक्षोपतापम् । २८ । सहजैश्च । २९ । नित्यान्धकारे
गर्भे वसतिम् । ३० । मूत्रपुरीषमध्ये च । ३१ । श्रीतो-
षादुःखानुभवनम् । ३२ । योनिसंकटनिर्गमनान्महृः-
खानुभवनम् । ३३ । बाल्ये भोहुं गुरुपरवश्यताम् । ३४ ।
अध्ययनादनेकल्पेशम् । ३५ । यौवने च विषयाप्राप्ना-
वमार्गे तदवास्तौ विषयसेवनान्वरके पतनम् । ३६ ।

36. तदप्नास्तौ V^५.

21. नमस्तोऽप्याश्रिष्टं न प्रयुञ्जीत किंतु नारायणस्मरणं कुर्यात् । नमो
नारायणायेति एहस्यः प्रगमेद्यतिम् । ब्रूर्यनारायणोद्देवं यतयोऽहमिवादिता
इति । भिक्षार्थमाश्रिष्टो न प्रयुञ्जीतेयन्ये ।... 22. नमस्तो न नमस्तुर्या-
त्विंतु नारायणं स्मरेदित्यक्षम् । भिक्षार्थं प्रस्त्रिं न कुर्यादित्यन्ये ॥ 27...
विपर्ययो बलोपलिताद्यभिभवत्तं च पश्येदिति सर्वत्र संबन्धनीयम् ॥ 28.
आग्नीरा आधयेऽर्जुनीहास्यः । मानसा भनोविक्षेपादयः । आग्नेयाका
वातपितोदेकादयः ।... 32. सत्र गर्भाशये मालसुक्ष्मीतश्चीतोश्चाग्न्यानादि-
जन्यं श्रीतोषानुभवदुःखं च । 34... गुरुणां मातापित्रादीनाम् ।...
35. तत उपनीतस्य वेदाध्यये गुरुशुश्रूषाध्ययनावधानाद्यनेकज्ञाशम् ।
36. सारथ्ये मुनः स्वकचन्दनवनितादिप्राप्नावनेकविषयाप्राप्नावनेकज्ञेशम् ।
तेषामेव विषयामां निषेधातिक्रमेण प्राप्नावां सेवने नरकपातं च ।...

अप्रियैर्वसतिं प्रियैश्च विप्रयोगम् । ३७ । नरके च
सुमहदुःखम् । ३८ । संसारसंस्तौ तिर्यग्येनिषु च
। ३९ । एवमस्मिन्सततयायिनि संसारे न किंचित्सुखम्
। ४० । यदपि किंचिदुःखापेक्षया सुखसञ्ज्ञं तदप्यनित्यम्
। ४१ । तत्सेवाशक्तावलाभेन वा महदुःखम् । ४२ ।
शरीरं खेदं सप्तधाधुकं पश्येत् । ४३ । वसारुधिरमांस-
मेदोऽस्थिमज्जाभुक्तात्मकम् । ४४ । चर्मावनद्वम् । ४५ ।
दुर्गन्धि च । ४६ । भूत्यतनम् । ४७ । सुखश्तैरपि
दृतं विकारि । ४८ । प्रयत्नाद्वृतमपि विनाशि । ४९ ।
कामक्रोधलोभमोहमदमात्सर्यस्थानम् । ५० । पृथिव्यसे-
जोवाय्वाकाशात्मकम् । ५१ । अस्थिशिराधमनिस्तायु-
युतम् । ५२ । रजस्वलम् । ५३ । घटत्वचम् । ५४ । अस्थां
चिभिः शतैः घट्यधिकैर्धैर्यमाणम् । ५५ । तेषां विभागः
। ५६ । द्वष्ट्रैः सह चतुःघटिर्दशनाः । ५७ । विंशतिर्नेत्राः

40. सुखम् om. C^{1,2}. 48. छत्रं C^{1,2}. 54. घटत्वक्येति C^{1,2};
om. v.

37... प्रियैः पुत्रकाजादिभिर्वियोगः ॥ 41... यत्किंचिदुःखा-
मावापेक्षया सुखत्वेन व्यवहृत्यते... 42. तेषां वैष्णविक्षुखानां रोगादिना
विषयसेवाशक्तौ शक्तावपि दारिद्र्येव विषयालाभे वा महदेव दुःखम् ॥
48. पानभोजनादिजन्मैः सुखश्तैर्युक्तमपि पानभोजनादिभिरेव विकारि ।
तत्तदूरशक्तावलाभेन स्त्रेषाजीर्णादिदुःखशताकुलमिवर्थः ॥ 49. इसायनादि-
प्रथलैचिरदृष्टमपि... 57. द्वष्ट्राणि दन्तमूलभूतान्यस्तीनि स्त्राणां स्त्राणि
दात्रिंशतावन्त एव तदुत्पत्ता दन्ताण्यैः सह...

। पृट । पाणिपादशलाकाश्च । ५८ । घटिरङ्गुलीनां पर्वाणि
। ५९ । द्वे पाण्यर्णेः । ५१ । चतुष्टयं गुरुफेषु । ५२ ।
चत्वार्यरव्योः । ५३ । चत्वारि जड्योः । ५४ । द्वे द्वे
जानुकपेलयोः । ५५ । ऊर्वसयोः । ५६ । अक्षतालू-
घकश्रोणिफलकेषु । ५७ । भगास्थेगकम् । ५८ । पृष्ठास्थि
पञ्चचत्वारिंशङ्गागम् । ५९ । पञ्चदशास्थीनि ग्रीवा । ७० ।
जच्चेकम् । ७१ । तथा हनुः । ७२ । तन्मूले च द्वे
। ७३ । द्वे ललाटाद्विगण्डे । ७४ । नासा धनास्थिका
। ७५ । अर्बुदैः स्थालकैश्च सार्धं द्वासप्ततिः पार्श्वकाः
। ७६ । उरः सप्तदश । ७७ । द्वौ शङ्खंकौ । ७८ ।
चत्वारि कपालानि शिरसश्चेति । ७९ । शरीरेऽस्मि-
न्सप्त शिराशतानि । ८० । नव स्त्रायुशतानि । ८१ ।
धमनीशते द्वे । ८२ । पञ्च पेशोशतानि । ८३ । क्षुद्र-

66. द्वे द्वे । C^{1,2}; om. v. 71. जान्मेकं । C^{1,2}. 76. स्थालकैश्च
C^{1,2}v.

59. करपादयोः एष्ठे शलाकाकाराण्यजुलिमूलभूतानि विंशतिरेवाख्यानि ॥
60. प्रवेकं विंशत्यङ्गुलीनां त्रीणि त्रीणि पर्वाणीत्येवं घटिः पर्वास्थीनि ॥
67. अद्वा: कर्णनेत्रयोर्मध्यभवः शङ्खाधोभागः ।... 75. नासा नासिका
सा च घनसंचैकास्थिमती । 76. पार्श्वका वङ्गयः ।... तासां वक्षसि
संधस्थीन्यबुद्यन्यमयते दश दशेति विंशतिः ।... तासामेव दृष्टतः संध-
स्थीनि स्त्राणका उभयतस्त्वयोदश त्रयोदशेति विंशतिः ।... 80... शि-
राणां वातपित्तादिवाहिनीनाम्... 82. धमन्यः प्राणवाहिन्यो नाथस्त्राणां
द्वे शृते । 83. नाथाभ्यन्तराणां मांसपेशीनां पञ्च शतानि ॥

धमनीनामेकोनचिंशक्षाणि नव शतानि षट्पञ्चा-
शङ्खमन्यः । ८४ । लक्ष्मयं शमश्रुकेशकूपानाम् । ८५ ।
सप्तोत्तरं मर्मशतम् । ८६ । संधिशते द्वे । ८७ । चतुः-
पञ्चाशद्रोमकोव्यः सप्तष्टिश्च लक्ष्माणि । ८८ । नाभिरोजा-
गुदं शुक्रं शोणितं शङ्खकौ मूर्धा कण्ठो हृदयं चेति
प्राणायतनानि । ८९ । बाहुदयं जङ्गादयं मध्यं शोर्षमिति
षड़जानि । ९० । वसा वपा अवहननं नाभिः ज्ञोमा-
यक्षत्क्षीहा शूद्रान्तं वक्ककौ वस्तिः पुरीषाधानमामा-
शयो हृदयं स्थूलान्तं गुदमुदरं गुदकोष्ठम् । ९१ । कनी-
निके अक्षिकूटे शङ्खुली कर्णी कर्णपत्रकौ गण्डौ भुवौ

91. ज्ञोम V¹⁻⁴v; ज्ञोमा C^{1,2}v; ज्ञोमा N. यद्यत् om. V⁴.
वक्कौ C^{1,2}.

84. स्थूलधमनीनां शाखाः द्वुधमन्यस्तासामपि प्रशाखा धमन्यः ।...
85. मुखस्थानि रोमाणि शमश्रुणि । शिरोजाः केशाः । कूपा रोमकूपा।
स्तेववयो सुविद्याणि ।... 86. मर्माणि भट्टुक्षेशहेतुस्थानानि ।...
87. रोमाणा दृश्यतरा भागाः ।... 88... तत्प्रत्यपमुक्तं समयन्तरे ।
तदि तिष्ठति वज्चुडमीषद्वत्तां सपीतकाम् । ओजः शरीरे संख्यातं
तप्ताश्चाप्नाश्चत्तीति । शेवं प्रसिद्धम् ।... 91. आन्तराण्याह ।...
ज्ञोमा मांसपिण्डो यक्षत्काळखण्डतौ च इक्षिण्डकुक्षिण्डौ । ज्ञोहा मांस-
पिण्डो उवहननं च सव्यकुक्षिण्डौ ।... वक्ककौ हृदयसमीपस्थौ मांस-
पिण्डौ ।... पुरीषाधानं मणाशयः ।... शूलान्तं दीर्घान्तम् ।... गुद-
पिण्डौ ।... अवद्यन्तराण्याह ।... अवद्यन्तराण्याह ।... अवद्यन्तराण्याह ।...
आन्तरो विस्तारः । अङ्गान्तराण्याह ।

शङ्खकौ दन्तवेष्टावेष्टौ ककुन्दरे वंशणौ वृषणौ वक्कौ
स्तेवसंघातकौ स्तनौ उपजिह्वा स्फिजौ बाहू जङ्गे ऊरु
पिण्डिके तालूदरं वस्तिश्रीर्वै चिवुकं गलशुणिडिके अव-
दुश्चेत्यस्मिन्शरीरे स्थानानि । ९२ । शब्दसर्शरूपरस-
गन्धाश्च विषयाः । ९३ । नासिकालोचनत्वग्जिह्वाश्रो-
क्षमिति बुद्धीन्द्रियाणि । ९४ । हस्तौ पादौ पायूपस्थं
जिह्वेति कर्मेन्द्रियाणि । ९५ । मनो बुद्धिरात्मा चाव्य-
क्षमितीन्द्रियातीताः । ९६ ।

इदं शरीरं वसुधे स्त्रेचमित्यभिधीयते ।

शतद्यो वेत्ति तं प्राहुः स्त्रेचमिति तद्विदः ॥ ९७ ॥

स्त्रेचमिति मां विद्धि सर्वस्त्रेचेषु भाविनि ।

स्त्रेचमित्यविज्ञानं ज्ञेयं नित्यं मुमुक्षुणा ॥ ९८ ॥ ९६ ॥

92. अवट० C^{1,2}; अवज्ञ v. अरीरके V¹⁻³ C^{1,2}v. 98. स्त्रेच-
मित्यवज्ञ० V¹ C^{1,2}v. See Bhag. Gita XIII, 2 (स्त्रेचमित्यवज्ञयो-
र्जानम्).

92... अक्षिकूटे प्रक्षणो । नेत्रनासासंधी इत्यन्ये । शङ्खुली कर्ण-
शङ्खुली ।... वक्कौ पूर्वोक्तावेव स्तेवसंघातप्रवृद्धौ । लग्नाविति लीणामुच्यते ।
इदमित्यमेव आत्मेयमन्यथा बाह्याङ्गानिधानप्रस्ताव अन्तरंगयोर्वक्तयोः पुन-
रभिधानमसंगतं स्यात् ।... ऊरु जानपरिभागौ । पिण्डिके जङ्गोर्वर्मासौलो
भागौ ।... वस्तिश्रीर्वै वस्त्रमूलाशयस्य श्रीर्वापुपरि खितौ नष्टौ ।... अवदु-
ष्टाटा ।... अस्मिन्शरीरे प्राणस्थानाणि ।... 96... इन्द्रियामोचरत्वा-
प्रदृशनुभानादिगम्याः । 97... तद्यो यद्योतुं व्यक्तुं च जानाति तमात्मान-
मात्मविदो वेगिनः स्त्रेचमित्याङ्गः ।... 98... सर्वेषु जरायुआङ्ग-
स्तेवज्ञाद्विज्ञेयु स्त्रेचेषु मामेव स्त्रेचं आनीहि ।...

जस्योत्तानचरणः सव्ये करे करमितरं न्यस्य तालु-
स्थावलजिह्वो दन्तैर्दन्तानसंस्पृशन्स्वं नासिकाग्रं पश्य-
न्दिशश्वानवलोकयन्विभीः प्रशान्तात्मा चतुर्विशत्या त-
त्त्वैर्व्यतीतं चिन्तयेत् । १ । नित्यमतीन्द्रियमगुणं शब्द-
स्यर्शरूपरसयन्धातीतं सर्वज्ञमतिस्थूलं । २ । सर्वगमति-
रुद्धस्तं । ३ । सर्वतःपाणिपादं सर्वतोऽस्त्रिशिरोमुखं सर्व-
तःसर्वेन्द्रियशक्तिम् । ४ । एवं ध्यायेत् । ५ । ध्याननिर-
तस्य च संवत्सरेण योगाविर्भावो भवति । ६ । अथ
निराकारे लक्ष्यबन्धं कर्तुं न शक्नोति तदा पृथिव्यस्तेजो-
वाव्याकाशमनोबुद्धात्माव्यक्तपुरुषाणां पूर्वं पूर्वं ध्यात्वा
तत्र लब्धलक्ष्यत्तत्परित्यज्यापरमपरं ध्यायेत् । ७ । एवं
पुरुषध्यानमारभेत । ८ । अचाप्यसमर्थः स्वहृदयपद्म-

XCII, 7. तत्त्वात्मानमगम्यं च सर्वतत्परित्यज्य V¹⁻³; तत्त्वात्मानमगम्यं चित्तपरित्यज्य C^{1,2};
लक्ष्यस्तस्य यदित्यजेत् ८; लक्ष्यस्तस्य यदित्यज्य Ap.

XCVII, 1... तथोत्ताने सव्ये करे दक्षिणकरमुत्तानं न्यस्य... ।
पूर्वापरादिदिश्च... अनवलोकयन् ।... 2. एतानि विशेषणानि पुरु-
षस्य अतिरेकिहेतुतया तत्त्वमेदप्रतिपादकानि ।... 3. सर्वं व्यापकमति-
रुद्धस्यं निराकारम् ।... 4. सर्वतः सर्वस्मिन्पि प्रदेशे पाणिपादाद्विशि-
ष्टिरोमुखैर्व्यतीतं तथा सर्वतः सर्वेष्वपि इव्वदिषु विषयेषु सर्वेषां चक्षुरा-
दीक्षिण्यादा इक्षिर्यहयसामर्थ्यं यस्य साहृदयमर्थः ।... 7. यदा निरा-
कारे इव्वदिष्टिरेकाद्याद्ये बन्धमन्तःकरणस्यैर्यं कर्तुं न शक्नोति तदा एथि-
कादिपुरुषान्ताना इशाना मध्ये पूर्वस्मिन्पर्वस्मिन्प्राणपरिपाकेनान्तःकरण-
स्यैर्यविषयसामानीते तत्परित्यज्ञारेणापरमपरं अन्तःकरणस्यैर्यविषयसामान-
येत् ।... बुद्धिर्विज्ञानात्मकं महत्तत्परम् । आत्माहंकारः । अव्यतीतं प्रधानम् ।...

स्यावाङ्मुखस्य मध्ये दीपवन्पुरुषं ध्यायेत् । ९ । तत्त्वाप्य-
समर्थो भगवन्तं वासुदेवं किरीटिनं कुण्डलिनमङ्गदिनं
श्रीवत्साङ्गं वनमालाविभूषितोरस्कं सौम्यरूपं चतुर्भुजं
शङ्खचक्रगदापद्मधरं चरणमध्यगतमुखं ध्यायेत् । १० ।
यद्यायति तदाप्नोति ध्यानगुह्यम् । ११ । तस्मात्सर्वमेव
मूरुं त्यक्ता अस्त्रमेव ध्यायेत् । १२ । न च पुरुषं
विना किंचिदप्यक्षरमस्ति । १३ । तं प्राप्य मुक्तो
भवति । १४ ।

पुरमाक्रम्य सकलं श्रेते यस्मान्महाप्रभुः ।
तस्मात्पुरुषं इत्येवं प्रोच्यते तत्त्वचिन्तकैः ॥ १५ ॥
प्राग्रात्मापररात्रेषु योगी नित्यमतन्द्रितः ।
ध्यायेत पुरुषं विष्णुं निर्गुणं पञ्चविंशकम् ॥ १६ ॥
तत्त्वात्मानमगम्यं च सर्वतत्परिवर्जितम् ।

17. अशक्तं V¹⁻⁴ व N.; असक्तं C^{1,2}. See the C.

8. तत्र एथिवादिध्यानकमेणात्मध्यानेऽप्यसमर्थः... 10. तत्र क्षेत्रच-
ध्यानेऽप्यसमर्थो भगवन्तं... स्मितलजितवदनाविभावितसौम्यरूपम्...
चरणकमलयुगकाराध्वनतत्परवसुंधरं श्रीधरं ध्यायेत् । 11... लक्ष्मदेव्य
तत्पात्यव्य भवतीति ध्यानानां निर्गुणं तत्परम् ।... 14. तं... पुरुषं प्राप्य
ध्यानयोगेनाभिप्रवेशं प्रतिपद्य... 15. सकलं स्वावरजप्तमात्मकं पुरु-
षतयाममन्तर्यामित्वेनाक्रम्याभिव्याप्त नहाप्रभुः परमात्मा यस्माच्छ्रेतेऽधिति-
ष्ठति तस्मादात्मतत्परिचिन्तकैरध्यात्मविद्विरसौ पुरुषं इत्युच्यते ॥ 17... अगम्यं
चक्षुरादिप्रमाणगम्यम् । सर्वैः पूर्वोत्तमैः प्रक्षब्दादितत्त्वैर्विर्वर्जितं प्रक्षतिविवृति-

असक्तं सर्वं भृत्यैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च ॥ १७ ॥
 बहिरन्तश्च भूतानामचरं चरमेव च ।
 स्त्र॒ष्टुत्वा तदविज्ञेयं दूरस्थं चान्तिके च तत् ॥ १८ ॥
 अविभक्तं च भूतेन विभक्तमिव च स्थितम् ।
 भूतभव्यभवद्वूपं ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च ॥ १९ ॥
 ज्योतिषामपि तज्जयोतिस्तमसः परमुच्यते ।
 ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य धिष्ठितम् ॥ २० ॥
 इति क्षेचं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समाप्ततः ।
 महत्ता एतद्विज्ञाय महावायोपपद्यते ॥ २१ ॥ ८७ ॥

भावेन ।... असक्तमिति पाठे प्रकाशादावासक्तिरहितम् । सर्वं भूतादिग्यामं विभर्तीति सर्वभृत् ।... निर्गुणं गुणैः सत्त्वादिभिः शून्यं गुणानां सत्त्वादिकार्याणां ज्ञानसुखादीनां भोक्तृ साक्षिभूतम् ।... 18. भूतानां प्राणिनां बहिर्भाग्यरूपेणान्तर्भोक्तृरूपेण च स्थितम् । अथर्व स्त्र॒ष्टुत्वादिरूपम् । चरं ज्ञानपवानादिरूपम् । स्त्र॒ष्टुत्वादपकारत्वाज्ज्ञिज्ञानाद्या अप्यगोचरम् । दूरस्थं बुद्धाद्यविधयम् ।... अन्तिके छत्यद्वयमध्ये स्थितम् ।... 19. भूतयामेषाविभक्तमाव्यन्तिकभेदरहितं कार्याणां प्रतिभासिकभेदेन च भिन्नमिवावभासमानम् । भूतमतीतकालं भव्यं भविष्यत्वालं भवद्वर्तमानकालं तेषां समाहारी भूतभव्यभवत्तद्वयं जगतो ग्रसिष्णु संद्वारकं प्रभविष्णुत्पादकं चेति विज्ञेयम् । 20. ज्योतिषां चन्द्रसूर्यादीनां परप्रकाशकानामपि ज्योतिः प्रकाशकम् ।... अतः एव तमसोऽज्ञानात्परं तग्निहृतौ प्रकाशमानम् ।... ज्ञानं ज्ञानरूपं चिद्रूपस्त्वात् । तदेव च घटपटाद्याकारेण ज्ञेयम् । ज्ञानगम्यं ज्ञायते तेनेति ज्ञानं योगस्तेन गम्यत इति ।... धिष्ठितं ज्ञेयम् ।... कान्दसोऽज्ञानात् ।... 21... ज्ञानं ज्ञायते तेनेति चुरुणया ज्ञानसाधनं योगः । ज्ञेयं... चत्त्वा धीयम् । एतच सर्वं मदुक्तं विशेषेव ज्ञात्वा महत्तो महावायोपपद्यते योग्यो भवतीति ।

इत्येवमुक्ता वसुमती जानुभ्यां शिरसा च नमस्कारं द्वत्वोवाच । १ । भगवंस्त्वत्समीपे सततमेवं चत्वारि महाभूतानि कृतालयान्याकाशः शङ्खरूपी वायुश्चकरूपी तेजश्च गदारूपमोऽमोरुहरूपि अहमप्यनेनैव रूपेण भगवत्पादमध्ये परिवर्तिनो भवितुमिच्छामि । २ । इत्येवमुक्तो भगवांस्त्वयेत्युवाच । ३ । वसुधापि लघ्यकामा तथा चक्रे । ४ । देवदेवं च तुष्टाव । ५ । ओं नमस्ते । ६ । देवदेव । ७ । वासुदेव । ८ । आदिदेव । ९ । कामदेव । १० । कामपाल । ११ । महीपाल । १२ । अनादिमध्यनिधन । १३ । प्रजापते । १४ । सुप्रजापते । १५ । महाप्रजापते । १६ । ऊर्जस्यते

XCVIII, 1. The older part of v ends with त्वत्. Two leaves are added at the end, in large modern characters; they contain a mere repetition of the last page of the old MS. up to the end of XCVII. 11 om. C^{1,2}.

XCVIII, 2. पञ्चानामपि महाभूतानां भगवदेकाधारतायामविशेषादाकाशादीना चतुर्णां शङ्खादिचतुरुषरूपेण भगवत्पवस्त्रानसिङ्गौ ममैव किमिति वैज्ञानिकिति सत्परिहाराय मयापि त्वयेवावस्थेयमिति प्रार्थना ॥ 4... पर्वकामा एविद्यपि तथैवाव्यतिष्ठत् ॥ 9. देवानामादिरूपतिस्त्रानम... 10. कामैरभिलासैः रुद्धिरूपितिसंहारकैर्दीर्घ्यतीति कामदेवः । धर्मादिचतुरुषं वाङ्महिंशुः काम्यत इति कामः स चासौ देवस्येति वा ॥ 14. प्रजानां देवासुरमनुष्ठानीनां पतिरक्षयमी ॥

। १७। वाचस्पते । १८। जगत्पते । १९। दिवस्पते
। २०। बनस्पते । २१। पयस्पते । २२। पृथिवीपते
। २३। सखिलपते । २४। दिक्पते । २५। महत्पते
। २६। मरुत्पते । २७। लक्ष्मीपते । २८। ब्रह्मरूप
। २९। ब्राह्मणप्रिय । ३०। सर्वंग । ३१। अचिन्त्य
। ३२। ज्ञानगम्य । ३३। पुरुहृत । ३४। पुरुषुत । ३५।
ब्रह्मण्य । ३६। ब्रह्मप्रिय । ३७। ब्रह्मकायिक । ३८।
महाकायिक । ३९। महाराजिक । ४०। चतुर्महा-
राजिक । ४१। भास्वर । ४२। महाभास्वर । ४३।
सप्त । ४४। महाभाग । ४५। स्वर । ४६। तुषित
। ४७। महातुषित । ४८। प्रतर्देन । ४९। यरिनि-
र्मित । ५०। अपरिनिर्मित । ५१। वशवर्तिन् । ५२।

19. अगतां... चलनादिवियाहेतुः ॥ 21... पतिः प्रदोहकः ॥ 22.
 यथसो बालादिजीवनहेतोः स्तन्यस्य पतिः प्रवर्तकः ॥ 23. सृधिश्चारः पति
 वीजप्रदोहस्याभिः ॥ 25. दिग्रां दिग्भागानां पतिः प्रागादिव्यवहारहेतुः ॥
 26. महतो महत्स्वस्य... 28. लक्ष्म्याः पतिः प्रदाता ॥ 29. ब्रह्म
 गिर्वचनीयं रूपं यस्य ॥ 30. ब्राह्मणा वेदविदः पिया दयिता यस्य ॥...
 ब्राह्मणानां वा प्रियः ॥ 34. पुरुभिर्जुभिर्यज्ञे इति खाल्लतः ॥ 35. पुरु-
 भिर्जुभिर्वेदैः स्तुतः ॥ 37. वेदानां पियः । वेदाः पिया यस्येति वा ॥ 39.
 अपरिच्छममर्तिः ॥ 44... सप्तभृतिकं साम... ददा सप्त कोका ऊर्ध्वमध्यज्ञ-
 यस्येवर्गादित्यादश् ॥ 47... तुषिवो भक्तसमर्पितैः कर्मभिः ॥ 48.
 कर्मव्यतिरेकेभाष्यि नित्यतुष्टः ॥ 49. प्रख्ये सर्वलोकाग्न्यकर्वेण तर्दति
 दद्यन्तीति वा ॥ 50. परितः प्रपञ्चकारेण निर्मितः ॥ 51. अद्वितिः ॥
 52. भक्तानां वज्रे वर्तितुं श्रीजमस्य ॥

यज्ञ । ५३ । महायज्ञ । ५४ । यज्ञयोग । ५५ । यज्ञ-
गम्य । ५६ । यज्ञनिधन । ५७ । अजित । ५८ । वैकुण्ठ
। ५९ । अपार । ६० । पर । ६१ । मुराण । ६२ । खेत्य
। ६३ । प्रजाधर । ६४ । चिच्छिखण्डधर । ६५ । यज्ञ-
भागहर । ६६ । मुरोङ्गाशहर । ६७ । विश्वेश्वर । ६८ ।
विश्वधर । ६९ । शुचिश्रवः । ७० । अच्युतार्चन । ७१ ।
दृतार्चिः । ७२ । खण्डपरशो । ७३ । पद्मनाभ । ७४ ।
पद्मधर । ७५ । पद्मधाराधर । ७६ । हृषीकेश । ७७ ।
एकशृङ्ग । ७८ । महावराह । ७९ । द्रुहिण । ८० ।
अच्युत । ८१ । अनन्त । ८२ । पुरुष । ८३ । महापु-
रुष । ८४ । कपिल । ८५ । सांख्याचार्य । ८६ । विष्ण-
क्षेन । ८७ । धर्म । ८८ । धर्मद । ८९ । पर्माङ्ग । ९० ।
धर्मवसुप्रद । ९१ । वरप्रद । ९२ । विष्णो । ९३ ।
जिष्णो । ९४ । सहिष्णो । ९५ । कृष्ण । ९६ । मुण्ड-

68. विश्वका॒र् C^{1,2}

53. यज्ञो वै दिष्ट्युरिति श्रुतेः।... 54. महान्यज्ञो यस्य देवा यज्ञ-
मतव्यतेवादि श्रुतिप्रसिद्धम्॥ 57. यज्ञानां निधनं समाप्तिर्यक्षिण्यम-
र्यगोन्।... 61. मनेषुडीक्षियातीतः... 63. शेखेभ्यो देवेभ्यो हितः...
70. शुची शुद्धाकर्त्तव्यमध्येष्ठि अवस्थी यस्येति। शुचीनि अवांसि नामानि
यस्येति वा॥ 72. छ्रुतेनार्चिस्तेजो यस्य॥ 76. पद्मं करे धरतीति॥
80. इष्टव्यसुरेभ्यो धार्मिकेभ्यो उधार्मिकेभ्यो वेति इुहिणः॥ 84. महानपटि-
स्त्रियः पुरुषः॥ 85. कपिष्ठो वर्णतो नामतव्य महाशुनिः।...

रीकाश्च । ६७ । नारायण । ६८ । परायण । ६९ ।
 जगत्परायण । १०० । नमो नम इति । १०१ ।
 स्तुत्वा त्वेवं प्रसन्नेन मनसा पृथिवी तदा ।
 उवाच संमुखं देवीं लब्धकामा वसुंधरा ॥ १०२ ॥ ६८ ॥

हृष्टा श्रियं देवदेवस्य विष्णो-
 गृहीतपादां तपसा ज्वलन्तीम् ।
 सुतप्तजाम्बूनदचारुवर्णां
 प्रपञ्च देवीं वसुधा प्रहृष्टा ॥ १ ॥
 उन्निद्रकोकनदचारुकरे वरेण्ये
 उन्निद्रकोकनदनाभिगृहीतपादे ।
 उन्निद्रकोकनदसद्यसदास्थितीते
 उन्निद्रकोकनदमध्यसमानवर्णे ॥ २ ॥
 नीलाङ्गनेते तपनीयवर्णे
 शुक्राम्बरे रत्नविभूषिताङ्गि ।

102. देवं C^{१,२}. XCIX, 2. नामभि all.

102... एवं वशवद्यायेऽपदेशारं मद्भागुरं भगवन्तं वशनत्यैव
 नामभिः स्तुता भगवतीं लक्ष्मीं संमुखं यथा भवति तथा वशमालमुवाच ।
 XCIX, 1. इवीष्टतसुवर्णवर्णाम्... 2... उत्तिं... रक्षोत्पलं तेन तद-
 चाल करतलं यस्याः । (the next clause corrupted) तादृश इव
 सम्प्रेष तद्विनि सदा निवं क्षितिमिते ग्राहे ।...

चन्द्रानने सूर्यसमानभासे
 महाग्रभावे जगतः प्रधाने ॥ ३ ॥
 त्वमेव निद्रा जगतः प्रधाना
 लक्ष्मीर्धृतिः श्रीर्विरतिर्जया च ।
 कान्तिः प्रभा कीर्तिरथो विभूतिः
 सरस्वती वागथ पावनी च ॥ ४ ॥
 स्वधा तितिक्षा वसुधा प्रतिष्ठा
 स्थितिः सुदीक्षा च तथा सुनीतिः ।
 खातिर्विशाला च तथानह्यया
 स्वाहा च मेधा च तथैव बुद्धिः ॥ ५ ॥
 आव्रम्य सर्वां तु यथा चिलोकीं
 तिष्ठत्ययं देववरोऽसिताङ्गि ।

6. उसिताङ्गि C^{१,२}.

3... जगतो विश्वस्य प्रधाना प्रथमोद्देश्या प्रसवित्री प्रकृतिर्वेति । 4.
 जगतः चतुर्ब्यपि पुरुषार्थेषु प्रधाना मुख्योद्देश्या...सुक्तिः सुषुप्तिर्वा ।... विर-
 तिमुमुक्तया विषयसुखेषु वैराग्यम् ।... कान्तिः लौपुरुषादिशरीरेषु सुन्द-
 रता । प्रभा सूर्यचक्रसोर्दीतिः ।... विभूतिर्धनधार्यादिसम्भद्धिः । सरस्वती
 विदुषामर्थकल्पनाशक्तिः ।... पावनी प्रायच्चित्तादेः पापनाशनशक्तिस्त्वमेव ।
 5. स्वधा पितॄलसिः ।... वसुधा धनधारणशक्तिः ।... स्थितिः खानशक्तिः ।
 सुदीक्षा वज्राधिकारसिङ्गिः । सुनीतिः सामाद्युपायसिङ्गिः । खातिर्विशाला
 सार्वजनिनो प्रसिङ्गिः ।... स्वाहा देवलसिः ।... 6. यथा चैलोकायापको
 भगवांलक्षा तच्छतेस्वापि चैलोकवद्यापकलं सिङ्गमेव शक्तिशक्तिमतेर-

तथा स्थिता त्वं वरदे तथापि
पृच्छाम्यहं ते वसन्ति विभूत्याः ॥ ६ ॥

इत्येवमुक्ता वसुधां वभाषे
खक्षीस्तदा देववराग्रतस्या ।

सदा स्थिताहं मधुसूदनस्य
देवस्य पार्श्वे तपनीयवर्णे ॥ ७ ॥

अस्याज्ञया यं मनसा स्मरामि
श्रिया युतं तं प्रवदन्ति सन्तः ।

संसारणे चाप्यथ यत्र चाहं
स्थिता सदा तच्छृणु लोकधार्ति ॥ ८ ॥

वसाम्यथाके च निशाकरे च
तारागणाद्ये गगने विमेधे ।

मेधे तथा लज्जपयोधरे च
शक्रायधाद्ये च तडित्प्रकाशे ॥ ९ ॥

7. उक्ता V^o N.; उक्तां C^{1,2}.

विनाभावादभेददेति यद्यपि तथापि तव विभूतेवैसति निवासस्यानमहं
पृच्छामि ॥ 8. इवं संभावयेवस्य भगवतो निदेशेन यमेवाहं मनसाः
कारामि तमेव सन्तः श्रीमन्तं प्रवदन्ति ।... संसारणहेतोर्भगवभिदेशे च
सति यत्राहं तिष्ठामि तद्यपि हे लोकधार्ति इद्युम्य ॥ 9. कासस्याना-
न्याह ।... निर्मेवे गगने । अलम्बं पतनोम्भुखं पश्यः पानोयं धरतीति तादृशे
शक्रधनुर्भूषिते लकुरहिंद्युति मेधे चाहं वसामि । अकाशस्यानश्वद्वच्च प्रत्येकं
वासस्यानताभिधानाय ॥

तथा सुवर्णे विमले च रुद्धी
रब्देषु वस्त्रेषु मलेषु भूमे ।

प्रासादमालासु च पाण्डुरासु
देवालयेषु धज्ञभूषितेषु ॥ १० ॥

सद्यः कृते चाप्यथ गोमये च
मत्ते गजेन्द्रे तुरगे प्रहृष्टे ।

दृष्टे तथा दर्पसमन्विते च
विप्रे तथैवाध्ययनप्रपन्ने ॥ ११ ॥

सिंहासने चामलके च विस्त्रे
द्वच्चे च शङ्खे च तथैव पद्मे ।

दीपे हुताशे विमले च खड्गे
आदर्शविम्बे च तथा स्थिताहम् ॥ १२ ॥

पूर्णोद्दिकुम्भेषु सचामरेषु
सतालवृन्तेषु विभूषितेषु ।

10. प्रयोदस्मालासु V^o. 11. T. and C. om. V^o.

10. हे भूमे निर्मलयोः सुवर्णरजतयोर्मलयोर्वस्त्ररब्देषु च सुधाधक-
जितासु प्रासादपरंपरासु धज्ञभूषितेषु देवालयेषु चाहं तिष्ठामि ॥ 12...
चामलके धाचीद्वच्चे ।... शङ्खे वाद्ये ।... निर्धैतमले खड्गे तादृश आदर्शे
चाहं तिष्ठामि ॥ 13... आमरं वाक्यजनं तालवृन्तं वजनं ताम्हा
सहितेषु विभूषितेषु विचित्रेषु प्रदेशेषु । साहित्यं चाच वासाभिप्रायेण
न वैशिष्ठ्याभिप्रायेण शकुनाध्याये केवलयोरेव प्राशस्यश्ववसात् । (See

भृङ्गारपाचेषु मनोहरेषु
मृदि स्थिताहं च नवोऽवृतायाम् ॥ १३ ॥
क्षीरे तथा सर्पिषि शादले च
क्षीदे तथा दधि मुरंगिगाचे ।
देहे कुमार्याश्च तथा सुराणां
तपस्विनां यज्ञहुतां च देहे ॥ १४ ॥
श्रे च संग्रामविनिर्गते च
स्थितौ मृते स्वर्गसदःप्रयाते ।
वेदध्वनौ चायथ शङ्कशब्दे
स्वाहास्वधायामथ वायशब्दे ॥ १५ ॥
राजाभिषेके च तथा विवाहे
यज्ञे वरे स्नातशिरस्यथापि ।
पुष्पेषु शुक्लेषु च पर्वतेषु
फलेषु रम्येषु सरिदरासु ॥ १६ ॥

14. यज्ञभृताच्च C^{1.4}. 15. स्थितामृते V¹⁻⁴ C^{1.5}. See the C.

LXIII, 30.) भृङ्गारः जनकालका पात्राच्च स्थानादीनि तेषु. मनो-
हरेषु... 14. दधिक्षीरसर्पिष्ठादैश्चेषु ।... शादले हस्तिते दण्डे ।... सुराः
देवप्रतिमाः । यज्ञे जुङ्गतीति यज्ञङ्गसो ज्ञतिजः ।... यतेषां देहे तिष्ठामि ॥
15. श्रे चकाराङ्गनुषि च संग्रामं जित्वा विनिर्गते पुरवे संग्रामभूमावेष
श्वेषे पतिते श्वभूते इपि स्वर्गसभा प्रयाते जीवे च... 16... वरे विवा-
हेयाते ।... शिरसा खातः खातशिराङ्गस्त्रिन् । श्वेतपुष्पेषु... रम्येषु प्रदेशेषु
पुलिमादिषु सरिदरासु मङ्गानदीषु चाहं स्थिता ॥

सरःसु पूर्णेषु तथा जलेषु
सशाद्वलायां भुवि पद्मखण्डे ।
वने च वत्से च शिशौ प्रहृष्टे
साधौ नरे धर्मपरायणे च ॥ १७ ॥
आचारसेविन्यथ शास्त्रनित्ये
विनीतवेषे च तथा सुवेषे ।
सुशुद्धदान्ते मलवर्जिते च
मृष्टाश्वने चातिशिपूजके च ॥ १८ ॥
स्वदारतुष्टे निरते च धर्मे
धर्मोल्कटे चात्यशनादिमुक्ते ।
सदा सपुष्ये सपुगन्धिगाचे
सुगन्धलिमे च विभूषिते च ॥ १९ ॥

18. वेषे C^{1.5} (bis). सुशुद्धे C^{1.5}. मित्रा० C^{1.5}. 19. च सुगन्धि० C^{1.5}.

17. सजलपूर्णेषु सरःसु निर्मलेषु जलेषु हस्तितव्याङ्गार्या भुवि
पद्मखण्डे... पलापुष्पवति वने वत्से उभिनवजाते शिशौ स्वंधये प्रहृष्टे
हर्षयुते... 18... सुशुद्धो जितवाङ्गेन्द्रियो दान्ते जितमनसः । मल-
वर्जितो निष्पापो मृष्टाश्वः शुद्धाम्भोक्ता ।... 19. स्वदारेष्वेव तुष्टः
परदारविसुखः । धर्मे निरतो धर्मैकनिष्ठः ।... चात्यशनादिचतुर्वारभोज-

सत्ये स्थिते भूतहिते निविष्टे
द्वामान्विते क्रोधविवर्जिते च ।
स्वकार्यदक्षे परकार्यदक्षे
कल्याणचित्ते च सदा विनीते ॥ २० ॥
नारीषु नित्यं सुविभूषितासु
पतिव्रतासु प्रियवादिनीषु ।
अमुक्तहस्तासु सुतान्वितासु
सुगुप्तभाण्डासु वलिप्रियासु ॥ २१ ॥
संस्कृतेश्वरासु जितेन्द्रियासु
कल्पिव्यपेतासु पथिस्थितासु ।
धर्मव्यपेक्षासु दयान्वितासु
स्थिता सदाहृ मधुरुदने तु ॥ २२ ॥

22. कल्पिव्यपेतास्वविसेकुपासु V¹⁻³; ० सु विलोक्युपासु C¹⁻³.

वात्रहितः । उर्बदा पुष्पैर्युक्तः । सुगन्धि गात्रं येवां तैः सहितः । स्वयं
ह सुगन्धिः । विभूषितः कटककुण्डलादिभिरुक्तिं च ॥ २०. सत्य
वृक्षादि ।... निरिद्वा इहस्यः... २१. जानाविधधूषणभूषितासु वा-
दीषु... २२. संस्कृतानि मार्जनेष्वादिभिः संस्कृतानि वेष्वानि यानि-
काः ।... वज्रपराकृत्यो गिर्वद्वस्त्रभावाः । धर्मे विशिष्टपेक्षा
यासां ताः ।...

निमेषमात्रं च विनाशताहं
न जातु तिष्ठे पुरुषोत्तमेन ॥ २३ ॥ ६६ ॥

धर्मशास्त्रमिदं श्रेष्ठं स्वयं देवेन भाषितम् ।
ये दिजा धारयिष्यन्ति तेषां स्वर्गे गतिः परा ॥ १ ॥
इदं पवित्रं मङ्गल्यं स्वर्घमायुष्यमेव च ।
शानं चैव यशस्यं च धनसौभाग्यवर्धनम् ॥ २ ॥
अध्येतव्यं धारणीयं आव्यं श्रोतव्यमेव च ।
आद्वेषु आवणीयं च भूतिकामैर्नैः सदा ॥ ३ ॥
॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे शततमोऽध्यायः ॥
॥ समाप्ता चेयं श्रीविष्णुस्मृतिः ॥

23 om. C¹⁻². After the comment on C, 3, V¹⁻⁴ add the following: इदानीं तस्यैव नित्यकाम्यत्वमाह । य इदं पठते नित्यं भूतिकामो गरः सदा । यो गरस्यैवर्ण्यकः पुमान्न स्त्री इदं शास्त्रं पठते स सदा भूतिभिः काम्यते । इदं रहस्यं परमं कथितं वसुधे तव । मया प्रसन्नेन जगद्वितार्थम् । सौभाग्यमेतत्परमं पवित्रम् (रहस्यम् V¹⁻³ C¹⁻²) । दुःखप्रनाशं बडपुण्ययुक्तम् । शिवालयं शाश्वतधर्मशास्त्रम् ॥ The clause इदं etc. is found in C¹⁻² as well; but there can be no doubt that this entire passage is a modern addition. See the translation.

C, 1. ये दिजास्त्रैवर्ण्यकः स्वयमन्तर्वर्णा धारयिष्यन्ति ।... ३. V⁴ C¹⁻³ end with the above clause, but V¹⁻³ add a comment on the latter part of it, which is followed by a strongly corrupted Appendix, consisting mainly of an उत्तराचरितम्, which is designated as the 101. chapter.

अथ श्रीविष्णुसूत्यनुक्रमणिका ॥

प्रकरणम् ।	श्लोङ्गः ।	प्रकरणम् ।	श्लोङ्गः ।
अथ प्रथमाध्याय उपोद्घात-		विंश्टे श्रीकापयोदकवाक्यानि	५३
प्रकरणम्	१	एवविंश्ट आद्याः क्रियाः ..	५६
द्वितीयाध्याये वर्णास्मधर्माः	१०	द्वाविंश्ट आश्रौचगिर्णायः ..	६१
द्वितीयाध्याये राजधर्माः ..	११	चयेविंश्टे ब्रह्मशुद्धिः	६८
चतुर्थे उर्धदण्डः	१७	चतुर्विंश्टे विवाहग्रन्थपणम् ..	७४
पञ्चमे उद्यादश्पदेषु दण्डः ..	१७	पञ्चविंश्टे स्त्रीधर्माः	७६
षष्ठे उधमर्णादिविचारः ..	२६	षष्ठिंश्टे सवर्णासवर्णस्त्रीधर्माः	७७
सप्तमे लेखम्	२८	सप्तविंश्टे गर्भाधानादिसंखारः	७८
अष्टमे सान्दिग्यः	३५	अष्टाविंश्टे ब्रह्मचारिधर्माः ..	८०
नवमे समयक्रिया	३५	एकोनविंश्ट आचार्यकक्षणम्	८४
दशमे धटदिव्यम्	४८	चिंश्टे अथयनधर्माः	८५
एकादशे उमिदिव्यम्	४९	एकविंश्ट अतिगुरुलक्षणम् ..	८८
द्वादशे उदकदिव्यम्	४९	द्वाविंश्टे गुरुधर्मातिदेशविषयाः	८८
चत्रादशे विषदिव्यम्	४९	चयस्त्रिंश्टे प्रायस्त्रिसोपेष्टाः	९१
चतुर्दशे देवोदकदिव्यम् ..	४९	चतुर्स्त्रिंश्टे उतिपातकस्त्रूपम्	९१
पञ्चदशे द्वादश पुच्छाः	४९	पञ्चविंश्टे महापातकस्त्रूपम्	९२
षोडशे विविधोत्पत्तिः	४९	षट्विंश्टे उत्पातकस्त्रूपम्	९२
सप्तदशे भगविभागः	४९	सप्तविंश्ट उपपातकविभागः	९३
अष्टादशे भागाजातिभागः	४९	अष्टाविंश्टे जातिभंश्करवि-	
एकोनविंश्टे निर्वरणम्	५९	भागः	९५

प्रकरणम् ।	षष्ठाङ्कः ।	प्रकरणम् ।	षष्ठाङ्कः ।
एकोनचत्वारिंशे संकारीकरण-		एकोनषष्ठितमे गृहाशमध्यमाः १३४	
विभागः ६६		षष्ठितम् आङ्किकम् १३५	
चत्वारिंशे उपाचारीकरणविभागः ६६		एकषष्ठितमे दत्तधावनम् .. १३६	
एकचत्वारिंशे मलावहाविभागः ६६		द्वाषष्ठितम् आचमनम् .. १३६	
द्वाषष्ठारिंशे प्रकोर्णकप्राय-		अयःषष्ठितमे उच्चकालकार्याणि १४०	
चित्तम् ६७		चतुषष्ठितमे खानविधिः .. १४२	
चतुष्चत्वारिंशे नरकाशम् ६७		पञ्चषष्ठितमे विशुपूजनम् .. १४५	
चतुष्चत्वारिंशे इर्योनिकाशम् १००		षट्षष्ठितमे उत्तोपचारव्रव्य-	
पञ्चष्चत्वारिंशे रोगविशेषकाशम् १०२		विवेचनम् १४७	
षट्षष्ठारिंशे काषाणि .. १०४		सप्तषष्ठितमे वैश्वदेवम् .. १४७	
सप्तष्चत्वारिंशे खानायगणकाशम् १०६		अष्टाषष्ठितमे भोजनविधि-	
अष्टाष्चत्वारिंशे यावनाशम् १०७		निवेदिः १५५	
एकोनपञ्चाशतमे वैश्वदेवतानि १०८		एकोनसप्ततितमे खीसंगमे	
पञ्चाशतमे ग्रहाशतप्रायचित्तम् १११		निवेदिः १५५	
एकपञ्चाशतमे सुराधानप्राय-		सप्ततितमे द्वयनिवेदिः .. १५५	
चित्तम् ११४		एकसप्ततितमे ज्ञातकाशमाः १५६	
द्वापञ्चाशतमे सुवर्णस्तेयप्राय-		ज्ञासप्ततितमे इमयमौ १६०	
चित्तम् १२१		त्रयासप्ततितमे आङ्कप्रस्तावः १६१	
चतुःपञ्चाशतमे गुदतद्यप्राय-		चतुःसप्ततितमे उच्चकाशाङ्कम् १६६	
चित्तम् १२२		पञ्चसप्ततितमे देवतानिर्णयः १६६	
चतुःपञ्चाशतमे संसर्गप्रायचित्तम् १२४		षट्षष्ठसप्ततितमे नित्यआङ्ककाळा: १६८	
पञ्चपञ्चाशतमे रहस्यप्रायचित्तम् १२७		सप्तसप्ततितमे नैमित्तिकामाङ्क-	
षट्षष्ठपञ्चाशतमे दृक्षादीनि .. १३०		काळाः १६८	
सप्तपञ्चाशतमे उल्लुताधित्यागः १३१		अष्टासप्ततितमे काम्यआङ्क-	
अष्टापञ्चाशतमे उर्धविवेकः .. १३२		काळाः १६८	

प्रकरणम् ।	षष्ठाङ्कः ।	प्रकरणम् ।	षष्ठाङ्कः ।
एकोनश्चीतितमे आङ्कोपकर-		नवतितमे प्रकीर्णकदानानि.. १८४	
गानि १७१		एकनवतितमे कूपादामतडागा-	
अश्चीतितमे द्रव्यविशेषेण द्विप्ति-		दिदानम् १८७	
विशेषः १७२		द्वानवतितमे उभयादिदानम्.. १८८	
एकश्चीतितमे आङ्कमोजनधर्माः १७३		चयोनवतितमे पात्रविशेषण	
द्वाश्चीतितमे आङ्कानर्हाः .. १७४		फलविशेषः १८९	
अश्चीतितमे पश्चिमावनाः .. १७५		चतुर्नवतितमे वाग्प्रस्थधर्माः १९२	
चतुर्ष्वशीतितमे आङ्के वर्जयदेशाः १७६		पञ्चनवतितमे उवशिष्ठा वाग-	
पञ्चश्चीतितमे आङ्कार्हदेशाः १७७		प्रस्थधर्माः १९३	
षष्ठश्चीतितमे उष्णोत्सर्गः .. १८०		सप्तनवतितमे संन्यातिधर्माः .. १९४	
सप्तश्चीतितमे उष्णाजिगदानम् १८२		सप्तनवतितमे ज्ञानोपायाः .. १९०	
अष्टाश्चीतितमे उभयतोमुखी-		अष्टाश्चीतितमे विशुल्लुतिः .. १९५	
दानम् १८३		एकोनश्चततमे ज्ञानोर्गुतिः .. १९६	
एकोनमवतितमे कार्मिकसानम् १८५		एतत्तम् एतच्छाक्षाध्ययनफलम् १९३	

INDEX TO THE VEDIC MANTRAS

quoted in the Vishnu-smṛiti.

This Index does not include short sacrificial formulas and invocations, and those Mantras which are quoted by their names only, such as e. g. the Purushasúkta. The last word or two words in most of the Pratikas have been supplied from the Commentaries of Nandapāṇḍita and Devapāla (Kāthakagrīhya-bhāṣya), and from the Saṃhitās, Brāhmaṇas, and Sūtras. See the references in the translation.

पितरो मादयधं ७३, २२.
अन्तरीक्षं दर्विरक्षता ७३, १८.
अग्ने च नो बज्ज भवेद् ७३, ३०.
अपदम्पसुरा ७३, ११.
अन्तरा वाग्मता ७३, १२.
अन्तरा नामासि ९३, ७.
अयं यज्ञः परमो ७३, १३.
अन्तिनोः प्रावक्षौ ते ८५, ८.
अहोरात्रैः समधिकैर् ७३, १५.
आदित्या दणा वस्तो ७३, १२.
आपो हि ल मयोभुवस् ८४, १८;
 ८५, ३.
आ ने अनु पितरो ७३, १२.
इदमापः प्रवृत्ते ८४, १८; ८५, ३.
इह दतिरिह रमध्यम् ८५, ८.
ऊर्जं वहन्तीरमते ७३, २३.
एतं युवामं पतिं ८५, १८.
एतते तत ये च ८५, १०.

एतद्वद्वाऽ भवतीभ्यो ७४, ८.
एतदः पितरो ७३, १२ १३.
एत पितरो मनोजवैर् ७३, १२.
तदिष्योः परमं पदं ८४, २०.
तेजो इति शुक्रममृतम् ८५, ११.
दधिकावद्यो अकारिष्यम् ८५, १२.
दतिरो नः प्रवर्धनां ७३, १८.
देवाका पितरचेतत् ७३, २८.
द्यौर्दर्विरक्षता ७३, १६.
धूरसि धूर्वं धूर्वन्तं ८५, १०.
पिता वत्सानां पतिर् ८५, १३.
पुनर्मातैत्विन्द्रियम् ८५, ५१.
पुष्पावतीः प्रसूवतीः ८५, ८.
यूषा गा अन्वेतु नः ८५, ६.
एथिदी दर्विरक्षता ७३, १७.
ब्रह्मा देवानां यद्योः ८५, ८.
मा ने शेषा बज्ज ने ७३, २५.
यदः क्रत्याइ ७३, १५.

यन्मे प्रकामादथवा ७३, १५.
यन्मे माता प्रखलोभ ७३, १२.
यन्मे रामः शकुनिः ७३, २८.
वाल्लिष्टन्ति या धावन्ति ७३, १२.
युज्ञते मन उत युज्ञते ८४, २१;
 ८५, २.
सुवा सुवासाः परिवीत ८५, ८.
ये इति पितरः प्रेता ७३, १०.
ये देवा मनोजाता ८५, ८.
ये मासकाः पितरः ७३, १३.
रथेवशेषु दृष्टभराता ८५, ७.
वाजे वाजे इति वाजिनो ७३, १२.
विन्दे देवा: प्रीयन्ताम् ७३, १७.

वीरामः पितरो धत्त ७३, २१.
शं न आपो धन्वन्ता ८५, ५.
शं नो देवीरभिष्टय ८५, ११.
संखजतु त्वा एथिदी ८५, १४.
समानी व आकृतिः ७१, १४.
सर्वांस्तामप आवह ७३, १२.
सुप्रोक्षितम् ७३, २५.
क्षाताः [श्वाचाः] प्रीता [पीता] भवत
 ८५, १०.
हिरण्यगर्भः समवर्तता० ८५, १२.
हिरण्यवर्णाः शुचयः ८४, १५; ८५,
 ११.

AN ALPHABETICAL LIST

Of those terms in the Vishnu-smriti which appear to be important for the purposes of Sanskrit Lexicography.*

अंशग्राहिन् १५, ३८.	अधःखात् २१, ४.	अपरिनिर्मित ६८, ५३.
अंशुपद् २३, २१.	अभ्यरग्न १, १६.	अपाल ५, १४१.
अकुटिल २७, २८.	अनग्न्यश्च ८२, ५.	अप्रच्छादित ६०, ३.
अकाशन् ५, १२६.	अनभिगमन २५, १०.	अप्रतिकर्मकिया २५, ६.
अन्योदक २१, ४; ७३, २७.	अनभिधावन् ५, ७४.	अपेनिल ८२, ५.
अन्दार ८२, ५.	अनवगुणितश्चिरस् ६०,	अपिङ्ग ५६, १६.
अन्दिकूट ६६, ६२.	अनवस्थान ८५, ११.	अभागहारिन् १५, १२.
अगन्ति (अगन्तिन्) ६६, ६; ७८, ५.	अनागस् ४८, १०.	अभिगामिन् १७, ४.
अगस्त्यास्म ८४, १६.	अनाथ १६, ५.	अभिज्ञव ४४, १६.
अग्नौकरण २१, १३.	अनादिनिधन ६५, १.	अमर्तसाशन १६, १५.
अग्नितुष्ट ४६, १४.	अनादिनधनिधन ६८, १५.	अमुक्त ६८, ५.
अग्नेत्र ६६, ७.	अनाद्यन्ताव २०, २१.	अमुक्ताहस्ता २५, ५.
अग्नितार्चन ६८, ७१.	अनार्जकरमुख ६८, १५.	अमृत ४८, १०.
अग्निक्षिप्त २४, १५.	अनार्जयाद ६८, ३४.	अमेधासुज् ५१, ११.
अग्निक्षिप्त २४, १५.	अनार्थार्थ १, ३, ७४, २.	अमुजीविन् ६, २६.
अग्निक्षिप्त ५, १८; ५, १६२.	५, १८.	अवेग्य ५, १५६.
अग्निकूरम्बु १२, ८.	अनिक्षिप्त ६, २८.	अवरागहेषिन् १२, ५.
अग्निगुण १२, १.	अनिर्दिष्ट ८; २८, ३०.	अर्थदूषण ३, ५२.
अग्नितुर्वम् ६६, १३.	अनिर्माच ५, १८१.	अर्थहर १५, १०.
अग्नितुर्वम् १२, ५.	अनुहरण १६, १६.	अर्थहर १८, १२.
अग्निमोरम् १, २८.	अनौरस २२, ४६.	अर्थिक ५७, १६.
अग्निविज्ञितम् १२, ६.	अन्योन्यापतितवाग्निन् ५, ११३.	अर्वुद ६६, ७६.
अग्निमोरम् १, २८.	५, ११३.	अवश्यकितर ५, २२.
अग्निविज्ञितम् १२, ६.	अपथदायिन् ५, ६१.	अवहमन ६६, ६१.
अग्निमोरम् १२, ६.	५, ११३.	अविश्वोधन १३, ६.
अग्निमोरम् १२, ६.	अपथदायिन् ५, ६१.	अव्रात ४८, २२.

* See the Preface.

अशस्त्रभर्त्रक ५, १८.	जर्ख्यमुक्त ६१, ८.	खण्डपरम् ६८, ७३.
असाद्विन् ८, १, ५.	कृतावध ४८, १०.	गर्भ २७, ३.
असमर्थ ६, २३, २५.	एकाकार ५, ४८, ७७;	गावय ८०, ८.
अखतन्तवा २५, १२.	६२, ५.	महाकारिन् ४४, ३६.
आक्रोशयितर् ५, २३.	एकाद्यन्तरन्तराशिन्	गोदृष्ट ५६, १८.
आच्छेपण ५४, १४.	६५, ६.	गोनिहार ७८, १८.
आगच्छुक ६६, २८.	एकवत् २१, २.	घना ६६, ७५.
आच्छादक ८८, ८.	एकव्यूह १, ६१.	घातिल १६, १३.
आदित्य ७८, १.	एकमङ्ग ६८, ७८.	घृतार्चिस् ६८, ७२.
आदिदेव १, १०; ६८, ६.	आद्याचार ३, ५३.	चन्द्रसूक्त ५६, २०.
आद्याचार ३, ५३.	आधीक्षत ५, १८१.	चान्द्र ६८, २.
आनाभिमित्र १२, ३.	आनाभिमित्र १२, ३.	चित्रशिखण्डधर ८८, ८५.
आप ५८, १०.	आप ५८, १०.	चीविवाक् ४४, २४.
आपसी ४८, ३८.	आपसी ४८, ३८.	जगत्कारणकारण १, ६१.
आर्द्र ५४, १८.	आर्द्र २४, ३१.	जगत्परायण ६८, १००.
आर्द्री २४, ३१.	आस्कोटन ७१, ७१.	जलधर ४१, १; ४४, ६.
आस्म ५८, १०.	इन्द्रप्रयाण ३०, ६.	जातमृत २२, २६.
आवसी ४८, ३८.	इहामुन ३०, २६.	जात्यपहारिन् ५, ६६.
आर्ब ५४, १८.	उग्रगन्ति (उग्रगन्ति)	जैव ७८, ५.
आर्द्र ५४, १८.	६६, ५; ७१, ६.	तत्परता २५, ८.
आर्द्री २४, ३१.	७१, ११; ७६, ५.	तथावादिन् ५, २७.
आर्द्री २४, ३१.	उज्जिह्वीषु ५३, १३.	तारिक ५, १३१.
आर्द्री २४, ३१.	उत्तरमानस ४८, ३६.	तीर्थ २३, ६१.
आर्द्री २४, ३१.	उत्तरापरश्चिरस् ७०, ८.	तुलाधार १०, ८, ६.
आर्द्री २४, ३१.	उदकाशफ्र ४६, १४.	तुषित ६८, ४७.
आर्द्री २४, ३१.	उद्दरयितर ५, ६०.	चिसुमर्ग ४८, १६.
आर्द्री २४, ३१.	उभयतःशिव १०, ३.	चिह्निकायाम ४४, २४.
आर्द्री २४, ३१.	उष्णीष ६४, १४.	दक्षिणापराभिमुख ६२,
आर्द्री २४, ३१.	उर्जस्त्रिति ८८, १७.	१२.
आर्द्री २४, ३१.	४८, १६.	दण्डवत् २८, ५.
आर्द्री २४, ३१.	कैदार ४१, १७.	दिक्षपति ८८, २५.
आर्द्री २४, ३१.	कौज ७८, ३.	
आर्द्री २४, ३१.	कौमन् ६६, ६१.	
आर्द्री २४, ३१.	कृदधमनी ६६, ८४.	

दीन १३, १५.
दुर्गासावित्री ५६, ६.
दुर्विचिन्ति ७८, १६.
दुष्-वि २४, ४१.
दुष्ट १२, २.
देव १. १, ४६, ५१. २.
६, १३ १४, २; ७१; ६०.
देवका ५८, ८.
देवमानुषज (८. १.) ८५,
१६. पात्र २१, १४, १७.
देवारिवलस्तुदन १, ४६.
देवी २४, ३०.
दुपदा सावित्री ६४, २१.
दुहिय ६८, ८०.
द्वादश ४, ८.
दिजल २८, ३६.
धमनी ६६, ४४.
धर्मयोनि १, ५४.
धर्मवसुप्रद ६८, ६१.
धर्माङ्ग १, ५४; ६८, ६०.
धर्माधर्मज १, ५४.
धुर ८५, १०.
धृतार्थिस् १, ५८.
नग ८४, ५; ६८, १५;
८८, २७. प्रभास ८४, २६.
नडनिका ८४, १६.
नामवन ४, १६.
नालिकाशृणि ५४, १५.
निखेय ५, २५.
निराशिस् ६६, २१.
निर्माणकारक १, ५५.

निर्वायक ४५, २१.
निःशेषकृत ६८, ४४.
न्यक्ता ५, ३३.
पञ्च ४३, २३.
पञ्चक ७३, ५.
पद्मधाराधर ६८, ७६.
पद्मस्ति ६८, २२.
पर्यायक ८६, २३.
परिनिर्मित ६८, ५०.
पात्र २१, १४, १७.
पार्विक ५८, ११.
पिण्डिक ८६, १२.
पुर ५७, १५.
पुरुषवत ५६, १५.
पुरोडाशहर ६८, ६७.
पुष्पोपगम ५, ५६.
एश्विर्म १, ५६.
प्रचार १८, ४४.
प्रजाधर ६८, ६४.
प्रजालग्न २३, १५.
प्रतर्देव ६८, ४६.
प्रतिरूपक ५८, ११.
प्रतिरूपविकायिन् ५, १२४.
प्रभविष्णु ६७, १६.
प्रभास ८४, २६.
प्रविधान २०, ४६.
प्राजापत्र २४, १२.
फलोपगम ५, ५५.
बन्धनिक ५१, ६.
बलिप्रिय ६६, २१.
बलिप्रिय ८६, १२.

बङ्गसर्पिळ ८६, १८.
बालातय ७१, ४६.
बिन्दुक ८४, १२.
बौघ ७८, ८.
ब्रह्मदेयानुसंतान ८३, १५.
ब्रह्मप्रिय ६८, ३७.
ब्रह्मरूप ६८, २६.
ब्रह्मवर्चस्य ७८, १०.
ब्रह्मायु २०, १६.
ब्राह्मणप्रिय ६८, १०.
ब्राह्मी २४, २६.
भगास्य ४५, २४.
भर १०, ४.
भागापहारिन् १८, ३४.
भारक ५६, १६.
भगुतुङ्ग ८५, १६.
मच्छा २८, ८१.
मतक्षवापी ८५, ६८.
मधुकैटस्तुदन १, ५८.
मध्यम ३, ६८.
मनोक्ष ८५, १३.
मन्त्र १, ५३.
मन्त्रवह १, ५३.
मलिन ८३, ६६.
महत्पति ६८, २६.
महापल १, ६.
महावलप्रदाक्षम १, ५०.
महाभास्तर ६८, ४३.
महालय ८५, ५८.
महावर्ति ६०, २०.
महाव्रत ५६, २४.

मात्रा ६५, १४.
मासिकार्थ २१, १६.
मिश्रचौर ४५, १०.
मूलक्षण्ठ ८६, १५.
मृगलोमिक २३, २४.
मृतजात २२, २६.
मृताह २१, १३.
मृष्टाशिन् ४५, २७.
यज्ञगम्य ६८, ५६.
यज्ञनिधन ६८, ५७.
यज्ञमूर्ति १, ५२.
यज्ञयोग ६८, ५५.
यज्ञज्ञत् ६६, १४.
यज्ञक्षणोत्पादित १५,
२७.
यथाभूयस् ७३, २.
युक्ति ७, १२.
योनि २, १३.
इजुदाम ५१, २६.
इन्द्र ६६, १६.
राजसाक्षिक ७, २, ३.
राम ७३, २६.
खपसौभाग्यवन्त् ६०, २.
लक्ष्मीपति ६८, २८.
लेख १, ७, ७, २, ६८,
६३.
वद् ४३, ६८.
वट ८५, ५, ६६.
वडवा ८५, २७.
वराहपर्वत ८५, ७.
वशवर्तिन् ६८, ५२.

वसुधा ६६, ५.
वातगुल्मिन् ४५, २७.
वात्सुद ४४, ३०.
विकर ५, ८१.
विजित ५, २३.
विमांस ५, ४६.
विमेघ ६६, ६.
विद्याग्रथ ७१, ५७.
विश्वधर ६८, ६६.
विवल १३, ६.
विषमत्व १३, ६.
विशुपद ८५, ४०.
दक्ष ६६, ६२.
दृश्यालिङ्गिन् ८२, ६.
वेणा ५१, १४.
वेदान्तनुसादित ५४, १३.
वैकुण्ठ ६८, ५६.
आधता १६, ६.
ओमन् १, ५४.
व्रायता ७, १६.
श्रावुचक्रगदाधर १, ५०.
श्रवाका ६६, ५६.
श्रीतद्वाच्च ४६, १२.
श्रीष्टि ६, २०, २२.
श्रीलक्ष्मी २८, २८.
शुचिअवस् ६८, ७०.
शुल्क १७, १८.
शुक्ल २३, १६.
श्रौक ७८, ६.
श्वसु २३, ५३; ६६, ८५.
श्रीपर्वत ८५, ३४.

श्रीफलक्ष्मी ४६, १६.
स्त्रीय ५४, १६.
स्त्रीविन् ५३, १५.
स्त्रूर्च ६१, १६.
सद्वत ६०, २७.
संकरसंकर १६, ७.
संकरीकरण ३३, ४; ३६,
१३; ४३, २८; ४४, ७.
सांख्याचार्य ६८, ८८.
सचामर ६६, १३.
सततयायिन् २०, २२.
सतालालृत ६६, १३.
सदीपक ६७, ४६.
संधिनी ५१, ४०.
सपुत्र ६, २६.
सपुष्प ६६, १६.
सप्त ६८, ४४.
सप्तशीर्ष १, ५६.
सप्तागारिक ६६, १.
सप्तर्ष ८५, १६.
सम १, २४.
समय ६, २३; ६, १;
११, ६.
समानप्रतचारित्व २५, १.
समानावृप्रवर २४, ६.
सर्वतःसर्वेन्द्रियशक्ति ६७,
सर्वहर १८, २८. [८.
सर्वाभयपद १, ५५.
सलिलार्णवशायक १, ५२.
सशाहल ६६, १७.
ससुगन्धिमात्र ६६, १६.

सप्तवर्ण ६०, ५३.
सहेपपतिवेशम् ५२, १६.
सागम ५, १८.
सांगतिक ६७, ३५.
साधुपदिष्टहीत ६७, १७.
साज्ज ७४, ५, ६; ८०, १३.
सुगन्धा ४४, २०.
सुगन्धिक ६६, ८.
सुगुप्तभाषण ६६, २१.
सुगुप्तभाषण २५, ६.
सुचिक्रित १०, ६.
सुतप ६६, १.

सुदीक्षा ६६, ५.
सुदृष्टार १, ५१.
सुप्रक्षालित २१, १.
सुप्रजापति ६८, १५.
सुप्रोक्षित ७३, २५.
सुवर्णानाम् ६०, १.
सुवर्णानामि ८७, ३.
सुसंखातेपस्तारता २५, ८.
सुसम १, २६.
सुस्तुदमेश ३, ५७.
सुष्या ६६, ५७.
स्थालक ६६, ७६.

स्थष्टा २७, १.
स्तौव ३५, ५.
स्तधा ६६, ५.
स्तभाव ४४, ५५.
स्तर ६८, १६.
स्तर्गमार्गपद ८५, ४१.
स्तलिखित ६, २६.
स्तदत्त ७, १३.
स्ताचान्त २१, १, १६; ६५,
१; ७३, २.
स्तात्ता ६६, ५.
हरित ५, ४५.

Corrigenda.

Page	line	for	read
2	1	1.	2.
3	23	giving	given
7	12	XIX,	XIX, 6
८	६	०४०	०४०
८	१०	पारमान्त्रो	पारमन्त्रो
११	१८	दुर्गम	दुर्गम्
२५	२२	दद्यात्	दद्यात्
३१	५	०पुला, पुलः	०पुच्छौ, पुच्छ०
३६	१६	७	९
६१	१२	०ङ्गध०	०ङ्गम०
४२	६	०ङ्गध०, ०र्महसि	०ङ्गम०, ०र्महसि
५७	८	वाक्षतम्	वा क्षतम्
५८	१६	माचेगा	मन्तेगा
५८	६	तदव्यन्त्यो	तदव्यन्तो०
७३	८	भैमिकैस्ते	भैमिकैस्ते
७३	१६	गवा	गवा
७५	१	०स्वासप्तमात्	०स्वा सप्तमात्
७५	१७	चतुर्दशः	चतुर्दश
७६	७	०मुमास्तैव	०मुपास्तैव
८२	१९	त्वाचार्यः	त्वाचार्यः
८३	१३	०मित्रघं	०मित्युचं
८४	११	०गार्मधे	०गोर्मधे
८४	३	०निर्झादेषु	०निर्झादेषु
८०	२१	स्तनाम-	स्तनाम
८१	८	०माक्रान्ता	०माक्रान्तो

Page	line	for	read
६५	१६	०सम्	०समम्
६६	६	०वर्तनम्	०वर्तनम्
६७	८	अब्रय०	अब्रेय०
६८	१२	उनुवर्तते	उलुवर्तते
६९	१०	०क्षयम्	०क्षयम्
७०	१६	०तारण	०तारणे
७१	२१	प्रतान०	प्रतान०
१००	१३	comment	comment
१००	२२, २३	दृक्ष गुल्मा०	दृक्ष- गुल्मा०
१०४	१८	घणादयः	घण्णादयः
१०६	१०	दाद्यां	द्वादश्यां
११६	२२	Sā.	Sī.
११६	२०	पुरो०	पुरी०
१२३	१०	आकाश	आकाशे
१२३	१६	चेदम्	चेदम्
१२४	३	इहं	इहं
१२७	१५	उवगूरणम्	उवगूरणम्
१२८	१	त्रासां	त्रासंग्र
१२९	१२	०मत्	ज्ञतु
१३०	१	विक्रयै	विक्रयैः
१३५	११	०कुर्यात्	०कुर्यात्
१३५	११	०दर्थम्	०दर्थम्
१३६	१०	प्राप्तान्	प्राप्तान्
१३०	१८	dele before 18 यवदेवादकैर्वा all.	यवदेवादकैर्वा all.
१४६	२०	साधु०	साधु०
१४६	८	पानासने	पानासने
१४६	२०	त्रूहोति	त्रूहोति
१४६	१२	०पर्वे०	०पूर्वे०
१४६	१२	०पञ्चा०	०पञ्चा०

Page	line	for	read
१४४	१७	दद्यात्	दद्यात्
१४८	१८	६	९
१७६	१८	१४	१३
१८०	१९	०अङ्ग०	०आङ्ग०
१८१	१८	चरत	चरत.
१८२	१९	०सौव०	०सौव०
१८४	३	पीढी	पौढी
१८८	२	भवन्ति	भवन्ति
१९३	१८	XLV	XCV
१९३	१९	त्वक्ता	त्वक्ता
१९७	१३	पेशी०	पेशी०
२००	५	०सूलं	०सूलम्
२००	६	०सूलं	०सूलम्
VII	२८	उद्दरयितर्	उद्दरयितर्